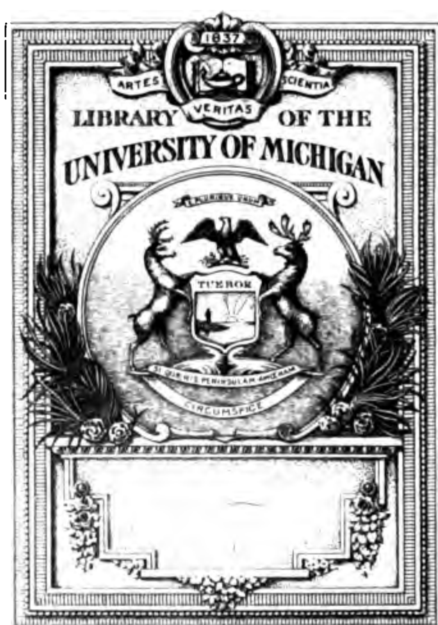

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

VERHANDELING

OVER DE

SPELLING

DER

NEDERDUITSCHE TAAL,

TER BEVORDERING VAN EENPARIGHEID IN DEZELVE,

DOOR

MATTHIJS SIEGENBEEK,

HOOGLEERAAR IN DE NEDERDUITSCHE LETTERKUNDE TE LEYDEN:

UITGEGEVEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET STAATSBEWIND DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

4

VIERDE DRUK.

Met een nieuw voorberigt van den schrijver.

TE DORDRECHT, BIJ
BLUSSÉ EN VAN BRAAM.
MDCCCXXVII.
1827

VOORBERIGT.

Alle hoogschatters onzer rijke en schoone moedertaal wenschten, sedert lang, dat hare spelling, omtrent welke zoo vele onderscheidene stelsels plaats hadden en gevolgd werden, eens tot eenparigheid gebragt mogt worden, en waren zelfs niet onbereid tot dit einde iets van hunne bijzondere gevoelens op te offeren. Doch zij zagen tot dus verre te vergeefs naar middelen uit, om deze wenschelijke zaak tot stand te brengen, toen de gemeenmaking van den Lastbrief des Agents van Nationale Opvoeding, waarbij hem, onder andere voorwerpen, de zorg voor het invoeren eener gelijke spelling onzer moedertaal uitdrukkelijk werd aanbevolen, hunne hoop op de eindelijke vervulling van hunne wenschen verlevendigde. Deze hoop was natuurlijk te sterker, naarmate de man, aan wien dit Agentschap was opgedragen, de beroemde Leydsche Hoogleeraar, J. H. VAN DER PALM, algemeener bekend stond, als aan zijne grondige kennis der geleerde, inzonderheid der Oostersche talen, eene meer dan gemeene kunde van de Nederduitsche parende. Ook stelde deze Heer, gedreven door eene

loffelijke zucht voor de aankweeking van wetenschappen en beschaafdheid, en de volbrenging der hem opgelegde pligten, het bevorderen der gemelde eenparigheid van spelling dadelijk tot een voorwerp zijner bijzondere zorgen en bemoeijingen. Reeds voor verscheidene jaren bewees hij mij de eer, van met mij over dit onderwerp in handeling te treden, en stelde ik, op zijne uitnoodiging, hem een ontwerp ter hand van eene Verhandeling, mijns oordeels, ten dien einde te vervaardigen. Intusschen waren wij beiden van gevoelen, dat een werk van dien aard niet zonder medewerking van beroemde taalgeleerden, of ééne of meerdere gezag hebbende Maatschappijen kon worden tot stand gebragt. De pogingen, door de verdienstelijke Maatschappij *tot Nut van het Algemeen* ten zelfden einde in het werk gesteld, ingevolge waarvan reeds een aantal van twaalf kundige mannen benoemd was, om zich met het ontwerpen eener gelijke spelling bezig te houden, schenen den voorgenoemden Agent, mede tot het gemelde twaalfstal behoorende, eene gunstige gelegenheid ter bereiking van zijn loffelijk oogmerk aan te bieden. Doch opgerezene bezwaren en vertragingen, welke althans op de spoedige voortzetting van dit belangrijk werk weinig hoop gaven, en de inmiddels, door vereeniging der drie Taal- en Dichtlievende Genootschappen te Leyden, Rot-

Rotterdam en Amsterdam, plaats gehad hebbende oprigting der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, deden de Maatschappij *tot Nut van het Algemeen* van haar voornemen afzien, en de volbrenging der voorgestelde taak aan den Agent van Nationale Opvoeding en de zoo even gemelde Maatschappij overdragen. Zij gaf van dit besluit aan beiden op eene vereerende wijze kennis, en deed tevens der laatstgenoemde het verpligtend aanbod van de stukken, ter bevordering eener eenparige spelling bij haar voorhanden. Deze stukken, bestaande uit de meer of min uitvoerige antwoorden op de gedrukte *Grondregelen*, door de Maatschappij *tot Nut van het Algemeen* aan onderscheidene Genootschappen, en bijzondere taal- en letterminnaars toegezonden, werden bij die der Taal- en Dichtkunde met dankzegging ontvangen, en zijn ook naderhand door Bestuurderen aan mij ter hand gesteld, en bij het opstellen der thans in het licht komende Verhandeling, hier en daar, niet zonder vrucht door mij gebruikt. Een nieuwe spoorslag intusschen was de gemelde overdragt voor de Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, om nog met meerderen ernst te raadplegen over hetgeen zij ter bevordering van eene gelijke spelling onzer moedertaal zou kunnen toebrengen; eene zaak, met welker overweging zij zich reeds, terstond na hare oprigting, had

bezig gehouden. Zij vond ter bereiking van haar oogmerk niets geschikter, dan in den brief, waarbij zij besloten had den Agent van Nationale Opvoeding, den Heer VAN DER PALM, van haar aanwezen kennis te geven, hem op eene bescheidene wijze haren dienst aan te bieden ter voldoening aan het artikel van zijnen Lastbrief, rakende het invoeren eener algemeene spelling, waarop zij vernomen had, dat hij met allen ernst bedacht was. Daar deze aanbieding met de wenschen en bedoelingen van den Agent ten volle strookte, gaf hij der Maatschappij onverwijld, op eene vereerende wijze, berigt van zijn verlangen, om, door middel van Gemagtigden, met haar over het voorgestelde onderwerp te handelen. Ter voldoening aan dit verlangen, benoemde de Maatschappij dadelijk twee Gelastigden uit iedere van hare Afdeelingen, en wel uit die van Leyden den Heer C. ROGGE, en mij; uit die van Rotterdam de Heeren P. WEILAND en B. FREMERY; en uit die van Amsterdam den Hoogleeraar Y. VAN HAMELSVELD, en wijlen den Heer G. BRENDER A BRANDIS. De Heer VAN DER PALM, van die keuze verwittigd, noodigde deze Gemagtigden tegen den 5. October des jaars 1801 uit, tot het houden eener bijeenkomst ten zijnen huize, ten einde te beraadslagen over de meest geschikte middelen ter bereiking van het voorgestelde oogmerk. In deze

ze bijeenkomst werd, op voordragt van den Agent, eenpariglijk besloten den Heer WEILAND en mij te magtigen, den eersten tot het opstellen eener *Nederduitsche spraakkunst*, den laatsten tot het vervaardigen eener *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal*, bijzonderlijk ingerigt ter beslissing van de voornaamste geschillen der Taalgeleerden omtrent dezelve, met bijvoeging van eene *Lijst van Woorden*, welker twijfelachtige spelling daarin bepaald en geregeld werd; terwijl tevens werd vastgesteld, dat men in gevallen, waarin de beslissing uit taalkundige gronden bezwaarlijk te ontleenen was, het gezag van onzen grooten WAGENAAR zoude inroepen. Ter volbrenging der gemelde taak werden wij niet slechts door eenen bijzonderen lastbrief van den meergenoemden Agent, maar ook door de Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, het verrigte door hare Gelastigden ten volle goedkeurende, nader gemagtigd. De genoemde Maatschappij droeg tevens aan dezelfden uit hare Medeleden den last op, om beide voorgemelde stukken, na derzelver vervaardiging, te onderzoeken, ten einde dezelve, ingevalle zij hunne goedkeuring wegdroegen, als werken der Maatschappij mogten worden aangenomen. Sedert hield ik mij (want mijn oogmerk vordert, dat ik voortaan alleen van mijnen eigenen arbeid, niet van dien des Heeren WEILAND, spreke) zoo veel mijne overige be-

zigheden dit toelieten, met het zamenstellen der voorgemelde Verhandeling onledig, en deelde den Heer VAN DER PALM, die, na de vernietiging van het Agentschap van Nationale Opvoeding, en zijne aanstelling tot Lid van den Raad van Binnenlandsche Zaken, zijne betrekking tot dit werk, op zijnen last en onder zijn toezigt aangevangen, natuurlijk bleef behouden, van tijd tot tijd de afgewerkte gedeelten mede, om daarop zijne aanmerkingen te ontvangen. Na het voltooijen der Verhandeling, gaf ik dezelve insgelijks aan de Gelastigden der Maatschappij ter beoordeelinge over, welk werk nu alleen was aanbevolen aan de Heeren ROGGE, WEILAND en VAN HAMELSVELD, daar de Heer BRENDER A BRANDIS, in dien tusschentijd, tot nadeel en droefenis der geletterde wereld, overleden, en de Heer FREMERY buiten 's lands vertrokken was. Op het ingekomen goedkeurend verslag der drie genoemde Heeren, werd door Bestuurderen, ingevolge de bedoeling der Maatschappij, het volgend bekrachtigend besluit opgemaakt.

« UITTREKSEL uit de Handelingen
« van het Bureau van Bestuur der
« Bataafsche Maatschappij van Taal-
« en Dichtkunde.

« *Zaturdag den 16. van Zomermaand 1804.*

« Op het verslag van Gemagtigden, ter voldoe-

« doeninge aan het Besluit der Algemeene en Be-
« stuurders-Vergadering dezer Maatschappij, bei-
« de van den 12. van Herfstmaand 1801, be-
« noemd om met den Agent van Nationale Op-
« voeding de noodige schikkingen te beramen tot
« het regelen eener vaste en gelijke spelling onzer
« Moedertale, en voorts gemagtigd tot het on-
« derzoek der stukken, welker vervaardiging tot
« het voorschrevene einde aan de Medeleden dier
« Commissie, de Heeren P. WEILAND en M.
« SIEGENBEEK, werd opgedragen:

« Wordt besloten, de *Verhandeling over de*
« *Spelling der Nederduitsche Tale*, door den
« Heer M. SIEGENBEEK tot dat einde opge-
« steld, met volkomene goedkeuring der daarin
« gelegde gronden ter bevordering eener alge-
« meene en gelijke spelling, voor een werk dezer
« Maatschappij te erkennen; — terwijl de Verga-
« dering, onder gepaste dankzegging voor het tot
« hiertoe door den Heer M. SIEGENBEEK en
« de overige Heeren Gemagtigden in dezen ver-
« rigte, dezelve wijders verzoekt, om gezegde
« Verhandeling, als zoodanig, aan den Raad van
« Binnenlandsche Zaken, als in dezen vervangen-
« de den voormaligen Agent van Nationale Op-
« voeding, over te leveren, en uit naam dezer
« Maatschappij met denzelven in zoodanige ver-
« dere onderhandelingen te treden, als geschikt
« kunnen geoordeeld worden, om eene zoo be-

 « lang-

« langrijke en wenschelijke zaak, als is het rege-
« len eener vaste en gelijke spelling der Neder-
« duitsche Tale, op de meest gepaste wijze te
« bevorderen en uit te werken. »

(*Was geteekend*) D. M. G. HELDEWIER,
Algem. Secretaris.

Inmiddels was ook de van ouds beroemde Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden uit hare langdurige sluimering met verjongde krachten herrezen, en had, onder meer anderen, ook mij de eere aangedaan, van mij onder hare medeleden aan te nemen. Ik gevoelde te zeer al het belangrijke van het gezag, 't welk de goedkeuring eener zoo aanzienlijke Maatschappij aan mijn werk zou bijzetten, om niet daartoe eene poging aan te wenden. Met voorkennis dan van den Heer VAN DER PALM, die hieromtrent met mij volkomen van hetzelfde gevoelen was, deed ik, in eene Maandelijksche Vergadering der gemelde Maatschappij, aan hare Leden opening van de mij opgedragene taak, met bijvoeging van mijnen wensch, dat de Maatschappij eenige Gelastigden uit haar midden mogt benoemen, om te onderzoeken, in hoe verre zij zich met de regelen en bepalingen, bij mijne Verhandeling voorgesteld, zou kunnen vereenigen. Niet alleen zag ik aan dezen wensch gereedelijk voldaan, maar had tevens het bijzonder genoe-

gen,

gen, van dit onderzoek aan twee, gelijk in andere wetenschappen, zoo ook bijzonderlijk in het vak der Nederduitsche taalkunde wijdberoemde mannen, de Hooggeleerde Heeren M. TYDEMAN en A. KLUIT, te zien aanbevelen. Deze Heeren, mijne Verhandeling onderzocht en overwogen hebbende, deden daaromtrent der Maatschappij het volgende berigt.

« WELEDELE HEEREN!

« De ondergeteekenden, op uwen last en ver-
« zoek, gelezen hebbende de Verhandeling van
« den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, over de
« Spelling der Nederlandsche taal, hebben de
« eer U te berigten, dat zij bevonden hebben,
« dat de spelling, in de gezegde Verhandeling
« voorgedragen, allezins overeenkomstig is met
« de natuurlijke regelen en gronden eener regel-
« matige spelling: — dat dezelve, derhalven, alle
« aanprijzing verdient: — en juist geschikt is,
« om de verwarring en ongelijkvormigheid in de
« spelling onzer moederspraak, welke tot hiertoe
« geheerscht heeft, zoo veel mogelijk, weg te
« nemen, en te doen ophouden, zoo dat het
« zeer nuttig en wenschelijk zoude zijn, dat de
« gezegde spelling in alle openbare en bijzondere
« schriften algemeen aangeprezen en ingevoerd
« wierd: — en zij ondergeteekenden zich verpligt
« oordeelen, U ten sterksten aan te raden, om

« voor-

« voortaan die spelling te volgen, en te gebrui-
« ken. » Leiden den 20 April 1804.

(*Was geteekend*) M. TYDEMAN.
A. KLUIT.

De Maandelijksche Vergadering der genoemde Maatschappij vereenigde zich, na gepaste dankzegging aan beide die Heeren, met het uitgebragte berigt; voor welks vereerenden inhoud en de genomene moeite des onderzoeks, mitsgaders voor de vriendelijke mededeeling van eenige bijzondere aanmerkingen, het mij insgelijks vergund zij, hun openlijk mijne erkentelijkheid te betuigen. Het medegedeelde berigt heb ik vervolgens, met het boven gemeld bekrachtigd besluit der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, aan den Heer VAN DER PALM toegezonden, die deze stukken met de Verhandeling zelve ter kennisse van zijne Medeleden van den Raad van Binnenlandsche Zaken gebragt heeft. Hieruit is eene voordragt van gemelden Raad aan het Staats-Bewind dezer Republiek geboren, ingevolge waarvan bij hetzelve Bewind het navolgend besluit genomen is.

« EXTRACT uit het Register der
« Besluiten van het Staats-Bewind
« der Bataafsche Republiek.

« *Dingsdag den 18den December 1804.*

« Is gehoord het rapport van de Commissie « van Binnenlandsche zaken, ingevolge van en « ter voldoening aan het Besluit Commissoriaal « van den 27sten November laatstleden nº. 1., « geëxamineerd hebbende eene Missive van den « Raad van Binnenlandsche Zaken, geschreven « alhier den 21sten bevorens nº. $\frac{24}{8}$; en daar- « bij aan het Staats-Bewind ingezonden hebben- « de, de door hun Medelid, den Burger J. H. « VAN DER PALM, ter hunner Vergadering ge- « dane schriftelijke ouverture van het geen door « denzelven, in zijne voormalige qualiteit van « Agent van Nationale Opvoeding, ter voldoening « aan het 15 Art. zijner Instructie, was verrigt « geworden nopens de invoering eener eenparige « spelling der Nederduitsche Taal, en het ont- « werpen eener op dezelve berustende Neder- « duitsche Spraakkunst; met de verdere voor- « dragten daartoe relatief, alles breeder vermeld « in de Notulen van den 27. November evenge- « meld sub nº. 1.

« Waarop gedelibereerd zijnde, is besloten:

« 1. Dat de Verhandeling over de gronden « eener algemeene en eenparige Spelling enz.,

« zal

« zal worden uitgegeven onder den titel van *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche taal, tot bevordering van eenparigheid in dezelve, door* M. SIEGENBEEK, « *Hoogleeraar in de Nederduitsche Letterkunde te Leyden:* UITGEGEVEN IN NAAM « EN OP LAST VAN HET STAATS-BEWIND « DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

« 2. Dat de Spelling, daarbij aangeprezen, zal « worden aangenomen en gevolgd in alle gedrukte stukken, welke door de Kanselarij van het « Staats-Bewind, en aan de Bureaux van alle « Nationale Collegien, ondergeschikt aan het « Staats-Bewind, mitsgaders op het Bureau van « den Commissaris van het Staats-Bewind, gecommitteerd tot de door de Fransche aan deze « Republiek gecedeerde Landen, worden uitgegeven, met uitnoodiging tevens aan het Wetgevend Ligchaam, Nationale Rekenkamer, Nationaal Geregtshof, Nationaal Syndicaat, en de « respective Departementale Besturen, om de bij « gemelde Verhandeling voorgestelde Spelling in « hunne Bureaux insgelijks te introduceren en te « doen navolgen.

« 3. Dat enz.

« 4. Dat dezelve spelling zal worden gevolgd « en in acht genomen in alle Onderwijsboeken, « welke van Landswege, ten dienste der scholen, zullen worden uitgegeven, met aanschrij-

« ving

« ving aan alle Schoolopzieners, om hunne beste
« pogingen aan te wenden, ten einde deze spel-
« ling alom in de scholen worde geadopteerd.

« 5. Dat enz. — met last aan den Raad van
« Binnenlandsche Zaken, om, voor zoo veel het
« 4de Lid betreft, aan dit Besluit de noodige
« executie te geven. »

Accordeert met voorz. Register.
(*Was get.*) C. G. HULTMAN.
Accordeert met deszelfs Origineel.
WENCKEBACH.

Zie daar, wat ik meende omtrent den oorsprong, voortgang en de bekrachtiging der volgende Verhandeling ter kennisse mijner Landgenooten te moeten brengen. Het gezag, 't welk de goedkeuring van zoo geleerde mannen, de bekrachtiging van twee Taalkundige Maatschappijen, en het vereerend besluit der Hoogste Magt in ons Vaderland aan mijn werk natuurlijk bijzetten, doet mij zeker, met eenig vertrouwen, een gunstig onthaal voor hetzelve bij de letterminnende Nederlanders te gemoet zien, en geeft mij de aangename hoop, dat de daarbij voorgestelde regelen en bepalingen omtrent de spelling bij velen navolging zullen vinden. Intusschen ben ik verre af, van, op grond van het voorgedragene, aan mijnen arbeid eene volkomenheid toe te kennen, welke alle verbeteringen zou buiten-

 slui-

sluiten. Niet alleen ondervinde ik geduriglijk, en heb ik ook bij het opstellen dezer Verhandeling, in welke men, omtrent enkele bijzonderheden, eenige afwijking zal aantreffen van de spelling, in mijne vroegere schriften voorkomende, op het duidelijkst ondervonden, dat men, met leerlust en waarheidsliefde bezield, steeds gelegenheid vindt, om vroegere misvattingen voor meer gegronde begrippen te verwisselen; maar zelfs heb ik, bij het nazien van mijn werk, eenige onnaauwkeurigheden ontdekt, welke ik aan deszelfs einde heb aangewezen en verbeterd. Gelijk ik voor deze van den bescheidenen lezer billijk verschooning wachte, zoo verklare ik mij insgelijks ten volle bereid, om de gegronde bedenkingen, welke tegen mijn werk mogten ingebragt worden, met erkentelijkheid ten mijnen nutte, en, onder toestemming van het hooge Bestuur in ons Vaderland, 't welk door zijne bekrachtiging zich dit werk heeft toegeëigend, tot deszelfs volmaking aan te wenden.

Omtrent de Woordenlijst, achter deze Verhandeling geplaatst, en tot oogmerk hebbende, het volgen der voorgestelde regelen gemakkelijk te maken, moet ik nog met een woord herinneren, dat dezelve, ter betere bereiking van dat oogmerk, in eenige opzigten uitvoeriger is geworden, dan ik mij in den beginne had voorgesteld. Zoo heb ik daarin niet alleen alle woorden,

den, welke de hardlange *e* of *o* vorderen, maar ook die, in welke de zacht-lange vereischt wordt, opgenomen. Hetzelfde is geschied met opzigt tot de woorden, welke met *g* of *ch*, met *ei* of *ij* moeten geschreven worden. Daarentegen heb ik gemeend, de aanwijzing der onderscheidene schrijfwijze met *d* of *t* te mogen achterlaten, daar ieder dezelve gemakkelijk kan kennen, wanneer hij slechts aan het verbogene of meervoud denkt. Desgelijks heb ik omtrent de enkele of dubbele klinkerspelling mij alleen bepaald bij het onderscheid der hard- en zacht-lange *e* en *o*, en de schrijfwijze van eenige tweeklanken met eene enkele of dubbele vokaal. Ook zal men alleen de grondwoorden, voor zoo verre die in de tegenwoordige taal gebruikelijk zijn, in de Woordenlijst aantreffen, en, waar het op de aanwijzing der spelling van eenige gemeenzame uitgangen, als van *achtig*, *zaam* en *loos* in bijvoegelijke naamwoorden, aankwam, alleen deze uitgangen op hunne plaatsen vinden opgeteekend. Hoe zeer ik verder getracht heb, de Woordenlijst, naar mijn doel, zoo volledig mogelijk te maken, zal echter, hier of daar, welligt een enkel woord mijne aandacht ontsnapt zijn, 't welk, overeenkomstig hetzelve, daarin had moeten opgenomen worden; doch ik vertrouw, dat deszelfs spelling, het zij uit de Verhandeling, het zij uit gelijksoortige, in de Woordenlijst opgeteekende

woorden, gemakkelijk zal zijn op te maken.

Deze tweede druk komt, zonder eenige zakelijke veranderingen of bijvoegselen, te voorschijn. Alleen heb ik de verbeteringen, achter aan geplaatst, thans op de onderscheidene plaatsen van den tekst gemaakt. Eenige kleinigheden, welke ik bij het werk zou hebben kunnen voegen, heb ik liever achter gehouden in de verwachting, van door meerdere bijdragen misschien in staat gesteld te zullen worden, om een afzonderlijk bijvoegsel tot deze Verhandeling in het licht te geven.

Ik eindige dit voorberigt met den hartelijken wensch, dat deze Verhandeling, overeenkomstig het oogmerk van hen, die tot hare vervaardiging last gaven, der Maatschappijen en bijzondere Geleerden, die dezelve met hunne goedkeuring bekrachtigden, en der Hooge Regering in ons Vaderland, welke hare uitgave met openbaar gezag toerustte, strekken moge, om de spelling onzer rijke en schoone moedertaal op vaste grondslagen te vestigen en eene eenparige gedaante te doen verkrijgen, en alzoo den luister harer voortreffelijkheid meer en meer te verhelderen en in het licht te stellen.

VOORBERIGT

VOOR DE DERDE UITGAVE.

Ik kan den derden druk van mijne *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal* niet in het licht laten verschijnen, zonder bij deze gelegenheid mijnen Landgenooten mijnen opregten dank te betuigen, voor het ongemeen gunstig onthaal, waarmede zij dezelve verwaardigd hebben. In der daad, hoe zeer ik mij ook vleide, dat de bekrachtiging der hooge Regering in ons Vaderland en de goedkeuring van twee aanzienlijke letterkundige Maatschappijen grootelijks ter aanbeveling van mijnen arbeid strekken zou, hoezeer ik mij in 't bijzonder van de bekende zucht mijner Landgenooten voor de eer hunner rijke en schoone moedertaal eene gewillige en ijverige ondersteuning van mijne pogingen, om eenparigheid in hare spelling uit te werken, beloven dorst, heeft echter de uitkomst in dezen mijne verwachting zeer verre overtroffen. Immers mogt ik het genoegen smaken, van de door mij aangeprezene spelling, in de werken van bijna alle letterminnende Genootschappen in ons Vaderland, in verre het grootste aantal onzer meest gezochte maandwerken en tijdschriften van onderscheiden' aard, en door de aanzienlijkste meerderheid onzer beroemdste Schrijveren in gebondene en ongebondene rede, naauwkeuriglijk gevolgd te zien. Een enkele van deze laatsten,

en

en met name een man, even achtbaar door zijne kunde en verdiensten, als door zijne geboorte en zijnen stand, is, wel is waar, openlijk als bestrijder van mijne spelling, in eene harer belangrijkste bijzonderheden, opgetreden; dan die bestrijding zelve is met zoo veel heuschheid en vereerende betuigingen gepaard geweest, dat ik daarin wezenlijke stoffe tot verheuginge gevonden heb. Ook had dezelve geenszins ten doel, het oogmerk van mijnen arbeid te niet te doen loopen, gelijk de Heer MEERMAN op het overtuigelijkst heeft doen zien, door in de *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten in het Koningrijk Holland*, onder zijn opzigt vervaardigd en uitgegeven, de door mij voorgedragene spelregelen stiptelijk te doen in acht nemen. — Hoezeer ik verre af ben aan dezen, boven verwachting gunstigen uitslag mijner pogingen niet veeleer aan de werking der boven gemelde oorzaken, en in 't bijzonder aan den echt vaderlandlievenden geest mijner landgenooten, dan aan de voortreffelijkheid van mijnen arbeid toe te schrijven, wil ik echter geenszins het levendig genoegen ontveinzen, 't welk ik daarover gevoele, en waarin gewisselijk niemand iets vreemds of berispelijks vinden zal. Gaarne ook zal men mij vergunnen, de gewaarwordingen van dankbaarheid, hierdoor in mijne ziel opgewekt, thans openlijk uit te boezemen, onder betuiging, dat ik in het gunstig onthaal van mijnen arbeid eene krachtige aansporing vinde, om in mij-

mijne loopbaan met moed en standvastigheid voort te gaan, en mijne geringe vermogens aan de handhaving en uitbreiding van de eer onzer Taal- en Letterkunde op het ijverigst toe te wijden.

Voorts heb ik, omtrent dezen nieuwen druk mijner Verhandeling, weinig bijzonders te berigten. De veranderingen, daarin gemaakt, zijn van geen groot belang, en bestaan voornamelijk in eenige toevoegselen tot dat gedeelte, 't welk over de enkele of dubbele Vokaalspelling handelt. De beantwoording van den fraai geschrevenen brief, mij over dit onderwerp door den Heer Mr. J. MEERMAN toegezonden, gaf mij natuurlijk aanleiding, om het door mij voorgedragene gevoelen nog nader en door andere gronden te staven, dan in mijne Verhandeling geschied was. Hiervan heb ik gemeend, bij deze nieuwe uitgave gebruik te mogen en te moeten maken, om alzoo mijnen Lezeren 't geen ik over dit onderwerp te zeggen had, gelijkelijk voor te houden, terwijl de bezitters der vorige uitgaven zich, door de vereeniging van mijn straks gemelde antwoord met het gezegde in de Verhandeling, voor het gemis dier toevoegselen ligtelijk schadeloos kunnen stellen. De verdere veranderingen zijn van nog minder belang, en althans in geenen deele geschikt, om de waarde der vorige uitgaven te verminderen, veelmin ganschelijk weg te nemen; iets, waarvoor ik gemeend heb, mij zorgvuldig te moeten

wachten, daar ik zulks als eene wezenlijke inbreuk op de regten der bezitters van vroegere uitgaven beschouwe.

Over het al of niet laten herdrukken van de Woordenlijst, achter de vorige uitgaven geplaatst, heb ik lang in twijfel gestaan, daar dezelve door de uitgave van mijn uitvoerig *Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling* eenigermate overtollig scheen gemaakt te zijn. Eindelijk ben ik te rade geworden, dezelve, in haren aard en strekking, in zoo verre te veranderen, dat zij alleen ingerigt werd, om de onderscheidene spelling aan te wijzen der woorden, die met de hard- of zachtlange *e* en *o*, met *ei* of *ij*, met *g* of *ch*, met *z* of *s* moeten geschreven worden. Door deze beperking toch van het oogmerk werd ik niet alleen in staat gesteld, om aan de lijst eene meerdere volledigheid te geven, dan anders gevoegelijk geschieden kon, maar ook scheen het mij toe, dat eene dergelijke lijst voor velen van nut zou kunnen zijn, die eene meer algemeene aanwijzing der spelling geenszins noodig hadden.

Dit weinige had ik mijnen Landgenooten, bij de derde uitgave, te berigten. Ik eindig met den hartelijken wensch, dat de opgewekte ijver voor de eer van onze rijke en schoone moedertaal door geenerlei omstandigheden uitgedoofd, en hare zuiverheid en rijkdom tot de laatste nakomelingschap ongeschonden moge worden overgebragt.

VOOR-

VOORBERIGT

VOOR DE

VIERDE UITGAVE.

Weinig had ik gedacht, dat er, bij mijn leven althans, eene vierde uitgave mijner *Verhandeling over de Spelling* zou vereischt worden. Daar dit echter, waarschijnlijk ten gevolge van de meer en meer toenemende zucht ter beoefening onzer moedertaal in de Zuidelijke Provinciën des Rijks, het geval is, achte ik het van mijnen pligt, dezelve niet zonder eenige Voorrede in het licht te doen verschijnen. Er is toch, in den laatsten tijd, door een' onzer grootste taalkenneren tegen mijne spelling een zoo luid geschreeuw aangeheven, dat het zeker ieder zou bevreemden moeten, indien ik mijn werk, zon-

der eenig bijvoegsel, op nieuw in druk liet komen. Ook heb ik zelf in mijne *Taalkundige Bedenkingen*, in den loop van dit jaar bij den Boekhandelaar V. LOOSJES uitgegeven, mijn veranderd gevoelen omtrent een enkel punt der spelling voorgedragen, waarvan men, bij deze nieuwe uitgave, natuurlijk eenige melding verwachten zal. Ik heb intusschen, om vele redenen, het beter gekeurd de Verhandeling zelve, op eene enkele kleinigheid na, onveranderd te laten, en hetgeen ik ter verbetering of aanvulling daarvan had aan te merken, in een Voorberigt te plaatsen. Doch treden wij ter zake.

Over *heer* voor *heir*, 't welk niet alleen bij BILDERDIJK, maar ook veel vroeger reeds bij velen tegenspraak ontmoette, heb ik mij reeds in eene *Aanteekening* op den derden druk mijner *Verhandeling*, bl. 87 en 88, met verwijzing op mijn lang te voren uitgegeven *Antwoord aan Mr.* J. MEERMAN, bl. 28, in dier voege uitgelaten, dat ik toonde, mij in dezen naar het lang gevestigde gebruik gaarne te willen schikken. In gelijken geest heb ik mij over deze zaak op nieuw verklaard in mijne *Taalkundige Bedenkingen*, bl. 68, en schroom ik niet te betuigen, dat ik thans aan de spelling van *heir* boven die van *heer* de voorkeur geve.

Hetzelfde zij gezegd omtrent de spelling van

Lei-

Leiden voor *Leyden*, gelijk ik, op voorgang der beroemde *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te dier stede, en overeenkomstig het gevoelen van achtbare mannen, heb voorgesteld. De ondervinding namelijk heeft, zoo als ik op bl. 65 en 66 mijner *Taalk. Bedenkingen* te kennen gaf, mij geleerd, dat de behouding der verouderde schrijfwijze van *ey* voor *ei* in een enkel woord, bij de algemeene vervanging der *y* door *i* in echt Nederduitsche woorden, ook bij anders nette en taalkundige schrijvers meermalen tot de aanstootelijke wanspelling *Leÿden* aanleiding geeft. Ook heeft WAGENAAR, een schrijver, wien ik meen dat in twijfelachtige gevallen, met goeden grond, regt tot beslissing is toegekend, ons van de schrijfwijze van *Leiden*, die buiten twijfel met het tegenwoordige gebruik veel beter overeenkomt, reeds het voorbeeld gegeven.

Voor de spelling van *fonkelen*, voor *vonkelen*, waarop de Heer BILDERDIJK met eene hoogst belagchelijke drift is uitgevallen, en die door mij, op voorgang van den Heer WEILAND in zijn *Taalkundig Woordenboek*, en, naar ik mij verbeeldde, ook der meest gewone uitspraak, werd aangeprezen, wil ik, zoo als mede reeds in mijne meergenoemde *Bedenkingen*, bl. 70 en 71, door mij betuigd werd, zoo weinig het

harnas aantrekken, dat ik gaarne erken, die van *vonkelen* voor regelmatiger te houden.

Ik moet hier verder nog de aandacht vestigen op eene door mij, ook in mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 78 en 79, reeds opgemerkte onregelmatigheid in het door mij aangeprezene stelsel ten aanzien van het al of niet verdubbelen der *s* in het midden der woorden. Terwijl ik namelijk, bl. 193—198 van mijne *Verhandeling*, die verdubbeling in *asem*, *brasem*, *geesel* enz. heb afgekeurd, heb ik diezelfde verdubbeling, bl. 252, door mijnen voorgang in *dwaasselijk*, *huisselijk*, *prijsselijk* gewettigd, terwijl hier intusschen, gelijk ieder ziet, dezelfde gronden voor het schrijven der enkele *s*, als in de voorgaande woorden, pleiten. Wie dus die gronden met mij voor voldoende keurt, schrijve voortaan, om dezelfde redenen, ook *dwaselijk*, *huiselijk*, *prijselijk* enz.

Ten aanzien der noodzakelijkheid van de invoeging der *j* in *bloeijen*, *groeijen*, *zaaijen*, blijf ik nog bij het gevoelen, in mijne *Verhandeling* geuit, en nader bevestigd in de *Taalk. Bedenkingen*, bl. 58—64, waar ik het door den Heer BILDERDIJK ter bestrijding van dit gevoelen in het midden gebragte heb zoeken te wederleggen. — Desgelijks houd ik het nog daarvoor, dat men beter doet met *ligchaam* en

lag-

lagchen, dan *lichaam* en *lachen* te schrijven, hoe zeer ook de laatste schrijfwijze, gelijk ik in mijne meermalen aangehaalde *Bedenkingen*, bl. 67, reeds te kennen gaf, door de algemeen aangenomene spelling van *Lochem*, *Mechelen* eenigermate kan verdedigd worden. Van een ander gevoelen is de Heer Mr. C. M. VAN DER KEMP in zijn *Iets over de algemeen aangenomene Nederduitsche spelling*, geplaatst in het *Mengelwerk der Vaderl. Letteroefeningen* voor Nov. 1827, N°. XIV, bl. 677 en 678. Die Heer ontkent echter niet zoo zeer de noodzakelijkheid der verdubbeling van den medeklinker, dan hij de wijze dier verdubbeling door het plaatsen der *g* voor de *ch* afkeurt. Ik heb zelf, in mijne *Verhandeling*, bl. 192 en 193, het min gepaste en regelmatige dier wijze van verdubbeling toegestemd, doch tevens gemeend in dezen aan het gebruik van de meerderheid der schrijvenden te moeten toegeven. Voor 't overige laat ik de beslissing van dit op zichzelve niet zeer belangrijk punt gaarne aan den bescheidenen lezer over, en verwijze voorts tot het belangrijk en fraai geschreven stuk, getiteld: *Iets over de Verhandeling van den Hoogleeraar* SIEGENBEEK *over de welluidendheid*; 't welk geplaatst is in het *Mengelwerk der Vaderl. Letteroef.* voor 1805.

Zie

Zie aldaar bl. 306 en volg., waar de schrijfwijze van *lachen*, *ligchaam* beter, dan elders, verdedigd wordt. Het genoemde stuk, dubbel waardig, om meer algemeen bekend te zijn, heeft tot schrijver den geliefden vriend mijner jeugd, den weleerw. zeer gel. Heer A. DE VRIES, Predikant bij de Doopsgezinden te Haarlem.

Ook hetgeen de Heer VAN DER KEMP, bl. 673 en volgg. gezegd heeft ter verdediging van het veranderen der *g* in *ch*, in *magt*, *dragt*, *klagt* en dergelijken, waar de *g* op de *t* stuit, is mij niet overtuigend genoeg voorgekomen, om mijn vroeger gevoelen, nader gestaafd in mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 42—45, te laten varen. *Magt* en *regt* meent hij, dat men even goed van *maken* en *rekken*, als van *mogen* en *rijgen* (*reeg*, *geregen*) kan afleiden; doch hij schijnt hierbij niet bedacht te hebben, dat gelijkvloeijende woorden op die wijze geene *derivata* bij ons vormen. Mijne bedenking tegen het schrijven van *dracht*, *macht*, *plicht* enz., daaruit ontleend, dat men dan ook *draacht*, *mocht*, *placht* enz. zou moeten schrijven, zoekt hij daardoor te ontzenuwen, dat *draagt* uit *draget* enz. is zamengetrokken. Maar, zoo hieruit de schrijfwijze van *g* kan verdedigd worden, zou men op denzelfden grond ook die van *geeft*, *leest* kunnen aanbevelen, daar hier insgelijks eene verkorting

uit

uit *gevet*, *lezet* plaats heeft. Doch meer, dan alle taalkundige gronden, geldt blijkbaar bij genoemden Heer het gezag van BILDERDIJK. Ook in mijne schatting is dit gezag verre van gering te zijn; doch zoo veel, als de Heer VAN DER KEMP wil, meen ik daaraan niet te moeten toekennen. Vooreerst toch is het mij altijd voorgekomen, in welk gevoelen ik door 's mans *Spraakleer* op nieuw bevestigd ben, dat het stuk der spelling zijne aandacht minder tot zich heeft getrokken, die zich voornamelijk op het *etymologisch* deel der taalkunde gevestigd heeft; ten andere ben ik het met den Heer VAN DER KEMP wel eens, dat BILDERDIJK zich van alle banden van het gezag (van anderen) ontslaat, maar houde hem daarom nog niet voor een' *onafhankelijk'* taalgeleerde. Tot het denkbeeld namelijk van *onafhankelijkheid* in dezen behoort, mijns inziens, niet enkel, dat men niet blindelings het gezag van anderen volge, maar ook dat men zich aan dat zijner eigene driften wete te onttrekken, met andere woorden, dat men zijne eigenliefde en hooggevoeligheid genoeg onder bedwang hebbe, om de waarheid ook dan te huldigen, wanneer men daardoor zou moeten erkennen, vroeger gedwaald te hebben. Tot deze laatste soort van onafhankelijkheid nu is het, mijns oordeels, geen' vaderlandsch' geleerde minder

der gelukt, dan den Heer BILDERDIJK, zich te verheffen, als wien het niet zoo zeer om de waarheid, dan wel om de handhaving zijner onfeilbaarheid te doen is. Wat anders toch is de oorzaak, dat die Heer, sedert eenige jaren, zoo hevige banbliksems tegen mij uitschiet, dan alleen, dat ik kettersch genoeg geweest ben, om de onfeilbaarheid van zijn Pauselijk gezag in het vak der taalkunde in twijfel te trekken? Jammer intusschen is het, dat deze overdrevene eigenliefde eenen man beheerscht, die, buiten twijfel, indien hij meer door echten waarheidszin geleid werd, aan de letteren, en bovenal aan de taalkunde de gewigtigste diensten bewijzen kon. Ook nu blijven die diensten nog wel altijd groot; maar men behoort echter bij hem, meer dan bij iemand anders, bedacht te wezen, om aan zijne uitspraken, niet zonder eigene zorgvuldige beproeving, gehoor te geven.

Eer ik van den Heer VAN DER KEMP scheide, moet ik nog met een woord spreken van 't geen hij over *nogtans*, *nogthans* (*nogthands*) heeft aangemerkt. Het schijnt, dat die Heer in het geschil, door mij over dit punt met den Heer BILDERDIJK gevoerd, het meest tot mijn gevoelen overhelt; doch hij meent, dat ik de *ch*, die bij vroegere schrijvers in *noochtans* doorgaans voorkomt, ten onregte in de *g* wil veranderd heb-

hebben. Doch heeft die Heer wel bedacht, dat men, hier de *ch* toelatende, ook de algemeen aangenomene onderscheiding van *nog* (*adhuc*, *etiam*) en *noch* (*neque*) zou moeten opgeven?

In het boven aangehaalde stuk van den Heer DE VRIES is verder de inlassching der *t* in *opentlijk*, *ordentlijk*, *wezentlijk*, en vooral in *om uwentwil* enz. met zoo bondige redenen verdedigd, dat hetgeen voor de weglating der *t* in de genoemde woorden, op bl. 238 en volgg., door mij is aangevoerd, daardoor als volkomen wederlegd beschouwd kan worden. Ten aanzien van *namelijk* stemt de geleerde schrijver met mijn gevoelen in.

Voor 't overige moet ik hier het in mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 28 en volgg., geuite beklag herhalen over de miskenning der regelen, door mij omtrent de spelling der vreemde woorden voorgedragen. Het is toch daaraan waarschijnlijk toe te schrijven, dat, sedert een' geruimen tijd, de aanstootelijke wanspelling van *rekwest*, *kwitantie*, *kommissie*, *kwaliteit*, *kwantiteit* enz. voor *request*, *quitantie*, *commissie*, *qualiteit*, *quantiteit* enz. is doorgedrongen. Ik zal 't geen ik ten bewijze van het onbestaanbare dier spelling, ter aangehaalder plaatse, heb bijgebragt, hier niet op nieuw aanvoeren, maar herhaal alleen mijnen wensch, dat het ge-

zeg-

zegde door zulken, die geneigd zijn de door mij aangeprezene spelling te volgen, moge behartigd worden.

Ik eindige dit Voorberigt met opregte dankbetuiging voor het gunstig onthaal, 't welk mijne *Verhandeling over de Spelling* bij mijne landgenooten, bij voortduring, geniet, en met inzonderheid aan mijne Zuidelijke broeders, over wier meer en meer toenemende belangstelling in onze rijke en schoone moedertaal ik mij hartelijk verblijde, bij dezen te verklaren, dat ik mij door de welwillendheid, waarmede ook zij mijnen arbeid toonen te ontvangen, op het aangenaamst gestreeld gevoel.

IN-

INHOUD.

***

§. 4.

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE GESCHILPUNTEN IN DE SPELLING DER NEDERDUITSCHE TAAL.

§. 12.

Zie aldaar bl. 306 en volg., waar de schrijfwijze van *lachen*, *ligchaam* beter, dan elders, verdedigd wordt. Het genoemde stuk, dubbel waardig, om meer algemeen bekend te zijn, heeft tot schrijver den geliefden vriend mijner jeugd, den weleerw. zeer gel. Heer A. DE VRIES, Predikant bij de Doopsgezinden te Haarlem.

Ook hetgeen de Heer VAN DER KEMP, bl. 673 en volgg. gezegd heeft ter verdediging van het veranderen der *g* in *ch*, in *magt*, *dragt*, *klagt* en dergelijken, waar de *g* op de *t* stuit, is mij niet overtuigend genoeg voorgekomen, om mijn vroeger gevoelen, nader gestaafd in mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 42—45, te laten varen. *Magt* en *regt* meent hij, dat men even goed van *maken* en *rekken*, als van *mogen* en *rijgen* (*reeg*, *geregen*) kan afleiden; doch hij schijnt hierbij niet bedacht te hebben, dat gelijkvloeijende woorden op die wijze geene *derivata* bij ons vormen. Mijne bedenking tegen het schrijven van *dracht*, *macht*, *plicht* enz., daaruit ontleend, dat men dan ook *draacht*, *mocht*, *placht* enz. zou moeten schrijven, zoekt hij daardoor te ontzenuwen, dat *draagt* uit *draget* enz. is zamengetrokken. Maar, zoo hieruit de schrijfwijze van *g* kan verdedigd worden, zou men op denzelfden grond ook die van *geeft*, *leest* kunnen aanbevelen, daar hier insgelijks eene verkorting uit

uit *gevet*, *lezet* plaats heeft. Doch meer, dan alle taalkundige gronden, geldt blijkbaar bij genoemden Heer het gezag van BILDERDIJK. Ook in mijne schatting is dit gezag verre van gering te zijn; doch zoo veel, als de Heer VAN DER KEMP wil, meen ik daaraan niet te moeten toekennen. Vooreerst toch is het mij altijd voorgekomen, in welk gevoelen ik door 's mans *Spraakleer* op nieuw bevestigd ben, dat het stuk der spelling zijne aandacht minder tot zich heeft getrokken, die zich voornamelijk op het *etymologisch* deel der taalkunde gevestigd heeft; ten andere ben ik het met den Heer VAN DER KEMP wel eens, dat BILDERDIJK zich van alle banden van het gezag (van anderen) ontslaat, maar houde hem daarom nog niet voor een' *onafhankelijk'* taalgeleerde. Tot het denkbeeld namelijk van *onafhankelijkheid* in dezen behoort, mijns inziens, niet enkel, dat men niet blindelings het gezag van anderen volge, maar ook dat men zich aan dat zijner eigene driften wete te onttrekken, met andere woorden, dat men zijne eigenliefde en hooggevoeligheid genoeg onder bedwang hebbe, om de waarheid ook dan te huldigen, wanneer men daardoor zou moeten erkennen, vroeger gedwaald te hebben. Tot deze laatste soort van onafhankelijkheid nu is het, mijns oordeels, geen' vaderlandsch' geleerde min-

der

der gelukt, dan den Heer BILDERDIJK, zich te verheffen, als wien het niet zoo zeer om de waarheid, dan wel om de handhaving zijner onfeilbaarheid te doen is. Wat anders toch is de oorzaak, dat die Heer, sedert eenige jaren, zoo hevige banbliksems tegen mij uitschiet, dan alleen, dat ik ketterseh genoeg geweest ben, om de onfeilbaarheid van zijn Pauselijk gezag in het vak der taalkunde in twijfel te trekken? Jammer intusschen is het, dat deze overdrevene eigenliefde eenen man beheerscht, die, buiten twijfel, indien hij meer door echten waarheidszin geleid werd, aan de letteren, en bovenal aan de taalkunde de gewigtigste diensten bewijzen kon. Ook nu blijven die diensten nog wel altijd groot; maar men behoort echter bij hem, meer dan bij iemand anders, bedacht te wezen, om aan zijne uitspraken, niet zonder eigene zorgvuldige beproeving, gehoor te geven.

Eer ik van den Heer VAN DER KEMP scheide, moet ik nog met een woord spreken van 't geen hij over *nogtans*, *nogthans* (*nogthands*) heeft aangemerkt. Het schijnt, dat die Heer in het geschil, door mij over dit punt met den Heer BILDERDIJK gevoerd, het meest tot mijn gevoelen overhelt; doch hij meent, dat ik de *ch*, die bij vroegere schrijvers in *noochtans* doorgaans voorkomt, ten onregte in de *g* wil veranderd heb-

hebben. Doch heeft die Heer wel bedacht, dat men, hier de *ch* toelatende, ook de algemeen aangenomene onderscheiding van *nog* (*adhuc*, *etiam*) en *noch* (*neque*) zou moeten opgeven?

In het boven aangehaalde stuk van den Heer DE VRIES is verder de inlassching der *t* in *opentlijk*, *ordentlijk*, *wezentlijk*, en vooral in *om uwentwil* enz. met zoo bondige redenen verdedigd, dat hetgeen voor de weglating der *t* in de genoemde woorden, op bl. 238 en volgg., door mij is aangevoerd, daardoor als volkomen wederlegd beschouwd kan worden. Ten aanzien van *namelijk* stemt de geleerde schrijver met mijn gevoelen in.

Voor 't overige moet ik hier het in mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 28 en volgg., geuite beklag herhalen over de miskenning der regelen, door mij omtrent de spelling der vreemde woorden voorgedragen. Het is toch daaraan waarschijnlijk toe te schrijven, dat, sedert een' geruimen tijd, de aanstootelijke wanspelling van *rekwest*, *kwitantie*, *kommissie*, *kwaliteit*, *kwantiteit* enz. voor *request*, *quitantie*, *commissie*, *qualiteit*, *quantiteit* enz. is doorgedrongen. Ik zal 't geen ik ten bewijze van het onbestaanbare dier spelling, ter aangehaalder plaatse, heb bijgebragt, hier niet op nieuw aanvoeren, maar herhaal alleen mijnen wensch, dat het ge-

zeg-

derlandsche Historie, de lange klinkletter altijd door verdubbeling aanduidde, en daardoor eene te voren ongebruikelijke schrijfwijze in onze taal invoerde, hield de laatste zich aan de gewoonte onzer vroegere Schrijvers, en bezigde, ter beteekenis van eene lange vokaal, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker sluitende, alleen eene enkele klinkletter, doende, in overeenkomst met eene oudere gewoonte, de verdubbeling der vokaal ter aanwijzing der harde *e* en *o* strekken. Ook was (om dit nog aan te roeren) HOOFT een der eersten, die de *a* door zichzelve verlengden, daar VONDEL, zich ten dien einde van de *e* bleef bedienen. Beiden hadden, in de gemelde en andere bijzonderheden, hunne navolgers; en, hoe meer het onderscheid tusschen de hard- en zacht-lange *e* en *ó* op de tong van een aanzienlijk deel der Nederlanders, met name bij de Amstellanders, verlóren raakte, en deszelfs inachtneming gevolgelijk ook bij het schrijven verwaarloosd werd, hoe meer, met verbanning der oude en echte schrijfwijze, de dubbele vokaalspelling, door HOOFT ingevoerd, offchoon met eenige veranderingen en wijzigingen, in zwang geraakte. Wij zeggen *met eenige veranderingen en wijzigingen*; want, hoe zeer men de vokaalverdubbeling veel meer bezigde, dan in vroegere eeuwen gebruikelijk was geweest, begreep men echter, dezelve niet zoo algemeen te moeten maken, als door HOOFT geschied was. Men vond derhalve ten dezen aanzien verschillende bepalingen uit, welke, om-

omdat zij in eene gezonde taalkunde geenen grond hadden, juist daarom te menigvuldiger en onderscheidener zijn moesten. Van daar, dat onder de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, ten allen tijde, geen gering verschil gevonden werd, en nog heden valt op te merken. Het geen omtrent deze bijzonderheid plaats vond, dat namelijk, met betrekking tot dezelve, vele willekeurige regels uitgedacht en gevolgd werden, hetzelfde had ook omtrent vele andere stukken plaats. Bij gebrek van eenig algemeen erkend gezag, rekende ieder Schrijver zich geregtigd, om, naar eigen goeddunken, zich regelen te vormen, en de taalkunde werd als een stuk gronds aangemerkt, 't welk, aan niemand in eigendom toebehoorende, voor ieder, wie hij zijn moge, ter bebouwinge openstaat. Velen dus vielen met drift op dezelve aan, en wierpen zich voor taalhervormers op, die daartoe geene, of geringe bevoegdheid hadden; en schoon de meeste zoogenaamde verbeteringen, door lieden van dien stempel voorgeslagen, met derzelver voorstellers spoedig in vergetelheid geraakten, vonden echter eenige derzelve hare bewonderaars en navolgers, vooral wanneer de voorsteller zich, in andere opzigten, een' billijken roem verworven had. — Ook werden enkele dwalingen van waarlijk groote taalkenners (want, dat ook deze dezelve gehad hebben, zal niemand, der menschelijke feilbaarheid indachtig, willen loochenen) door min kundige bejagers van den roem van taalgeleerdheid wel eens gre-

tiglijk omhelsd, en met ijver voortgeplant. — Gelijk ten allen tijde, zoo heeft de gefchetfte zucht ter taalverbetering, inzonderheid in de laatst verloopene twintig of dertig jaren, geheerscht, en de voorftelling en gedeeltelijke invoering van verfcheidene nieuwigheden ten gevolge gehad, waarvan wij de waarde in 't vervolg zullen toetfen. — Thans is het ons genoeg, door het aangevoerde, zoo veel ons oogmerk vorderde, de voornaamfte redenen te hebben opgegeven, welke het hier boven gemelde verfchil in de fpelling onzer tale hebben voortgebragt.

Maar is er dan geen middel uit te denken, om dit verfchil te vereffenen, en langs welken weg zou dit oogmerk het best en zekerst bereikt kunnen worden? Zie daar de vraag, welke wij hier nog kortelijk moeten beantwoorden. Dat men aan de uitvinding van zulk een middel geenszins behoeft te wanhopen, wordt, mijns bedunkens, door vele redenen bevestigd. Immers wordt er geen verftandig hoogachter onzer moederfprake gevonden, die niet hartelijk wenfche, dat de fpelling van dezelve eindelijk tot eenparigheid gebragt worde; die niet gereed zij, ter bereiking van dit doeleinde, iets van zijne bijzondere gevoelens op te offeren. Deze bereidvaardigheid zal dan, gelijk men redelijker wijze veronderftellen mag, te grooter zijn, wanneer de onderfcheidene gefchilpunten, niet door eenige willekeurige en oppermagtige uitfpraak, maar uit taal- en redekundige beginfelen en gronden, beflist worden. Deze beflisfing

mo-

moge aan sommigen eene zaak toeschijnen, meer wenschelijk, dan met reden te verwachten, daar hun in de meeste gevallen geene beslissing, dan door eene gezaghebbende uitspraak, mogelijk dunkt, zij, wien de gesteldheid der zaken meer van nabij bekend is, zullen, geloof ik, hieromtrent andere gedachten voeden. Hoezeer toch in vele gevallen, aan beide zijden, aannemelijke redenen zijn bij te brengen, geloof ik echter, dat in de meeste een zigtbaar overwigt naar de eene of andere zijde zal bespeurd worden, wanneer het verschil van gevoelen aan de beginselen eener gezonde taalkunde getoetst wordt. En, waar andere gronden te kort schieten, zal het gezag van eenen algemeen gelezenen en hooggeschatten Schrijver kunnen ingeroepen, en, naar ik vertrouw, niet ongaarne geëerbiedigd worden. — Blijkt uit het gezegde, dat er geene reden is, om aan de uitvinding van eenig middel, ter bereiking der gewenschte eenparigheid, te wanhopen, men kan daaruit ook eenigzins afnemen, welk middel tot dat einde, onzes oordeels, gepastelijk zou worden aangewend. Wij meenen namelijk, dat daartoe de beginselen eener goede spelkunst zorgvuldig opgespoord, omstandiglijk ontvouwd, en op de geschilpunten in de spelling onzer moedertale behooren toegepast te worden, ten einde, langs dezen weg, tot eene gegronde beslissing dier geschilpunten te geraken. Dit echter moet, om het voorgestelde doel te treffen, niet als een werk te voorschijn komen, 't welk alleen de gevoelens van eenen bijzon-

deren perfoon vervat, maar, door de bekrachtiging van eenig aanzienlijk taalbeoefenend genootfchap, of van de beroemdfte mannen in het vak der taalkunde, met een gezag zijn toegerust, vermogend, om de daarbij vastgeftelde bepalingen, bij het fchrijvend en letterminnend gedeelte der natie, gereede navolging te doen vinden. Voorts is, tot hetzelfde einde, ook de medewerking van het openbaar Beftuur volftrekt noodzakelijk, op welks last niet alleen een dergelijke arbeid ondernomen, en met welks goedkeuring dezelve gefterkt moet worden, maar 't welk tevens zorg behoort te dragen, dat de alzoo gelegde gronden, en voorgeftelde regelen in alle openbare Staatsftukken, zoo veel mogelijk, gevolgd, en de leerboeken der tale, in de openbare fcholen te gebruiken, overeenkomftig met dezelve ingerigt worden. — Wanneer de weg, hier voorgefchreven, met oordeel wordt ingeflagen, komt het ons geenszins twijfelachtig voor, of men zal, ten laatfte, tot de zoo lang gewenschte eenparigheid in de fpelling onzer moedertale geraken.

Na deze ontvouwing der middelen, tot het gemelde einde dienftig, ftaat ons thans omtrent de volgende Verhandeling nog het een en ander in het midden te brengen. Deze, welker vervaardiging, volgens het breeder vermelde in het Voorberigt, op last van den Agent van Nationale Opvoeding, en de Bataaffche Maatfchappij van Taal- en Dichtkunde, ondernomen werd, heeft ten oogmerk, om de gefchilpunten

ten

ten in de ſpelling onzer tale, zoo veel mogelijk, uit taal- en redekundige beginſelen te beſlisſen. — In overeenkomst met het geen boven, omtrent de vereischten eener zoodanige Verhandeling, met een enkel woord is aangemerkt, wordt dezelve door ons in twee Hoofdafdeelingen geſplitst. In de eerſte dier Afdeelingen zullen wij de algemeene gronden en beginſelen eener gezuiverde ſpelling openleggen, daarbij, zoo veel noodig ſchijnt, acht gevende op het geen in de meest beſchaafde, oudere en nieuwere, talen gevolgd wordt. De ontvouwing dier algemeene gronden komt ons ten uiterſtē noodzakelijk voor, zoo, omdat uit deze de beſlisſing der geſchilpunten voornamelijk ontleend moet worden, als bijzonderlijk, omdat dezelve, voor zoo verre mij bekend is, in onze taal nog niet naar eisch zijn opengelegd. In de Hoogduitſche is zulks voortreffelijk geſchied door Duitschlands grooten taalmeester, ADELUNG, wiens arbeid, gelijk ook dien van andere taalkenners, wij ons dankbaar te nutte zullen maken. In de tweede Afdeeling zullen wij de geſchilpunten zelve in de Nederduitſche ſpelling, met de noodige uitvoerigheid, verhandelen, en in eene voorzigtige toepasſing der gelegde grondbeginſelen de beſlisſing van dezelve zoeken. Door eene *voorzigtige* toepasſing verſtaan wij zulk eene, waarbij niet uit het oog wordt verloren, dat men, om het voorgeſtelde oogmerk van eenparigheid niet te misſen, geene denkbeeldige volmaakt-

heid moet trachten in te voeren, maar integendeel het eenmaal gevestigde en onveranderbare gebruik ook dan behoort te eerbiedigen, wanneer hetzelve met de beginſelen eener gezonde taalkunde niet in allen deele overeenkomt. Voorts zal het, gelijk wij boven reeds zeiden, in enkele gevallen, waarin de ſchaal in een volkomen evenwigt ſchijnt te hangen, noodzakelijk zijn, dat wij het gezag van dezen, of genen, algemeen geachten, Schrijver te baat nemen, om dezelve naar eene der beide zijden te doen overhellen. Wij gelooven hiertoe geen bevoegder gezag te kunnen vinden, dan dat van onzen doorluchtigen Geſchiedſchrijver, JAN WAGENAAR. Niet alleen toch zijn zijne werken, zoo om derzelver inhoud, als voortreffelijkheid, in aller handen, maar hij kan ook op de eer van zulk eene beſlisſing, om de bijzondere oplettendheid, welke hij der tale gewijd heeft, regtmatige aanſpraak maken. — In een enkel geval ook, zullen wij het gezag onzer Statenoverzettinge van den Bijbel, volgens de naauwkeurigſte uitgave van 1637, een werk bij de Taalkundigen in groote achtinge, met vrucht kunnen inroepen. Het zal verder naauwelijks melding behoeven, dat ons, bij deze Afdeeling, de arbeid van zoo vele voortreffelijke mannen, als vóór ons over de ſpelling der Nederduitſche tale geſchreven hebben, uitnemend zal te ſtade komen, en met erkentelijkheid door ons gebruikt worden.

Na de voordragt dezer voorbereidende aanmerkingen, welke wij meenden, bij wijze van Inleidinge, vooraf te moeten zenden, gaan wij thans tot de Verhandeling zelve, en wel tot derzelver eerste Afdeeling over.

✿

EERSTE AFDEELING.

OVER DE ALGEMEENE REGELEN DER SPELLING.

---

§. 1.

Over het oogmerk van Spraak en Schrift.

Eer wij overgaan, om de algemeene regelen der ſpelling op te ſporen, zal het noodig zijn, vooraf te onderzoeken, welk het voorname oogmerk zij, 't welk allen zich, bij het ſpreken en ſchrijven, voorſtellen. Immers moeten de gemelde regelen allen op de bevordering van dit oogmerk uitloopen; hetzelve behoort dus ten toetsſteen te ſtrekken, om daaraan de waarde en genoegzaamheid dier regelen te beproeven. Bij het geringſte nadenken nu blijkt het terſtond, dat dit oogmerk geen ander zijn kan, dan om zijne gedachten door anderen duidelijk, volkomen, en gemakkelijk te doen bevatten. De waarheid van het voorgeſtelde is zoo klaarblijkelijk, dat ik niet geloof, dat iemand eene nadere bevestiging daarvan verlangen zal. Wij zullen dus, bij de opſporing van de regelen der

der ſpelling en derzelver waardering, daarop moeten acht geven, of, en in hoe verre zij ter bereiking van het aangewezen oogmerk, *algemeene* en *ligtst mogelijke verſtaanbaarheid*, geſchikt zijn. Laat ons nu tot de opſporing dier regelen zelve voortgaan.

§. 2.

Voordragt en ontvouwing van de grondwet der Spelling: Schrijf, zoo als gij ſpreekt.

Wat is *Schrijven?* Zie daar eene vraag, welker beantwoording van groot belang is voor ons tegenwoordig onderzoek. *Schrijven* dan is *het zigtbaar voorſtellen der hoorbare letterklanken*, zoodat de beteekenis dezer klanken, door het gezigt, even duidelijk worde door het verſtand, als door het gehoor. Het ſpreken dus gaat voor het ſchrijven, welk laatſte, als 't ware, eene nabootſing is van het eerſte. Uit deze eenvoudige opmerking vloeit natuurlijk deze eerſte en algemeene grondregel voor de ſpelling voort: *Schrijf, zoo als gij ſpreekt;* of, met andere woorden, druk bij het ſchrijven, door middel der aangenomene teekenen, alle de klanken uit, welke bij het ſpreken worden opgemerkt. ADELUNG noemt dit niet onaardig *de natuurwet der ſpelling* (*), wel-

(*) *Umſtändliches Lehrgebäude der Deutſchen Sprache:* Th. II. ſ. 641.

welke in alle talen ten grondſlag van dezelve liggen moet, en met der daad ligt. Het eerſte is uit den aard der zake en het reeds gezegde volkomen blijkbaar. Immers, daar de ſpraak dat gene is, 't welk door het ſchrift moet worden uitgedrukt, zoo behoort natuurlijk de eerſte ten rigtſnoer te ſtrekken voor het laatſte. Ook het tweede, dat namelijk de gemelde natuurwet, in alle talen, met der daad, ten grondſlag der ſpelling ligt, zal naauwelijks eenig betoog behoeven. Het zal echter, ook voor 't vervolg, van nut kunnen zijn, dit eenigzins nader te ontwikkelen. Wat dan de bekendſte en meest beſchaafde der oude talen, de Griekſche en Latijnſche namelijk, aangaat, ieder, die in dezelve eenigermate bedreven is, zal gereedelijk erkennen, dat de voorgeſtelde regel in dezelve de grondwet is der ſpellinge. Wij zullen, ter bevestiging daarvan, alleen eenige der meest in het oog loopende ſchikkingen van de ſpelling naar de uitſpraak aanwijzen, welke zich in dezelve opdoen. Men denke dan aan ἑπτα en ἑβδομος, aan ὀκτω en ογδοος, aan λεγω, λεκτεον, en λελεχθαι, in alle welke, en meer ſoortgelijke verwisſelingen van verwantſchapte letteren eene duidelijke ſchikking der ſchrijfwijze naar de uitſpraak valt op te merken. Hetzelfde is blijkbaar in de Latijnſche woorden *labor*, *lapſus*, niet *labſus ſum*, *labi*; *nubo*, *nupſi*, *nuptum*, voor *nubſi*, *nubtum*, en het daarvan afgeleide *nuptiae*; *ſcribo*, *ſcripſi*, *ſcriptum*; in *affigo*, *affixi* (zoo veel als *afficſi*) *affictum*,

en

en vele andere woorden van dezelfde ſoort. Ten aanzien van ſommige nieuwere talen, met name de Engelſche en Franſche, loopt het minder in het oog, dat de meergemelde regel bij dezelve ten grondſlag der ſpelling ligt. Doch de reden hiervan laat zich, bij eene oplettende beſchouwing van den aard dier talen, gemakkelijk ontdekken. Immers zijn dezelve ontſtaan uit eene vermenging der landtale met die der vreemde volkeren, welke, op verſchillende tijden, die landen overmeesterden. Hierdoor eene menigte van woorden verkregen hebbende, welker oorſprong en wezen aan de groote meerderheid van hen, die dezelve gebruikten, onbekend waren, hadden die talen geenen ſteun van vastheid in zich zelve, maar waren uit haren aard weifelbaar en onbeſtendig. De natuurlijke veranderlijkheid der uitſpraak moest dus op dezelve eenen veel grooteren invloed oefenen, dan op oorſpronkelijke en onvermengde talen, in welke de meer algemeene kennis van de afkomst en innerlijke geſteldheid der woorden daaraan als ten teugel ſtrekte. Doch de veranderingen van het ſchrift, uit haren aard langzamer dan die der ſprake, werden bovendien nog tegengehouden door het gezag van meer geoefenden, die het van belang rekenden, de aanduiding van den oorſprong der woorden in het ſchrijven, althans eenigermate, te behouden (*). Intusſchen zien

(*) Vergelijk ADELUNG *Lehrgebäude enz.* Th. II. ſ. 643—646.

zien wij de ſpelling der gemelde talen, met name die der Franſche, meer en meer tot de uitſpraak naderen, gelijk uit de veranderingen, in hare ſpelling, gedurende de laatſte helft der jongst verloopene eeuw, ingevoerd, en, bij eene andere gelegenheid, gedeeltelijk door ons aanwezen (*), ten duidelijkſte blijkt. Sterker en treffender is de onderlinge gelijkheid van ſpraak en ſchrift in de nieuwere talen, welke men oorſpronkelijke mag noemen, met name in de Hoog- en Nederduitsche. Omtrent de eerste heeft ADELUNG (†) genoegzaam aangetoond, dat dezelve, door alle tijden heen, schier op dezelfde wijze geſchreven, als geſproken is. Hetzelfde kan men, met regt, ook omtrent onze moedertaal ſtaande houden. Het is waar, de Oudheid hield zich, in sommige bijzonderheden, nog nader aan de uitspraak, dan thans gebruikelijk is, bepaaldelijk door de *d* en *g*, op het einde der lettergreep, met de hardere *t* en *ch* te verwisſelen; doch, daarentegen, zijn wij, in andere opzigten, misſchien nader aan de uitſpraak, dan de Ouden (§).

Over

(*) Zie mijne bekroonde Verhandeling ten antwoord op de vraag: *In hoe verre behoort de ſpelling der Nederduitſche taal geregeld te worden naar welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak?* 1ſte *Afdeel.* 1ſte *Hoofdſt.* §. 5.

(†) In het aangehaalde Werk; ſ. 648–650.

(§) Bij voorbeeld, in de verlenging der vokalen door zichzelve, waartoe de Ouden doorgaans de *e* bezigden, ſchrijvende *poert*, *ſtroem*, *muer* enz. voor *poort*, *ſtroom*, *muur*.

Over 't geheel zal men, door alle tijden heen, in de schrijfwijze onzer taal geringe afwijkingen van de uitspraak ontdekken; iets, 't welk ik geloof dat, zonder opzettelijk betoog, bij een ieder gereede toestemming zal vinden. Intusschen meen ik uit al het voorgedragene gerustelijk te mogen besluiten, dat de regel: *schrijf, zoo als gij spreekt;* met regt de natuurwet der spelling genoemd kan worden. — Doch, even als de natuurwetten, op de burgerlijke maatschappij toegepast, eenige bepalingen, wijzigingen en veranderingen noodig hebben, om aan het oogmerk der zamenlevinge te beantwoorden, zoo ook behoort de regel: *schrijf zoo als gij spreekt*; nader omschreven en gewijzigd te worden, zal dezelve aan het groote oogmerk van spraak en schrift, *algemeene en ligtst mogelijke verstaanbaarheid*, voldoen. Immers kan het niet missen, of de onbepaalde opvolging van den gemelden regel zal de deur voor groote en menigvuldige verwarringen openzetten. De spraak toch is, uit haren aard, aan velerlei verbasteringen blootgesteld. De onderlinge gelijkheid van verscheidene klanken doet dezelve met elkanderen verwarren; de schielijkheid der uitspraak doet sommige, ja niet zelden, geheele lettergrepen verloren gaan; andere klanken of letters, die echter tot het wezen van een woord behooren, kunnen bij de uitspraak niet of naauwelijks gehoord worden. Voegt men hier nog bij de verscheidenheid van tongval, welke tusschen de bewoners van verschillende streken eens lands, ja tusschen die

B van

van nabij gelegene fteden is op te merken, en de menigerlei verbasteringen, waartoe bijzondere gebreken in de uitfpraak aanleiding kunnen geven; zoo zal men, dit een en ander in aanmerking nemende, gemakkelijk befeffen, dat de voorgeftelde regel, zonder nadere bepaling en wijziging, in geenen deele gefchikt is, om het groote oogmerk van het fchrijven te bereiken. — Wij moeten dus naar eene dergelijke nadere bepaling van den voornoemden regel omzien. Deze doet zich, bij eenig nadenken, gereedelijk op, en kan gevoegelijk aldus gefteld worden: *Rigt u in het fchrijven naar de zuiverfte en meest befchaafde uitfpraak.* De redelijkheid en noodzakelijkheid dezer bepaling is zoo blijkbaar, dat dezelve geen nader betoog behoeven zal. Doch het zal niet ondienftig zijn, dat wij dezelve in hare voornaamfte bijzonderheden eenigzins nader ontwikkelen. Laat ons dan, in de eerfte plaats, zien, wat het inhebbe, zich in het fchrijven naar de *zuiverfte* uitfpraak te rigten.

Tot zuiverheid van uitfpraak behoort eerftelijk, dat men aan de onderfcheidene letters, bij het uitfpreken, zonder vervalfching en verbastering, den klank geve, welke aan elk derzelve eigen is. Het andere vereischte eener zuivere uitfpraak is, dat men alle letters, welke tot een woord behooren, zoo veel mogelijk, volkomen en onvermengd doe hooren. Hem, die deze beide vereischten in de uitfpraak vereenigt, zal niemand, geloof ik, aarzelen eene zui-

ve-

vere uitſpraak toe te kennen. Of dezelve intusſchen wel bij eenig volk of eenige volksklasſe, welke ook hunne taal zij, in die mate en volkomenheid gevonden worde, als noodig zijn zou, om de uitſpraak tot een onfeilbaar rigtſnoer der ſpellinge te ſtellen, kan billijkerwijze in twijfel getrokken worden. Doch op deze bedenking zullen wij in 't vervolg nader acht geven. Wij gaan voort tot de verklaring der tweede bepaling van den voorgeſtelden regel, waarbij wij de *meest beſchaafde uitſpraak* als een rigtſnoer der ſpelling voordroegen.

Hierdoor verſtaan wij in 't gemeen die uitſpraak, welke aan de meest beſchaafde en geoefende klasſe des volks eigen is, en welke men dus als de zuiverſte en volkomenſte mag aanmerken. In dezen zin komt dit tweede vereischte van eene uitſpraak, welke ten rigtſnoer der ſpellinge ſtrekken zal, na genoeg met het eerstgemelde overeen. Intusſchen verdient hier de bepaling te worden opgemerkt, welke de voorgeſtelde regel hierdoor in de toepasſing op eenige taal ontvangt, als waarbij de zuiverſte en meest beſchaafde uitſpraak niets anders kan beteekenen, dan de algemeene uitſpraak van het beſchaafdſte gedeelte des geheelen volks. Deze heeft doorgaans haren oofsprong in, en is gevormd naar de uitſpraak, heerſchende in dat gewest, waar de wetenſchappen het meest en algemeenst beoefend worden. Immers, daar hier natuurlijk de meeste en beste Schrijvers, en de aanzienlijkſte ſcholen van geleerdheid gevonden

worden, naar welke, ook uit andere gewesten, eene groote menigte zamenvloeit, zoo kan het niet missen, of deze en andere oorzaken moeten de uitspraak van een zoodanig gewest welhaast de algemeene doen worden. — Zoo is (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in ons Vaderland, nadat de zetel der wetnschappen, met de Spaansche beroeringen, uit Vlaanderen, weleer het bloeijendste der Nederlandsche gewesten (*), naar Holland werd overgevoerd, de uitspraak van dit aanzienlijkst deel der Republiek de algemeene geworden, en ten grondslag der spelling aangenomen.

Meer bijzonder nog behoort tot het denkbeeld van eene beschaafde uitspaaak, niet alleen dat van eene zuivere en volkomene, maar tevens dat van eene uitspraak, welke, met wegneming van het harde en stootende, voor het oor aangenaam, en behagelijk is, of, met andere woorden, van eene *welluidende* uitspraak. Dit geeft ons gepaste aanleiding, om, over de welluidendheid en haren invloed op de spelling, eenige algemeene aanmerkingen voor te dragen; 't welk wij van des te meer belang achten, omdat dezelve van groot nut zullen zijn, ter beslissing van

(*). Over het vroege aanzien van Vlaanderen verdient het uitmuntend werk van den geleerden Oudheidkenner VAN WYN te worden nagelezen, getiteld *Historische en Letterkundige Avondstonden*, IIde B. bl. 45.

van eenige voorname geſchilpunten in de ſpelling onzer moedertaal.

§. 3.

Over den invloed der Welluidendheid op de Spelling.

Het eerſte en voorname oogmerk der tale is, buiten twijfel, om aan anderen zijne denkbeelden, gevoelens en gewaarwordingen, duidelijk en verſtaanbaar, mede te deelen. De bereiking van dit oogmerk was het eenige, 't welk de menſchen, bij de eerſte vorming der talen, welke geheel het werk van behoefte was, zich konden voorſtellen. Doch, zoodra zagen zij aan deze behoefte niet voldaan, zoodra begon zich, bij eenen ruimeren overvloed van het noodzakelijke, de zucht ter verfraaijing, en het gevoel voor het ſchoone, aangename en behagelijke niet te ontwikkelen, of die zucht, dat gevoel moesten zich natuurlijk, gelijk tot andere voorwerpen, zoo ook tot de taal uitſtrekken, en op dezelve merkelijken invloed hebben. De dichtkunst, welker beoefening reeds zeer vroeg in zwang ging, vorderde, gelijk hare jongere zuster, de welſprekendheid, eene taal, welke, ontdaan van al het ruwe, ſtootende en onbevallige, zacht, vloeibaar en aangenaam was. Zorg voor welluidendheid, zoo in de uitſpraak, als het daarop gebouwde ſchrift,

 moest

moest van dit een en ander het natuurlijk uitwerkfel wezen. Die zorg moge al, naar gelang van de meerdere of mindere fijnheid van gehoor, en gezetheid op het muzikale, aan eene natie eigen, zich in de eene taal fterker openbaren, dan in de andere; het is nogtans uit den aard der zake te vermoeden, dat dezelve in alle talen, in meerdere of mindere mate, zigtbaar zal zijn. Ook laten zich, in alle eenigzins befchaafde talen, met der daad de duidelijkfte fporen dier zorge opmerken. Gelijk de waarheid hiervan, in 't algemeen, niet ligt door iemand zal betwist worden, zoo mogen wij, uit dien hoofde, de ftaving van het gezegde, gerustelijk, als overtollig achterlaten. Doch, 't geen hier voornamelijk in overweging moet komen, is de vraag, of die zorg zich wel zoo verre mag uitftrekken, dat men, tot bevordering der welluidendheid, of eene vreemde letter in een woord inlasfche, of eene andere, welke tot het woord behoort, weglate, of eindelijk verwantfchapte klanken met elkanderen verwisfele? Het is waar, dat hierdoor de afkomst der woorden fchijnt verdonkerd, en de duidelijkheid, dat hoofdvereischte der tale, benadeeld te worden; en het is om die reden voornamelijk, dat velen der welluidendheid het voorgedragene gezag ftellig ontzeggen. Doch dezen gaan, mijns achtens, hierin te verre, en laten zich door eene ijdele vrees innemen. Immers zal, door het voorgeftelde, noch de oorfprong der woorden te zoek raken, noch de duide-

lijk-

lijkheid eenig noemenswaardig nadeel lijden, zoo slechts alles volgens de regelmaat der tale geschiede, en niet ieders bijzondere willekeur, maar het algemeene gevoelen der sprekenden en schrijvenden het rigtsnoer zij. Voeg hier bij, dat in de voortreffelijkste en meest beschaafde talen verscheidene voorbeelden van het bedoelde voorhanden zijn. Daar ik zulks, ten aanzien der Griekſche en Latijnſche talen, bij eene andere gelegenheid, opzettelijk heb aangewezen, zal ik hier volstaan kunnen, met mij op het toen gezegde te beroepen (*). — Doch zij, die den invloed der welluidendheid op de spelling weigeren te erkennen, gaan veelal nog een' stap verder, en verklaren de welluidendheid voor geheel iets grilligs, willekeurigs, en van elks bijzonder gehoor afhankelijks, in dier voege, dat het geen de een voor welluidend houdt, door een' ander voor wanluidend gekeurd wordt. — Hieruit maken zij tevens op, dat de invloed der welluidendheid door geene vaste regelen en algemeen erkende voorschriften bepaald kan worden, en alles, ten dezen aanzien, steeds wankelend, onbeslist, en ongelijkvormig zijn zal; weshalve zij een zoo onzeker rigtsnoer geheel willen verworpen hebben. De gevolgtrekking zeker zou juist zijn, bijaldien de grond, waaruit dezelve wordt afgeleid, vast

(*) Zie mijne boven aangehaalde *Prijsverhandeling*, Iste Afd. Iste Hoofd. §. 3 en 4.

vast ſtond. Maar welk onpartijdig beſchouwer der zaken zal dit toeſtemmen? Wie is er, die de hardſte der Noordſche ſpraken aan de Griekſche, Italiaanſche of Franſche talen, in vloeibaarheid en muzikale welluidendheid, gelijk zal ſtellen? Wie erkent niet, dat de zamenbotſing van meerdere harde en ſtroefluidende medeklinkers ſtootend en onaangenaam, de meerdere overvloed, daarentegen, van zachte en welluidende klinkletters ſtreelend en bevallig is? Er zijn dus zekere algemeene begrippen en beginſelen van wel- of wanluidendheid, waaromtrent de meesten, zoo niet allen, overeenkomen. Het is waar, in eenige bijzondere gevallen zullen de oordeelvellingen van bijzondere perſonen, over het wel- of kwalijkluidende, uit een loopen; doch dit kan geenszins eene voldoende reden, ter verwerping van den invloed der welluidendheid, opleveren. De bepaling van dien invloed toch hangt, gelijk wij boven reeds te kennen gaven, geenszins af van het gevoelen van bijzondere personen; het is niet deze of geene taalmeester, de eene of andere ſchrijver, die hierover oppermagtig uitſpraak kan doen: neen: het is de meerderheid alleen der ſprekenden en ſchrijvenden, aan welke deze beſlisſing toekomt; het is het gevoelen van het meest beſchaafde deel der natie, 't welk ten dezen aanzien moet geraadpleegd worden; hieruit heeft men het rigtſnoer, ter bepaling van den gezegden invloed, te ontleenen. Dit doende, zal men, in het vastſtellen van algemeene en doorgaande regelen, geene groote

zwa-

zwarigheid ontdekken. — Immers zal de uitspraak der meerderheid doorgaans niet twijfelachtig, het gevoelen der natie, in de meeste gevallen, vrij eenparig bevonden worden; of, zoo zich al, in enkele gevallen, daarin geen genoegzame grond ter beslissinge opdoet, zal dezelve, uit hetgeen het algemeene taalgebruik, in andere gelijksoortige gevallen, heeft vastgesteld, gemakkelijk zijn op te maken. Men raadplege dus de *analogie* der tale, te gelijk met het gebruik der meest beschaafde volksklasse bij het spreken en schrijven, en men zal, in de vereeniging dezer beide hulpmiddelen, den grond vinden, ter vaststelling van zoodanige algemeene regelen omtrent het gezag der welluidendheid, welker betrachting noch den oorsprong der woorden verduisteren, noch der duidelijkheid eenig nadeel zal toebrengen. — Dit zij voor het tegenwoordige omtrent dit onderwerp genoeg; de toepasfing der hier gelegde algemeene beginselen op onze moedertaal blijft voor het tweede gedeelte dezer Verhandeling bewaard (*).

§. 4.

(*) Men vergelijke voorts met het voorgestelde in deze §, de geheele eerste Afdeeling mijner aangehaalde *Prijsverhandeling*, alwaar men het hier kortelijk voorgedragene breeder ontvouwd en gestaafd zal vinden.

§. 4.

Over het ongenoegzame van den eersten Hoofdregel der Spelling: Schrijf, zoo als gij spreekt; *en de noodzakelijkheid van het acht geven op de Afleiding.*

Zoo hebben wij dan (om, na deze uitweiding, tot ons onderwerp terug te keeren) den eersten algemeenen hoofdregel der spelling: *schrijf zoo als gij spreekt;* nader bepaald en omschreven, en die bepaling zelve in bijzonderheden ontvouwd. Nu ontstaat de vraag, of die hoofdregel, zoo als dezelve nader door ons bepaald is, door te zeggen, dat men zich, *in het schrijven, naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak rigten moet,* alleen en op zich zelven, genoegzaam zij, om ten rigtsnoer der spellinge te verstrekken? Het antwoord op deze vraag is niet verre te zoeken. Wij behoeven slechts onzen, in den aanvang voorgestelden, algemeenen toetssteen te baat te nemen, en wij zullen terstond ontdekken, wat er van de zaak zij. Algemeene en ligtst mogelijke verstaanbaarheid zeiden wij daar het groote oogmerk te zijn, 't welk allen zich, bij het spreken en schrijven, voorstellen. Maar is de ontvouwde hoofdregel, uit zijnen aard, ter bevordering van dit oogmerk wel toereikend? Men zal, geloof ik, deze vraag, bij eenig nadenken, ontkennend moeten beantwoorden. Immers, hoe zuiver en volkomen de uitspraak

ook zijn moge, het kan echter niet anders zijn, of hij, die zich in het ſchrijven eeniglijk naar dezelve ſchikt, zal, of letters voorbijzien, welke tot het wezen eens woords behooren, of hij zal, door verwarring van onderling gelijke klanken, verkeerde teekenen bezigen. Doch, 't geen het voornaamſte is, en alles afdoet, het denkbeeld eener geheel zuivere en volkomene uitſpraak is louter herſenſchimmig; dezelve was bij geen volk immer aanwezig, noch kan, uit den aard der zake, ligtelijk ergens aanwezig zijn. Om niet te herhalen, 't geen wij te voren in het midden bragten omtrent de verbasteringen en onvolkomenheden, aan welke de ſpraak onvermijdelijk is blootgeſteld, beroepen wij ons ſlechts op het geen de ondervinding ons allen ten dezen aanzien leert. Waar toch, of bij welke volksklasſe treft men onder ons eene uitſpraak aan, welke geheel zuiver en volkomen kan genoemd worden? Heeft niet die uitſpraak, welke, volgens het boven aangemerkte, onder ons de algemeene is, en ten grondſlag der ſpelling ligt, hare eigene en bijzondere onvolkomenheden? Men denke ſlechts aan de verwisſeling der klanken *ei*, en *ij*, der harde en zachte *e* en *o* enz., welke op de tong der Hollanderen vrij algemeen is.

Doch ook die mate nog van zuiverheid en volkomenheid van uitſpraak, welke, uit de natuur der zake, bij een volk immer aanwezig zijn kan, waarin heeft zij haren grondſlag, waardoor wordt zij bewaard en onderhouden? Voorzeker alleen in, en

door

door het achtgeven op de afkomst en zamenſtelling der woorden, en de kennis, welke men daarvan, of door gezette taalbeoefening, of door het lezen van welgeſchrevene boeken, of door den omgang met beſchaafde en kundige lieden, verkregen heeft. Bij afwezigheid hiervan, kan de uitspraak niet anders, dan hoogst verbasterd en onvolkomen zijn, gelijk het voorbeeld van het onbeſchaafde gemeen, 't welk over dergelijke zaken nimmer nadacht, overtuigelijk bewijst. Deze aanmerkingen doen ons op het levendigst de noodzakelijkheid gevoelen, om bij den voorgeſtelden hoofdregel nog eenen anderen te voegen, welke daarmede ten naauwſte verbonden is, en ons gebiedt, bij de ſpelling, ook op de *Afleiding der woorden* te letten. Over dezen hoofdregel en deszelfs invloed op de ſpelling zullen wij thans wat uitvoeriger ſpreken.

§. 5.

Ontvouwing van den tweeden Hoofdregel der Spelling, welke de Afleiding *gebiedt te volgen, en bepaling van deszelfs invloed op de ſpelling.*

Wij meenen dan den gemelden hoofdregel op deze wijze te moeten voordragen; *Men volge in het ſchrijven de naaste en zekere afleiding.* — Hoe noodzakelijk het zij, dat men bij de ſpelling op de afleiding acht geve, is uit het boven voorgeſtelde reeds

reeds blijkbaar. Wie toch gevoelt niet, dat, zonder deze achtgeving, de taal onmisbaar in de deerlijkste verwarring zal geraken? De eenparigheid in het schrijven, even noodzakelijk tot duidelijkheid, als onafscheidbaar van het denkbeeld eener beschaafde taal, zal, zonder dezelve, onmogelijk kunnen plaats hebben. Wanneer ieder de uitspraak alleen, ten rigtsnoer der spellinge, volgt, hoe kan het anders, of er moet onder de schrijvenden, zoo in het aantal, als in den aard der letters, welke zij ter spelling van dezelfde woorden bezigen, merkelijk verschil wezen? En dat door dit alles de duidelijkheid het grootste nadeel lijden zal, en de ware kracht en beteekenis der woorden, hoe langs hoe meer, verduisterd zal worden, ja, eindelijk, geheel verloren gaan, heeft onze aanwijzing naauwelijks noodig. Immers is het blijkbaar, dat het onmogelijk is, de eigenlijke kracht en beteekenis der woorden wel te kennen, zonder de noodige kennis van derzelver oorsprong en afleidinge; en deze laatsten moeten noodwendig te zoek raken, wanneer de uitspraak alleen de spelling regelt. — Geldt het gezegde omtrent alle talen in 't gemeen, het is bovenal van kracht omtrent zulke, welke men *oorspronkelijke* talen mag noemen, tot welke klasse, onder weinige andere nieuwere spraken, ook de Nederduitsche behoort. Dit voorstel zal eenige nadere opheldering behoeven. In de Fransche taal, welke, voor het grootste gedeelte, uit het Latijn gesproten is, vindt men eene aanzien-

lij-

lijke menigte van afgeleide en zamengeſtelde woorden, waarvan de grond- en beſtandwoorden in het Fransch niet voorhanden zijn (*). De gemeene Franschman derhalve, die der geleerde talen onkundig is, kent de beteekenis dezer woorden alleen door het gebruik, zonder daarover eenige opheldering te hebben in derzelver oorſprong. Doch niet alzoo is het met de oorſpronkelijke talen, met name met de Nederduitſche, geſteld. Daar deze hare meeste woorden uit zichzelve geſchept, en, door afleiding van, en zamenſtelling uit andere bekende Nederduitſche woorden, gevormd heeft, zoo loopt derzelver oorſprong meestal aan ieder, die deze taal ſpreekt, bij eenig nadenken, gereedelijk in het oog, en ontvangt hij van daar geene geringe opheldering over de ware en eigenlijke beteekenis der woorden. Dit wezenlijk en onwaardeerbaar voorregt nu der oorſpronkelijke talen, boven de afgeleide, zou ſchier geheel verloren gaan, bijaldien de laatst voorgeſtelde hoofdregel bij de ſpelling niet zorgvuldig werd in acht genomen. —

Valt

(*) Ten voorbeelde ſtrekke het woord *enfant*, afkomſtig van het Latijnſche *infans*. Geletterden weten, dat hetzelve, even als het Griekſche *νήπιος*, eigenlijk hetzelfde beteekent, als ons *onmondig*. Doch het Fransch kent geen voorzetſel *en*, 't welk eene beroovende kracht heeft, noch bezit het ſtamwoord van *fant*; zoodat de aangewezene eigenlijke beteekenis van het woord voor den gemeenen Franschman geheel verborgen is.

Valt derhalve de noodzakelijkheid van het volgen der afleidinge, in 't algemeen, geenszins in twijfel te trekken, zoo zal het er nu alleen op aankomen, om te onderzoeken, hoe verre zich de invloed daarvan op de ſpelling behoort uit te ſtrekken. Dat wij dien invloed geenszins onbepaald willen doen gelden, blijkt reeds uit de woorden, waarin ons voorſtel omtrent het volgen der afleidinge vervat is. En, inderdaad, het onbepaald volgen van dezelve komt ons voor, *onmogelijk*, *nutteloos* en *onraadzaam* te zijn. *Onmogelijk* is het, omdat de oorſprong van verſcheidene woorden zoodanig in het duister ligt, dat het hoogst bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk is, dien op te ſporen. Het eerſte grondwoord is wel eens in de diepſte en ſchriftelooze oudheid verloren, en valt niet dan bij gisſing te ramen; van waar dan ook de gevoelens der taalkundigen, ſomwijlen, merkelijk uiteenloopen. Ook komen in de meeste talen woorden voor, welke niet eigenlijk tot dezelve behooren, maar die, door toevallige aanleidingen, daarin zijn overgegaan, en, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben, zonder dat het mogelijk zij, den tijd, wanneer, of de wegen, langs welke zij in de taal gekomen zijn, met voldoende zekerheid op te geven. Taalkundigen zullen de gegrondheid dezer aanmerkingen gereedelijk erkennen; weshalve het noodeloos zijn zal, dezelve door voorbeelden te bevestigen. — In de tweede plaats verklaarden wij het onbepaald volgen der afleidinge voor *nutteloos*. Ook hiervan zal

het

het betoog geenszins moeijelijk vallen. Immers zijn doorgaans in eene taal vele woorden voorhanden, welker oorsprong niet dan aan opzettelijke taalbeoefenaars bekend kan zijn, omdat de grondwoorden, waarvan zij afgeleid, of de enkelvoudige, uit welke zij zamengesteld zijn, reeds voor lang buiten gebruik waren, ja niet zelden zich alleen in oudere, min bekende, talen van dezelfde herkomst opdoen; waardoor de beteekenis dier woorden, gelijk de woorden zelve, voor de groote meerderheid der natie, welke zich met geene taalkundige navorschingen kan bezig houden, ten eenenmale verborgen is. — Wat nu kan het baten, dat men de spelling van zoodanige woorden tot derzelver ware herkomst zoeke terug te brengen? Zal daardoor de duidelijkheid en algemeene verstaanbaarheid wel iets bevorderd, de eigenlijke kracht en beteekenis dier woorden eenigermate opgehelderd worden? Immers neen. Veeleer zal het somwijlen gevaar loopen, dat daardoor de duidelijkheid benadeeld, de beteekenis der woorden verdonkerd worde, wanneer namelijk, gelijk niet zelden het geval zal zijn, de verandering, welke de spelling der woorden ten dien einde zou moeten ondergaan, eenigzins aanmerkelijk zou wezen. Wij hadden dus goede redenen, om, gelijk wij boven deden, het volgen der afleidinge in dier voege te bepalen, dat wij alleen *de naaste en zekere afleiding* ten rigtsnoer der spellinge stelden. Hierdoor alleen wordt dit rigtsnoer algemeen bruikbaar en

en nuttig; hierdoor zal hetzelve aan het oogmerk, waartoe het werd voorgesteld, ten volle beantwoorden. Immers moet de afleiding *zeker*, dat is, voor ieder blijkbaar en aan geenen twijfel onderhevig zijn, zal het volgen daarvan eenig nut, ter bevordering der duidelijkheid, kunnen voortbrengen. En is het ook ten dien einde niet volkomen genoegzaam, zoo men slechts de naaste afleiding der woorden in het oog houde? Zou het daartoe wel noodig zijn, dat men met zijne gedachten telkens tot den hoogeren en meer afgelegenen oorsprong der woorden opklom? Niemand, geloof ik, zal dit in goeden ernst willen staande houden. Ook is die opklimming tot de eerste herkomst der woorden van de meerderheid der schrijvenden geenszins te vergen, noch met eenigen grond te verwachten. En wat kan het baten, regelen voor te schrijven, welker inachtneming voor verre het grootste deel der natie te lastig en bezwaarlijk, ja geheel onmogelijk is? Gelijk de taal ten gebruike niet van eenige weinigen, maar van een geheel volk geschikt is, zoo moeten de regelen, bij haar gebruik in acht te nemen, zoodanig zijn, dat derzelver betrachting voor alle eenigzins geoefenden niet alleen volkomen doenlijk, maar ook het nut daarvan voor hen klaarblijkelijk zij. Immers, zoo dit laatste geene plaats heeft, zal het eene geheel vruchtelooze onderneming zijn, de opvolging van zekere voorschriften algemeen te willen maken, daar de groote meerderheid der natie altijd standvastig zal

weigeren, zich aan bepalingen te onderwerpen', waarvan zij de nuttigheid geenszins doorziet. De behartiging van deze aanmerking, welker gegrondheid door zoo vele zonderlinge en, met hunne voorstellers, spoedig in vergetelheid geraakte voorslagen, als te allen tijde omtrent de taal en hare spelling plaats vonden, onwederspreklelijk bevestigd wordt, kan niet genoeg worden aanbevolen aan allen, die zich met de nafporing en vastftelling van taalregelen bezig houden. Doch laat ons van dezen kleinen uitftap te rug keeren, om de nutteloosheid van het onbepaald volgen der afleidinge nog uit een ander oogpunt te befchouwen. Ook in die woorden namelijk kan zulks geene nuttigheid baren, welke, door verloop van tijd, van hunnen oorfprong geheel afgeweken, en alleen tot zeker bepaald gebruik gefchikt zijn. Gemeenlijk heeft dit ten gevolge gehad, dat soortgelijke woorden, in de uitfpraak en fchrijfwijze, eenige merkelijke verandering ondergaan hebben, en wel zoodanig eene, waardoor zij nader gebragt zijn tot de klasfe van woorden, onder welke zij, uit kracht van hun bepaald gebruik, behooren. Zoo heeft men, bij voorbeeld, in meer dan eene taal verfcheidene bijwoorden, welke, in hunnen oorfprong, of naamwoorden, of geheele uitdrukkingen zijn, doch welker afkomst en eigenlijk wezen door den tijd fchier onkenbaar geworden zijn, omdat zij alleen in de beteekenis van bijwoorden gebezigd werden. Wat nuttigheid nu kan het hebben, dat men de

fpel-

ſpelling dezer woorden tot derzelver ware herkomst en natuur zoeke terug te brengen? Immers geene, daar hierdoor derzelver kracht en beteekenis, door het gebruik genoeg bepaald, geenszins kunnen opgehelderd worden. Zelfs zou die terugbrenging ſomtijds duisterheid en twijfel kunnen baren, daar het niet altijd even blijkbaar is, waarom zekere naamwoorden of uitdrukkingen tot dit bepaald gebruik als bijwoorden zijn overgebragt. Ook kan het in levende talen wel eens plaats hebben, dat eenig woord of deel der uitdrukkinge, in die beteekenis, welke het, ter vervanging van een bijwoord, heeft doen bezigen, aan de natie in 't gemeen minder bekend zij. Gelijk hieruit het nutteloozе van de onderneming, om, in de ſpelling van dergelijke woorden, eene verandering, overeenkomſtig derzelver eerſten oorſprong, in te voeren, overtuigelijk blijkt, zoo moet die onderneming ook daarom worden afgekeurd, omdat men daarvan, om redenen boven reeds aangewezen, geenszins het bedoelde gevolg verwachten kan. En dit brengt mij tot het derde, 't welk wij tegen het onbepaald volgen der afleidinge hebben aangevoerd, zeggende, dat hetzelve *onraadzaam* is. Ook dit is overwaardig, in eenige bijzonderheden nader geſtaafd en opengelegd te worden. Het volgen der afleiding dan is *onraadzaam*, wanneer afleiding en uitſpraak met elkanderen als in tweeſtrijd komen, en voor het volgen der eerſte geene overwegende redenen van blijkbare nuttigheid pleiten. Immerz, daar

de regel: *schrijf zoo als gij spreekt;* gelijk wij boven zagen, de eerste grondwet is der spelling, door de natuur zelve, als 't ware, ingesteld, en allen zich naar deze wet het liefst en gemakkelijkst schikken, zoo behoort men van dezelve, zoo weinig mogelijk, en niet dan om gewigtige redenen, af te gaan. — Wanneer door het volgen der uitspraak, dat is, door de woorden zoodanig en met die klankteekenen te schrijven, welke bij eene onverbasterde uitspraak gehoord worden, de duidelijkheid benadeeld wordt, en de eigenlijke kracht en natuur der woorden gevaar loopen van uit het oog verloren te worden, dan, ja, dan is er een goede en voldoende grond voorhanden, om, niet de uitspraak, maar de afleiding ten rigtsnoer der spellinge te nemen. Doch is daarentegen het nadeel slechts schijnbaar, het gevaar louter ingebeeld en hersenschimmig, waarom dan een rigtsnoer verlaten, 't welk door de natuur zelve wordt aan de hand gegeven, en waaraan allen zich zoo gewillig en uit eigene beweging vast houden? Hiertoe althans schijnen de Grieken, wier taal, naar het oordeel van deskundigen, als door de wijsbegeerte zelve gevormd is, geenen voldoenden grond gezien te hebben. Hoe toch zouden zij anders de γ van λεγω in de scherpe χ hebben doen overgaan, wanneer dezelve op eenen scherpen medeklinker stuit, gelijk in λελεχθαι te zien is? Hoe zouden zij de π in ἑπτα met de zachtere β verwisseld hebben, wanneer dezelve, als in ἑβδομος, door de zachte δ gevolg

volg

volgd wordt? Hetzelfde treffen wij bij de Latijnen aan, wier taal insgelijks door schrandere en kundige mannen gevormd en beschaafd is geworden. Ieder taalkenner denkt hier gewisselijk aan *scribo* en *scriptum*, *nubo* en *nuptum*, *lego* en *lectum*, en verscheidene andere woorden, waarin zich eene soortgelijke verwisseling van verwantschapte letteren opdoet. — Nog in een ander opzigt kan de afleiding met de uitspraak in tweestrijd komen, wanneer deze namelijk, tot meerder gemak en meerdere streeling van het oor, eene letter ingelascht, of eene andere wil weggelaten hebben, welke de oorsprong des woords of voor overtollig verklaart, of, naauw genomen, vereischt. Ook hier komt het mij onraadzaam voor, zich stiptelijk aan de afleiding te houden, wanneer men, zonder schennis der duidelijkheid en verduistering van de beteekenis der woorden, van dezelve kan afwijken, en de meerderheid der sprekenden en schrijvenden haar gezag weigert te erkennen. In de inlassching eener letter althans, waarbij de wezenlijke bestanddeelen des woords geheel bewaard blijven, zie ik volstrekt geene zwarigheid, mits het geschiede onder die bepalingen, welke wij boven, over de welluidendheid sprekende, hebben voorgesteld. De weglating eener letter heeft meerder bedenkelijkheid in, en moet schier eeniglijk bepaald blijven tot woorden, welke, door hunne schikking tot zeker bijzonder gebruik, van hunnen oorsprong geheel zijn afgeweken, waarvan wij boven breeder spraken. Intusschen treffen wij

zoo van het eene als het andere, in de Griekfche en Latijnfche talen, verfcheidene voorbeelden aan, zoo als bij eene andere gelegenheid opzettelijk door mij werd aangewezen (*). Eindelijk is het naauw en onbepaald volgen der afleidinge dan inzonderheid *onraadzaam*, wanneer zulks niet gefchieden kan, zonder tegen het algemeen erkend en aangenomen gebruik aan te druifchen; iets, waarvan men zich nimmer eenig gewenscht gevolg beloven mag. Doch dit verdient, om den overgrooten invloed, dien het gebruik op de fpelling heeft, eene nadere en opzettelijke overweging; ja zelfs geeft de uitgebreidheid van dien invloed ons gegronde aanleiding, om het in acht nemen van het gebruik, als een' derden hoofdregel der fpelling, voor te dragen.

§. 6.

Over den derden Hoofdregel der fpelling, het acht geven op het Gebruik.

Men lette dan (en deze is de derde hoofdregel) *men lette in de fpelling op het algemeen erkend en aangenomen gebruik.* Eer wij dezen hoofdregel nader ftaven, en in bijzonderheden openleggen, zal het

(*) Zie mijne meergemelde *Prijsverhandeling*, 1fte Afd. 1fte Hoofdftuk, § 3.

het noodig zijn, de beteekenis van het woord *gebruik* te dezer plaatſe wat naauwkeuriger aan te wijzen. Zeer onderſcheiden is de zin, waarin dit woord, ten aanzien der tale, gebezigd wordt. Niet zelden toch verstaat men daardoor dat gezag, door 't welk ſommige woorden, te voren algemeen in zwang gaande, verworpen, andere daarentegen, welke, in vroegere tijden, minder of geheel niet gebruikelijk waren, in omloop gebragt werden. In dezen zin ſpreekt HORATIUS van het gebruik, in de bekende plaats uit zijne *Ars Poëtica* (*).

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet *uſus*,
Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Ten andere bedoelt men, van *taalgebruik* ſprekende, meermalen de bijzondere eigenſchappen eener tale, waardoor zij zich van andere talen onderſcheidt. In dezen zin ſpreekt men van het Griekſche of Nederduitſche taalgebruik, en zegt, dat het eene verbiedt, 't geen door het andere wordt toegelaten. Doch er is nog eene derde beteekenis van het woord *gebruik*, welke hier te ſtade komt, en waardoor hetzelve tegen andere taalgronden van regelmaat en afleidinge wordt overgeſteld. Het is, namelijk, dat

(*) V. 70—72.

dat schijnbaar willekeurige, door verre de meesten der sprekenden en schrijvenden aangenomen, waardoor verscheidene afgeleide woorden, in uitspraak en schrijfwijze, van hunnen oorsprong afwijken, of in derzelver vorming de doorgaande regelmaat der tale veronachtzaamd werd. — Deze invloed van het gebruik doet zich in alle talen duidelijk voor. Letten wij (om eenige voorbeelden ter opheldering bij te brengen) op de Latijnsche taal, wij vinden daarin *includo*, *occludo*, van *claudo*; *abjicio*, *conjicio*, van *jacio*; *insulsus* uit *in* en *salsus*, *peregre* uit *per* en *ager*; *iners* uit *in* en *ars*; *colligo*, *intelligo*, van *lego*; en honderd anderen. Ook in de vorming der woorden ontdekt men verscheidene afwijkingen van de doorgaande regelmaat. De gewone regelmaat, bij voorbeeld, brengt mede, dat zamengestelde werkwoorden hunnen volmaakt verledenen tijd op gelijke wijze vormen, als de enkelvoudige. Doch hiertegen vindt men *diligo*, *dilexi*, *intelligo*, *intellexi*, terwijl *lego* en deszelfs verdere zamengestelden, in het *perfectum*, *legi* hebben. Zoo eindigt het *perfectum* van de woorden der dusgenaamde eerste *conjugatie*, doorgaans, op *avi*: doch het gebruik heeft hierop eene uitzondering gemaakt in *emicuit* voor *emicavit*. Niet minder (om ons hiertoe voornamelijk te bepalen) niet minder oefent het gebruik, in het bedoelde opzigt, zijne heerschappij over onze moedertaal. Wij zullen slechts eenige staaltjes bijbrengen, daar de geheele ontvouwing hier van te omslagtig zou vallen

en

en voor ons oogmerk geenszins noodzakelijk is. Zoo heeft het gebruik gewild, dat van *drank*, *krank*, *tam*, *land*, *lang* en vele soortgelijken, met verwisfeling der *a* in *e*, *drenken*, *krenken*, *temmen*, *ellende*, *verlengen* enz.; van *geven*, *regt* en dergelijken, *gifte*, *begiftigen*, *rigtsnoer*, *inrigten* enz., van *heven* (heffen), *sneven* (vallen), *heuvel*, *sneuvelen*; van *breed*, *breiden*, *uitbreiden*, enz. gevormd werden. Bij de verwisfeling der *l* en *u* op de tong der Nederlanderen, wanneer de eerste voor de *d* gaat, heeft het gebruik de *l* van *sold* in *soldij* en *soldaat* behouden, maar in *soudenier* de wisfelletter *u* ingevoerd. Hetzelve valt op te merken in *eenvoudig*, *meervoudig*, en *zorgvuldig*, *menigvuldig*, allen van *volde* afkomstig, 't welk door het gebruik eerst in *voude*, daarna in *vouwe* veranderd is, van waar *vouwen*. Van *een* komt eigenlijk *eenkel*, maar het gebruik heeft hiervoor *enkel* gewild. Voor *iemer*, *niemer* (ooit, nooit) zoo als deze woorden, uit kracht der afleiding, gefchreven moesten worden, heeft het gebruik *immer*, *nimmer* ingevoerd. Gelijk *vijftig*, *zestig*, *zeventig*, *negentig van vijf*, *zes*, *zeven*, *negen*, zoo zijn *twintig*, *dertig*, *veertig*, *tachtig* van *twee*, *drie*, *vier*, *acht* afkomstig, en moesten dus eigenlijk, zoo het gebruik zich daar niet tegenstelde, *tweetig*, *drietig*, *viertig*, *achtig*.luiden. — *Nooddruft* is, gelijk taalkundigen weten, afkomstig van *nood* en *derven*, zoodat men eigenlijk *nood-*

 derft,

derft, of althans, gelijk bij vroegere ſchrijvers meermalen voorkomt, *nooddruft* zou moeten ſchrijven; doch het gebruik heeft, met eene letterverzetting, *nooddruft* in zwang gebragt (*). Opmerkelijk ook is het werkwoord *verliezen*, waarin het gebruik, in den tegenw. tijd der aantoonende wijze, de *z*, doch, in den onvolm. verl. tijd en het deelwoord, de *r* heeft doen plaats grijpen, uit het verouderde *verlieren* geſproten. Iets ſoortgelijks valt in *wezen* op te merken, waarvoor men oudtijds ook *weren* ſchreef, van 't welk de 2de perſ. van het enkelvoud en het meervoud van den onvolm. verled. tijd nog in gebruik zijn gebleven, gelijk de *r* mede bewaard is in het zelfſtandig naamwoord *wereld*. Gewisſelijk denkt men hier ook aan *kiezen*, *koos*, *gekozen*, en *koor*, *gekoren* van het verouderde *kieren*, waarvan *kore*, *keure*, *keurling* enz. — Ook zal ik van *misſchien* voor *magſchien*, *mag ſchieden*, of *geſchieden*; *veelligt* voor *'t viel* of *geviel ligt*, en meer ſoortgelijken, waarin het gebruik zijnen invloed grootelijks vertoont, niet behoeven te gewagen. Het bijgebragte, hoewel niets dan eenige proeven behelzende, zal echter voldoende zijn, om de heerſchap-

(*) Zie HOOGSTRATENS *Geſlacktlijst* naar de jongſte uitgave van 1783, op het woord. Meer voorbeelden van ſoortgelijke letterverzettingen vindt men bij HUYDECOPER, in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, IIIde D, bl. 159. en 160., en de ſchrijvers aldaar aangehaald.

ſchappij van het gebruik over de uitſpraak en ſpelling eenigermate in het licht te ſtellen. — Maar hoe? zal men zich tegen dezen dwingeland, die niets dan duisterheid, verwarring en onregelmatigheid in de tale invoert, niet met kracht en nadruk verzetten? Schoon, voorwaar, klinkt deze taal, en prijsſelijk ſchijnt, in den eerſten opſlag, het voornemen, 't welk daarin wordt aangekondigd. Doch, bij nader en meer bedaard nadenken, zal dat voornemen onuitvoerlijk en ongerijmd, die fraije en ſchoonklinkende taal een ijdel geklap blijken te zijn. Ja, werd het gebruik door de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, in der daad, als eenen dwingeland aangemerkt, verlangde zij zich aan deszelfs gebied te onttrekken, dan zeker zou men, met hoop op een' gelukkigen uitſlag, daartoe werkzaam kunnen zijn, daar men bij de natie onderſteuning en medewerking zoude vinden. Doch, nu deze het dus genaamde juk gewillig draagt, zonder daarvan eenigen last te gevoelen; nu zij zelve het zich, uit eigen vrije keuze, heeft op den hals gelegd, zou het dwaasheid, en eene geheel vruchtelooze onderneming wezen, haar aan eene heerſchappij te willen onttrekken, waaraan zij zich zoo gaarne onderwerpt. In ſtede van hem, die hierop uit was, als den verbreker van een lastig juk aan te merken, zou zij hem veeleer beſchouwen als een' eigendunkelijk' verweldiger van een gezag, 't welk hem in geenen deele toebehoort. En zou dit oordeel in

waar-

waarheid wel zoo geheel onbillijk en onverdiend wezen? Ik geloof, neen. Immers is de taal het eigendom der natie; aan haar dus, niet aan eenige nauw lettende taalgeleerden, komt het gebied en de beschikking over dezelve toe; en hij, die, zonder de blijkbaarste en meest gegronde redenen, tegen den uitgedrukten wil van de groote meerderheid der sprekenden en schrijvenden, deze of gene verandering zoekt door te drijven, matigt zich in der daad een gezag aan, 't welk hem in geenen deele toebehoort. Het gebruik nu, 't welk men zoo gereedelijk als een' willekeurig' dwingeland doet voorkomen, wat toch is het, welbegrepen, anders, dan de duidelijk verklaarde wil van het grootste deel, of liever, enkelen uitgezonderd, van de gansche menigte der sprekenden en schrijvenden? Men onderwerpe zich dan gewillig aan een gezag, 't welk, hoe grillig en willekeurig het ook schijne, echter misschien naar betere en zekerder gronden werkte, dan men oppervlakkig zou vermoeden. Op zichzelf toch komt het, bij eenig nadenken, reeds weinig aannemelijk voor, dat eene geheele natie in zeker gebruik zou hebben ingestemd, zonder dat voor hetzelve eenige voldoende redenen waren. Immers is dat gene, 't welk louter grillig en willekeurig is, uit zijnen aard onvatbaar voor eene algemeene overeenstemming. En doen zich niet, in vele gevallen, de redenen, welke het een of ander gebruik algemeen hebben doen gelden, voor den opmerkzamen vrij duidelijk

op?

op? Ieder, die de boven opgegevene voorbeelden aandachtig gade flaat, zal, geloof ik, mijn gezegde volmondig toeftemmen. Het is waar, dat, in verfcheiden andere gevallen, de ontdekking dier redenen niet zoo gemakkelijk valt: maar mag men hieruit wel befluiten, dat dezelve geheel niet voorhanden waren? Deze gevolgtrekking zal zeker als overijld en roekeloos worden aangemerkt door allen, die bedenken, dat men, in de vorming der talen en de vastftelling van haar gebruik, meestal, niet naar duidelijke en volkomen ontwikkelde bevattingen, maar naar zeker donker en onbepaald gevoel van het voegzame, nuttige, en behagelijke is te werk gegaan. Dit toch in het oog houdende, kan men zich geenszins verwonderen, dat de redenen, waarom het gebruik het een of ander, zoo en niet anders, gewild hebbe, niet altijd even klaarblijkelijk zijn (*). Doch, gelijk wij, op grond van het aangevoerde, van gevoelen zijn, dat men in de fpelling op het algemeene en aangenomene gebruik wel degelijk behoort acht te geven, zoo erkennen wij nogtans gaarne, dat er gevallen zijn, waarin het vrijftaat zich daartegen te verzetten, en van hetzelve af te wijken. Dan namelijk is zulks geoorloofd, wanneer zeker fchrijfgebruik blijkbaar op verbastering der tale uitloopt, of aan de verkeerde

(*) Zie ADELUNG *Lehrgebaüde* enz., II. Th. f. 697. & 698.

de toepassing van algemeen aangenomene grondbeginselen zijnen oorsprong verschuldigd is. Zoo had (om het gezegde door een enkel voorbeeld op te helderen) de geleerde HUYDECOPER goede redenen, om zich tegen de meer en meer doordringende schrijfwijze van *ordentelijk*, voor *ordenlijk*, met kracht te verzetten, naardien deze schrijfwijze klaarlijk strekte tot verduistering van eene der fraaiste en belangrijkste eigenschappen onzer tale, van namelijk den klemtoon nooit te doen vallen, dan op het zakelijke deel des woords. (*). Sedert eenigen tijd, wordt *nogtans* door de meesten, even als *thans*, *althans*, met eene *h* achter de *t*, of door hen, die *thands*, *althands* schrijven, ook *nogthands* gespeld. Dit geschiedt zeker, omdat men *tans* in *nogtans*, even als *thands*, *althans*, uit *te hands* afkomstig acht te zijn, en heeft dus zijnen grond in een beginsel, welks waarheid ieder gereedelijk zal erkennen, dat namelijk dezelfde woorden, in de zamenstelling, even als afzonderlijk, of, in verschillende zamenstellingen, op gelijke wijze moeten geschreven worden. Doch dit beginsel wordt hier verkeerdelijk toegepast, daar *tans* in *nogtans* niets dan een uitgang is, en dus geene gemeenschap heeft met *thans*, *althans* (†). Nog een voorbeeld levert ons

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, IIde D. bl. 350—352.

(†) Zie de *Bijdragen*, IIde D. bl. 317, en de plaatsen van MELIS STOKE, aangevoerd in het *Voorberickt* voor mij-

ons de harde *e* en *o* op, welke, in den laatsten tijd, door de meerderheid der schrijvenden in de spelling geenszins onderscheiden wordt van de zachte, tot groot achterdeel der tale, welker afleiding daardoor verduisterd wordt, en tegen het algemeen erkende grondbeginsel, volgens 't welk verschillende klanken, zoo veel mogelijk, in de spelling op eene onderscheidene wijze moeten aangeduid worden, gelijk wij in 't vervolg nader zien zullen.

Mag men dus, in enkele gevallen, zich tegen het gebruik aankanten, men houde insgelijks in het oog, dat het gebruik, welks gezag op de spelling wij beweerd hebben, geen ander is, dan dat gene, 't welk door keurige en achtbare schrijvers is aangenomen, en 't welk men dus, in tegenstelling van het gemeene spraakgebruik, *het beschaafde schrijfgebruik* mag noemen. De redelijkheid dezer bepaling zal geen betoog behoeven: wij hielden alleen de herinnering van dezelve noodzakelijk, om alle gevaar van misververstand en verkeerde gevolgtrekkingen voor te komen.

Voorts verdient hier nog te worden aangemerkt, dat men somwijlen, in de raadpleging van het gebruik, den eenigen grond kan vinden ter beslissing van de schrijfwijze van zekere woorden. Immers kunnen er gevallen zijn, en bestaan dezelve met der daad,

mijne *twee Redevoeringen* bl. x en xi. In 't vervolg zal ik gelegenheid krijgen, om het gezegde nader te bevestigen.

daad, waarin zoo de natuurlijke toon eener gezuiverde uitspraak, als de afleiding de spelling onbeslist laat: hoe nu zal men in deze tot vastheid en eenparigheid geraken, tenzij men, tot het gebruik zijne toevlugt nemende, onderzoeke, hoedanig de meerderheid der schrijvenden daarin zij te werk gegaan, om zich naar hunne schrijfwijze te schikken? Ja zelfs zal men in enkele gevallen, waar ook het gevoelen der meerderheid moeijelijk valt op te maken, het gezag van eenen enkelen, algemeen gelezenen, en om zijne taalkunde en netheid van stijl beroemden schrijver moeten inroepen, en zich ter navolginge voorstellen. — Wij eindigen onze aanmerkingen omtrent het gebruik en deszelfs invloed op de spelling met de herinnering, dat, gelijk men in vele gevallen een gebruik zal moeten volgen, 't welk niet in den volsten zin het algemeene, maar alleen dat der meerderdeid genoemd kan worden, zoo het volgen van 't gebruik in levende talen, welke natuurlijk aan veranderingen blootstaan, uit den aard der zake bepaald is tot dat gebruik, 't welk in onzen leeftijd algemeen in zwang gaat.

§. 7.

Zamentrekking en besluit van het voorgaande.

Zie daar, zoo wij meenen, de regelen ontvouwd, welker inachtneming in alle talen den grondslag

ſlag legt tot eene goede en geregelde ſpelling. Het volgen der uitſpraak, zagen wij, dat de eerſte grondwet is der ſpelling, door de natuur zelve ingeſteld, en welker gezag in alle talen duidelijk kenbaar is. Doch wij zagen tevens, dat men, om de uitſpraak zuiver, de taal buiten verwarring te houden, en de duidelijkheid en algemeene verſtaanbaarheid, het groote oogmerk van ſpraak en ſchrift, ongeſchonden te bewaren, volſtrektelijk noodig heeft, op de afleiding der woorden acht te geven. In 't algemeen dus ſtemmen wij volkomen toe, 't geen de taalkundige WACHTER, en, voor en na hem, vele anderen beweerd hebben, dat *de ſpelling der woorden voornamelijk afhangt van derzelver oorſprong*, en dat *in de afgeleide en zamengeſtelde woorden die zelfde letters moeten plaats vinden, welke in de oorſpronkelijke en enkelvoudige voorkomen.* Doch wij zijn niettemin van gevoelen, en hebben, onzes bedunkens, dit gevoelen met genoegzame redenen geſtaafd, dat op dezen regel, in bijzondere gevallen, verſcheidene uitzonderingen mogen en moeten plaats hebben, wanneer namelijk de natuurlijke toon, of het beſchaafde en aangename der uitſpraak met de afleiding in zekeren ſtrijd komt, en de gronden, welke in 't gemeen voor het volgen der afleidinge pleiten, op de in geſchil zijnde gevallen niet met volle kracht kunnen toegepast worden. De beſliſſing omtrent dit laatſte echter komt, gelijk wij gaarne er-

kennen, niet aan bijzondere perfonen toe, maar moet naar het gevoelen van de meerderheid der fprekenden en fchrijvenden, en uit de regelmaat (*analogie*) der tale worden opgemaakt. Voorts, en wel voornamelijk, wordt het volgen der afleiding gewijzigd en bepaald door het gebruik, 't welk, zoo als wij in de laatfte plaats gezien hebben, op alle talen grooten invloed oefent, en waartegen het roekeloos en onbezonnen zijn zou, zich te verzetten. — Dit een en ander werd in het voorgaande breeder door ons ontvouwd en beredeneerd, en, waar het pas gaf, ginds en elders door voorbeelden uit de meest befchaafde talen opgehelderd, waartoe zich ook, bij de toepasfing der voorgeftelde algemeene grondbeginselen op onze moedertaal, hier en daar gefchikte gelegenheid zal aanbieden. Wij zouden dus het eerfte gedeelte onzer take voor afgewerkt mogen houden, en dadelijk tot de verhandeling der gefchilpunten in de fpelling onzer moedertale overgaan, ware het niet, dat wij bij eenige andere regelen omtrent de fpelling, door fommigen voorgefteld, nog voor eene poos moesten ftilftaan, en derzelver waarde of onwaarde kortelijk toetfen.

§. 8.

Over andere regelen der Spelling, en voornamelijk over dien, welke gebiedt geene, dan der tale eigene, letterteekenen te bezigen.

De eerste regel, door ons bedoeld, is deze: *Men schrijve de woorden eener tale met die letterteekenen, welke in die taal aangenomen zijn, en tot dezelve behooren.* De waarheid en gegrondheid van dezen regel is zoo klaarblijkelijk en in het oog loopend, dat ik niet geloof, dat iemand daartegen iets zal inbrengen. Intusschen blijft dezelve billijkerwijze bepaald tot die woorden, welke tot de taal, in welke men schrijft, behooren, terwijl men in vreemde, voor zoo ver zulks met duidelijkheid bestaanbaar is, ook vreemde klankteekenen mag bezigen. Dus mag men de letters *c*, *q*, *x*, *y*, welke het tegenwoordige gebruik uit het Nederduitsch verbannen heeft, zeer wel gebruiken in de woorden *Cyrus*, *Quirinus*, *Xerxes* en andere, welke daardoor des te beter als vreemde benamingen worden aangeduid. Ook heeft men de *c* noodig in het letterteeken *ch*, alsmede in de woorden *cier*, *cirkel*, *cipres* en dergelijke, welke meer of min het burgerregt in onze taal verkregen hebben. Doch hierover in 't vervolg nader.

§. 9.

Beoordeeling van den regel, volgens welken gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden door de spelling, zoo veel mogelijk, onderscheiden moeten worden.

Een andere regel, waarmede men in onze dagen zeer ingenomen schijnt, en waarbij wij dus wat langer zullen moeten stil staan, houdt in, dat *men gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden door de spelling, zoo veel mogelijk, moet onderscheiden.* Hierdoor meent men, dat de duidelijkheid, bij het lezen, grootelijks zal bevorderd worden, en, daar dit het voornaamste is, waarop men zich, bij het spreken en schrijven, moet toeleggen, merkt men de gemelde onderscheiding als hoogst belangrijk aan. Deze redenering schijnt zeker, in den eersten opslag, niet onaannemelijk; doch, bij nader toezien, blijkt dezelve van weinig kracht, en de voorgestelde onderscheiding onuitvoerlijk te zijn. Hoe zelden toch zal het gevaar loopen, dat twee woorden van gelijke spelling, doch verschillende beteekenis, bij het lezen, met elkanderen verwisseld, en hierdoor de meening eens schrijvers verkeerdelijk, of geheel niet begrepen worde? In de meeste gevallen zal het verband alle gevaar van misvatting buiten sluiten; of, zoo al, eene enkele reize, eene

eene kleine hapering en een kortstondige twijfel ontstaan mogt, zal een oogenblik nadenkens, waartoe de schriftelijke voordragt altijd gelegenheid geeft, dezelve spoedig doen ophouden. Valt de waarheid hiervan, gelijk wij ons verzekerd houden, geenszins te loochenen, zoo zal men genoodzaakt zijn te erkennen, dat de aanwinst van duidelijkheid, welke men zich van de gemelde onderscheiding voorstelt, meer ingebeeld, dan wezenlijk is. Intusschen zouden wij de aangevoerde reden, hoe weinig voldoende ook, gaarne laten gelden, zoo de zaak zelve, over het geheel genomen, niet onuitvoerlijk, en in de weinige gevallen, waarin men dezelve misschien uitvoerlijk zou achten, met de beginsels eener gezonde Taalkunde onbestaanbaar bleek te zijn. Wat het eerste betreft, men ga slechts de meeste der bedoelde woorden na, en men zal bevinden, dat de groote meerderheid derzelve voor geene onderscheiding in de spelling vatbaar is. Hoe zal men (om het gezegde door eenige Nederduitsche voorbeelden op te helderen) door de spelling met mogelijkheid onderscheiden kunnen de woorden *aap* (een bekend dier) en *aap* (een schilders werktuig); *arm* (*brachium*) en *arm* (*pauper*); *bleek* (*pallidus*) en *bleek* (linnenbleek); *bakken* (meervoud van *bak*) en *bakken* (brood bakken); *boot* (vrouwelijk tooisel) en *boot* (*scapha*); *deken* (*tegumentum*) en *deken* (*Decanus*); *dom* (*stupidus*) en *dom* (domkerk); *enkel* (van *een*) en *enkel* (van den voet);

 ge-

gevaar (*periculum*) en *gevaar* (het varen); *gelden* (meervoud van *geld*) en *gelden* (werkwoord); *helm* (zekere plant) en *helm* (*galea*); *kam* (*pecten*) en *kam* (*crista*); *kat* (*felis*) en *kat* (*tormenti genus*); *lokken* (meervoud van *lok*) en *lokken* (werkwoord); *loof* (*frondes*) en *loof* (moede); *mat* (zelfstandig naamwoord) en *mat* (vermoeid); *nagel* (spijker) en *nagel* (van den vinger); *pand* (*pignus*) en *pand* (van een rok); *rijk* (*dives*) en *rijk* (*regnum*); *schepen* (*judex*) en *schepen* (meervoud van *schip*); *slaap* (*somnus*) en *slaap* (van het hoofd); *tong* (*lingua*) en *tong* (zekere visch); *vergeven* (*ignoscere*) en *vergeven* (*veneno occidere*); *weder* (*rursus*) en *weder* (*aëris temperies*); en honderd anderen, waarvan de optelling te lang zou vallen? Het bijgebragte zal meer dan voldoende zijn, om ieder te doen erkennen, dat de onderscheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, in 't algemeen, onuitvoerlijk is. Doch zal men dezelve daarom niet doen gelden in die woorden, waarin zij mogelijk is? Zoo het gebruik der meerderheid die in eenige woorden heeft ingevoerd, zal het raadzaam zijn, zich daarnaar te schikken; doch daar, waar het gebruik geene onderscheiding heeft aangenomen, die te willen invoeren, alleen om te onderscheiden, dunkt mij niet slechts nutteloos, maar ook strijdig te zijn met de beginselen eener gezonde Taalkunde. Deze toch erkent geenen regel

voor bondig en gezag hebbende, waarvan de uitzonderingen oneindig talrijker zijn, dan de gevallen, op welke hij kan worden toegepast, en welke van daar reeds blijkt een naauwelijks noemenswaardig nut te kunnen voortbrengen. Doch die ſtrijdigheid met de beginſelen eener gezonde Taalkunde zal nog duidelijker in het oog loopen, wanneer wij letten op de willekeurige bepalingen, welke ook daar, waar die onderſcheiding mogelijk ſchijnt, zullen moeten plaats hebben. Of kan men eene bepaling wel anders dan willekeurig noemen, welke, noch in de afleiding, noch in de uitſpraak, eenigen grond heeft? Van dien aard nogtans zullen de bepalingen moeten zijn, welke men, ter onderſcheiding van gelijkluidende, maar in natuur of beteekenis verſchillende woorden, zou willen maken. En hoe kunnen deze dan met de beginſels eener gezonde taalkunde immer beſtaanbaar worden geacht? Men zou, ik erken het, dit met eenigen ſchijn kunnen verdedigen, bijaldien de aanwinst van duidelijkheid, daardoor veroorzaakt, eenigzins aanmerkelijk ware; doch wij meenen, dat het tegendeel uit het boven gezegde genoegzaam blijkbaar is. Gelijk dus de eenige grond, ter verdediging van dergelijke bepalingen aan te voeren, ontoereikend is, zoo is het, aan den anderen kant, onloochenbaar, dat dezelve, als noch door de uitſpraak, noch door de bekende afleiding voorgeſchreven wordende, het groote vereischte van alle taalkundige regelen misſen, dat, namelijk, van eeni-

gen inwendigen grond van redelijkheid en noodzakelijkheid te hebben, uit krachte waarvan zij door alle eenigzins geoefenden en nadenkenden, gemakkelijk en zonder verwarring, kunnen opgevolgd worden. Laat ons het gezegde wederom door eenige voorbeelden, uit de moedertaal ontleend, ophelderen. *Agt* (talwoord) en *acht* (in acht geven); *jagt* (*venatio*) en *jacht* (een vaartuig) en meer dergelijken, kan men ja, en moet men, volgens velen, onderfcheiden, door de eerfte met eene *g*, de anderen met eene *ch* te fchrijven; maar is deze onderfcheiding niet louter willekeurig, zonder dat daartoe, of de afleiding, of de uitfpraak eenige voldoende reden aan de hand geve? — Hetzelfde geldt omtrent *hert* (een dier) en *hart* (*cor*); omtrent *daagen* (werkwoord) en *dagen* (meervoud van *dag*); *leeven* (werkwoord) en *het leven*; *fmeeden* (werkwoord) en *fmeden* (meervoud van *fmid*). Immers kan *hert* en *hart*, uit hoofde der bekende vokaalverwisfeling, in beide beteekenisfen gebruikt worden; het zelfftandige *het leven* is in der daad niets dan de onbepaalde wijze van het werkwoord; en de beide werkwoorden *dagen* en *fmeden* hebben, volgens de ftandvastige regelmaat der gelijkvloeijende werkwoorden, hunnen oorfprong van de zelfftandige woorden *dag* en *fmid*. — Het voorgedragene geeft, naar wij meenen, ons volkomen regt, om den regel, welke gelijkluidende, doch in beteekenis verfchillende woorden door de fpelling onderfchei-

ſcheiden wil hebben, als onbeſtaanbaar met eene gezonde taalkunde te verwerpen, en die onderſcheiding niet toe te laten, dan in woorden, waarin dezelve door de afleiding of uitſpraak geboden wordt, of door het algemeene en achtbare gebruik gewettigd is (*).

§. 10.

Beoordeeling van de wet der ſpaarzaamheid in de Spelling.

Van geene meerdere waarde is een andere regel, dien men voor de ſpelling heeft uitgedacht, dat namelijk *daarbij de ſpaarzaamheid moet worden in acht genomen.* Zoo men hierdoor verſtaat, dat bij de ſpelling geene meerdere letters mogen gebezigd worden, dan welke de afleiding, eene beſchaafde uitſpraak, of het achtbare gebruik vordert, dan zeker kan daartegen niets met eenigen grond worden ingebragt. Doch, in dezen zin, is de regel geheel overtollig, en behelst niets, dan 't geen in andere, algemeen erkende grondbeginſelen der ſpelling reeds is opgeſloten. De ware bedoeling ſchijnt dus veeleer te zijn, dat men de wet der ſpaarzaamheid, ook zonder achtgeving op de voorgeſtelde beginſelen, moet

(*) Men vergelijke met het hier voorgeſtelde ADELUNG, *Lehrgebäude* enz., Th. II. ſ. 711.—715.

moet volgen, en geene andere letters bezigen, dan welke volstrekt noodig zijn, om de woorden op het gezigt te kennen. In dezen zin, is de regel geheel ongerijmd en taalbedervend, als waardoor vele fraaije en wezenlijke eigenschappen der tale zonden verduisterd worden, ja welks volstrekte toepassing niets minder, dan de volkomene omkeering en vernietiging van alle grondregelen eener goede spelling, ten gevolge zou hebben.

§. 11.

Over het gezag der Oudheid in de Nederderduitsche Sepelling.

Eer wij tot onze tweede Afdeeling overgaan, zal het niet ondienstig zijn, nog over het gezag der Oudheid in de Nederduitsche spelling met een woord te spreken. Door *de Oudheid* of *de Ouden* verstaan wij hier bepaaldelijk die schrijvers, welke in het eerste tijdperk onzer Letterkunde, met name van de dertiende Eeuw tot op de tijden der Spaansche beroeringen, gebloeid hebben. Hoe gaarne wij ook aan de gezegde Schrijvers, bijzonderlijk aan die, welke tot de dertiende en veertiende Eeuw behooren, en wier schriften ons de taal in hare oorspronkelijke zuiverheid vertoonen, in vele opzigten groot gezag toekennen, gelooven wij echter, dat hetzelve in de spelling weinig gelden kan. Vooreerst toch blijkt het geens-

geenszins, dat die Schrijvers over de regelen en grondbeginſelen der ſpelling veel hebben nagedacht, of het onderſcheid der klanken zorgvuldig in het oog gehouden. Van waar anders toch, dat allen de *e* tot verlengletter der *o* gebezigd hebben, daar op deze wijze de lange *o* van den tweeklank *oe* geenszins onderſcheiden was? Anderen hebben, wel is waar, dezen laatſten, op de Franſche wijze, door *ou* aangeduid; doch zij hebben hierbij niet opgemerkt, dat *ou* bij ons een geheel ander geluid heeft, 't welk in *koude*, *kouden* enz. wordt waargenomen. De verlenging der *a*, *o*, *en u*, door *i*, bij ſommigen gebruikelijk, de algemeenheid der enkele vokaalſpelling, waardoor het onderſcheid tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* onaangeduid bleef, kunnen (om van andere bijzonderheden te zwijgen) insgelijks ter bevestiging van mijn gezegde ſtrekken. — Doch, al ware het ook, dat de Ouden over dit ſtuk meer opzettelijk hadden nagedacht, zoo zou echter hun gezag niet voor toereikend kunnen gehouden worden, om de ſpelling te regelen. Groot, gelijk wij zagen, is de invloed van het gebruik op de taal en hare ſpelling. Doch dit gebruik is, in eene levende taal, natuurlijk aan veranderingen bloot geſteld; en vooral zal dat gene, 't welk in een tijdperk van mindere beſchaafdheid in zwang ging, van dat van latere en meer beſchaafde tijden aanmerkelijk verſchillen. Dit vinden wij, gelijk in alle talen, zoo ook in de onze volkomen bevestigd. Het gebruik der Oudheid is,

ge-

gelijk in andere opzigten, zoo ook in het ſtuk der ſpelling van het later aangenomene merkelijk onderſcheiden; en niemand voorzeker zal ſtaande houden, dat men, met verwerping van het laatſte, het eerſte behoort te volgen; of, zoo al iemand deze vreemde ſtelling wilde verdedigen, zou hij althans geene navolgers vinden. Alleen dan, wanneer het gebruik der Ouden, in een of ander bijzonder geval, met den waren aard der tale en de beginſelen eener goede ſpelling duidelijk blijkt in te ſtemmen, het latere daarmede te ſtrijden, zal dat der eerſten, niet als gebruik der Oudheid, maar, om deszelfs inwendige deugdelijkheid, de voorkeur verdienen; doch ook in zulke gevallen zal men van deszelfs invoering, om de diepe worteling van het wangebruik, veelal moeten afzien. — Kan intusschen, om de aangevoerde redenen, het gezag der Oudheid in 't gemeen niet als een rigtſnoer der ſpelling gelden, dit neemt niet weg, dat men in hare raadpleging niet zelden, in bijzondere gevallen, een' voldoenden grond kan vinden en behoort te zoeken, om de meer of min weifelende ſpelling te bepalen. Die onzekerheid toch ontſtaat veeltijds daaruit, dat eenig gedeelte van een woord, door deszelfs veroudering, minder bekend is; en de raadpleging der Oudheid, ons hetzelve doende kennen, is alleen in ſtaat dezelve weg te nemen. Wij zullen dit door een enkel voorbeeld ophelderen. Wij merkten boven aan, dat voor *nogtans* door vele hedendaagſche ſchrijvers verkeerdelijk

lijk *nogthans* wordt geschreven, even als *thans*, *althans*. Wat nu leert ons, dat de *h* hier ongepast is? Alleen het raadplegen der Ouden, bij welke wij voor *thans*, *althans*, *te hands*, *al te hands*, doch voor *nogtans* altijd *nochtan* geschreven vinden, ten duidelijken bewijze, dat *tans* in *nogtans* niets gemeens heeft met *thans*, *althans*, maar een loutere uitgang is. — Moet men (om nog een ander voorbeeld aan te voeren) *elende* of *ellende* schrijven? De Oudheid wijst ons hier te regt, door ons het bijwoord *el*, van waar *elders*, te doen kennen, uit welk bijwoord en het zelfstandige *land* het woord *ellende* is zamengesteld, zoo dat het eigenlijk *ballingschap* beteekene (*). Zoo vindt men ook *landsdouwen* en *landouwen* geschreven; wat nu zal men volgen? Ook hier is de raadpleging der Oudheid weder eene veilige gids, daar zij ons leert, dat *ouwe* of *auwe* oudtijds zoo veel beteekende, als *veld*, *beemd*, en men dus *land-ouwen* schrijven moet (†). — Men kan derhalve in de voorgestelde en meer soortgelijke gevallen de Oudheid met veel vrucht, ter regeling van de spelling, inroepen, gelijk ook de achtgeving op haar gebruik ons niet zelden den waren aard en de regelmaat der tale kan doen

(*) Zie de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 375. en het *Taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *ellende*.

(†) Zie de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 324. en KLUIT op *Hoogstratens geslachtlijst*, bladz. 278.

doen kennen, en dus in de beslissing van geschilpunten van grooten dienst wezen; iets, waarvan ons, in den loop onzer tweede Afdeelinge, verscheidene bewijzen zullen voorkomen.

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE GESCHILPUNTEN IN DE SPELLING DER NEDERDUIT-SCHE TAAL.

Het is geenszins ons oogmerk, in deze Afdeeling een volledig onderrigt omtrent de Nederduitsche spelling te leveren, maar alleen om, met toepassing der te voren gelegde gronden, die bijzonderheden in dezelve te verhandelen, waaromtrent eenig verschil van gevoelen en daarop gebouwde schrijfwijze, onder de geletterden, plaats heeft, de wederzijdsche redenen naauwkeurig te onderzoeken, en, ware het mogelijk, door eene redelijke en voldoende beslissing alles tot eenparigheid te brengen. Al dat gene dus, 't welk tot dit oogmerk geene betrekking heeft, en waarover onder Taalgeleerden geen geschil valt, zal door ons met stilzwijgen voorbijgegaan, of alleen ter loops aangeroerd worden; terwijl wij, daarentegen, in het breede zullen stil staan bij die stukken, waaromtrent zich eenige strijdigheid van gevoelen opdoet. Deze allen tot zekere klassen en verdeelin-

gen

gen te brengen, zou ten hoogfte moeijelijk wezen, en, naar ons inzien, geene nuttigheid hebben; weshalve wij, zonder daarop angstvallig bedacht te zijn, alleen die orde zullen in acht nemen, dat wij eerst de gefchillen over de klinkers en derzelver fpelling, daarna die over de medeklinkers zullen verhandelen, op deze de verhandeling der verdere gefchilpunten doen volgen, en eindelijk de Afdeeling befluiten met een onderzoek omtrent de fpelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

§. 1.

Over de Klinkletters ij *en* y.

Daar de meeste hedendaagfche Taalkenners en netfte fchrijvers eenpariglijk van oordeel zijn, dat men de eerfte in echt Nederduitfche woorden, zonder uitzondering, moet bezigen, en de laatfte alleen in uitheemfche woorden hare plaats doen behouden, zou het overtollig kunnen fchijnen hierover in deze Verhandeling te fpreken, ware het niet, dat alles, ten dezen aanzien, nog niet tot volkomene helderheid gebragt ware, en mannen van een algemeen erkend gezag in het vak der taalkunde een ftelfel hadden aangeprezen, van het ftraks voorgeftelde eenigermate verfchillende. Het zal dus noodig zijn, dat wij de ware natuur en herkomst dezer beide letteren, en derzelver onderfcheiden gebruik kortelijk ontvouwen.

Den

Den Taalkundigen is bekend, dat de eerfte dier letteren, in haren oorfprong, niets anders is, dan de dubbele *i*. In de oudfte fchriften namelijk, in onze taal voorhanden, vindt men doorgaans *hi*, *zi*, *wi*, *mine*, *bliven*, enz. gefchreven. Zoo men flechts de werken van MELIS STOKE, MAERLANT, LODEWIJK VAN VELTHEM, en andere oude fchrijvers gelieft in te zien, zal men hiervan menigvuldige voorbeelden aantreffen. Zelfs in latere fchriften zijn dezelve niet zeldzaam. Zoo leest men in den *Hertfpiegel* van den beroemden HENDRIK LAURENSZ SPIEGEL, die in den jare 1612 overleed, meermalen *mi*, *gi*, *hi*, *zi*, bij voorbeeld, I. Boek, v. 8, 14, 188, 348, 249, 323 en 342, II. Boek, v. 39, 59 en 189. In hetzelfde Werk wordt ook *liveloos* voor *lijveloos* gevonden, I. Boek, v. 164.

Doch deze enkele *i* kon geene plaats hebben in lettergrepen, op eenen medeklinker ftuitende, als *mijn*, *zijn*, *blijf* en foortgelijke, maar moest hier noodzakelijk verdubbeld worden. — Men fchreef dus oudtijds, met eene dubbele *i*, *bliif*, *wiin*, *fchriif*, van welke fchrijfwijze, in oude handfchriften, nog vele fporen voorhanden zijn. Doch, om de gelijkheid der dubbele *i* met de *u*, waaruit ligtelijk verwarring kon ontftaan, en misfchien ook fieraadshalve, begon men de tweede *i* reeds vroeg met een' langen ftaart te fchrijven, 't welk men, bij hare plaatfing vóór eene vokaal aan het begin der woorden, insgelijks

lijks in zwang bragt. Wij kunnen niet voorbij, hier te doen opmerken, dat zij, die in de woorden *blijven*, *schrijven*, *mijn*, *zijn*, bij de uitspraak, den klank der enkele en dubbele *i* doen hooren, als de Vriezen, Zeeuwen, Gelderschen, Overijsselschen en Groningers, blijkens het voorgestelde, de echte en oorspronkelijke uitspraak dezer woorden behouden hebben. Doch op de tong der Hollanders is deze echte klank reeds vroeg verloren geraakt, en voor eenen anderen, eenigzins zweemende naar den klank der *ei*, verwisseld geworden. Nadat nu Holland, werwaarts, na de Spaansche beroeringen, de voorname zetel der beschaafdheid en wetenschappen werd overgebragt, door middel van dit uitstekend voorregt, zijne uitspraak meer en meer als de algemeene en heerschende heeft doen gelden, is ook die verbastering in de meest beschaafde uitspraak en daarop gebouwde schrijfwijze ingevoerd, en daarin reeds zoo vast geworteld, dat het thans volstrekt onmogelijk is, dezelve uit te roeijen. IJdel dus en onberaden is de poging, door enkelen, doch zonder navolging, in het werk gesteld, om de oudste en echte schrijfwijze met eene enkele en dubbele *i* weder in te voeren. — Doch de lezer zal, geloof ik, reeds verlangend zijn, om ook omtrent het tweede klankteeken *y* eenig berigt te ontvangen. Reeds in zeer oude schriften, als die van MELIS STOKE, MAERLANT, en andere schrijvers der dertiende en veertiende Eeuw, komt deze letter zeer dikwijls

voor;

voor; doch, 't geen onze opmerking bovenal verdient, alleen ter vervanging van de enkele klinkletter *i*. Zoo vindt men (om ter opheldering en staving eenige voorbeelden bij te brengen) in het IV. Boek der *Rijmkronijk* van MELIS STOKE, *eyghen* v. 160, *hoy* v. 263, *moeye* v. 163 en 302, *noys* v. 150, 944 en 1079, *pays* v. 146 en 699, *seyde* v. 711, *Symoen* v. 980, en *thuys* v. 158, 334, 395 en 999. Zie hier ook eenige voorbeelden, uit het I. Deel van MAERLANTS *Spiegel Historiael*, bij het doorbladeren, opgeteekend: *Byble* I. Paertie, II. Boek, XV. C. v. 47., *dorsayst* ibid. XIV. Cap. v. 52, *Egypten* ibid. VII. Cap. v. 22, en VIII. Cap. v. 22, *Ethyopen* ibid. X. Cap. v. 8, *Hyster* I. Paertie, III. Boek, XVIII. Cap. v. 13, *Ysaac* I. Paertie, II. Boek, VIII. Cap. 45, *Ysrael* ibid. ibid. XIII. Cap. v. 2 en 36, *Ystorie* ibid. XIX. Cap. v. 15, *Ytalien* ibid. X. Cap. v. 5, *Moyses* ibid. VII. Cap. v. 2, en VIII Cap. v. 10 en 18, *wylen*, ibid. XVII. Cap. v. 5. — Hetzelfde gebruik der letter *y* treft men ook in latere schriften der veertiende, vijftiende en zestiende Eeuwen aan. Omtrent het laatst der vijftiende echter, en vervolgens, vindt men de *y* minder standvastig gebezigd in woorden, welke slechts een' enkelen klinker vorderen, maar ontmoet in deze ook niet zelden de *ij*; doch zeldzamer doet zich het gebruik der *y* voor, waar eene dubbele vokaal, en dus de *ij* vereischt wordt; eene verwisseling,

 wel-

welke eerst met de zeventiende Eeuw meer algemeen in zwang is gekomen, en ook thans op vele drukkerijen ſtand houdt. Daarentegen vindt men door het geheele eerstgenoemde tijdperk, en vooral in de vijftiende en zestiende Eeuw, de *y* doorgaans gebezigd in den tweeklank *ei*, bij voorbeeld, in *leyden*, *eygen*, en alle woorden op *heid* uitgaande, alsmede in de twee- en drieklanken *ai*, *ooi*, *ui* en *oei*. Van waar toch heeft dit ſtandvastig gebruik der *y* voor de enkele *i*, en in lettergrepen, welke geene verdubbeling der vokaal vereiſchen, zijnen oorſprong? Van waar is het, dat men dezelve in vroegere tijden, in vergelijking van latere, zoo zelden met de *ij* verwisſeld, en daarentegen zoo eenparig in de plaats der *i* geſteld heeft? De verklaring van dit zonderling verſchijnſel moet, geloof ik, gezocht worden in het gebruik van dat volk, uit welks taal dezelve in de onze ſchijnt overgenomen. Dat zij, in haren oorſprong, niets anders is dan de υ der Grieken, door de Latijnen in Griekſche woorden met het letterteeken *y* geſchreven, zal bij deskundigen niet ligt twijfel ontmoeten. Doch dat zij van daar, door middel der Latijnſche taal, in ons *alphabet*, bij deszelfs eerſte en oorspronkelijke inrigting, zou zijn overgegaan, komt mij geheel onwaarſchijnlijk voor. Vooreerst toch laat zich, uit het te voren voorgeſtelde, met genoegzame zekerheid opmaken, dat dezelve in onze oudſte taal, toen de echte en ware uitſpraak van de enkele en dubbele *i*

in

in *schriven*, *zijn* enz. nog algemeen in zwang was, weinig of niet in gebruik is geweest. Wel is waar, dat zij reeds bij MELIS STOKE, MAERLANT, en anderen onzer oudste schrijveren meermalen voorkomt; doch haar gebruik is echter bij dezen op verre na zoo menigvuldig niet, als in latere schriften van de vijftiende en zestiende Eeuwe. De tweeklank *ei* wordt bij de genoemde schrijvers doorgaans met *i*, zeldzaam met *y*, geschreven; en haar gebruik in *hy*, *zy*, *ryke*, *schryven* enz., in lateren tijd zoo gemeenzaam, is bij hen geheel vreemd, daar zij die woorden eenparig met eene enkele *i* schrijven. Het meest gebruiken zij dezelve in vreemde woorden, en in de twee- en drieklanken *ui*, *ooi*, en *oei*, gelijk uit de bijgebragte voorbeelden blijkbaar is. Voeg hier nog bij, dat, volgens de opmerking van WACHTER (*), de *y* bij de Franken en Alemannen zeldzaam, en bij de Gothen nimmer dan in vreemde woorden voorkomt; welke zeldzaamheid der gemelde letter in de oude talen, die met de onze verwantschapt zijn, mijns bedunkens, het beweerde, dat de *y* niet eigenlijk tot het Nederduitsch *alphabet* behoort, krachtiglijk bevestigt. De tweede en voorname reden verder, waarom het mij hoogst onwaarschijnlijk voorkomt, dat de *y* uit de Grieksche taal, door middel der Latijnsche, in

(*) In *Prolegomenis* ad *Glossarium German.* Sect. III.

in de onze zou zijn overgegaan, is deze, dat in geene der beide talen die letter eenen klank heeft, eenigzins gelijk aan dien, welken het gebruik daaraan in de onze heeft toegewezen. Bij de Grieken was zij, gelijk men weet, in klank aan onze *u* gelijk; en de Latijnen bezigden dezelve alleen in Griekſche woorden, gevende daaraan waarſchijnlijk den klank der *u*. — Wij moeten dus naar eene andere herkomst der letter *y* in onze taal omzien, waaruit het te voren opgegeven gebruik verklaard kan worden. Deze meenen wij in de Franſche taal, bijzonderlijk in de ſchrijfwijze, oudtijds daarin aangenomen, ontdekt te hebben. Daar deze verklaring van den oorſprong der letter *y* in onze taal, voor zoo veel wij weten, nieuw, of althans tot hiertoe niet naar eisch ontwikkeld is, zullen wij daarbij wat langer ſtil ſtaan. — Dat de *y* in zeer vele Franſche woorden werd aangenomen, zal niemand bevreemden, zoodra hij bedenkt, dat de Franſche taal, uit een mengſel van verſchillende talen zamengeſteld, een groot deel van hare woorden uit de Latijnſche, of, door tusſchenkomst van deze, uit de Griekſche ontleend heeft. De waarheid hiervan is zoo blijkbaar en algemeen erkend, dat het noodeloos zijn zal, daarvan bewijzen bij te brengen. De *y*, door deze overneming van oorſpronkelijk Griekſche woorden, in de Franſche taal ingevoerd, verloor aldaar bij de uitſpraak ſpoedig haren eigenlijken klank van *u*, en verkreeg daarentegen dien van *i*. Vervolgens ge-

gebruikte men dezelve, in vele andere woorden, in plaats van de enkele *i*, als *fourmy*, *luy*, *celuy*, *essay*, *roy*, *loy*, *j'ay*, *j'aimay*. Ook werd dezelve algemeen aangenomen, om den klank van de dubbele *i* aan te duiden, als *crayon*, *employer*, *frayeur*, *moyen* enz., welk laatste gebruik der *y* tot hiertoe in de taal onveranderd heeft stand gehouden (*). Het eerstgemelde daarentegen komt, met uitzondering van weinige woorden, als *y*, *yeux*, en eenige andere, gelijk mede van zulke, welke blijkbaar hunnen oorsprong uit het Grieksch hebben, in latere Fransche werken schier geheel niet voor; maar des te veelvuldiger en algemeener vindt men hetzelve in schriften van vroegeren tijd, zelfs in zulke, welke niet tot de hoogste oudheid der Fransche Letterkunde behooren. Wij zullen, om ons gezegde nog nader te bevestigen, hier eenige woorden opgeven, waarin de *y* op die wijze gebruikt wordt, ontleend uit de *Satyres* van een' oud' Fransch' Dichter, met name REGNIER, welke in den jare 1614, naar luid van den titel, verbeterd in het licht kwamen. In de opdragt in onrijm aan den Koning, welke aan het hoofd staat, lees ik de woorden *roy*, *icy*, *doy*, *celuy*, *Etyopie*, *ay*, *moy*, *abry*. De gedichten zelve openslaande, doen zich ter-

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Grammaire Françoise* van RESTAUT, pag. 449—452. van de twaalfde Uitgave.

terstond aan mij voor de woorden *au ruy*, *forcy*, *ny*, *j'aymay*, *aujourd'huy*, *parmy*, *soy*, *lys*, *moy*, *croiray*, *luy*, *amy*, *vray*, *oyseaux*, *quoy*, *fey*, *esteurdy*, *ennuy*, *yvrogne*, *arroy*, *joly*, *poly*, *ouy*, *j'escry*, *loy*, *hyver*, *obeyt*, *dy*, *mercy*, *cognoy*, *fay*, *soucy*, *suyvre*, *saisy*, *fuy*. — Deze lijst zou zich nog merkelijk laten vergrooten; doch de bijgebragte voorbeelden zullen, vertrouw ik, voldoende geacht worden ter staving van mijn gezegde. — Wie nu (om al het aangevoerde tot het voorgestelde einde aan te wenden) wie, die op het thans ontvouwde gebruik der *y* in de Fransche taal acht geeft, en daarmede vergelijkt het gebruik, dat onze oude schrijvers, volgens het te voren aangehaalde, daarvan maken, zal niet, met mij, de onderstelling voor aannemelijk houden, dat de onzen het voorzeide gebruik der *y* van de Franschen ontleend hebben, en deze letter eigenlijk, door tusschenkomst der Fransche tale, in de onze algemeen in zwang is geraakt? Deze onderstelling wordt meer dan aannemelijk, ja ten hoogste waarschijnlijk, wanneer wij bedenken, hoe de Fransche Letterkunde, welke de onze in oudheid overtreft (*), hier te lande reeds zeer

(*) De Fransche dichtkunst bloeide reeds in de twaalfde Eeuw, uit welke nog verscheidene overblijfselen voorhanden zijn. Zie VAN WIJN, *Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 244 en 245. De onze weet men, dan voornamelijk eerst in de dertiende Eeuw haren oorsprong nam; althans hoeft men van vroegere tijden niets meer overig.

zeer vroeg algemeen beoefend werd, 't welk zich zelfs zoo verre uitstrekte, dat onze Letterkunde in de vroegste Eeuwen geheel naar die der Franschen gevormd werd. MAERLANT, de oudste Nederduitsche schrijver, wiens schriften wij bezitten, en die in den jare 1300 overleed, maakt reeds van verscheidene vertalingen uit het Fransch gewag, welke in zijnen tijd voorhanden waren. Dus leest men bij hem van eenen *Bestiaris*, door zekeren WILLEM UTENHOVE *uten Walsche* gedicht; van *Walsche Gedichten*, door eenen CLAIS VAN BRECHTEN van Haarlem uit het Fransch vertaald, en van verscheidene Fransche Romans, in zijnen tijd reeds in het Nederduitsch overgezet, of althans door zijne landgenooten met graagte gelezen (*). MAERLANT zelf dichtte wel, voor zoo ver wij weten, niets uit het Fransch; doch men vindt niet alleen in zijne berijmde Zamenspraken eene navolging van den Franschen smaak (†), maar treft ook in zijne dichtwerken, hoewel over 't geheel zeer zuiver van taal, hier en daar woorden aan, welke blijkbaar uit het Fransch genomen zijn. Zie hier eenige, welke uit zijnen *Spiegel Historiael* zijn opgeteekend: *gepayt* (betaald, beloond), *Prologhe*, v. 44, *abyt* (kleeding) I. Paertie, IV. Boek, XXIII. Cap. v. 33, *pas-*

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 261 en 262. en 264—266.

(†) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 294.

passage ibid. XXVI. Cap. v. 46, *saluut* ibid. XXVIII. Cap. v. 8, *amien* (vriendinnen) ibid. XXXII. Cap. v. 7, *lyoen* (leeuw) ibid. XXXVI. Cap. v. 28, *precieus* ibid. XL. Cap. v. 55, *te destruweerne* I. Paertie, V. Boek, XLVIII. Cap. v. 12, *torsioen* ibid. v. 14, *montaegne* ibid. v. 50, *soverein* ibid XLIX. Cap. v. 45, *incarnatioen* ibid. LII. Cap. v. 54, *regneerde* ibid. LIX. Cap. v. 6. — Dalen wij tot latere tijden af, wij zullen van de beoefening en navolging der Fransche taal en letterkunde gedurig meerdere en sterkere blijken aantreffen. Om thans niet te gewagen van verschei- dene Romans der dertiende en veertiende Eeuw, en andere stukken, welke voor het grootste gedeelte uit het Fransch zijn overgezet; welken letterminnaar is het onbekend, dat in den loop der vijftiende Eeuw, met den overgang der Grafelijke regering in het huis van Bourgondien, onze dichtkunde zich geheel naar den Franschen smaak begon te buigen (*)? De dichterlijke gezelschappen, onder den naam van *Rhetorijk-* of *Rederijkkamers* vermaard geworden, welke voornamelijk in de vijftiende Eeuw hunnen oorsprong hadden, en in de zestiende Eeuw alge- meen verspreid werden en tot een' aanzienlijken bloei geraakten, waren geheel in navolging der Franschen in-

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 348, en WAGENAARS *Brieven* achter zijn *Leven*, XL. Brief, bladz. 124—126.

ingerigt, ja ontleenden van daar zelfs hunnen naam (*). Het gebruik van basterdwoorden, uit de Fransche taal genomen, kwam in die zelfde vijftiende Eeuw hoe langs hoe meer in zwang, ja werd zelfs tot op het laatst der zestiende Eeuw, toen een zuiverder smaak begon veld te winnen, als een sieraad der dichtkunde aangemerkt. De onderscheidene dichtsoorten, toen in gebruik zijnde, waren geheel naar de Fransche leest geschoeid, en hadden schier allen Fransche benamingen, gelijk te zien is uit de *const van Rhetoryke* door MATTHIJS DE CASTELEYN, een' Dichter, die in de eerste helft der zestiende Eeuwe bloeide. Wanneer men op de thans ontvouwde gemeenschap onzer vroegste Letterkunde met de Fransche acht geeft, en daarbij in aanmerking neemt (iets, 't welk vooral onze aandacht verdient) dat, hoe meer men zich naar den Franschen smaak begon te schikken, en van Fransche woorden te bedienen, hoe algemeener het gebruik der *y* voor de enkele *i*, op de wijze der Franschen, zich in Nederduitsche schriften voordoet, dan voorwaar zal men de voorgedragene onderstelling omtrent de invoering der *y* in onze taal voor ten hoogste waarschijnlijk, of liever voor vol-

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 350—353, en KOPS in zijne *Schets eener geschiedenisse der Rederijkeren*, onder *de Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te Leyden, II. Deel, bladz. 217.

volkomen zeker houden. Daaruit toch, en daaruit alleen, laat zich het anders vreemde en zonderlinge verschijnsel volledig verklaren, hoe de *y*, in onze taal, met uitzondering van eenige vreemde woorden, volstrekt onnoodig, bij ons langzamerhand de enkele *i*, in de twee- en drieklanken, *ai*, *ei*, *ooi*, *ui*, *oei*, en in de woorden *hi*, *gi*, *zi*, *wi*, *schriven*, *bliven*, enz. geheel hebbe kunnen verdringen. Uit het voorgestelde laat zich nu ook gemakkelijk het antwoord opmaken op de vraag, of men de *y*, in de spelling van Nederduitsche woorden, tegenwoordig al, dan niet zal blijven behouden. Immers, daar dit klankteeken, buiten eenige noodzake, en tegen de oorspronkelijke inrigting onzer tale, door eene ongepaste navolging der Fransche, in dezelve is doorgedrongen, daar men de *y* reeds overlang uit Nederduitsche woorden heeft begonnen uit te monsteren, en latere taalkundigen en de netste schrijvers het ten dezen aanzien eens zijn, zoo kan er geene reden worden uitgedacht, waarom men deze letter uit het Nederduitsch *alphabet* niet geheel zou uitwisschen, en daarvoor het echte Nederduitsche klankteeken *ij* in de plaats stellen. Alleen eenige vreemde eigennamen van personen landen enz., als *Cyrus*, *Assyrie*, *Abyssinie*, *Abydus* enz., mogen en moeten, overeenkomstig het algemeene gebruik, met de *y* geschreven worden; doch voor het overige komt dezelve in 't geheel niet te pas. Doch hier staat ons in den weg het gevoelen van twee

on-

onzer achtbaarste taalgeleerden, HUYDECOPER en LELYVELD (*), waarvan wij in den beginne reeds met een woord gewag maakten, en bij welks ontvouwing en beoordeeling, welke, na de gegevene ophelderingen omtrent den oorsprong der *y*, gemakkelijk zal vallen, wij voor het laatst nog eenige oogenblikken moeten stil staan. Het gemelde gevoelen dan komt hoofdzakelijk hierop neder, dat men, in woorden en lettergrepen op eenen klinker eindigende, en gevolgelijk geene verdubbeling der vokaal vereischende, of met andere woorden in die, waarin de oudste schrijvers de *i* bezigden, als *hi*, *mi*, *zi*, *wi*, *schriven* enz., het klankteeken *y* moet gebruiken; doch daarentegen *mijn*, *zijn*, *schrijf*, waar de dubbele vokaal gevorderd wordt, met *ij*, in haren oorsprong zoo veel als de dubbele *i*, behoort te schrijven. Dit gevoelen, welks opvolging tot een middel dienen moet, om de tegenwoordige uitspraak, en daarop gebouwde schrijfwijze met de ei-

(*) Zie de Aanteekening van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 188—193. Het stelsel van HUYDECOPER en LELYVELD wordt ook eenigermate aangeprezen door den Hoogleeraar KLUIT, in zijn *Vertoog over de spelling der Nederduitsche Taal*, gedrukt in de *Nieuwe bijdragen*, I. Deel, bladz. 344. Doch in latere schriften heeft hij het algemeene gebruik der *ij* in Nederduitsche woorden aangenomen. Zie zijne Aanteekening op de laatste uitgave van HOOGSTRATENS *Geslachtslijst*, bladz. 638.

eigenlijke regelmaat der tale eenigermate overeen te brengen, heeft, blijkens de verdediging daarvan door LELYVELD, zijnen voornaamsten en eenigen grond in het gebruik der Ouden, die, gelijk wij te voren zagen, en door LELYVELD breeder wordt aangetoond, de y vrij eenparig in de eerstgemelde woorden, doch in de laatste bestendig de *ij*, of dubbele *i*, bezigden. Doch wie gevoelt niet, na het voorgedragene, dat het gezag der Ouden in dezen weinig gelden kan? Immers hebben deze de y geenszins in het oorspronkelijke Nederduitsche *alphabet* gevonden, maar dezelve daarin, zonder noodzake, uit het Fransche ingelascht. Hadden zij van de y alleen dat gebruik gemaakt, 't welk HUYDECOPER en LELYVELD daarvan gemaakt willen hebben, dan zeker zou hun gezag in dezen meerder mogen gelden; doch wij hebben gezien, dat zij dezelve vrij algemeen voor de enkele *i* hebben gebezigd. En zal men dan ook hierin hun voetspoor volgen? Niemand, geloof ik, zal daartoe zijne stem willen geven. Hierbij komt nog, dat LELYVELD in het begrip schijnt gestaan te hebben, dat, eerst na het doordringen van de thans algemeene verbastering der uitspraak, in de woorden *hij*, *zij*, *wij* enz., de y door de Ouden in dezelve voor de *i* is ingevoerd. Doch dit is eene onderstelling, welke niet gemakkelijk kan bewezen worden, daar de y, gelijk wij zagen, bij de Franschen zeer vroeg als *i* werd uitgesproken, en reeds

als

als zoodanig in onze taal gebezigd werd, toen de gemelde verbastering nog blijkbaar geene plaats vond, zoo als de voorbeelden, daarvan uit MAERLANT en MELIS STOKE, die altijd *hi*, *wi*, *zi* enz. schreven, bijgebragt, overtuigelijk aantoonen. Veeleer zou ik gelooven, dat het gebruik der *y* in de gemelde woorden eenvoudiglijk daarom is ingevoerd, om alzoo de schrijfwijze van *zy*, *wy* enz. meer gelijkvormig te maken aan *zijne*, *mijne*, waarin de *ij*, overeenkomstig een oud gebruik, voor de dubbele *i* gold. Is intusschen de gemelde onderstelling van LELYVELD, zoo niet ongegrond, althans onbewijsbaar, zoo ziet men gereedelijk, dat uit het gebruik der Ouden, bij de thans algemeen gewordene verbastering der uitspraak, geen rigtsnoer voor de spellinge valt af te leiden. — Uit al het aangevoerde blijkt, mijns inziens, ten duidelijkste, dat het stelsel der genoemde Geleerden geenszins op den waren aard en regelmaat onzer moedertaal berust, maar het willekeurig gebruik van een klankteeken voorschrijft, 't welk eigenlijk tot het Nederduitsche *alphabet* niet behoort. Hetzelve verdient dus geenszins ter navolging te worden aangeprezen, te minder, daar deszelfs invoering aan vele zwarigheden onderhevig is, en de deur voor menigerlei misslagen en verwarringen zou openzetten.

Het besluit van al het verhandelde (om hetzelve hier nog met een woord te herhalen) is derhalve, dat

dat men het klankteeken *y* alleen gebruiken moet in woorden, welke, door middel der Latijnsche, uit de Grieksche taal genomen zijn, en waarin hetzelve den waren klank van *u* heeft, als *Cyrus*, *Cyprus*, *Assyrie* en meer dergelijke vreemde benamingen; doch in echte Nederduitsche woorden, met geheele verwerping der aan onze taal niet eigene *y*, alleen het Nederduitsche klankteeken *ij* behoort te bezigen. (*)

Bij deze gelegenheid zouden wij gevoegelijk ook over de vreemde letters *c*, *q* en *x* kunnen spreken; doch daar ten dezen aanzien geen verschil valt, maar die letters eenpariglijk uit Nederduitsche woorden verbannen zijn, alwaar de *s* of *k*, de *kw* en *ks* derzelver plaats vervangen, en alleen in vreemde woorden, als *Cyrus*, *Cajus*, *Quintus*, *Xerxes* enz., gedoogd worden, ligt het buiten het oogmerk dezer verhandeling, de allezins billijke en voldoende redenen te ontvouwen, welke dit een en ander hebben uit-

(*) Men zie voorts over de *ij* en *y* in 't algemeen na den Hoogleeraar KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, bladz. 634—638., denzelfden in zijne *Vertoogen over de Nederduitsche spelling*, het eerste in de *Nieuwe bijdragen*, I. Deel, bladz. 284 en volgg., het andere in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te Leyden, III. Deel, bladz. 1 en volgg., en L. VAN BOLHUIS in zijne aanmerkingen op *Klaas Stijl*, bladz. 5 en 6. Vergelijk ook TEN KATE, I. Deel. bladz. 116 en 156.

uitgewerkt (*). Alleen merken wij aan, dat het woord *cieren*, zoo als eenigen dit nog verkeerdelijk ſchrijven, ter voldoening aan de uitſpraak en het beſchaafde ſchrijfgebruik, met eene *ſ* moet geſchreven worden. Over *cingel* of *ſingel*, en meer dergelijke woorden, zullen wij nader ſpreken, wanneer wij zullen handelen over de ſpelling van woorden, welke uit vreemde talen in de onze zijn overgenomen. Voorts hebben wij *bladz.* 51. reeds opgemerkt, dat de *c* bij ons noodzakelijk is in het letterteeken *ch*, 't welk in kracht met de *χ* der Grieken gelijk ſtaat.

§. 2.

Over de verlenging der a *door* e, *of door verdubbeling.*

Zeer lang heeft onder ons de gewoonte ſtand gehouden, om daar, waar de klank *a* eene verlenging vordert, ten dien einde de *e* achter dezelve te voegen, als *maet*, *ſchaep* enz. Daar die gewoonte ook nog in onzen tijd enkele verdedigers en navolgers heeft, zoo achten wij het noodzakelijk, hier de redenen voor en tegen kortelijk voor te dragen, en, ter beſlisſinge van dit pleit, tegen elkanderen op

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 123 en 124, en de *Taal- en Dichtkundige Bijdragen*, I. Deel, bladz. 214. — 225.

op te wegen. Zij, die de oude wijze van verlenging voorstaan, beroepen zich voornamelijk op den voorgang onzer oudste schrijveren, die zich eenparig van de *e* ter verlenging der *a* bedienden. Doch anderen merken hiertegen aan, dat men, de Ouden in dit opzigt volgende, ook op hun voetspoor de *o* en *u* met de *e* behoort te verlengen, daar dit laatste, niet minder dan het eerste, bij hen gebruikelijk was, en het gebruik in deze drie onderscheidene gevallen een' en denzelfden oorsprong heeft. Oudtijds, namelijk, eindigden onze meeste naamwoorden op de zachte *e*, als *mate*, *mure*, *hope* enz., waarvan niet alleen in de werken onzer oudste schrijveren de duidelijkste blijken voorhanden zijn (*), maar

(*) De Ouden gingen in de achtervoeging der zachte *e* zoo verre, dat zij zelfs *ane*, *ave*, *tote*, voor *aan*, *af*, *tot*, schreven. Dus leest men bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 801.

Ic faelt wel weder *ane* vaen.

II. Boek, v. 174.

Daar hi rieslíken *ane* dulde.

VII. Boek, v. 132.

Ene dinc, daer ik *ave*
Hebbe gesweghen.

I. Boek, v. 2, 5, 6.

Tote an finen sterfdach.

I. Boek, v. 874.

En oec in de poert *tote* Leide.

maar 't welk ook door verſcheidene afgeleide woorden, op *ling* en *nis*, als *jongeling*, *hoveling*, *nieuweling*, *vlugteling*, *vreemdeling*, *vrijeling*; *geheimenis*, *droefenis*, *hechtenis*, en meer dergelijke, bevestigd wordt, waarbij men nog de woorden *oogelijn*, *maagdekijn* of *maagdeken*, *hondeken* enz. voege. Toen men naderhand de woorden bij de uitſpraak meer begon in te korten, en de zachte *e*, in de meeſte gevallen, niet langer liet hooren, zette men dezelve voor den medeklinker, om alzoo den afgebrokenen klank van *mat'*, *mur'*, *hop'* aan te vullen, en ſchreef *maet*, *muer*, *hoep* (*). — Hieruit leidt men, en, onzes oordeels, met regt, af, dat de *e*, welke, ſedert ruim twee Eeuwen, bij de verlenging der *o* en *u*, om goede redenen, als ongepast verworpen werd, ook bij die der *a*, waar zij een' gelijken oorſprong heeft, niet behoort gedoogd, maar door de verdubbeling derzelfde klinkletter vervangen te worden. Men brengt hiertegen wel in, dat nogtans vele

(*) Dat men de *e* niet insgelijks ter verlenging der *i* bezigde, had zijne goede redenen, om, namelijk, de verwarring der verlengde *i* met den tweeklank *ie* voor te komen. Zie verder over het hier voorgeſtelde het *Vertoog over de Spelling der Nederduitſche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT, in *de Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—318. en de *Aanteekeningen* van denzelfden op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* bladz. 634—636. van de laatſte uitgave van 1783.

le nette en taalkundige schrijvers, lang na de algemeene verwerping der *e* achter de *o* en *u*, dezelve ter verlenging der *a* nog bestendig gebezigd hebben, en voert, van VONDEL af, eene gansche reeks van achtbare mannen ter bevestiging hiervan aan. Doch niet alleen laat zich ook voor de verlenging der *a* door verdubbeling, welke reeds in HOOFT eenen wakkeren voorstander had (*), het gezag van verscheidene achtbare schrijvers bijbrengen, maar ook valt op het aangevoerde te antwoorden, dat de voorgemelde schrijvers voornamelijk uit gewoonte, en omdat zij geene genoegzame redenen zagen om van dezelve af te wijken, de *e* ter verlenging der *a* hebben blijven bezigen, terwijl de oorsprong daarvan door hen niet schijnt opgemerkt te zijn geweest. Om de *o* niet door de *e*, maar door verdubbeling, te verlengen, was eene in het oog loopende reden, daar anders de verlengde *o* ligtelijk met den tweeklank *oe* konde verward worden. Eene soortgelijke reden geldt omtrent de *u*, daar de tweeklank *eu* oudtijds niet zelden *ue* geschreven werd,

(*) De algemeene verlenging der klinkletters door verdubbeling wordt reeds aangeprezen en gevolgd in *de Twespraeck van de Nederduitsche Letterkunst* in 1584 door de Amsterdamsche kamer, *in liefde bloeyende*, uitgegeven, waarvan SPIEGEL voor den voornaamsten opsteller gehouden wordt. Zie bladz. 22. Dezelve komt voor in den *Hertspiegel* en andere werken van den straks genoemden Dichter.

werd, zoo als uit vele ſtukken, met name uit de werken van SPIEGEL, te zien is. Ook leert ons de *Tweſpraack*, dat de *ue* wel eens voor *oe* gebezigd werd (*). Hoe het zij, dit ten minſte ſchijnt zeker, dat vroegere ſchrijvers, die de *e* ter verlenging der *a* bleven bezigen, daarvoor geene bijzondere taalkundige gronden, althans geene, welke den toets kunnen doorſtaan, gehad hebben, en van den oorſprong der *e* als verlengletter, gelijk wij dien hebben opgegeven, geheel onkundig zijn geweest; weshalve hun gezag, 't welk buiten dien reeds door dat van andere, niet minder keurige, ſchrijvers merkelijk verzwakt wordt, in dit opzigt te minder gelden kan. Er laat zich derhalve, mijns inziens, geene voldoende reden in het midden brengen, welke ons zou bewegen, om, ten aanzien der *a*, van de doorgaande regelmaat der vokaalverlenging af te wijken; en zulks te minder, daar het ſchier eenparige gevoelen en gebruik der hedendaagſche taalkenneren voor de ſchrijfwijze van *aa* pleit, welke, reeds kort na HUYDECOPERS aanmerkingen daaromtrent in zijne *Proeve* (†), en dus voor ruim eene halve Eeuw, vrij algemeen in zwang is gekomen.

Doch

(*) Zie bladz. 37 en 39.

(†) I. Deel, bladz. 347 en 348. De eerſte uitgave der *Proeve* geſchiedde in 1730 in één Deel in quarto.

Doch er vallen ten aanzien der *ae* of *aa* nog andere bedenkingen, welke hier insgelijks onze opmerking verdienen. Vooreerst, namelijk, zijn velen van oordeel, dat men in de zamentrekking van *blaën* voor *bladen*, *daën* voor *daden*, *paën* voor *paden*, de *ae* behouden moet, om daardoor den oorſprong dier verkortingen te duidelijker aan te wijzen. Doch hiertegen wordt door anderen te regt aangemerkt, dat de regelmaat van *doôn*, *Goôn*, van *dooden*, *Goden*, waarvoor niemand *doën*, *Goën* zal ſchrijven, ook hier de verdnbbeling der *a* vordert. — Om gelijke reden willen verſcheidene nieuwere taalkenners, dat men *aar*, *haar*, in plaats van het doorgaans gebruikelijke *air*, *hair* ſchrijve, als zijnde de *i* in deze woorden nog een overblijfſel der gewoonte, welke bij een deel der Ouden heeft plaats gegrepen, doch reeds vroeg werd afgeſchaft, om de *i* tot verlengletter te bezigen, voornamelijk bij de vokalen *o* en *u*, als *doir*, *voir*, *huir*, *muir* en dergelijken. En in der daad, daar de voorgeſtelde ſchrijfwijze met *aa* door de algemeene en meest beſchaafde uitſpraak, alsmede door den voorgang van vele achtbare ſchrijveren van vroegeren en lateren tijd, bij wie men *aar*, *haar*, of *aer*, *haer* aantreft, gelijk die woorden mede bij KILIAAN voorkomen, bevestigd wordt, dunkt mij, dat de aangenomene regelmaat der vokaalverlenging ook hier de verdubbeling der *a* vordert, en het derhalve best zal zijn voortaan *aar*, *haar*, niet *air*, *hair*, te ſchrijven.

ven. Men brenge hiertegen niet in, dat op die wijze *aar* (korenaar) en *aar* (de naam eener rivier), *haar* (hoofdhaar) en *haar* (vrouwelijk voornaamwoord) in de fpelling niet onderfcheiden zijn, daar deze bedenking, gelijk wij in het eerfle deel dezer Verhandeling meenen betoogd te hebben, niet gelden kan ter verwerping van eene fchrijfwijze, welke op goede taalkundige gronden gevestigd is. Hetzelfde (om ook hiervan bij deze gelegenheid met een woord te fpreken) is, mijns achtens, toepasfelijk op *heer* (heir), *meer* (meir), *oor* (oir) in *oorkonde* en *oorfprong*. Wat het eerfte *heir* aangaat, dat de *i* hier niets dan een hulpklinker is, welke niet tot de natuur des woords behoort, blijkt zoo uit deszelfs fpelling in de oude verwantfchapte talen, als uit de afgeleiden *herberg*, *hertog* (*dux exercitus*) en de fchrijfwijze van MELIS STOKE, bij wien men doorgaans *heer* of *here* gefchreven vindt (*). Op grond hiervan achten wij het best, met den Heer WEILAND en anderen, dit woord, zoo op zich zelf, als in zamenftellingen, *heer*, in het meervoud *heren*, te fchrijven (†). Dezelfde aanmerkingen gelden in volle kracht omtrent het woord *meir*, bij

(*) Zoo leest men, bij voorbeeld VII. Boek, v. 64.

Als 't *here* verfach de dinc,
Voert 't al op, en fpranc vut.

Zie ook v. 93.

(†) Zie de laatfte uitgave van HOOGSTRATENS *Geflachtlijst* door KLUIT op het woord *heir*, en het *Nederduitsch Taal-*

bij KILIAAN ook *meer* en *mer* geschreven. Ook hier pleit de schrijftrant van MELIS STOKE, en vele andere, gezag hebbende schrijveren, voor *meer* (*), 't welk ook in de zamenstellingen *meerkat*, *meermin*, alsmede in de dagelijksche uitspraak van het *Haarlemmer meer* enz., gehoord wordt. Hiermede stemmen de oude verwantschapte talen, met name het Alemannisch, Angelsaxisch en Mesogothisch, overeen, welke ons in dit woord, even als in het voorgaande *heer*, niet de harde *e*, met den tweeklank *ei* groote gemeenschap hebbende, maar de zachte *e* doen kennen (†). Het blijkt dus uit dit een en ander ten duidelijkste, dat de *i* ook hier eene aangenomene letter en een overblijfsel is der oude gewoonte, om die letter ter vokaalverlenging te bezigen; weshalve eene goede spelling vordert, dat men hare plaats door de *e* doe vervangen, en, zoo in het woord als deszelfs afgeleiden, *meer*, *mere*, en meervoudig *meren*, schrijve. Geen min-

Taalkundig Woordenboek van WEILAND op hetzelfde woord. Is intusschen iemand van oordeel, dat *heer* voor *heir* te zeer tegen het gebruik aandruischt, en somwijlen verwarring zou kunnen baren, hij behoude, mijnentwege, de gewone schrijfwijze. Vergelijk mijn *Antwoord* aan Mr. J. MEERMAN, bl. 28.

(*) Voorbeelden ter bevestiging van het gezegde kan men vinden in HOOGSTRATENS *Geslachtlijst* op het woord *meer*.

(†) Zie TEN KATE, I. D. bladz. 238.

minder overwigt van redenen is er voor de ſpelling van *oor* voor *oir*, in *oorkonde*, *oorſprong*, *oorzaak*; eene ſpelling, welke reeds door de netſte ſchrijvers algemeen is aangenomen, en waarvoor ook de waarſchijnlijke oorſprong van *oor*, bij zamentrekking van *over* (*), ten ſterkſte pleit.

In de tweede plaats (om na deze uitweidingen tot de *ae* terug te keeren) ſtaat ons hier te onderzoeken, welke ſpelling in de woorden *paerel*, *paerd*, *ſtaert*, *waereld*, *zwaerd*, *naerſtig*, *regtvaerdig* enz., voor de beste te houden zij. Er zijn er, die, offschoon voor het overige de ſpelling met *aa* volgende, echter in de genoemde woorden de *ae* gebruiken, en daaraan in dezelve een gemengd geluid toekennen, na genoeg overeenkomende met dàt van den Franſchen tweeklank *ai*, of de Griekſche *η*. Doch dit denkbeeld, in ſommige ſpraakkunſtige opſtellen, als die van de *kamer in liefde bloeyende*, van CHR. VAN HEULE, NYLOË en SEWEL, voorgeſteld, is door anderen met regt voor ongegrond verklaard, daar onze taal geenen dergelijken tweeklank kent, en het hooge geluid der Griekſche *η* met onze harde *e* overeenkomt. Het eerſte blijkt ten duidelijkſte uit het overoude en nog in onze dagen niet volkomen afgeſchafte gebruik, om de *e* ter verlenging der *a* te bezigen; een gebruik,

(*) Zie KILIAAN in zijn *Woordenboek.*

bruik, 't welk voorzeker noch zoo algemeen in zwang gekomen, noch althans zoo lang daarin gebleven zou zijn, bijaldien in onze taal een tweeklank *ae* ware bekend geweest. Het gemis van dezen tweeklank was ook oorzaak, dat vroegere schrijvers, met name onze Bijbelvertalers, anders zeer naauwkeurig in het behouden der eigenlijke gedaante van vreemde eigennamen, voor *Judaea*, Gr. Ιουδαια, *Aegypten*, Gr. Αιγυπτος, altijd *Judea*, *Egypten* geschreven hebben. Voeg hier nog bij, dat in verscheidene der opgegevene woorden, in welke die dusgenaamde tweeklank plaats zou moeten hebben, volgens de zekere of waarschijnlijke afleiding, de *a* of *e* voorkomt, gelijk wij straks, bij de meer afzonderlijke beschouwing dezer woorden, zien zullen. Doch van waar dan die spelling met *ae* in de gemelde woorden, en dat gemengd geluid, 't welk de gewone uitspraak in sommige derzelve doet hooren? Het komt ons, met den Heer BOLHUIS (*), hoogst waarschijnlijk voor, dat de oorsprong daarvan gezocht moet worden in de poging, om door dezen middelweg twee onderscheidene tongvallen te vereenigen, waarvan de eerste *peerd*, *peerle* (of *perel*), *neerstig*, de andere *paard*, *paarle* (of *parel*), *naarstig*, deed hooren. Mogen wij dan, uit kracht van het voorgestel-

(*) In zijne *Aanteekeningen* op de *Spraakkunst van* STYL, bladz. 11.

ſtelde, de ſchrijfwijze van *ae* in de opgegeven woorden met regt verwerpen, zoo zal het er alleen op aankomen, om te onderzoeken, welke ſpelling, of met *a*, of met *e*, in elk dier woorden de meeſte aanprijzing verdiene; en tot dit onderzoek gaan wij thans over.

In het woord *paarle*, *peerle* (*parel*, *perel*) valt de beſliſſing moeijelijk, daar voor beide ſchrijfwijzen veel pleit. Het *perle* der Franſchen, van wie wij dit woord waarſchijnlijk ontleend hebben, ſchijnt zeker de *e* eenigermate aan te prijzen; doch ieder, die op de bekende verwisſeling der *a* en *e* in onze taal acht geeft, en daarbij bedenkt, dat er hoegenaamd geene reden is, om zich in woorden van vreemden oorſprong aan de oorſpronkelijke ſchrijfwijze te houden, zal mij gereedelijk toeſtemmen, dat deze grond geheel onvoldoende is. Wij hebben dus alleen te onderzoeken, welke ſpelling met de algemeene uitſpraak, en den voorgang der beste ſchrijveren, meest overeenkomſtig zij. Bij KILIAAN vind ik *perle*, geheel naar de Franſche ſchrijfwijze, en ook *peerle*. HOOGSTRATEN daarentegen, in zijne *Geſlachtlijst*, heeft *paerle*, en drie voorbeelden van HOOFT, VONDEL en VOLLENHOVE, in welke allen *paarle* geſchreven is. Dezelfde ſchrijfwijze komt voor bij DE DECKER, in zijne *Rijmoeffeningen*, I. Deel, bladz. 325.

Want

Want in 't nieuw Salem, opgebout
Van *paerlen*, dier gesteente en goud.

en bij POOT in het I. Deel zijner *Gedichten*, bladz. 92. van de uitgave in klein formaat.

Ja daerdoor magh ik wel mij zelven rijker schijnen,
Dan of ik de eedle gout- en blanke zilvermijnen
Alom als heer bezat, en al het *parelstrant*
Van 't geurig morgenlant.

Ook in de *nieuwe Bijdragen*, I. Deel bladz. 56. vind ik *parel* geschreven: *Kristal*, parels, *diamanten zijn naturelijke voortbrengsels, die ieder kent.* Op gezag dezer voorbeelden aarzelen wij niet, aan *paarle* (parel) boven *peerle* (perel) de voorkeur te geven, hoezeer ook voor deze laatste schrijfwijze het gezag van achtbare taalgeleerden valt bij te brengen. De uitspraak kan hier weinig beslissen, daar zij veelal verbasterd is; doch wij meenen, dat dezelve de schrijfwijze, door ons voorgesteld, meer dan die met *e* of *ee*, begunstigt.

De woorden *paard*, *staart* zullen ons minder ophouden, daar in deze, hoewel door enkelen *peerd*, *steert* geschreven (*), de voorgestelde spelling met *aa*, door den voorgang van verre de meeste schrijveren,

(*) Deze schrijfwijze vindt men onder anderen bij KILIAAN in zijn *Woordenboek*.

ren, en de groote meerderheid der ſprekenden bevestigd wordt. Dezelve wordt reeds door MELIS STOKE gebezigd, bij wien men leest, IV. Boek, v. 1435.

De Grave de hiet zonder ſparen,
Dat men ſadelde al de *paert*,
Zonder beiden metter vaert.

en v. 1514.

Eñ reden ſere ter ſtat waert,
Wat ghelopen mochte de *paert*.

Start voor *ſtaert* vindt men in de reeds aangehaalde plaats, VII. Boek, v. 93.

Eñ de vianden volgheden garne,
Met haeſten andes heren *ſtart*.

Geene grootere zwarigheid is er ten aanzien van het woord *wereld*, welks meer dan waarſchijnlijke oorſprong van het oude *weren* voor *wezen* (zijn), van waar nog het meervoud van den onvolmaakt verledenen tijd *waren* overig is, voor de ſchrijfwijze met eene enkele *e* ſtellig pleit (*); eene ſchrijfwij-

(*) Deze oorſprong wordt reeds door KILIAAN opgegeven op het woord *wereld*. Zie ook TEN KATE, *Aanleiding* enz., II. Deel, bladz. 591.

wijze, welke ook, sedert een' geruimen tijd, bij de netste schrijvers algemeen is aangenomen, en bij de Oudheid doorgaans voorkomt.

Meer bedenkelijk is de schrijfwijze van het woord *zwaard* of *zweerd*. Reeds zeer vroeg zeker werd dit woord op de laatste wijze gespeld, zoo als uit MELIS STOKE te zien is, IV. Boek, v. 1493.

> Ic sal u *tsweert* tote inden tanden.

en IV Boek, v. 60.

> Eñ welveden met *swerden* seer.

Dezelfde schrijfwijze komt ook voor in het *Woordenboek* van KILIAAN, en in onze *Bijbelvertaling*. Daarentegen vindt men bij HOOFT, VONDEL en DE DECKER doorgaans *zwaard* geschreven, zoo als uit de voorbeelden bij HOOGSTRATEN blijkbaar is. Ook bij POOT, I. Deel, bladz. 94, vind ik *zwaarden*, of, naar de gewoonte van dezen Dichter, om de *e* ter verlenging der *a* te bezigen, *zwaerden* geschreven:

> Geen vest, door vijants *zwaerden*
> Omcingelt en alreede in bittren hongersnoodt.

Maar men dringt voornamelijk op de afleiding aan, als de spelling met *ee* duidelijk vereischende, en acht *zweerd*,

zweerd, met voorzetting der *z*, van het werkwoord *weren* afkomſtig te zijn, zoo dat het eigenlijk *een verweermiddel* zou beteekenen (*). Doch, hoe waarſchijnlijk deze afleiding ook zijn moge, levert dezelve nogtans, naar ons inzien, geen' voldoenden grond, om daarop de ſchrijfwijze van *zweerd*, als de eenige echte, voor te ſtellen. Om nu niet te zeggen, dat de verwisſeling, zoo der lange als korte *a* en *e*, in onze taal zeer gebruikelijk is, gelijk men dus *weerd* voor *waard*, *eerde* voor *aarde* (†) geſchreven vindt; om niet te ſtaan op 't geen wij in onze *eerſte Afdeeling* hebben aangetoond, dat, namelijk, de afleiding, wanneer zij, zoo als in het tegenwoordige geval, noch duidelijk in het oog loopt, noch de beteekenis van het woord merkelijk opheldert, niet tot een beſlisſend rigtſnoer der ſpellinge geſteld kan worden, zoo merken wij alleen aan, dat het oude *waren*, in *bewaren*, *vrijwaren* overig, van *weren* alleen in tongval ſchijnt te verſchillen (§), en dus het woord in geſchil even gevoegelijk van het eerſte, als van het laatſte, kan wor-

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 725.

(†) Het eerſte vindt men bij KILIAAN, en beide *weerde* en *eerde* bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 1031 en 1032.

Met grooter *weerde*
Was hi tEgmonde brocht ter *eerde*.

(§) Zie TEN KATE, II. D. bladz. 723. en 724.

worden afgeleid. Uit al het bijgebragte mag ik, mijns achtens, gerustelijk het besluit opmaken, dat noch de voorgang der achtbaarste schrijveren, noch de afleiding, over de schrijfwijze van *zwaard* of *zweerd* stellig beslist, en dus het algemeenste hedendaagsche gebruik, zoo in het spreken als schrijven, daarover uitspraak behoort te doen. En hierop lettende, geloof ik dat men aan *zwaard*, boven *zweerd*, de voorkeur zal geven; eene voorkeur, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt, wien wij op goede gronden, zoo wij meenen, in twijfelachtige gevallen het regt ter beslissinge hebben toegekend.

De weinige nog overig zijnde woorden, als *naarstig*, *regtvaardig*, *kaars*, *laars* enz., zullen ons niet lang bezig houden. In de drie laatste althans wordt de voorgestelde schrijfwijze door het algemeene spraak- en schrijfgebruik zoo stellig gevorderd, en door de afleiding deels zoo zeer bevestigd (*), deels zoo geheel niet tegengesproken, dat niemand, die niet den bijzonderen tongval van deze of gene stad of gewest voor de algemeene landtaal in plaats wil stellen, een oogenblik zal aarzelen, dezelve met *a* te schrijven. Ten aanzien van het woord *naarstig* alleen, over welks uitspraak en schrijfwijze het al-

(*) Dit geldt omtrent *regtvaardig*, zamengesteld uit *regt* en *vaardig*, welk laatste buiten twijfel afkomstig is van het werkwoord *varen*.

algemeene gebruik anders niet minder ſtellig beſlist, kan eenige bedenkelijkheid geopperd worden, daar de afleiding in hetzelve de *e* ſchijnt te begunſtigen. Men acht, namelijk, dit woord bij letterverzetting, of met voorzetting der *n*, van *ernst* afkomſtig te zijn (*), en op dezen grond willen ſommigen *neerſtig* voor *naarſtig* geſchreven hebben. Doch wij twijfelen niet, of het te voren gezegde omtrent de aangenomene verwisſeling der *a* en *e*, en het ontoereikende van het gezag der afleidinge, om de ſpelling te regelen, wanneer het volgen van dezelve, om hare onzekerheid, of hare mindere baarblijkelijkheid voor de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, niets tot vermeerdering der duidelijkheid kan toebrengen, zal overgenoegzaam zijn, om het bewijs voor de ſchrijfwijze van *neerſtig* voor *naarſtig*, uit den oorſprong des woords ontleend, bij taalkundigen alle kracht te doen verliezen.

§. 3.

Over de enkele en dubbele Vokaalſpelling.

Wij zijn thans gevorderd tot één der moeijelijkſte en belangrijkſte onderwerpen dezer Verhandeling, de

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 633.

de enkele en dubbele vokaalſpelling, namelijk, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende. Om hetzelve eenigzins geregeld en naar eisch te verhandelen, zal het noodig zijn vooraf een beknopt geſchiedkundig verſlag te geven van de regelmaat, welke men, ten dezen aanzien, in vroegere en latere dagen, onder ons gevolgd heeft, waarna wij de verſchillende gevoelens omtrent dit ſtuk zullen toetſen, en eindelijk dat gene, 't welk ons met de regelen eener gezonde taalkunde meest overeenkomſtig ſchijnt, door bewijsredenen trachten te ſtaven.

De oudſte ſchriften, in onze taal voorhanden, inziende, ontdekken wij terſtond, dat men, in de vroegſte tijden, eene enkele vokaal ter klankvorminge genoegzaam heeft geoordeeld in lettergrepen, welke niet op eenen medeklinker ſtuiten. Niet alleen de werken uit de dertiende eeuw in onze moedertaal overig, als die van MELIS STOKE, JACOB VAN MAERLANT, en anderen, maar ook vroegere Frankduitſche ſchriften, met name *de omſchrijving van het Hooglied* door WILLERAMUS, Abt van het klooster Ebersperg in Beijeren, die in den jare 1085 overleed, en wiens taal met ons oud Duitsch groote overeenkomst heeft, leveren hiervan, ſchier op elke bladzijde, bewijzen op. Het gezegde door voorbeelden, uit die ſchriften ontleend, te ſtaven zou even vervelend als overtollig wezen, daar ieder, die daarin geen volſlagen vreemde-

deling is, hetzelve gereedelijk zal toestemmen (*). En niet slechts ontmoeten wij deze enkele vokaalspelling in schriften der dertiende en veertiende Eeuwe, welke meest Monniken, aan het Latijnsche schrijfgebruik meer of min gewoon, tot opstellers hadden, maar ook komt dezelve doorgaans voor in Nederduitsche werken tot aan de zeventiende Eeuw. Het is waar, dat hier en daar reeds vroeg, en vrij algemeen in werken der zestiende en zeventiende Eeuw, in dit opzigt eene uitzondering plaats heeft omtrent vele woorden, welke de *e* en *o* hebben; doch de redenen dezer uitzondering, welke wij in 't vervolg nader zullen opgeven, zijn geheel verschillende van die, welke de voorstanders der dubbele vokaalspelling voor hunne schrijfwijze bijbrengen. — De eerste, die eene doorgaande dubbele vokaalspelling onder ons heeft ingevoerd, is de doorluchtige Drossaard HOOFT, een man voorzeker, aan wien de Nederduitsche taalkunde ten duurste verpligt is. Deze heeft de dubbele vokaal, zonder onderscheid, gebezigd in alle lettergrepen, niet op eenen medeklinker stuitende, en bij het uitspreken den klemtoon ontvangende, daartoe, naar het schijnt, alleen bewogen, omdat men *mijne*, niet

(*) Eenige voorbeelden uit onze oudste schrijvers vindt men bijeengezameld in het uitmuntend *Vertoog over de spelling der Nederduitsche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT. Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—314.

niet *mine*, *gelijken*, niet *geliken*, schrijft, zoo als uit zijne *Waarnemingen*, achter het eerste Deel van TEN KATE, blijkbaar is (*). Dit voorbeeld echter vond in de zeventiende Eeuw slechts enkele navolgers, onder welke de vermaarde geschiedschrijver GERARD BRANDT, en de taal- en dichtkundige A. MOONEN, die echter daarin niet zoo onbepaald te werk gingen, de voornaamste zijn. Doch VONDEL, DE GROOT, HUYGENS, DECKER, VOLLENHOVE, en anderen behielden doorgaans de enkele vokaalspelling; de meesten echter met die uitzondering, waarvan wij te voren gewaagden. Hetzelfde voetspoor volgden de taalkundige Overzetters van den *Staten-bijbel*. In het begin der achttiende Eeuwe, werd de dubbele vokaalspelling verdedigd in de Spraakkunstige opstellen van den reeds gemelden A. MOONEN en W. SEWEL; doch tegen het gezag dier mannen kan, mijns achtens, dat van NYLOË, en inzonderheid der beroemde taalkenneren TEN KATE en VERWER, rijkelijk opwegen, die de enkele vokaalspelling, offchoon met zekere bepalingen ten aanzien der *e* en *o*, gebruikt en aangeprezen hebben. Nogtans heeft in deze Eeuw de dubbele vokaalspelling meer en meer veld gewonnen, nadat de groote HUYDECOPER als verdediger daarvan was opgetreden in zijne *Proeve*

van

(*) Zie *Waarnem.* CXVII en CXXVI op bladz. 742 en 748.

van Taal en Dichtkunde, welke in 1730 in het licht verſcheen. Doch, hoe veel invloeds het gezag van HUYDECOPER ten dezen aanzien ook gehad hebbe, ontbreekt het echter geenszins aan ſchrijveren, die zijne regelen omtrent de dubbele vokaalſpelling niet opgevolgd, en zich meer aan het gebruik eener enkele klinkletter gehouden hebben, en van welke het genoeg zal zijn een' SMIT, FEITAMA en FRANS DE HAES genoemd te hebben. En waarſchijnlijk zou HUYDECOPER nog mindere navolgers gehad hebben, zoo niet de beroemde WAGENAAR, een man, die als taalkundige en geſchiedſchrijver zeker de grootſte achtinge verdient, deszelfs ſchrijfwijze door zijn voorbeeld bekrachtigd en algemeener gemaakt had. Grootelijks heeft hiertoe ook medegewerkt het gezag der Commisſie tot de nieuwe Pſalmberijming, bij welke nogtans de dubbele vokaalſpelling niet dan met de meerderheid van eene enkele ſtem is aangenomen. Is dus de dubbele vokaalſpelling in de laatſte tijden door velen aangenomen worden, er zijn, aan den anderen kant, ook verſcheidene achtbare taalgeleerden, als voorſtanders der enkele vokaalſpelling, opgetreden, met name de beide voortreffelijke uitgevers van HUYDECOPERS *Proeve*, LELYVELD en HINLOPEN, de vermaarde Leydſche Hoogleeraar KLUIT, de geleerde BOLHUIS, en, nog onlangs, de kundige ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig*

Woordenboek. Desgelijks heeft de vermaarde Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, bij hare voor vele jaren reeds gemaakte toebereidselen tot een algemeen omschrijvend Woordenboek van onze taal, de spelling van TEN KATE ten grondslag van hetzelve aangenomen, en in dezen, onder meer anderen ook onzen hoofddichter BILDERDIJK, blijkens zijne vroegere en zoo wel als latere dichtwerken, tot navolger gehad. Zelfs Zelfs heeft de gewoonte onzer oudste schrijveren, om altijd en zonder onderscheid slechts ééne vokaal te bezigen, in onze dagen eenige navolgers gevonden, waarvan de grond echter voornamelijk in de gemakkelijkheid gezocht moet worden. Laat ons, na dit beknopt geschiedkundig verslag, ter toetsing der verschillende gevoelens omtrent de vokaalspelling overgaan.

Onder de redenen, ter verdediging eener eenparige dubbele vokaalspelling bijgebragt, verdient, in de eerste plaats, onze opmerking het geen door sommigen beweerd wordt, dat, namelijk, eene dubbele vokaal meer geschikt schijnt, om eenen langen en vollen klank uit te drukken, dan eene enkele. Doch deze reden laat zich door het voorbeeld der Grieken en Latijnen, die zich, in de bloeijendste tijdperken hunner talen, van eene enkele vokaal ter aanduiding ook van een' langen klank bediend hebben, gemakkelijk wederleggen. Het is waar, dat, volgens ge-

tuigenis van QUINCTILIAAN (*), en anderen, de oudste Latijnsche schrijvers in lange lettergrepen zich van eene dubbele vokaal bediend hebben, schrijvende, bij voorbeeld, *aara*, *voocem*, *feelix*; doch deze gewoonte is in latere tijden, en wel in die van den grootsten bloei der Latijnsche Letterkunde, afgeschaft. Men gebruikte wel, in plaats daarvan, somwijlen een streepje; doch alleen in woorden, welke gelijkluidend, doch in beteekenis en lengte van lettergrepen verschillend waren, als *malus* (een appelboom) en *mălus* (kwaad), en soortgelijke, zoo als de te voren genoemde QUINCTILIAAN ons leert (†). Bij de Latijnen intusschen was voor deze onderscheiding der lange klanken eene reden, welke in onze taal geene plaats vindt, de naauwkeurige afmeting, namelijk, van de tijden der lettergrepen, welke in hunne dichtmaat zorgvuldig werd waargeno-

(*) *Instit. Orat.* Lib. I. Cap. 4. *Quae ut vocales junguntur, aut unam longam faciunt, ut veteres scripsere, qui geminatione earum, velut apice, utebantur, aut duas* &c. & ejusdem Libri Cap. 7. *Semivocales non geminare diu fuit usitatissimi moris: atque e contrario usque ad Accium & ultra porrectas syllabas geminis, ut dixi, vocalibus scripserunt.* — Zie verder het te voren aangehaalde Vertoog van den Hoogleeraar KLUIT, bladz. 298—304, alwaar men bij de eerste plaats van QUINCILITAAN nog andere, hiertoe betrekkelijk, vindt aangehaald. Vergelijk ook *Ruews proef over het werktuigelijke der Dichtkunde*, bladz. 99.

(†) *Instit. Orat.* Lib. I. Cap 7., welke plaats ook aangehaald is door KLUIT, bladz. 301 en 302.

nomen. Lengte van lettergreep en klemtoon waren bij hen onderscheidene zaken, gelijk uit het woord
-∪ ∪ ∪
jacere (werpen) klaarlijk te zien is, waarvan alle drie de lettergrepen kort zijn, hoewel het, gelijk alle woorden, noodzakelijk den klemtoon op ééne derzelve moet ontvangen. Bij ons daarentegen heeft deze afmeting van de lengte der lettergrepen geene plaats, en hangt deze schier eeniglijk van den klemtoon af. Hieruit volgt dat, zoo, naar het gevoelen van sommigen, alleen eene dubbele vokaal eenen langen en vollen klank kan uitdrukken, alle lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene verdubbeling der vokaal vereischen, en men derhalve *meede*, *vaader*, *vreede*, *reekenen*, *zeeker*, *beedeelen*, *beveelen* van *bevel* enz., waarin anders de enkele vokaal gebezigd wordt, behoort te schrijven. Doch, daar onder de voorstanders eener dubbele vokaalspelling niet ligt iemand de opgegevene schrijfwijze zal goedkeuren, geloof ik gerustelijk aan den voorgestelden grond voor eene dubbele vokaalspelling, als te veel, en gevolgelijk niets bewijzende, alle kracht te mogen ontzeggen.

Het laatst aangemerkte brengt ons natuurlijk ter beoordeeling van een' tweeden grond, welke voor de dubbele vokaalspelling wordt aangevoerd, dat, namelijk, de min bedrevene in de taal daardoor onderrigt wordt, op welke lettergreep hij den nadruk moet doen vallen, en alzoo een belagchelijk wangeluid wordt voorgekomen, 't welk bij eene gelijke

spel-

ſpelling van *beving* (van *beven*), en *beving* (van *bevangen*), *beken* (van *beek*), en *beken* (van *bekennen*) zou ontſtaan kunnen. Doch hiertegen wordt, onzes oordeels, te regt ingebragt, dat men, ter bereiking van dit oogmerk, het tot een' doorgaanden regel zou moeten ſtellen, om in lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene dubbele vokaal te ſchrijven, zoo als wij dit te voren in eenige voorbeelden hebben aangewezen. Immers, laat men de enkele vokaal in vele gevallen eenen langen klank uitdrukken, hoe zal dan de vreemdeling, *beving* (van *bevangen*) lezende, ten zij hij door kennis van den oorſprong des woords geholpen worde, weten kunnen, dat de *e* in dit woord *kort*, niet, gelijk in vele andere, *lang* moet uitgeſproken worden? En, genomen eens, dat door de onderſcheidene ſchrijfwijze van *beeving*, en *beving*, en eenige weinige andere woorden van gelijken aard, derzelver verkeerde uitſpraak, ook zonder de te voren gemelde algemeenmaking der dubbele vokaalſpelling, kon verhoed worden, zal niet echter de vreemdeling, bij gemis van genoegzame taalkennis en oefening, nog gevaar loopen van in zeer vele andere woorden het misſelijkst wangeluid te doen hooren? Er is derhalve, om dit te verhoeden, geen ander middel overig, dan dat men, gelijk wij ſtraks zeiden, de dubbele vokaalſpelling zonder onderſcheid uitſtrekke tot alle lettergrepen, welke den klemtoon aannemen, of dezen door het plaatſen van een

ſchrapje boven de vokaal aanduide. Doch het een zoo min, als het ander, zal, geloof ik, bij taalkundigen goedkeuring, of bij de groote meerderheid der ſchrijvenden navolging vinden, en wel om deze eenvoudige reden, dat voor eene dergelijke aanwijzing van den klemtoon hoegenaamd geene noodzakelijkheid voorhanden is. In eene levende taal toch leert niet alleen het gebruik gemakkelijk de uitſpraak kennen, maar ook heeft onze taal ten dezen aanzien een bijzonder voorregt, als bezittende de fraaije en onwaardeerbare eigenſchap, dat de klemtoon daarin altijd valt op het zakelijk deel des woords. Deze eigenſchap, welke in oorſpronkelijk Nederduitſche woorden zich altijd voordoet, en onzer tale een belangrijk ſieraad bijzet, verheft dezelve aanmerkelijk boven de Latijnſche en vele andere beſchaafde talen, en maakt de aanwijzing van den klemtoon door verdubbeling der vokaal volſtrekt onnoodig. Immers, vindt de vreemdeling *bédelen* en *bedélen* beide met eene enkele *e* geſchreven, zoo behoeft hij, mits het verband de kracht des woords met genoegzame duidelijkheid aanwijze, ſlechts den oorſprong van het eerſte van *bidden*, *beden*; van het laatſte, van *deel*, te kennen, om te weten, op welke lettergreep hij den nadruk der uitſpraak moet doen vallen (*). — Dit zij genoeg ter wederlegging van eenen

(*) Men zie het meermalen aangehaalde *Vertoog* van den Heer

eenen bewijsgrond, welks toelating het schrijven met een' overtolligen last bezwaren zou. — Wij haasten ons ter overweging van dat gene, waarop de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, als het voorname steunsel van hun gevoelen, aandringen.

Zij houden namelijk (en zeker niet zonder schijn van waarheid) staande, dat regelmaat en afleiding in zeer vele zelfstandige naamwoorden en werkwoorden de verdubbeling der vokaal vorderen. *Daad*, *naam*, *zaak*, *week*, *muur*, *troon*, en dergelijken, vereischen, naar hun oordeel, regelmatig in het meervoud *daaden*, *naamen*, *zaaken* enz., als wordende hetzelve, met achtervoeging van *en*, gevormd van het enkelvoudige *daad* enz. Zij dringen de noodzakelijkheid dezer dubbele klinkerspelling nog verder aan, door op te merken, dat, bij het schrijven eener enkele vokaal, de min geoefende in onze taal op het denkbeeld zou gebragt worden, als of het enkelvoud ook slechts een' enkelen klinker had, en

Heer KLUIT, bladz. 305. en de aanteekening, alwaar hij zich beroept op het geen hij omtrent de gemelde taaleigenschap breeder gezegd heeft in de *Maendelijksche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 365 — 367. TEN KATE heeft deze voortreffelijke eigenschap onzer tale het eerst in het licht gesteld in zijn werkje over de *Gemeenschap tusschen de Gottische Spraeke en de Nederduitsche*, bladz, 14. en volgg., en daarna breeder verklaard in zijne *Aanleiding tot het verhevene deel der Nederduitsche Sprake*, II. Deel, bladz. 6 en 7. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350. en volgg., en III. Deel, bladz. 123.

en dus, de beteekenis van *zaken* in het *Woordenboek* willende zoeken, die bij *zak* zou meenen te vinden. Doch hiertegen wordt door anderen ingebragt, dat *daad*, *naam*, *week* enz. van de oude en oorſpronkelijke ſchrijfwijze afwijkt, volgens welke deze woorden *dade*, *name*, *weke* enz. luidden; dat men, deze woorden tot ééne lettergreep inkortende, den nu gebrokenen en onvolkomenen klank herſtellen moest, 't welk eerst door eene verplaatſing der *e* naar voren, vervolgens door verdubbeling der klinkletter geſchiedde; doch dat er geene reden is, om in het meervoud van de oude regelmaat af te gaan, weshalve dan ook daarin, lang na de zamentrekking van het enkelvoud, nog beſtendig ſlechts eene enkele vokaal gebezigd werd. Daar wij den gemelden uitgang onzer oude naamwoorden op de zachte *e* te voren reeds genoegzaam opgehelderd hebben, zullen wij te dezer plaatſe alleen aanmerken, dat dezelve ook door de ſtandhoudende ſchrijfwijze en uitſpraak der Engelſche taal, welker gemeenſchap met onze oude ſpraak den taalkundigen overbekend is, krachtiglijk geſtaafd wordt, als waarin de woorden *tale*, *face*, *grace*, *life*, *ſhere*, en ſoortgelijke met twee lettergrepen geſchreven, doch bij de uitſpraak tot ééne lettergreep worden zamengetrokken. Het ſchijnt dus, uit kracht van het aangevoerde, niet te loochenen te zijn, dat de enkele vokaalſpelling in het meervoud der bedoelde naamwoorden met de oude en echte regelmaat van

het

het enkelvoud meer overeenkomftig is, dan de dubbele. Ook wordt dit door de meefte voorftanders der dubbele klinkerfpelling geenszins ontkend; doch, daar men eenmaal van die oude regelmaat is afgeweken, en algemeen *daad*, *zaak*, *muur* enz. fchrijft, is het, huns oordeels, duidelijker, eenvoudiger en regelmatiger, om in het meervoud de dubbele vokaal te behouden. Zelfs meenen fommigen, dat men door het tegendeel de woorden met der daad verminkt, en van een hunner wezenlijke beftanddeelen berooft. Dit zou waar zijn, bijaldien de lange vokaalklank, die tot het wezen der bedoelde woorden behoort, naar ons taalgebruik niet anders dan door verdubbeling der klinkletter kan worden uitgedrukt; doch dat zulks in geenen deele het geval is, zal ieder mij gereedelijk toeftemmen. Dan niet flechts komt de laatst voorgeftelde bedenking mij blijkbaar ongegrond voor; maar zelfs moet ik erkennen niet te bevroeden, waarom het behoud der dubbele vokaal in het meervoud regelmatiger zou zijn, dan hare verwisfeling met eene enkele. Immers heeft in het meervoud iets geheel anders plaats dan in het enkelvoud, en kan dus het laatfte niet ten rigtfnoer verftrekken van het eerfte. In het enkelvoud wordt de lettergreep door een' medeklinker gefloten; gevolgelijk kan, volgens den aard der tale, eene enkele vokaal niet anders dan een' korten en gebrokenen klank geven, maar wordt, ter uitdruk-

drukking van het lange en volle geluid, de verdubbeling der klinkletter gevorderd Maar heeft hetzelfde ook in het meervoud plaats? Zeker neen, hier ſtuit de vokaal niet op een' medeklinker, welke tot de laatſte lettergreep overgaat, als *da-den*, *za-ken*, *mu-ren* enz. — Zal men nu hier, tegen de doorgaande regelmaat der tale, volgens welke, in lettergrepen niet op eenen medeklinker ſtuitende, eene enkele vokaal ter aanduiding van den langen klank voldoende is, eene dubbele bezigen? Waarlijk mij dunkt, dat hierdoor eene ongelijkvormigheid geboren wordt, welker wezenlijke aanſtootelijkheid alleen door de gewoonte onopgemerkt blijft. Wil men dus (en hiertoe toonen de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling zelve zich ongezind) wil men de verdubbeling der vokaal niet uitſtrekken tot alle lettergrepen, in welke een lang geluid wordt waargenomen, zoo vordert, mijns achtens, de regelmatigheid, dat men ook het meervoud der meergemelde naamwoorden met eenen enkelen klinker ſchrijve. Wat verder de misvatting betreft, waartoe vreemdelingen, door de enkele vokaalſpelling van *daden*, *zaken* enz., ten aanzien van het enkelvoud zouden gebragt worden, en de aanprijzing, welke de dubbele klinkerſpelling uit dien hoofde geacht wordt te verdienen, men kan hierop met grond antwoorden, dat het gemak van vreemdelingen geene voldoende reden is ter invoering van een gebruik, 't welk met de *analogie* der tale ſtrijdt. Doch bovendien wordt

de

de voorgestelde zwarigheid geheel weggenomen door de opmerking, dat een meervoud met eene lange vokaal regelmatig niet dan tot een enkelvoud met eene gelijke vokaal kan worden terug gebragt. Het denkbeeld toch eener regelmatige vorming en afleiding sluit natuurlijk in, dat zich in het enkelvoud dezelfde vokaalklank als in het meervoud, in het grondwoord als in de afgeleide vertoone. Ieder dus, die een duidelijk begrip heeft van regelmatigheid, kan, *zaken*, *zakelijk* enz. lezende, dezelve niet anders dan tot het enkelvoud of grondwoord *zaak* terug leiden. Men zal mij misschien tegenwerpen, dat er nogtans verscheidene woorden zijn, die in het enkelvoud een' korten vokaalklank hebben, terwijl zij in het meervoud een' langen klank doen hooren, als *blad*, *bladen*, *pad*, *paden*, *hof*, *hoven*, *slot*, *sloten*, en meer andere. Doch in deze woorden heeft met der daad eene afwijking van de gewone regelmaat plaats. *Blad*, *pad*, *hof* enz. zouden regelmatig in het meervoud *bladden*, *padden*, *hoffen* vormen; doch het gebruik heeft hiervoor *bladen*, *paden*, *hoven* in plaats gesteld, welke eigenlijk tot een ongebruikelijk enkelvoud *blaad* (nog bewaard in *blaadje*) *paad*, *hoof*, (van waar *hoofsch*) behooren. Is nu de vreemdeling van deze eigenaardige regelmaat der tale onderrigt, zoo zal hij alleen gevaar loopen, van ten aanzien der woorden *dagen*, *hoven*, *graven* enz. mis te tasten, door dezelve van *daag*,

hoof,

hoof, *graaf*, af te leiden; doch niet alleen is het wangeluid, hierdoor veroorzaakt, weinig aanstootelijk, maar ook zal hij deze afwijkingen, wier getal niet zeer aanmerkelijk is, door het gebruik gemakkelijk leeren kennen (*). Wij nemen voorts deze gelegenheid waar, om op te merken, dat het voorgestelde klaarlijk de ongegrondheid aanwijst van den doorgaanden regel, dat men het meervoud der woorden *dag*, *hof*, *slot* enz., in onderscheiding van die, welke in het enkelvoud eene dubbele vokaal hebben, met eene enkele klinkletter schrijven moet, omdat het enkelvoud slechts ééne vokaal vertoont. Immers kan het enkelvoud, 't welk een' korten vokaalklank heeft, in deze woorden niet ten rigtsnoer strekken van het meervoud, waarin dezelfde klank lang is; maar veeleer moesten de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, om zich zelven volkomen gelijk te blijven, zich ook in het meervoud dezer woorden van eene dubbele vokaal bedienen, als waardoor zij aan hun waar en eigenlijk enkelvoud gelijkvormig zouden gemaakt worden.

Wij hebben tot hiertoe slechts van naamwoorden gesproken; thans moeten wij ook omtrent de vokaalspelling der werkwoorden handelen, waarin wij echter iets korter zullen kunnen zijn. Hier zijn de

(*) Zie het *Vertoog* van den Heer KLUIT, bladz. 345 — 348., alwaar dit een en ander breeder wordt voorgesteld.

de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling het onderling niet eens omtrent de regelen, naar welke men zich behoort te ſchikken. Velen beſchouwen de gebiedende wijze als den wortel der werkwoorden, en willen deze tot een rigtſnoer der vokaalſpelling geſteld hebben. Volgens hen derhalve moet men *geeven*, *leeven*, *ſpreeken*, *vraagen*, *hoopen* enz. met eene dubbele klinkletter ſchrijven, omdat men in de gebiedende wijze *geef*, *leef*, *ſpreek*, *vraag*, *hoop* ſchrijft: doch hiertegen laten zich, mijns achtens, zeer vele gegronde bedenkingen inbrengen. Vooreerst berust alles op eene moeijelijk bewijsbare onderſtelling, dat, namelijk, de gebiedende wijze als de wortel der werkwoorden moet aangemerkt worden. — Wij outkennen niet, dat hiervoor eene en andere ſchijnbare reden valt aan te voeren; doch het geen ter wederlegging daarvan wordt bijgebragt, is, in ons oog, althans van dat gewigt, dat de gemelde onderſtelling niet wel als een rigtſnoer der ſpelling kan worden aangenomen (*). — Doch wij behoeven ons met de beoor-

dee-

(*) De reden, waarom velen, en onder dezen A. MOONEN in zijne *Spraakkunst*, bladz. 173, en ADELUNG in zijn *Umſtändliches Lehrgebäude der Deutſchen Sprache*, I. Th. ſ 768., de gebiedende wijze voor den wortel van het werkwoord houden, ſchijnt voornamelijk in hare kortheid gelegen. Doch de ſchrandere TEN KATE, die, onzes oordeels, met meer regt, de onbepaalde wijze als den wortel beſchouwt, heeft hiertegen zeer wel aangemerkt, dat men op

 den

deeling van het voor en tegen in dezen niet in te laten, daar, ook bij de volle zekerheid der aangenomene onderstelling, het bewijs, daaruit voor de d[illegible]e klinkerspelling afgeleid, ons voorkomt geene genoegzame kracht te hebben. Dezelfde redenen toch, welke wij te voren zagen, dat tegen het schrijven der dubbele vokaal in *daaden*, *zaaken*, uit hoofde van het enkelvoudige *daad*, *zaak*, gelden, vinden ook hier hare volkomene toepassing. De gebiedende wijze werd niet alleen oorspronkelijk *spreke*, *geve*, *vrage* enz. geschreven, 't welk naderhand tot *spreek*, *geef*, *vraag* werd zamengetrokken (*), maar ook kan men *spreek*, *geef*, *vraag* niet gelijk stellen met *spreken*, *geven*, *vragen*, noch het eerste ten rigtsnoer van het laatste ma-

denzelfden grond den eersten persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze voor den wortel zou kunnen houden, en voorts zijn gevoelen bondiglijk gestaafd. Zie II. Deel, bladz. 32 en 33, en vergelijk het voortreffelijk werk van den Hoogleeraar MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, I. Deel, bladz. 34 en 35. en de Aanmerk. (24) achter het werk, bladz. 16 en 17.

(*) Van daar leest men nog in onze Bijbelvertaling, *Evang.* van *Joann* II. Hoofdst. v. 7. „ *Vullet* de watervaten" en v. 19. „ *Breket* dezen tempel." De elfde zachte *e* had oorspronkelijk ook in de onderscheidene tijden der werkwoorden bij de aantoonende wijze plaats, zoo dat men schreef *hebbe*, *hebbet*, *hadde*, *haddet* enz. Onze Bijbelvertaling kan hier weder ter bevestiging dienen. Zoo leest men, bij voorbeeld, 1. *Cor.* III. v. 2. „ want gy en *vermochtet*
„ (doe)

maken, gelijk wij zulks te voren omtrent de zelfstandige naamwoorden in het breede hebben aangetoond, waarop wij, als hier insgelijks van volle kracht, ons, ter vermijding van overtollige herhalingen, beroepen.

Doch wij zeiden in den beginne, dat de voorstanders der dubbele vokaalspelling omtrent de werkwoorden niet allen denzelfden regel volgen; wij zullen dus moeten zien, welk stelsel de overigen vasthouden, en deszelfs waarde dienen te toetsen. Deze dan doen de enkele of dubbele vokaalspelling van den onvolmaakt verledenen tijd afhangen, naar mate het werkwoord zich daarbij als gelijk- of ongelijkvloeijend vertoont, zoodat zij *baaren*, *klaagen*, *waagen*, *leeven*, *sneeven* enz. met eene dubbele vokaal schrijven, omdat het *imperfectum* is *baarde*, *klaagde*, *waagde*, *leefde*, *sneefde*; doch integendeel *dragen*, *slapen*, *eten*, *geven*, *lezen*, *komen* enz. met een enkele, omdat deze werkwoorden in den onvolmaakt verledenen tijd *droeg*, *sliep*, *at*, *gaf*, *las*, *kwam* enz. hebben. Doch wie, die eenig denkbeeld heeft van taalregels, gevoelt niet, dat dit stel-

„ (doe) noch niet; ja gy en *vermoget* oock nu noch niet," en v. 19. „ Hij *vattet* de wyse in hare arghlistigheyt." Desgelijks vindt men in het volgende Hoofdstuk, *ik oordeele*, v 3.; *gy heerschedet*, v. 3.; *ik achte*, v. 9; *ik schrijve*, *vermane*, v. 14.; *al haddet gy*, v. 15. Doch genoeg reeds ter proeve; de opmerkzame zal op iedere bladzijde de bevestiging van ons gezegde vinden.

ſtelſel geheel willekeurig is? Immers valt 'er geene reden uit te denken, waarom juist de onvolmaakt verledene tijd ten rigtſnoer der ſpelling behoort te ſtrekken. Met hetzelfde regt althans kan men den eerſten of tweeden persoon van den tegenwoordigen tijd daartoe ſtellen, of andere even ongegronde regels aannemen. Zij, die de regelmaat der tale kennen, weten dat onze oudſte werkwoorden ongelijkvloeijend zijn, dat is, met andere woorden, zulke, welke in den onvolmaakt verledenen tijd van wortelklinker veranderen; dat van deze zelfſtandige naamwoorden worden afgeleid, welke wederom den oorſprong aan gelijkvloeijende, of zoodanige werkwoorden gegeven hebben, die den wortelklinker in de vervoeging onveranderd behouden (*). De onvolmaakt verledene tijd dezer werkwoorden werd gevormd door achtervoeging van *de* achter den eerſten perſoon van den tegenwoordigen tijd; en, daar deze, gelijk wij zagen, oudtijds op de zachte *e* eindigde, zoo vond ook die zelfde letter oorſpronkelijk in het *imperfectum* plaats, als ik *klage*, *klagede*, *wage*, *wagede*, *heerſche*, *heerſchede*, 't welk in 't vervolg tot *klaagde*, *waagde*, *heerschte* enz. werd zamengetrokken. Wat grond nu is in het voor-

(*) Zie over deze regelmaat, het eerst door TEN KATE opgeſpoord en in het licht geſteld, het bekende werk van dezen uitmuntenden taalkenner, I. Deel, bladz. 545. en voorts II. Deel, bladz. 12—16.

voorgestelde te vinden, welke den te voren gemelden regel eenige taalkundige waarde zou geven? Ik althans moet verklaren, na de aandachtigste overweging, niets ter bevestiging van denzelven te kunnen vinden, noch herinner mij, ergens iets daartoe strekkende ontmoet te hebben: om welke redenen ik mij geregtigd achte, om den bedoelden regel, als louter willekeurig zijnde, te verwerpen.

Doch van waar een zoo ongegronde regel? En hoe werd dezelve door zoo velen aangenomen? Ik geloof, dat het gezag van den met regt beroemden HUYDECOPER, hoezeer hij niet de eigenlijke voorsteller van dien regel genoemd kan worden, hiertoe voornamelijk aanleiding heeft gegeven. — Deze heeft in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 156 en volgg., omtrent de gelijkvloeijende werkwoorden, afkomstig van eengrepige zelfstandige naamwoorden, welke eenen korten klinker hebben, en den medeklinker in het meervoud niet verdubbelen, dezen regel vastgesteld, dat die ook den medeklinker nooit, maar den klinker altijd verdubbelen. Zoo komt, volgens hem, van *Bad*, *baden*, het werkwoord *Baaden*, *baadde*, *gebaad;* van *Dag*, *dagen*, het werkwoord *Daagen*, *daagde*, *gedaagd*, en wat van dien aard meer is. — Doch, hoe groot een gezag wij ook den Heer HUYDECOPER in het vak der taalkunde toekennen, achten wij nogtans hetzelve niet voldoende, om daarop alleen eenen regel aan te nemen, tot welks bevestiging hij geene

taalkundige gronden heeft aangevoerd, en welke ons, met den verdienstelijken LELYVELD, in zijne Aanteekening op de gemelde plaats, voorkomt *eene willekeurige onderscheiding* te behelzen, *niet gegrond op de analogie van de taal, noch ook op het gebruik der schrijvers, welken de Heer* HUYDECOPER *gezag toekent.* — Het eenige, 't welk vóór de onderscheiding van HUYDECOPER valt in te brengen; is, dat, op deze wijze, het meervoud in *dagen*, *sneden*, *schepen*, van *dag*, *snid*, *schip*, en de onbepaalde wijze in de werkwoorden *daagen*, *sneeden*, *scheepen*, voor het oog kenbaar worden gemaakt. Het is ook het gewaande voordeel dezer onderscheidene aanwijzing, 't welk door de voorstanders eener dubbele vokaalspelling gemeenlijk, bij het te voren gemelde, ter aanprijzing van hun stelsel wordt in het midden gebragt. Doch wij meenen, in het eerste Deel dezer Verhandeling §. 9, overtuigelijk te hebben aangetoond, dat de onderscheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, op zich zelve niet ten rigtsnoer der spellinge kan worden aangenomen, eensdeels, omdat die onderscheiding doorgaans nutteloos en overtollig is, anderdeels, omdat zij slechts in weinige gevallen mogelijk, in verre de meeste daarentegen onuitvoerlijk is. Het daar gezegde zal, vertrouwen wij, ter wederlegging van de aangevoerde reden voor de dubbele vokaalspelling voldoende geacht worden; weshalve wij

wij ter dezer plaatse alleen nog opmerken, dat de gemelde reden, met even veel, ja nog meerder regt, tegen de meer algemeene verdubbeling der lange vokaal kan worden ingebragt, gelijk wij in 't vervolg nader zien zullen.

Wij meenen in het voorgestelde alles te hebben bijgebragt, wat ter verdediging der dubbele vokaalspelling wordt aangevoerd. Want, wat het gezag van vele achtbare schrijveren en taalgeleerden aangaat, waarop men zich tot hetzelfde einde insgelijks beroept, wij achten het onnoodig, hier ter plaatse het geschil uit deze gronden te bepleiten, daar het vooruitgezonden geschiedkundig verslag een ieder heeft doen zien, dat de voorstanders der dubbele vokaalspelling, ten dezen opzigte, althans geen voordeel hebben boven hen, die een ander stelsel volgen.

Het besluit, uit het tot hiertoe voorgedragene op te maken, loopt, dunkt mij, vrij duidelijk in het oog, als hierin gelegen, dat de dubbele vokaalspelling, zoo als zij door velen wordt voorgestaan, op zeer zwakke en wankelbare grondslagen rust, en gevolgelijk geene aanprijzing noch navolging verdient. Maar wat? Zullen wij dan overal slechts eene enkele vokaal gebruiken, waar de lettergreep niet door een' medeklinker besloten wordt? Dit stelsel schijnt, in den eersten opslag, door het voorgestelde, als het echte, te worden aangeprezen, en komt ook met den voorgang der Oudheid overeen. Doch

 reeds

reeds bij deze, en met name bij schrijvers van de veertiende en vijftiende Eeuw, treft men, hoewel niet doorgaans en eenparig, ten aanzien van de *e* en *o*, eene opmerkelijke uitzondering aan (*), welke, blijkens onze geschiedkundige opgave omtrent de enkele of dubbele vokaalspelling, in vervolg van tijd door velen meer eenparig en algemeen werd waargenomen. De redenen dezer uitzondering verdienen eene opzettelijke en zorgvuldige nasporing, waarbij de onsterfelijke TEN KATE, die het eerst in dezen een helder licht ontstoken heeft, en de Leydsche Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen met lof aangehaald *Vertoog over de Spelling der Nederduitsche taal*, onze voornaamste leidslieden zijn zullen.

De eerstgenoemde taalkenner heeft in het eerste Deel van zijn onschatbaar werk, waar hij onder anderen over onze letterklanken zeer naauwkeuriglijk gehandeld heeft, ten aanzien der *e* en *o* opgemerkt, dat niet alleen deze vokalen, kort zijnde, een zacht en scherp geluid vormen, gelijk in *ezel* en *gezèl*, *bol* (opgezet) en *bòl* (van een hoed), door ieder Nederlander gehoord wordt, maar dat ook de lange *e* en *o* een' zachten, en een' harden, scherpen of hoogen klank hebben, meer of min zweemende naar eenen

(*) Zie de *Aanteek.* van HINLOPEN achter het III. Deel van HUYDECOPERS. *Proeve*, bladz. 428—441.

eenen tweeklank, welke laatste in *heelen* (heilen), *leenen* (*mutuo dare*), *hoopen* (*cumulare*), *koolen* (*caules*) enz. plaats vindt; terwijl de eerste, of zachte klank eigen is aan *helen* (verbergen), *lenen* (leunen), *hopen* (*sperare*), *kolen* (*carbones*), en meer dergelijken. Daar dit onderscheid van klank in de lange *e* en *o*, in de uitspraak van vele Nederlanderen, met name ook van de Amstellanderen, tot welke TEN KATE zelf behoorde, is verloren gemaakt, heeft hij het wezenlijk bestaan van dit onderscheid in de gemeenlandsche taal door vele bewijzen onwederlegbaar betoogd. Zie hier, wat hij en anderen na hem, ter bevestiging daarvan, hebben aangevoerd.

De oudere takken van den Duitschen taalstam, met name het Mesogothisch, Alemannisch, Frankduitsch en Angelsaxisch, wijzen, volgens TEN KATE, het gemelde onderscheid van klank tusschen de lange *e* en *o* duidelijk aan. De standvastige dialektregel, door hem hierop gevonden, is deze, dat onze hard-lange *e* in het Mesogothisch beantwoordt aan *ai*, in het Alemannisch en Frankduitsch aan *ei*, in het Angelsaxisch aan *æ* of *a*; de zacht-lange *e* daarentegen in het Mesogothisch, het Alemannisch en Frankduitsch aan *i* of *e*, in het Angelsaxisch aan *y*, of *i*, of *e*, of *eo* Desgelijks beantwoordt onze hard-lange *o* in het Mesogothisch en Allemannisch aan *au*, in het Frankduitsch aan *ou*, in het Angelsaxisch aan *ea*; onze zacht-lan-

ge *ó* daarentegen in die talen aan *o* of *u*, en in het Angelſaxisch ook wel aan *y*. De volgende voorbeelden van woorden, welke de klinkers *e* en *o*, de eerſte hard, de laatſte zacht, hebben, kunnen ter nadere opheldering hiervan ſtrekken.

E.

DEELEN, M-G. *dailjan*, Al. *teilan*, *teilen*, A-S. *dælan*.

EEN, M-G. *ains*, Al. *ein*, A-S. *an*.

HEELEN (genezen), M-G. *hailjan*, Al. *heilon*, A-S. *hælan*.

LEEREN, M-G. *laisjan*, A-S. *læran*.

STEEN, M-G. *ſtains*, *ſtaina*, Al. *ſtein*, A-S. *ſtan*, en A-S. *ſtænan* (*lapidare*).

TEEKENEN, M-G. *taiknjan*, Al. *zeignan*, A-S. *tækan*, *tacnian*.

WEENEN, M-G. *wainon*, Al. *weinon*, A-S. *wanian*.

GEVEN, M-G. *riban*, Fr-D. *giban*, *geban*, A-S. *gifan*, *gyfan*, *gefan*.

HELEN, (verbergen), M-G., Al., Fr-D. en A-S., *helan*.

LE-

LEVEN, M-G. *liban*, Al. *leben*, A-S. *libban*.

LEZEN, M-G. *lisan*, Fr-D. *lesan*.

STELEN, M-G. *stilan*, A-S. *stelan*.

WITEN, M-G. *witan*, Al. *wizan*, *wizzan*, A-S. *witan*.

WEZEN (zijn), M-G. *wisan*, Al. en A-S. *wesan*.

O.

BOOM, M-G. *baums*, Fr-D. en Al. *boum*, *paum*, A-S. *beam*.

HOOG, M-G. *hauhs*, Fr.-D. en Al. *houch*, *houg*, A-S. *heah*, *hea*.

KOOPEN, M-G. *kaupjan*, Fr.-D. *coufan*, *coufen*, Al. *caufan*, A-S. *ceapan*, H. D. *kauffen*.

LOOCHENEN, M-G. *laugnjan*, Al. en Fr.-D. *lougnen*.

LOOPEN, M-G. *hlaupan*, Fr-D. *loufan*, Al. *louphen*, A-S. *hleapan*.

OOGE, M-G. *augo*, Al. en Fr.-D. *auga*, *ouga*, A-S. *eage*.

ROOVEN, (*spoliare*), M-G. *rauben*, A-S. *reafan*.

HONIG, Fr-D. *honig*, A-S. *hunig*.

KONING, Fr-D. *kuning*, *cuning*, Al. *kunic*, *kuning*, A-S. *cyng*, *cynig*, *cyning*.

MO-

MOLEN, Al. *mulen*, A-S. *mylen*, *myln*.
OVER], M-G. *ufar*, *ufaro*; Al. en Fr-D. *uber*, *ovir* en *oba*, A-S. *ofer*, H-D. *über*.
VOGEL (veugel), M-G. *fugls*, Al. *fogal*, *fugal*, A-S. *fugl*.
ZOLE, M-G. *sulja*, A-S. *sole*.
ZONE, M-G. *sunus*, Al. *sun*, A-S. *suna*, *sune* (*).

Bij dit bewijs, uit de oude, met ons Nederduitsch verwantschapte talen ontleend, voegt zich een andere niet min klemmende bewijsgrond, welken het gebruik van velen onzer achtbaarste schrijveren en de uitspraak in verscheidene streken van Nederland ons aanbieden. Wij hebben te voren reeds met een woord gezegd, dat zelfs bij onze oudste schrijvers de onderscheiding der hard-lange *e* en *o* door eene dubbele vokaalspelling niet geheel vreemd is, en bij die gelegenheid ons op eene *Aanteekening* van HINLOPEN, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, beroepen. Uit deze *Aanteekening* blijkt, dat in *Charters* van het begin der veertiende Eeuw, in een handschrift van de *Brabandsche Chronijk*

(*) Die meerdere voorbeelden verlangt, kan te regt komen bij TEN KATE in zijn *Lijstje van vergelijking*, I. Deel, bladz. 167—171, en verder in zijne *Regelen of Aanmerkingen wegens de éé en ee en wegens de óó en oo*, I. Deel, bladz. 211—312.

nijk van JAN VAN HELU, in twee handschriften van MELIS STOKE, allen uit dezelfde veertiende Eeuw herkomstig, en bijzonderlijk in de vertaling van BOËTHIUS, door JACOP VILT in 1470 geschreven, en verscheidene andere schriften, de lange harde *e* en *o* meermalen, ja in enkele vrij naauwkeurig, verdubbeld wordt. De eenparigheid in dezen is, ten aanzien der hard- lange *e*, wel grooter dan omtrent de *o*; doch dat ook deze meermalen verdubbeld is, blijkt vooral uit de voorbeelden, op bladz. 439—441. uit JAN VAN HELU en JACOP VILT opgeteekend (*). Intusschen is het geenszins te verwonderen, dat men, vóór de uitvinding en algemeene verspreiding der drukkunst, het aangewezen onderscheid niet altijd naauwkeurig in acht nam; zoo, omdat men billijke redenen had tot bekorting in het schrijven, als omdat de schrijvers meestal Geestelijken, en dus aan de enkele vokaalspelling der Latijnen gewoon waren, om nu niet te zeggen, dat reeds vroeg in onze taal merkelijke verwarring is ingeslopen. Op dit een en ander acht gevEN-

(*) Bij de voorbeelden van de verdubbeling der hard-lange *e* en *o*, door HINLOPEN uit de oude schrijvers opgegeven kan men nog voegen die, welke de taal- en oudheidkundige J. A. CLIGNETT uit een handschrift der veertiende Eeuw, *der Leecken Spiegel* genaamd, heeft opgeteekend in zijne doorwrochte en belangrijke *Voorrede*, geplaatst voor den *Teuthonista* of *Duitschlender* van GHERARD VAN DER SCHUEREN, bladz. LXVI. in de Aanteekening.

vende, zal men erkennen, dat niets anders dan het ſterk gevoelde onderſcheid van klank, in ſommige gevallen, eene afwijking heeft kunnen te weeg brengen van eenen regel, welken gewoonte en gemak hadden voorgeſchreven. — Eenpariger vindt men de bedoelde onderſcheiding in ſchriften der zestiende Eeuwe waargenomen. Zeer naauwkeurig zijn (om ſlechts van weinige te gewagen) ten dezen aanzien de Gentſche *Spelen van ſinne* van 1539. Hetzelfde is toepasſelijk op de *Spelen van ſinne*, te Antwerpen in den jare 1562 uitgegeven. Ook vindt men de hardlange *e* en *o* van de zachte, door vokaalverdubbeling, zorgvuldig onderſcheiden in den *Roomſchen Byenkorf* van MARNIX, Heer van St. Aldegonde, welk werk in 1569 in het licht verſcheen, en naderhand verſcheidene malen herdrukt werd (*). Doch vooral ſtrekt hierin tot eene heldere baak het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, volgens de uitgave van 1599, door hem zelven nagezien, en door VAN HASSELT gevolgd; een werk van onſchatbare waarde voor de kennis onzer oude taal, en 't welk, bij andere uitſtekende verdienſten, ook die bezit, dat de onderſcheiding van de harde en zachte

(*) Zie het *Leven van Aldegonde*, beſchreven door JOHANNES PRINS, in het I. Deel van het *Leven der Nederlandſche Dichteren en Dichtereſſen*, uitgegeven door het Genootſchap, ter ſpreuke voerende, *Kunst wordt door arbeid verkregen*, bladz. 63 en 64.

te *e* en *o* daarin met de grootste naauwkeurigheid is waargenomen (*). In de zeventiende Eeuw doet zich insgelijks eene reeks van achtbare schrijveren voor ons op, in wier werken de harde *e* en *o* door verdubbeling der vokaal is aangewezen, terwijl zij zich voor het overige van de enkele klinkerspelling bedienen. De voornaamste zijn P. MERULA in zijn werk *over de Wildernissen*, en zijn *Tydthresoor*, in 1605 en 1614 uitgegeven, DANIEL HEINSIUS in zijne *Nederduitsche Gedichten*, het Europisch licht van geleerdheid HUIG DE GROOT in zijne *Nederduitsche Dicht- en Prosawerken*, EVERHARD VAN REYD in zijne *Historie der Nederlandscher Oorlogen*, J. UYTENBOGAERT in zijne *Kerkelijke Historien* en andere schriften, de Vorst onzer Dichteren JOOST VAN DEN VONDEL, de stichtelijke Dichter D. R. CAMPHUYSEN, de taalkundige ANT. DE HUBERT in zijne *Psalmen*, en, die in dezen bijzonderen lof verdient, de geestrijke CONST. HUYGENS, voorts de

(*) Men vindt omtrent de waardij van dit *Woordenboek* verscheidene getuigenissen van groot gewigt bijeengezameld in eene *Aanteekening* van den Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen aangehaald *Vertoog over de spelling*, in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 293—295. Zie verder de meergemelde *Aanteekening* van HINLOPEN, bladz. 441 en 442, alwaar meerdere schrijvers uit de zestiende Eeuw, die het bedoelde onderscheid hebben waargenomen, worden opgeteld.

de naauwkeurige *overzetters van den Staten-bijbel*; en eindelijk de nette dichter JEREMIAS DE DECKER (*). Zelfs HOOFT, hoe zeer, gelijk wij te voren zagen, de eerste invoerder eener algemeene dubbele vokaalspelling, heeft echter in zijne vroegste werken getoond het onderscheid der harde en zachte *e* en *o* te kennen, door hetzelve in het schrijven aan te wijzen, waartoe hij zich in zijnen *Hendrik de Groote* van bovenstreping, doch in zijn eerste Tooneelstuk, *Achilles en Polyxena* genaamd, van de vokaalverdubbeling in lettergrepen, niet op eenen medeklinker stuitende, bediend heeft. Deze laatste onderscheiding wordt insgelijks door verscheidene schrijvers der achttiende Eeuw waargenomen en aangeprezen, als de beroemde taalkenners L. TEN KATE, ADRIAAN VERWER, en meer andere schrijvers, die wij in den beginne als voorstanders eener doorgaande enkele vokaalspelling hebben opgenoemd. — Niemand, die het tot hiertoe voorgedragene aandachtig heeft gade geslagen, zal, geloof ik, één oogenblik twijfelen, of het opgegeven onderscheid van klank, tusschen de lange harde en zachte *e* en *o*, in de oudste takken van den Duitschen taalstam reeds kennelijk, en door zoo vele vroegere en latere schrijvers, uit onderscheidene streken van Nederland afkomstig, zorgvuldig in acht genomen, met der daad in het wezen der tale en de gemeenland-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 161.

landſche uitſpraak gegrond zij. Het is waar, dat hetzelve thans in de uitſpraak van vele Nederlanders, bijzonderlijk der Amſtellânderen, is verloren gegaan; doch daarentegen laat het zich op de tong der Maaskanters, Zeeuwen, Groningers, en andere bewoners van ons Vaderland, duidelijk hooren. Ja, hoe verbasterd in dit opzigt de uitſpraak der Amſtellanderen ook zijn moge, heeft echter die van het lage gemeen het kenmerk der hard lange *e* nog bewaard, zeggende, volgens een Vriesch dialekt, *ien* voor *een*, *bien* voor *been*, *ſtien* voor *ſteen*, *wiek* voor *week* (*mollis*), *gien* voor *geen* (*nullus*); terwijl de zachte *ee* in *week* (*hebdomas*), *geen* (*hic*, *ille*), bij de uitſpraak nimmer in *ie* overgaat (*). En, indien iemand alle deze bewijzen nog niet voldoende mogt achten, zoo lette hij op de gemeenſchap, welke de hard-lange *e* met den tweeklank *ei*, de harde lange *o* met dien van *au* heeft.

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 157 en 158, alwaar tevens de kracht des bewijs, van de uitſpraak van onderſcheidene Gewesten ontleend, nadrukkelijk wordt aangetoond. Wij voegen er alleen nog bij, dat de bewoners van verſcheidene Hollandſche zeedorpen, met name van Katwijk, het onderſcheid vooral der zacht- en hard-lange *o* in hunne uitſpraak zeer ſterk doen hooren. Voor *zoon* b. v. zeggen zij algemeen *zeun*, in *hopén* (hoop voeden) doen zij het gewone zachte geluid der *o* hooren, terwijl zij integendeel *hoop* (menigte), *koopen*, *loopen* uitſpreken met een geluid, dat tusſchen *o* en *a* in ſtaat, en het naast komt aan dat van den Franſchen letterklank *au*; zoo als die plagt uitgeſproken te worden.

heeft. Het eerste is kennelijk uit vele woorden, welke oudtijds met *ei*, doch thans met *ee* geschreven worden, bij voorbeeld, *teiken*, *gemein*, *allein*, *meinen*; waarvoor het tegenwoordige gebruik *teeken*, *gemeen*, *alleen*, *meenen* vordert. Dus schreef men oulings *deilen*, *heilen*, *spein*, *veig* enz., waarvoor men thans zegt *deelen*, *heelen*, *speen*, *veeg*; terwijl het daarentegen oudtijds niet ongemeen was, *dreegen*, *verbreeden*, *leeden*, *weenig* te hooren, welke woorden, naar het tegenwoordige gebruik, met *ei* geschreven worden. — *Kleen* en *klein*, *vleesch* en *vleisch*, *teeken* en *teiken*, *bleek* en *bleik*, worden in de dagelijksche zamenspreking nog meermalen verwisseld. Bovenal is deze gemeenschap van de hard-lange *e* en den tweeklank *ei* duidelijk zigtbaar in de onderscheidene schrijfwijze van sommige afstammelingen van een gemeen wortelwoord, waarin de harde *e* plaats vindt. Dus komt van *heim* (huis), *heimelijk*, in *'t geheim*, maar wederom *inheemsch*, *uitheemsch*, *heemraad*. Men zegt en schrijft *steen*, nooit *stein*; doch integendeel nooit *IJsselsteen*, *Batesteen*, maar altijd *IJsselstein*, *Batestein*. Hetzelfde valt op te merken in *leed* (leed aandoen), en *leider* voor *helaas*; in *breed*, en de daarvan afgeleiden *uitbreiden*, *verbreiden*; in *reed*, *gereed*, *reeds*, *reeden*, *reeder*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*. — Wie erkent niet, dat de lange *e* in alle de genoemde woorden eenen geheel anderen klank heeft, dan in

le.

leven, *geven*, *nemen*, *fpelen*, *fteken*, in welke men de zacht-lange *e* duidelijk kan onderfcheiden (*)? Deze laatfte wordt nimmer met den fcherpen tweeklank *ei*, maar wel met den zachteren *eu* verwisfeld, als blijkt in *fpelen* en *fpeulen*, *lenen* (*niti*) en *leunen*, *evel*, en *euvel*, *krepel* en *kreupel*, *fnevelen* (voortdurend werkwoord van *fneven*) en *fneuvelen*, *zeven* en *zeuven*, en meer anderen. — De naauwe verwantfchap van de hard-lange *o* met den tweeklank *au* is blijkbaar uit verfcheidene woorden, welke, uit Latijnfche of Griekfche met den tweeklank *au* afkomftig zijnde, bij ons de harde *o* hebben. Deze zijn *kool* (*caulis*), *oor* (*auris*), *moor* (*maurus*), *poos* (*paufa*), *poover* (*pauper*, in 't Fransch *pauvre*), *thefoor*, thans *trefoor* (*thefaurus*), *klooster* (*clauftrum*). Woorden, daarentegen, uit der Latijnen korte *o* gevloeid, hebben bij ons de zachte *o*, als *koor* (*chorus*), *koorde*; (*chorda*), *Kolen*, thans *Keulen* (*Colonia Agrippinae*), *gepopel*, *gepeupel* (*populus*), *koken*, *keuken* (van *coquina*), *mode* (*modus vefliendi*), *olie* (*oleum*), *pool* (*polus*), en verfcheidene anderen (†). Nog verdient hier opmerking, dat, gelijk de zachte *e*, zoo ook de zachte *o*, en veel gemeenzamer nog dan de *e*, onder ons met

en

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 327 en 328.

(†) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 331 en 332, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 289—292.

eu verwisseld wordt. Ten bewijze strekken *dogen*, *deugen*; *gote*, *geut*; *koken*, *keuken*; *kore*, *keure*; *logen*, *leugen*; *molen*, *meulen*; *opsporen*, *opspeuren*; *slove*, *sleuve*; *volen*, *veulen*; *kozelen*, *keuzelen*; *sloren*, *sleuren*; *toge*, *teuge*; *zoon*, *zeun*; en vele soortgelijke woorden, welker optelling te lang zou vallen (*).

Zie daar dan op voorgang van TEN KATE en andere taalkenners, zoo wij meenen, onwederlegbaar betoogd, dat het onderscheid van klank tusschen de hard- en zacht-lange *e* en *o* niet grillig en ingebeeld, maar wezenlijk en op de gemeenlandsche uitspraak gegrond is. Dan, hoezeer men dit ook erkennen moge, zal men echter misschien niet even gereed zijn, om, op grond daarvan, de onderscheiden spelling der zacht- en hard-lange *e* en *o* met my voor belangrijk en noodzakelijk te houden. Waarom toch (dit vraagt welligt iemand) zou men de spelling regelen naar een verschil van klank, 't welk reeds sedert een' geruimen tijd in de algemeene en meest beschaafde uitspraak is verloren gegaan? In de zang- en toonkunst moge het van belang zijn, de fijnste onderscheidingen van geluid aan te duiden; in het schrijven is dit minder noodzakelijk, en mag men veilig de veranderingen volgen, die de uitspraak in eene levende taal natuurlijk

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 330 en 331, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 279—285.

lijk van tijd tot tijd ondergaat. In den eerſten opſlag, ik erken het, is deze redekaveling niet van allen ſchijn ontbloot; bij nader toezigt nogtans kan dezelve, mijns oordeels, den toets in geenen deele doorſtaan. Immers zou men met hetzelfde regt beweren kunnen, dat het verſchil tusſchen *ij*, zoo als die klinker thans wordt uitgeſproken, en den tweeklank *ei* in de ſpelling mede niet behoeft waargenomen te worden, daar hetzelve zich in de algemeene en meest beſchaafde uitſpraak even weinig, als dat tusſchen de zacht- en hard-lange *e* en *o*, laat hooren. Niemand echter zal hieraan zijne toeſtemming geven; maar integendeel zal men met regt ſtaande houden, dat het laatstgemelde verſchil, als tot de wezenlijke eigenſchappen der tale behoorende, en welks bewaring van groot belang is zoo voor de afleiding, als om de verwarring van geheel onderſcheidene woorden vóor te komen, in de ſpelling wel degelijk moet worden in acht genomen. Maar dezelfde redenen pleiten met geen' minderen nadruk voor de onderſcheidene ſpelling van de zacht- en hard-lange *e* en *o*. Ook dit verſchil van klank is, volgens het ſtraks betoogde, even zeer op de onverbasterde gemeenlandſche uitſpraak gevestigd, en behoort dus even zeer tot de wezenlijke eigenſchappen der taal, als *ij* en *ei*. *Leenen* (te leen gegeven) en *lenen* (leunen), *hopen* (hoop voeden) en *hoopen* (ſtapelen) zijn woorden, die niet min wezenlijk verſchillen, dan *lijden* (pati) en *leiden* (ducere),

re), *ſtijl* (ſtilus) en *ſteil* (acclivis) bij verkorting van *ſtegel*. En wat in het bijzonder de afleiding betreft, hoe zal hij, die van den hard langen klank der *e* in onze taal onkundig is, weten kunnen, dat *neigen neigde*, *geneigd*, uit het *imperfectum* met de hard-lange *e* van *nijgen*, *neeg*, *genegen*; *leiden* (ducere) uit een gelijkluidend *imperfectum* van het deels verouderde *lijden*, *leed*, *geleden* (gaan); *reizen*, *reisde*, *gereisd* uit een dergelijk *imperfectum* van *rijzen*, *rees*, *gerezen*, en zoo in meer anderen, geſproten is? Hoe zal men, bij gelijke onkunde, de verwantſchap kunnen inzien tusſchen *heil*, *heiland*, *heilzaam*, en het werkwoord *heelen*, tusſchen *reeden*, *gereed*, en *bereiden*, tusſchen *breed*, *verbreeden*, en *uitbreiden*, *verbreiden*, tusſchen *leed* en *leider* (helaas) en meer andere (*)? Het is derhalve volſtrekt noodzakelijk in de ſpelling zorg te dragen, dat een zoo wezenlijk en belangrijk taaleigen, door de verbastering der uitſpraak, niet eindelijk geheel onkenbaar worde en verloren ga. Maar hoe zal men

(*) Het hier kortelijk voorgeſtelde is breeder ontwikkeld en aangedrongen in mijn geſchrift, getiteld: *Aan Mr. Johan Meerman — ten antwoord op zijnen brief over de vokaalverdubbeling in het Nederduitsch*, bl. 54—61. Ook het te voren gezegde, zoo ter beſtrijding der doorgaande vokaalverdubbeling, als ten betooge van het wezenlijk verſchil tusſchen de zacht- en hard-lange *e* en *o*, zal door de vergelijking met den ganſchen inhoud van dit geſchrift niet weinig opgehelderd en bevestigd worden.

dit best verhoeden? Sommigen hebben de bovenftreping voorgeflagen; doch dit middel, hoe zeer zich, om deszelfs algemeene bruikbaarheid in lettergrepen zoo wel, die op een' medeklinker ftuiten, als die met een vokaal eindigen, in den eerften opflag aanprijzende, is nogtans aan groote zwarigheden onderhevig, en, blijkens de weinige of geene navolging, welke deszelfs gebruik gevonden heeft, bezwaarlijk in te voeren. Wij achten het dus veel raadzamer, het voetfpoor te volgen, 't welk, volgens het te voren opgegevene, door zeer vele achtbare taalgeleerden en keurige fchrijvers, vooral na de herftelling onzer letterkunde, is ingeflagen, en in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ftuitende, de hard-lange *e* en *o*, door verdubbeling der vokaal, aan te duiden, doch voor de zacht-lange *e* en *o* in dezelve, alsmede voor de lange *a* en *u*, flechts eenen enkelen klinker te bezigen. Hierdoor toch doet men niet alleen niets, dat met den aard der tale ftrijdig zij, welke, zoo als wij genoegzaam meenen betoogd te hebben, de algemeene vokaalverdubbeling in dergelijke lettergrepen geenszins vordert, maar zorgt tevens, op de gemakkelijkfte, eenvoudigfte en door den voorgang van vele achtbare fchrijveren meest gewettigde wijze, voor de inftandhouding van een taaleigen, welks bewaring van het hoogfte aanbelang is. Bovendien kan men, het aangeprezene ftelfel volgende, verfcheidene woorden, welke, hoezeer in beteekenis verfchillende, nogtans,

bij eene algemeene dubbele vokaalſpelling, op dezelfde wijze geſchreven worden, in de ſpelling onderſcheiden (*); iets, 't welk hetzelve bijzonderlijk moet aanbevelen bij dezulken, die op de onderſcheiding van gelijkluidende woorden zeer gezet zijn, en daaruit een bewijs voor de dubbele vokaalſpelling ontleenen.

Het

(*) Zie hier eenige voorbeelden ter bevestiging van ons gezegde:

Beeten (wortelen),	*Beten* (van bijten).
Heelen (genezen),	*Helen* (verbergen).
Leenen (ter leen geven),	*Lenen* (leunen).
Steenen (van ſteen),	*Stenen* (zuchten).
Hoopen (opſtapelen),	*Hopen* (*ſperare*).
Koolen (in een hof),	*Kolen* (vuur).
Rooven (plonderen),	*Roven* (op eene wonde).
Sloopen (ſlijten),	*Slopen* (van ſluipen).
Slooten (gracht),	*Sloten* (van ſluiten).

Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 316—320, en BOLHUIS op STYL, bladz. 44. en volgg. Doch, dat men de genoemde woorden verſchillend ſchrijft, geſchiedt niet om dezelve te onderſcheiden, maar omdat zij onderſcheiden zijn in hunnen oorſprong, en omdat die oorſprong hen in klank doet verſchillen, dat is, omdat de voorſte de hard- of ſcherp lange, de achterſte de zacht-lange *e* en *o* hebben. Hunne onderſcheidene ſpelling berust derhalve op geheel andere gronden, dan die onderſcheiding, welke de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling, ter aanprijzing van hun ſtelſel, bijbrengen.

Het eenige, 't welk tegen ons ſtelſel nog valt in te brengen, is, dat men, hetzelve volgende, aan zich zelven, ten aanzien der *ij* of dubbele *i*, ongelijk wordt, welke, naar het hedendaagſche gebruik, zoo wel plaats heeft in lettergrepen, welke op een' klinker, als in die, welke op een' medeklinker eindigen. Doch wij hebben te voren, over de *y* of *ij* handelende, reeds gezien, dat dit gebruik uit eene verbastering der uitſpraak herkomſtig is, en de regte ſpelling deze zijn zou, dat men in lettergrepen, met eene vokaal eindigende, de enkele *i*, doch in lettergrepen, welke op een' medeklinker ſtuiten, *ij* bezigde. Maar wij zagen tevens, dat deze echte en oorſpronkelijke ſchrijfwijze, om de algemeenheid van de verbastering der uitſpraak, niet wederom kan worden ingevoerd, en het middel, ter overeenbrenging van de *analogie* der tale en het tegenwoordige gebruik door ſommigen voorgeſlagen, volgens 't welk de *y*, door de Ouden voor de enkele *i* gebruikt, in *blyven*, *ſchrijven*, doch de *ij* in *blijft*, *ſchrijft* geplaatst moet worden, geene aanprijzing verdient, naardien het eeſte letterteeken aan onze tale vreemd en uit het Franſche *alphabet* daarin is overgenomen. Intusſchen gelooven wij niet, dat het algemeene gebruik der *ij*, als aan eene verbasterde uitſpraak zijnen oorſprong verſchuldigd zijnde, bij iemand geacht zal worden een' genoegzamen grond tot eene algemeene dubbele vokaalſpelling op te leveren.

Zoo meenen wij dan met het voorgedragene de enkele en dubbele vokaalſpelling, met uitmonſtering van al het ongegronde en willekeurige, op vaste en onwrikbare grondſlagen gevestigd te hebben. Taalkenners zullen zeker in het bijgebragte niets nieuws aantreffen; doch zij zullen, hoop ik, de verſchillende gevoelens, omtrent dit ſtuk aangenomen, aan de beginſelen eener gezonde taalkunde getoetst, en het ſtelſel, 't welk daarmede meest overeenkomt, met kracht van redenen aangedrongen vinden; ja zelfs durve ik mij vleijen, dat die redenen aan alle onpartijdigen zoo overtuigend zullen voorkomen, dat zij geneigd zullen zijn, de aangeprezene regelmaat der vokaalſpelling voortaan te volgen. Ook kan die opvolging geenszins moeijelijk vallen, daar de regelmaat zelve hoogst eenvoudig is; en in dit, even beknopt als duidelijk, voorſchrift vervat kan worden: „*Bedien u in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſluitende, ter aanwijzing van den langen klank, altijd van eenen enkelen klinker, met uitzondering ſlechts van die woorden, welke, volgens hunne oorſpronkelijke eigenſchap, de hard-lange* e *of* o, *met de* ei *of* au *vermaagſchapt, hebben, en dus eene verdubbeling der vokaal vereiſchen.* Alleen zullen ſommigen misſchien zwarigheid maken omtrent de wijze, waarop zij, de echte uitſpraak der hard-lange *e* en *o* verloren hebbende, deze van de zachte zullen onderkennen, en zich in het ſchrijven voor misſlagen hoeden. Hiertoe zijn ver-

verſcheidene hulpmiddelen voorhanden, welker gebruik wij aan allen, die in dezen tot eene grondige kennis der zake wenſchen te komen, niet genoeg kunnen aanprijzen (*); doch daar dezelve, om het omſlagtige des onderzoeks, voor de meerderheid der ſchrijvenden niet genoegzaam geſchikt zijn, zoo zal het nuttig, ja noodzakelijk wezen, hun door eene naauwkeurige opgave van woorden, welke de hardlange *e* en *o* hebben, te hulp te komen; weshalve wij in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, alle die woorden zorgvuldig zullen bijeenzamelen. Ook zullen wij, bij wijze van Bijlage, op onze Verhandeling een onderzoek doen volgen omtrent zulke woorden, waarin de hardlan-

(*) Het beste hulpmiddel, om in dezen eene meer dan oppervlakkige kennis te verkrijgen, vindt men voorzeker in het onſchatbaar werk van TEN KATE, in welks eerſte Deel men de regelen omtrent de zacht- en hard-lange *e* en *o* opgegeven, en dit verſchil door vergelijking der oude verwantſchapte talen opgehelderd en bevestigd vindt. Zie de *negende Redewisſeling*, bladz. 152—174., en *de Regelen van de Gemeenlandſche Dialect*, bladz. 211—320. Ook treft men in het meermalen geprezene *Vertoog* van den Hoogleeraar KLUIT, *over de ſpelling der Nederduitſche taal*, waarmede het derde Stuk des eerſten Deels van de *Nieuwe Bijdragen* geopend wordt, en 't welk wij in zijn geheel over de vokaalſpelling ter nalezinge aanprijzen, veel ter opheldering van het gemelde verſchil van klank aan. Zie bladz. 325 — 385. Zeer beknopt en duidelijk ook wordt dit verſchil ontvouwd in

lange *e* en *o* eenigermate twijfelachtig is, gelijk deskundigen weten, dat er sommige gevonden worden. — Op deze wijze zal het volgen der regelmaat, door ons voorgesteld, voor ieder gemakkelijk worden gemaakt, en de eenigzins oplettende door het gebruik weldra de woorden leeren kennen, in welke de lange *e* en *o* een' scherpen of harden klank hebben.

§. 4.

In de doorwrochte *Aanteekeningen* van den schranderen BOLHUIS op de *Spraakkunst* van KLAAS STYL, bladz. 34—45, alwaar men tevens een lijstje vindt van woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben. Zoo men bij deze *Aanteekening* de voorgaande van bladz. 25—34 voegt, zal men hier, in een kort bestek, het geheele stuk der enkele of dubbele vokaalspelling vinden afgehandeld. Ook behelst de *Aanteekening* van HINLOPEN, *over het gebruik van* E *en* EE, O *en* OO, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, eene nuttige bijdrage ter kennis van den onderscheidenen klank der lange *e* en *o*. Voorts heeft men in dezen eenen vrij zekeren gids in het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, om nu van andere schrijvers, die dit onderscheid insgelijks hebben waargenomen en te voren reeds genoemd zijn, kortheidshalve te zwijgen.

§. 4.

Over de Tweeklanken.

Offchoon over de tweeklanken weinig verfchil valt, zal het echter noodig zijn, daarvan met een woord te fpreken. Dezen naam dragen, gelijk bekend is, zulke klanken, welke, uit twee onderfcheidene klinkletters zamengefteld, het geluid van beide, doch, door de naauwe verwantfchap en de fchielijkheid der uitfpraak, ondereengemengd, doen hooren. Derzelver optelling zal noodeloos zijn; alleen zullen wij eenige aanmerkingen omtrent dezelve voordragen, welke het oogmerk dezer Verhandeling ons fchijnt te vorderen.

Mijne eerfte aanmerking betreft het onderfcheiden van den tweeklank *ei* van den klinker *ij*, zoo als dezelve tegenwoordig wordt uitgefproken. Velen, bijzonderlijk de Amftellanders, hebben dit onderfcheid in de uitfpraak verloren, en begaan daardoor niet zelden misflagen in de fpelling. Want dat hetzelve niet wezenlijk beftaat, zal niet ligt door iemand beweerd worden, die, het geen door TEN KATE, ter bevestiging daarvan, uit de Mefogothifche, Angelfaxifche, Frankduitfche en andere verwantfchapte talen wordt bijgebragt, immer met eenige opmerking gelezen heeft. Ook wordt hetzelve onwederfprekelijk geftaafd door het gezag van alle eenig-

eenigzins naauwkeurige fchrijveren van den eerften aanvang onzer letterkunde tot op dezen tijd, die allen de *ei* en *ij* zorgvuldig onderfcheiden hebben, waarmede ook de hedendaagfche uitfpraak van een groot deel der Nederlanderen overeenftemt. Gelijk het uit dien hoofde overtollig zijn zou, het wezenlijk beftaan van dit onderfcheid, 't welk reeds uit het gezegde omtrent den waren aard der *ij* en hare verbasterde uitfpraak ten volle blijkbaar is, nader te ftaven, zoo zal het aan den anderen kant hoogst nuttig, ja noodzakelijk wezen, den min geoefenden ter kennis en inachtneming van het gemelde onderfcheid behulpzaam te zijn. Wij zullen ten dien einde in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatfen, de woorden zorgvuldig opgeven, welke, volgens het eenparige fchrijfgebruik, den tweeklank *ei* vorderen, terwijl wij dezulken, die omtrent het onderfcheiden gebruik der *ij* en *ei* een grondiger onderrigt wenfchen te hebben, tot de regelen en waarnemingen verwijzen, welke de uitmuntende TEN KATE daaromtrent heeft voorgedragen in het eerfte Deel van zijn onfchatbaar werk, bladz. 176—210.

Omtrent den tweeklank *ie* moeten wij met één woord aanmerken, dat dezelve door fommigen verkeerdelijk uit het getal der tweeklanken verbannen, en als eene eenvoudige verlenging der *i* befchouwd wordt (*). Men beroept zich, ter ftavinge hiervan,

(*) Zie de *Spraakkunst* van MOONEN, bladz. 18 en 19.

van, voornamelijk op het gebruik der Ouden, om de *e* tot verlengletter der vokalen *a*, *o* en *u* te bezigen; doch dit beroep komt hier geheel te onpas. Immers is het bekend, dat de Ouden de lange *i* in *schrijf*, *mijn*, *zijn*, en dergelijken, altijd door verdubbeling hebben aangewezen, terwijl zij *a*, *o* en *u* door de *e* verlengden; en daarentegen *die*, *hier*, *zien* enz. met *ie* geschreven hebben. Zij gingen dus in het eerste geval van hunne doorgaande regelmaat van vokaalverlenging af, en onderscheidden de lange *i* van de *ie*; 't welk zij voorzeker niet zouden gedaan hebben, zoo zij de *ie* niet als een' tweeklank hadden aangemerkt, welks verwarring met de lange *i* zij, door de gemelde onderscheiding en afwijking van hunne gewone wijze van vokaalverlenging, wilden voorkomen (*). Het is waar dat de doorgaande uitspraak ons geenen gemengden klank doet hooren; doch hetzelfde heeft plaats omtrent de *ei*, welke echter door allen voor een' waren tweeklank gehouden wordt. Ook valt, bij de uitspraak der Zeeuwen, welke in vele opzigten, om hare zuiverheid, lof verdient, in woorden, welke de *ie* hebben, duidelijk een gemengd geluid waar te nemen.

Om-

(*) Zie de *Aanteek.* van KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, bladz. 635 en 636, en het meermalen aangehaalde *Vertoog* van denzelfden schrijver in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 315.

Onze derde en laatſte aanmerking betreft het onderſcheid, 't welk, tusſchen eenige tweeklanken, in meerdere of mindere lengte van uitſpraak plaats heeft, en de noodzakelijkheid, om hetzelve in de ſpelling aan te wijzen. Dit onderſcheid doet zich eerſtelijk, doch voornamelijk volgens het gebruik van vroegeren tijd, voor in den tweeklank *ai*. Te voren plagt de korte *ai* meermalen gebruikt te worden in woorden, welke, naar het algemeene ſchrijfgebruik van lateren tijd, den tweeklank *ei* hebben, als *ai* voor *ei*, *klai*, voor *klei*, *hailig* voor *heilig*, *kaizer* voor *keizer*, *vailig* voor *veilig*, en meer ſoortgelijke, waarvan onder andere de ſchriften van HOOFT, inzonderheid zijne vroegere, ten bewijze kunnen ſtrekken (*). Thans wordt dezelve door velen nog behouden in *Mai*, den naam van eene onzer maanden, waarvoor wij echter liefst *Mei* zouden ſchrijven. Doch de meer gerekte tweeklank *aai* komt in verſcheidene woorden voor, en wordt door alle keurige ſchrijvers met verdubbeling der *a* geſchreven, als *baai*, *haai*, *fraai*, *maaijen*, en meer dergelijke woorden.

Hetzelfde onderſcheid valt in den tweeklank *au* op te merken. Dezelve is kort in *dauw*, *lauwer*, *Paus*, en dergelijken, doch heeft een langer geluid, en

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 152—154, en II. Deel, bladz. 440.

en wordt uit dien hoofde, met verdubbeling der klinkletter, geſchreven in *blaauw*, *laauw*, *flaauw*, en vele anderen.

De tweeklank *eeu* in *eeuw*, *leeuw*, *ſneeuw*, en meer dergelijken, verſchilt van de *eu* in *beuk*, *reuk*, niet alleen in lengte, maar ook in ſcherpte van geluid, als hebbende daarin de harde *e* plaats (*). Er kan dus omtrent de dubbele vokaalſpelling in de eerstgenoemde woorden volſtrekt geen twijfel vallen, daar, gelijk wij te voren betoogd hebben, de harde *e* door verdubbeling der vokaal moet worden aangewezen.

De tweeklank *ooi* eindelijk, in de woorden *hooi*, *ooit*, *ſtrooijen*, en dergelijke, is bij ons altijd lang, en wordt uit dien hoofde met verdubbeling der klinkletter *o* geſchreven. — Deze verdubbeling der vokaal in lange tweeklanken (om dit algemeene nog aan te merken) zal misſchien ſommigen ſtrijdig dunken met de door ons aangeprezene regelmaat der vokaalſpelling, volgens welke in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende, nimmer eene vokaalsverdubbeling behoort plaats te grijpen, dan in woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben. Doch in der daad behelst het voorgeſtelde niets anders dan eene noodzakelijke bepaling van dien regel tot zulke lettergrepen, welke eenen enkelvoudigen langen klank doen hooren. Dat deze bepaling nood-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bladz. 250.

noodzakelijk, of, met andere woorden, dat zij met de beginfelen eener goede fpelkunde overeenkomftig is, en daardoor gevorderd wordt, valt niet moeijelijk te bewijzen. Wie toch, die den waren aard der klanken kent, zal twijfelen, of er een wezenlijk verfchil, met opzigt tot de lengte van uitfpraak, zij tusfchen *ai*, in het tusfchenwerpsel *ai*, in *Mai*, het oude *klai* voor *klei* enz., en tusfchen *aai*, in *fraai*, *kaai*, *maaijen*, en dergelijken; tusfchen *au*, in *dauw*, *lauwer* enz., en tusfchen *aau*, in *blaauw*, *flaauw*, en meer anderen van gelijken aard? Dit onderfcheid, hoewel minder duidelijk op te merken, is echter niet min wezenlijk dan tusfchen *mat* (waarmede de vloer belegd wordt) en *maat*, van *meten*; en gelijk ieder erkent, dat van deze laatfte woorden het tweede ter volle klankvorming eene dubbele vokaal vordert, zoo moet men insgelijks toeftemmen, dat de lange tweeklank *aai* en *aau*, ter voldoening aan de uitfpraak en onderfcheiding van den korten, eene verdubbeling der *a* vordert. In den tweeklank *ooi* valt de noodzakelijkheid der vokaalverlenging minder in het oog, daar dezelve in onze taal nimmer kort is; doch de regelmaat der lange tweeklanken *aai* en *aau*, en de opmerking van het eigenaardige, dat eene enkele vokaal, in zamenftelling met eene andere, een' korten en gebrokenen klank verkrijge, vorderen, mijns achtens, ook hier de verdubbeling der klinkletter; een gevoelen, 't welk door het gezag van verre de meerderheid onzer

zer taalkenneren en keurige ſchrijveren bevestigd wordt. (*).

Dit weinige zij, voor ons oogmerk, over de tweeklanken genoeg. De drieklanken *ieu* en *oei* zullen ons niet bezig houden, daar omtrent dezelve noch twijfel, noch verſchil valt.

§. 5.

Over de verwantſchapte Medeklinkers b *en* p, d *en* t, g *en* ch, v *en* f, z *en* s.

Thans tot de medeklinkers overgaande, zullen wij in de eerſte plaats ons bepalen tot die, welke gemeenlijk *verwantſchapte* genoemd worden. Dezen naam dragen eenige medeklinkers, welke, in aard en vorminge gelijk, van elkanderen niet anders verſchillen; dan in zachtheid, of ſcherpte van uitſpraak. Op die wijze verſchillen bij ons:

De B en P,
De D en T,
De G en CH,
De V en F,
De Z en S.

van

(*) Wij hebben uit de hardheid der *o* in den tweeklank *ooi* geen bewijs voor hare verdubbeling ontleend, daar die hardheid zeer twijfelachtig is. Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 229.

van welke letters de voorste de *zachte*, de achterste de *scherpe* zijn. Omtrent deze letteren valt in 't algemeen op te merken, dat zij, als letters zijnde van een en 't zelfde *organum* of werktuigelijk gestel, onderling verwisseld worden. Dit, weet men, is een vastgaande regel in alle talen. De achtgeving op het Grieksche en Latijnsche spraak- en schrijfgebruik kan hiervan ten bewijze strekken. Bij de Grieken vinden wij de bedoelde soort van letteren onderscheiden in.

Tenues,	π,	κ,	τ
Mediae,	β,	γ,	δ.
Aspiratae,	φ,	χ,	θ.

De drie letteren, welke hier telkens onder elkanderen zijn geplaatst, verschillen onderling niet anders, dan in meerdere hardheid of zachtheid van uitspraak. Van daar ook, dat eene der *mediae* terstond tot eene *litera tenuis* of *aspirata* overgaat, zoodra zij eene van deze soorten achter zich heeft. Dus wordt, bij voorbeeld, de γ in λεγω in de κ verwisseld, wanneer de τ op dezelve volgt, zoodat men niet λεγτος maar λεκτος schrijve, en wanneer zij de θ achter zich krijgt, in de χ, als λεχθεις enz. — Desgelijks gaan de *tenues* in *mediae* over, wanneer eene dezer laatsten volgt, als blijkt in οκτω en ογδοος. De β in αμειβω gaat over in φ, wanneer de θ op dezelve volgt, gelijk te zien is in ημειφθην, de π in

ἑπτα

ιπτα wordt in de β verwisſeld, in ἱβδομος, om hare zachte nabuur de δ. Om dezelfde reden gaat, bij de zamentrekking van κατα δυναμιν tot καδδυναμιν, de τ in δ over. — Hetzelfde valt op te merken in de Latijnſche woorden *nubo*, *nuptum*, *ſcribo*, *ſcriptum*, *lego*, *lectum*, *rego*, *rectum*, en ſoortgelijke (*). Laat ons nu zien, in hoe verre eene dergelijke verwisſeling ook in onze taal plaats hebbe, en in de ſpelling behoore toegelaten te worden.

Op de letters *v* en *f* acht gevende, vinden wij de bedoelde verwisſeling door het oudere en nieuwere ſchrijfgebruik bevestigd. Zoodra men de woorden *grave*, *hove*, *wive*, en meer dergelijke, tot ééne lettergreep begon in te korten, ſtelde men de ſcherpe *f* voor de zachte *v* in plaats, en ſchreef dus *graf*, *hof*, *wijf* enz., doch in het meervoud *graven*, *hoven*, *wijven*. Desgelijks ſchreef men, bij de zamentrekking van *gevet*, *levet*, niet *geevt*, *leevt*, maar, met de ſcherpere *f*, *geeft*, *leeft*. — Dit gebruik is door alle tijden heen in ſtand gebleven, en

(*) Zie het *Vertoog* van den Hoogleeraar A. KLUIT, *over de tegenwoordige ſpelling der Nederduitſche taal* enz., in de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, III. Deel, bladz. 13 en 14. Wij zullen dit *Vertoog*, 't welk een vervolg is op dat in de *Nieuwe Bijdragen*, in voortaan aanhalen onder den naam van KLUITS *tweede Vertoog*.

en door verre de groote meerderheid der achtbaarste schrijveren waargenomen. Wel is waar, dat, vooral in latere tijden, eenige weinigen hiervan zijn afgeweken, schrijvende ook in het enkelvoud *grav*, *hov*, *wijv*; doch deze spelling, als aan de uitspraak geenszins voldoende, heeft geene navolging gevonden, noch zal dezelve ligtelijk vinden, zoo lang deze, even ware als eenvoudige, grondregel der spelling, dat men daarbij die klanken moet afbeelden, welke bij eene onverbasterde uitspraak worden waargenomen, niet geheel wordt uit het oog verloren. Wat betreft de woorden *ontvangen*, *ontvonken* enz., waarvoor men wel eens *ontfangen*, *ontfonken* geschreven vindt, wij zijn met HUYDECOPER van oordeel, dat de eerste schrijfwijze de voorkeur verdient, zoo omdat hier niet de volle scherpte der *f* wordt waargenomen, als omdat de meeste achtbare schrijveren dezelve door hun voorbeeld bekrachtigen. Ook het woord *fonkelen* verdient hier onze opmerking. Onbetwistbaar is hetzelve een *frequentativum* van *vonken*, weshalve eenigen de *v* in plaats der *f* stellen. Doch dit strijdt met het algemeene spraak- en schrijfgebruik, en ik zie geene zwarigheid, om hetzelve op te volgen, daar het geenszins zonder voorbeeld is, dat in afgeleide woorden een ander *dialekt* heeft stand gehouden, dan in de oorspronkelijke.

Eene soortgelijke verwisseling heeft eenpariglijk stand gegrepen omtrent de *z* en *s*, nadat de eerste

al

algemeen in onze ſchrijftaal is aangenomen ter aanduiding van den zachten klank, waarvoor in 't eerst een bijzonder letterteeken plagt te ontbreken, of althans zelden gebruikt werd (*). Men ſchrijve dus, overeenkomſtig het algemeene, op goede gronden rustende gebruik, *huis* niet *huiz*, in het meervoud *huizen*, *ik lees*, *gij*, *hij leest*, niet *leez*, *leezt*, maar in het meervoud en de onbepaalde wijze *lezen*, en zoo in andere gelijkſoortige woorden. Bij deze gelegenheid merken wij nog aan, dat sommigen in het gebruik der *s* en *z* wel eens mistasten, bijzonderlijk door de laatſte in plaats van de eerſte te

(*) De *z* is eerst tegen het einde der zestiende en met het begin der zeventiende Eeuwe, als een zachte letter, algemeen in gebruik gekomen, 't welk voornamelijk is uitgewerkt door de bekende *Tweeſpraak* van *Nederduitſche Letterkunst*, door de kamer *in liefde bloeyende* uitgegeven, voor welker ſteller SPIEGEL gehouden wordt. Intusſchen was te voren de *z* in onze taal reeds bekend, en werd, ſchoon zeldzaam, echter nooit anders dan ter beteekenis van den zachten klank gebruikt. Dat de ouden dezelve daartoe niet doorgaans bezigden, werd veroorzaakt door hunne gehechtheid aan de ſchrijfwijze der Latijnen, die de *z* niet onder hunne letteren tellen. Er is dus geene reden, om, gelijk enkelen willen, tot het gebruik der Ouden terug te keeren, ten zij men de beſchaving en verrijking der tale waartoe de gemelde invoering der *z* voorzeker medewerkte, ganſchelijk afkeure. — Zie KLUITS, *tweede Vertoog*, bladz. 19—21, en BOLHUIS op KLAAS STYL, bladz. 53 en 54, en de aldaar aangehaalde ſchrijvers.

te ſtellen. Zoo zijn er, die *zomtijds*, *zomwijlen*, *zommigen*, *zabel*, *zuiker*, en dergelijke, in ſtede van *ſomtijds*, *ſomwijlen*, *ſommigen*, *ſabel*, *ſuiker* ſchrijven; doch dat deze laatſte ſchrijfwijze de ware is, wordt, zoo door de achtgeving op de uitſpraak, welke hier duidelijk een ſcherp geluid doet hooren, als op het vrij eenparige gebruik der beste ſchrijveren, ten overvloede bevestigd. Hetzelfde is toepasſelijk op den uitgang *ſel* in *bloeiſel*, *brouwſel*, *ſchepſel*, *voedſel*, en dergelijken, waarvoor eenigen *broeizel*, *brouwzel*, enz. ſchrijven; doch de eerſte ſchrijfwijze ſtemt met de uitſpraak meest overeen, en wordt ook door de meerderheid onzer keurigſte ſchrijveren, als HOOFT, VONDEL, BRANDT, VOLLENHOVE, DECKER, DE HAES, WAGENAAR, HUYDECOPER, en anderen, beſtendig gevolgd. De uitgang *ſem* in *alſem*, *blikſem*, *balſem*, en dergelijken, wordt gemeenlijk met *ſ* geſchreven; zoodat wij daarbij niet zullen behoeven ſtil te ſtaan. Doch wij moeten nog een woord zeggen omtrent het verſchil in de ſpelling van *ſamen* of *zamen*, *plaatſen* of *plaatzen*, *kwetſen* of *kwetzen* enz. Het eerſte betreft alleen de ſchrijfwijze van dit woord, vereenigd met een ander woord, als *ſamenvoeging*, *ſamenſtelling*, en dergelijken, waarbij velen de *ſ* gebruiken, als zijnde dit bij verkorting voor *te zamen-* of *t' zamenvoeging* enz., terwijl men voor 't overige algemeen *gezamelijk*, *verzamelen* enz. ſchrijft. Men zou

dit

dit gebruik misschien kunnen verdedigen, door het bijbrengen van andere soortgelijke voorbeelden, als *sidderen*, waarvoor men ook *tsidderen* aantreft; doch wij achten het eenvoudigst en gemakkelijkst, ook hier, met behoud der z, *zamenvoeging*, en dergelijken te schrijven; eene schrijfwijze, welke ook door den voorgang van vele achtbare schrijveren bevestigd wordt. — Wat de woorden *plaatsen*, *kwetsen* enz. betreft, mijns achtens, voldoet de *s* hier beter dan de *z* aan den natuurlijken toon der uitspraak, welke van het scherpe geluid der *t* niet dadelijk op den zachten klank der *z* kan overgaan. Meerdere aanwijzingen omtrent het onderscheiden gebruik der *s* en *z* behooren niet tot onze taak, en zijn in de beste spraakkunstige opstellen genoeg voorhanden. Wij gaan voort tot de beschouwing der verdere verwantschapte medeklinkeren en derzelver onderlinge verwisseling.

De *b* en *p* zullen ons niet lang bezig houden, daar ons buiten het woord *ambt* of *ampt* geen woord bekend is, waarin derzelver verwisseling plaats heeft. De eerstgemelde schrijfwijze is, sedert een geruimen tijd, vrij algemeen geworden, hoewel de laatste nog bij WAGENAAR voorkomt. Doch de eerste acht men met den oorsprong des woords beter overeen te komen, welke, volgens HUYDECOPER, te zoeken is in het Celtische *am* of *amb*, waaruit het Latijnsche *ambulare* gesproten is, en 't welk nog in verscheidene andere woorden dier tale

voorkomt (*). Weinig verschilt hiervan het gevoelen van anderen, die *ambt* zamengetrokken meenen uit *ambacht*, waarin zich het Celtische *amb* insgelijks voordoet (†). Onzes bedunkens, kan men hierin het latere gebruik zeer wel te wille zijn, daar het in onze taal geenszins gebruikelijk is, de *b*, op den harden medeklinker *t* sluitende, in hare scherpe gebuurletter *p* te verwisselen, als blijkt in *hebt*, *abt*, en dergelijken. Bij de melding van het woord *abt* moet ik omtrent de daarvan afgeleide woorden *abdij* en *abdis* met een woord aanmerken, dat de gewoonte van sommigen, om daarvoor *abtdij*, *abtdis* te schrijven, mij voorkomt eene blijkbare misspelling te zijn. Immers is de uitgang dezer woorden niet *dij*, *dis*, maar *ij*, *is*, zoodat men, bij weglating dezer uitgangen, het grondwoord *abtd*, en daarin de onnatuurlijkste vereeniging van medeklinkeren verkrijgt. Men zegge niet, dat de *d* hier welluidendheidshalve is ingelascht, daar men geen ander voorbeeld van eene dergelijke inlassching der *d* zal kunnen bijbrengen. — Zie hier, wat er van de zaak zij. In het woord *abt*, bij KILIAAN ook *abd* gespeld, werd de *t* algemeen ingevoerd, omdat deze ter sluitinge van het woord veel geschikter scheen,

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 353 en 354.

(†) Zie het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, op de woorden *ambt* en *ambacht*.

ſcheen, dan de *d*; doch, bij de achtervoeging der uitgangen *ij* en *is*, verkreeg de *t*, tot de laatſte lettergreep overgaande, den zachteren klank der *d*, weshalve men deze in plaats der *t* ſtelde. Men vindt hier dus hetzelfde, 't welk in de Griekſche woorden ἑπτα en ἑβδομος valt op te merken; en het ſchrijven van *abtdij*, *abtdis* is in der daad niet minder wanſtaltig, dan of iemand in het Grieksch ἑπτδομος voor ἑβδομος wilde ſchrijven. — Doch dit in 't voorbijgaan; wij bepalen ons tot de verwantſchapte letters *d* en *t*, *g* en *ch*, welke ons nog ter beſchouwinge overig zijn.

Hier vertoont zich het vroegere en latere gebruik niet even eenparig, als omtrent de *v* en *f*. Oudtijds gebruikte men de *d* noch *g* immer tot ſluitletter, noch vóór eenen medeklinker op het einde der lettergreep; maar ſtelde voor de eerſte de ſcherpere *t*, voor de laatſte de *ch* in plaats; een letterteeken, 't welk, hoe zeer dubbelvormig, in der daad echter ſlechts een' enkelvoudigen klank bezit, verſchillende van de *g* niet anders dan door meerdere ſcherpte en hardheid van uitſpraak, even als de χ der Grieken van hunne γ. Dus vindt men bij de Ouden, nadat zij de woorden *brode*, *ſtede*, *tide*, tot ééne lettergreep begonnen in te korten, niet, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, *brood*, *ſtad*, *tijd*, maar *broot*, *ſtat*, *tijt* geſchreven. Desgelijks ſchreef men voor *dage*, *ooge*, *wege*, bij derzelver zamentrekking tot ééne lettergreep, niet,

ge-

gelijk thans, *dag*, *oog*, *weg*, maar *dach*, *ooch*, *wech*; en om dezelfde reden ook *bracht*, *macht*, *plecht*, zonder dat men, even als in lateren tijd, de aanwijzing der *g*, in *brengen*, *mogen*, *plegen* voorkomende, noodzakelijk achtte. Dat deze de doorgaande schrijfwijze der Ouden geweest is, zal voor deskundigen naauwelijks betoog behoeven, en wordt overvloedig gestaafd door 't geen de Hoogleeraar KLUIT, in zijn te voren aangehaalde *tweede Vertoog*, ter bevestiging daarvan heeft bijgebragt (*). Laat ons, na de voordragt dezer algemeene regelmaat, de gronden van het oudere en nieuwere gebruik nader overwegen, en de spelling op eenen vasten voet trachten te brengen; waarbij wij, tot meerdere duidelijkheid, eerst over de *d* en *t*, daarna over de *g* en *ch* spreken zullen.

Men hield de *d*, gelijk wij zagen, oudtijds voor te zacht, om eene lettergreep te sluiten, en stelde dus daarvoor de *t* in plaats (†), of voegde ook deze laatste achter de eerste, 't welk men in de zeventiende Eeuw bij velen, met name ook bij HOOFT, aantreft, schrijvende *goedt*, *landt* enz. Doch dit laat-

(*) Zie bladz. 22 en 23 en bladz. 31 en 32, en omtrent de *d* en *t* eene *Aanteekening* van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel. bladz. 78 en 79.

(†) Het verdient echter opmerking, dat men reeds bij schrijvers der vijftiende Eeuw de *d* als sluitletter aantreft. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 93.

laatste is eene hoogst wanstaltige spelling, welke, noch door den voorgang der Ouden, noch door dien van eenige andere taal gewettigd wordt, en in vervolg van tijd, met uitzondering van eenige werkwoorden, waarover straks nader, met regt verworpen is. Intusschen kan het ten bewijze strekken, dat men vrij lang de *d* als te zacht heeft aangemerkt, om tot sluitletter te dienen. Ter bevestiging van deze zachtheid der *d* heeft men zeer gepastelijk aangevoerd derzelver weglating in het midden van verscheidene woorden, als *daân*, *paân*, voor *daden*, *paden*, en in vele bijvoegelijke naamwoorden, als *kwâ*, *goê*, *snoô*, *bloô* (*), voor *kwaad*, *goed*, *snood*, *blood*. Dan, of men op grond hiervan de *d* als sluitletter behoore te verwerpen, en daarvoor de *t* in plaats te stellen, is, mijns achtens, zeer bedenkelijk. Het komt mij, namelijk, voor, dat de *d* op het einde der woorden wel niet aan den natuurlijken toon der uitspraak geheel voldoet, maar dat daarbij echter niet een zoo scherp geluid gehoord wordt, als aan de *t* eigen is. Wie toch wordt niet een duidelijk onderscheid ontwaar tusschen de uitspraak van *nood*, *nooden*, en *noot*, *noten*; van *God*, *Goden*, en *Got*, een volksnaam? — Ook in *goed* en *doet*, *graad* en *graat*, *paard*

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 37, en HUYDECOPERS *Proeve*, I Deel, bladz 86 en 87, met de *Aanteekening* van LELYVELD op bladz. 87.

paard en *staart* wordt, mijns achtens, eenig verschil van uitspraak waargenomen (*). De *d* helt dus, op het slot der woorden, wel grootelijks tot de scherpte der *t* over, doch verkrijgt dezelve in woorden, waarin zij niet eigenlijk te huis hoort, niet altijd volkomen; en ik zie derhalve geene reden, waarom men niet even zeer met de nieuweren de *d* tot sluitletter zou mogen behouden, als met de Ouden daarvoor de *t* in plaats stellen, daar het op zich zelf toch duidelijker en regelmatiger is, in het enkelvoud dezelfde letters te bezigen, als in het meervoud. Het gezag der laatsten kan, dunkt mij, in dezen niet beslisfen, ten ware het bleek, dat zij het verschil van klanken over 't geheel met de uiterste naauwkeurigheid getoetst en waargenomen hadden; doch uit het aangemerkte op het laatst der eerste Afdeeling blijkt duidelijk, dat hun deze lof geenszins kan worden toegekend. Letten wij voorts op andere, zoo oudere als nieuwere, talen, wij vinden hier de *d* geenszins als sluitletter verworpen. De Latijnen hebben dezelve in *quid*; in *ad* (tot), onderscheiden van *at* (maar); en in *quod* (welk), onderscheiden van *quot* (hoevelen). Ook in de Engelsche taal, welke, gelijk deskundigen weten, voor een goed deel uit het Angelsaxisch gesproten is, en gevolgelijk groote gemeenschap heeft met de on-

(*) Dit is ook opgemerkt door HUYDECOPER in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 82.

onze, vindt men de *d* tot fluitletter gebezigd in de zelfſtandige naamwoorden *head*, *maid*, *bread*, *need*, alsmede in de werkwoorden *to geld*, *to gild*, *to gird*, en vele andere. Desgelijks treffen wij bij onze Hoogduitſche naburen de *d* als fluitletter aan in de woorden *bald*, *bild*, *mund*, *verſtand*, *tod*, *rad*, *freund*, en honderd andere. — Doch, al ware het ook, dat iemand de aangevoerde redenen niet voor voldoende hield, om het tegenwoordige gebruik der *d* als fluitletter, in woorden, welke die letter in het meervoud vertoonen, te wettigen, zoo zal hij echter, vertrouwen wij, niet weigeren hetzelve, om zijne algemeenheid, te volgen. Immers is het, gelijk wij in onze eerſte Afdeeling betoogd hebben, noch raadzaam, noch betamelijk, zich tegen een gevestigd gebruik te verzetten, ten zij hetzelve blijkbaar uit verbastering en miskenning van de regelen der tale geſproten zij, en op ſchennis en verwarring van dezelve uitloope. Doch, daar niet ligt iemand zal ſtaande houden, dat in het tegenwoordige geval iets dergelijks plaats heeft, of te duchten ſtaat, ja de terugkeering tot het oude gebruik veeleer tot misvattingen en ongeregeldheden aanleidelijk zou kunnen zijn, zal, dunkt ons, ieder moeten erkennen, dat al het te voren bijgebragte ten bewijze, dat men zich in de ſpelling naar het algemeen aangenomene gebruik behoort te ſchikken, hier in den volſten zin toepasſelijk is. Men houde zich dan aan den thans aangenomenen regel, om in woorden, welke

in

in het meervoud de *d* vertoonen, of waarin het gebruik dezelve, als in *iemand*, *niemand*, heeft ingevoerd, de *d* tot sluitletter te bezigen. — Ten aanzien der *dt*, welker vereeniging zeker op zich zelve iets vreemds en wanstaltigs heeft, zij nog met een woord aangemerkt, dat men dezelve, ter voldoening aan het tegenwoordige gebruik, en ter bevordering der duidelijkheid, die hoofdwet der tale, alleen dan te gebruiken heeft, wanneer zij voorkomt als eene verkorting van *det*, dat is, met andere woorden, in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden van den onvolmaakt verledenen tijd der aantoonende wijze, in de werkwoorden *binden*, *vinden*, en meer dergelijke. Immers is het te voren reeds aangemerkt, dat men oudtijds deze, gelijk alle andere werkwoorden, op de volgende wijze vervoegd heeft:

Ik *binde*, gij *bindet*, hij *bindet*.
Ik *bonde*, gij *bondet*, hij *bonde*.

waaruit, bij de weglating der zachte *e*, *ik bind*, *gij*, *hij bindt*, *ik*, *hij bond*, *gij bondt*, geboren wordt. Verkeerd derhalve is, gelijk wij bij deze gelegenheid nog moeten aanwijzen, het gebruik van sommige, en onder deze zeer achtbare, schrijveren, om, met plaatsing der *t* achter de *d*, te schrijven *hij hadt*, *hij bondt*, *hij deedt*, en dergelijken. Immers is de *t* het kenmerk, niet van den derden, maar

al-

alleen van den tweeden persoon des onvolmaakt verledenen tijds; *ik*, *hij gaf*, *nam*, maar *gij gaaft*, *naamt*. Bij de Ouden vindt men nimmer *haddet* of *hadt*, ten zij bij verkorting voor *hadde* of *had het*, doch anders altijd *hadde*, *had*, en zoo in de overige werkwoorden. — Zoo leest men (om een enkel voorbeeld ter bevestiging bij te brengen) in den *Spiegel Historiael* van JACOB VAN MAERLANT, I. Deel, bladz. 16, v. 26.

Ten XIIften *dede* grote wére
Troylus — —

en wederom bladz. 152, v. 39.

Omme dat hi *dede* jegen de wet.

en bladz. 154, v. 95.

Dachtende was geboren wilen
Int velt, daer Troyen *adde* geftaan.

Dus lees ik ook in het *Passionael Somerstuck* CXIX. „ En doen hi lange gepredict *had*. foe quam hi te „ lesten te Melanen, daer hi ghelaten *had* Gerva„ fium eñ prothafiū."

Eer wij van de *d* en *t* affcheiden, moeten wij nog iets zeggen omtrent die woorden, welker spelling met *d* of *t* door het gebruik niet stellig beslist

 is.

is. Deze zijn *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, *voorts*, *voortaan*, *rentem*, *antwoord*, in welke velen de *d* voor de *t* plaatsen. Onzes oordeels, doet het weinig ter zake, aan welke der beide schrijfwijzen men den voorrang geve; om echter ook hierin, zoo veel mogelijk, eenparigheid uit te werken, zullen wij de volgende aanmerkingen in het midden brengen.

Wat betreft de woorden *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, derzelver gemeenschap met *midden* kent zekerlijk den voorrang toe aan de schrijfwijze met *d*, welke men reeds in het *Woordenboek* van KILIAAN aantreft. Doch, letten wij daarentegen op de verwisseling der *t*, in *met*, *mede*, op het algemeene gebruik der *t*, in het voegwoord *want*, hoezeer met *wenden*, *wanden* van gelijke afkomst, zoo zie ik geene zwarigheid, om, ter voldoening aan de uitspraak en het gebruik der meerderheid, de *t* te behouden, en zou mij daartoe liefst bepalen. Immers, hoe meer men de uitspraak, volgens het betoogde in onze eerste Afdeeling, de opperste grondwet der spellinge, tot rigtsnoer van dezelve aanneemt, hoe gemakkelijker men tot de gewenschte eenparigheid geraken zal.

Om gelijke redenen achte ik de spelling van *voorts*, *voortaan* verkieslijker, dan die van *voords*, *voordaan*. Hier is, mijns bedunkens, volstrekt geene reden, om, uit hoofde der afleiding, *d* of *t* te schrijven, daar beide aangenomen letters zijn.

Van

Van *ver*, *ver* komt eigenlijk *verrer*, *verrer*; waarvoor het gebruik, welluidendheidshalve, *verder*, *verder* (van welk laatste het werkwoord *verderen* afkomstig is) verkozen heeft. Doch in *voort*, *voortaan* heeft dat zelfde gebruik de *t* aangenomen, omdat deze hier alleen geschikt was, om aan den natuurlijken toon der uitspraak te voldoen. — Daarentegen zou ik in *rondom* de *d* boven de *t* verkiezen, om deszelfs blijkbare zamenstelling uit *rond* en *om*, waardoor men, *rond*, overeenkomstig het tegenwoordige gebruik, met *d* schrijvende, natuurlijk ook gebragt wordt, om dezelve in het zamengestelde *rondom* te plaatsen.

Voor het laatste, *antwoord*, schrijven sommigen, sedert eenigen tijd, *andwoord*, als zamengesteld uit *woord* en het oude *and*, *tegen*, waarvan ons *ander* wordt afgeleid. Men zou zich hiernaar gemakkelijk kunnen schikken, bijaldien dit gebruik het algemeene, of met de uitspraak meer overeenkomstig was. Thans geloof ik, dat men beter bij het oude blijft, daar de reden der verandering niet voldoende is, noch genoeg in het oog loopt. Of is *and* aan de meerderheid der schrijvenden beter bekend dan *ant*? Of wordt misschien de beteekenis van *ant* in *antwoord* duidelijk gemaakt, wanneer men deszelfs gemeenschap met *ander*, door het schrijven van *and*, meer onder het oog brengt? Noch het een, noch het ander zal, geloof ik, door iemand beweerd worden. Men schrijve dan *ant*, zoo als de Oudheid

dit woord buiten twijfel ſchreef, en bedenke, dat hiermede niets anders geſchiedt, dan 't geen wij, in *met*, *mede*, *abt*, *abdij*, *abdisſe*, zien plaats hebben. Omtrent *herwaarts*, *derwaarts* enz. heeft ook eenig verſchil plaats, daar ſommigen de aangewezene ſpelling, anderen wederom die van *herwaards*, *derwaards*, of *herwaart*, *derwaart* volgen. Het is, om de hooge Oudheid dezer woorden, niet wel mogelijk, het geſchil uit taalkundige gronden te beslissen. Reeds in het Meſogotisch komt *wairth* en *wairths*, in den zin van *verſus*, als een nazetſel voor, zoo als uit het *Glosſarium* van JUNIUS te zien is; desgelijks in het Angelſaxisch, doch zonder *s* en met de *d* tot ſluitletter, *waard* en *werd*. Ook het gebruik beſlist hier niet ſtellig over de ſpelling; intusſchen geloof ik, dat het achtervoegen der *s* daarmede meest overeenkomt, welke ook, als kenteeken van den tweeden naamval beschouwd, zich geenszins ongepast voordoet, daar vele bijwoorden bij ons op dien naamval eindigen. Voorts zou ik de *t* voor de *d* verkiezen, als meer overeenkomſtig met de gemeene uitſpraak. — Over de ſchrijſwijze van *aard* of *aart* (*indoles*), welke hier insgelijks in aanmerking zou kunnen komen, zullen wij voegelijker bij eene andere gelegenheid ſpreken.

Ons ſchiet nog overig omtrent de *g* en *ch* eenige aanmerkingen in het midden te brengen. Hieromtrent had bij de Oudheid dezelfde verwisſeling plaats,

als omtrent de *d* en *t*, dat zij, namelijk, de *g* te zacht keurende, om tot fluitletter te dienen, daarvoor de *ch* in plaats ſtelde, zonder te letten, of het meervoud, of het grondwoord de *g* had, gelijk wij te voren breeder hebben aangewezen. De ongemeene zachtheid der *g* valt zeker niet te loochenen, als klaarlijk bevestigd wordende door hare geheele wegſmelting in verſcheidene woorden, bij voorbeeld, *dweil*, *peil*, *zeil*, verkort uit *dwegel*, *pegel*, *zegel*; *leide*, *zeide*, voor *legde*, *zegde*, en meer andere. Die zachtheid blijkt insgelijks uit hare verwisſeling met de *j*, in *gegenswoordig* en *jegenswoordig*, *genever* en *jenever*, *gicht* en *jicht*, *gonst*, *gunst* en *jonst*, en meer anderen (*). Deze verwisſeling der *g* en *j* in de uitſpraak gaf aanleiding, dat men, om den klank der *g* zuiver te bewaren, de *h* achter dezelve plaatſte, ſchrijvende dus *ghelijke*, *gheloven* enz., gelijk PONTUS DE HEUITER, een man van letteren, die in 1581 eene *Nederduitſche Orthographie* in het licht gaf, uitdrukkelijk getuigt (†). Wat later gebruikte men deze *h* ter verſcherping der *g* op het laatst der lettergreep, waar de Ouden altijd de *ch* gebruikten, ſchrijvende dus *graaghte*, *maght*, *bevoeght*, *vernoeght*, welke ſchrijfwijze onder anderen die van HOOFT en VON-

(*) Zie KLUITS *Tweede Vertoog*, bladz. 26—28.

(†) Zie KLUITS *Tweede Vertoog*, bladz. 25 en 26, alwaar men zijne woorden vindt aangehaald.

VONDEL is. Doch deze heeft men in lateren tijd, als ongepast en met den aard der tale geenszins overeenkomende, te regt verworpen. En wat het gebruik der Ouden, die zich op het einde der lettergreep altijd van *ch* bedienden, aangaat, hetzelve steunt zeker op een' goeden grond, als voldoende de *ch*, vooral wanneer de lettergreep op *t* eindigt, beter aan den natuurlijken toon der uitspraak dan de zachtere *g*, gelijk hetzelve ook door den voorgang der Grieken, bij wie wij eene soortgelijke verwisseling der γ en χ zagen plaats grijpen, gewettigd wordt. Desniettegenstaande achten wij de terugroeping van het oude gebruik onraadzaam, zoo omdat daaraan geene nuttigheid verknocht is, als omdat dezelve waarschijnlijk het gewenschte gevolg zou missen. Wat nuttigheid toch kan de wederkeering tot het gebruik der Oudheid aanbrengen, daar, bij de tegenwoordige schrijfwijze, de oorsprong der woorden, in stede van verduisterd, veeleer in klaarder licht geplaatst wordt, en het onderscheid van klank tusschen de *g* en *ch* niet zoo in het oog loopend is, dat de plaatsing der eerste voor de laatste eenigen merkelijken aanstoot geeft? Gelijk er dus geene genoegzame reden is, om zich tegen het aangenomene gebruik te verzetten, zoo kan men ook, uit dien hoofde, zich daarvan het gewenschte gevolg geenszins beloven. Immers valt het bezwaarlijk, ja volstrekt onmogelijk een eenmaal gevestigd gebruik te veranderen, wanneer voor die verandering

gee-

geene blijkbare en ſterk dringende redenen zijn aan te voeren. Daar derhalve de *g* door het achtbare gebruik eenmaal, als ſluitletter, en vóór eenen harden medeklinker, is aangenomen in woorden, welke dezelve in het meervoud, of in het naaſte ſtamwoord vertoonen, en de groote meerderheid der ſchrijvenden dit behouden der *g* als dienſtig en noodzakelijk tot bevordering der duidelijkheid heeft aangemerkt, zou het, onzes achtens, even verkeerd als vruchteloos zijn, zich tegen dezen uitgedrukten wil der meerderheid aan te kanten. Op grond hiervan achten wij het best, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, dezen regel aan te nemen, dat in woorden, welke in het meervoud de *g* hebben, of dezelve om hunnen duidelijken oorſprong vereiſchen, de *g* altijd hare plaats moet behouden. Men ſchrijve dus *oog*, *weg*, *dag* enz., alsmede *magt* van *mogen*, *klagt* van *klagen*, *bragt* van *brengen*, *pligt* van *plegen*, *vlugt* van *vliegen*, en desgelijks in de verdere hiertoe behoorende woorden. Doch, waar geene der gemelde redenen tot de plaatſing der *g* voorhanden is, gebruike men, ter meerdere voldoening aan de uitſpraak, beſtendig de *ch* bij de ſluiting op eenen harden medeklinker, of aan het einde van eene lettergreep, en ſchrijve dus *ach*, *zich*, *lucht*, *achten*, *pracht*, *kocht* van *koopen*, *zacht*, en zoo in meer anderen. Er is misſchien onder de opgegevene woorden een enkel, welks meer verwij-

 der-

derde, of door veroudering des wortelwoords minder in het oog loopende afleiding, naauw genomen, de *g* zou vorderen. Zoo wordt, bij voorbeeld, *acht*, in *acht geven*, van waar *achten*, *achting*, en de uitgang *achtig*, in *woonachtig*, *deelachtig*, en meer dergelijken, met zeer veel waarschijnlijkheid teruggebragt tot een verouderd en voor onze taal verloren werkwoord *agen* (hebben), 't welk in het Mesogothische *aigan*, en in het Angelsaxische *agan*, *agan* (*habere*) kennelijk is (*). Doch wij zijn van oordeel, dat, in dit en dergelijke gevallen, de spelling zich niet met de uiterste naauwkeurigheid naar de afleiding behoeft te schikken, daar, gelijk wij in onze eerste Afdeeling gezien hebben, alleen de duidelijke en naaste afleiding ten rigtsnoer der spellinge kan verstrekken. De toepassing van dit grondbeginsel is intusschen, in enkele gevallen, meer of min bedenkelijk. Dit geldt bepaaldelijk omtrent *digt* (*densus*) (onderscheiden van *dicht*, *gedicht*, (*carmen*), welke woorden, als afkomstig van het Latijnsche *dictare*, de *ch* vereischen), omtrent *regt* en *kracht*, waarin velen nog, overeenkomstig de uitspraak, de *ch* behouden, anderen om der afleiding wil de *g* schrijven. Het eerste behoort tot het wortelwoord *dijg*, in ons *dijgen*, *dijen*, *deeg*, *gedegen*, het tweede tot *rijg*, in *rijgen*, *reeg*, *geregen* (†). Beide grondwoorden

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 86, en bl. 628 en 629.
(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 152, en bl. 353.

den zijn dus in de taal nog voorhanden, ja het tweede wordt zelfs door het zelfstandige *regel* en het daarvan oorspronkelijke werkwoord *regelen* niet onduidelijk aangewezen, en het schijnt derhalve, als moest men de afleiding hier in de spelling volgen; doch met dit alles heeft, geloof ik, de aangewezene oorsprong dier woorden niet dien graad van blijkbaarheid, of velen, en, onder deze, mannen van oefeningen wetenschap, hebben de genoemde woorden als grondwoorden beschouwd, zonder aan de opgegevene afleiding te denken. Daar echter verscheidene nette schrijvers reeds begonnen hebben, de gemelde woorden met *g* te schrijven, en die spelling met de thans aangenomene regelmaat het meest schijnt overeen te komen, achte ik het best, hun voorbeeld in dezen te volgen. Het laatstgenoemde woord *kracht*, wordt door eenigen ook *kragt* geschreven, als afkomstig van het werkwoord *krijgen*. Hoewel deze afleiding zeker niet onwaarschijnlijk is, heeft zij echter, mijns achtens, niet die blijkbaarheid, dat men, uit dien hoofde, van de gebruikelijkste en aan de uitspraak meest voldoende schrijfwijze met *ch* zou hebben af te gaan.

Bij deze gelegenheid, zal het niet ongepast zijn nog iets te zeggen omtrent de verwisseling der *g* en *k*, wanneer de eerste door de *n* wordt voorafgegaan. Oudtijds stelde men in plaats der *g*, als sluitletter achter de *n* komende, bestendig de *k*, of *c*, welke, overeenkomstig het Latijnsche schrijfgebruik, voor *k*

 gold.

gold. Dus schreef men *jonc*, *lanc*, *koninc*, enz. Dezelfde verwisseling der *g* en *k* doet zich voor in het midden der woorden, als in *klinken*, *klingen*, gelijk, volgens KILIAAN, de Geldersche tongval dit woord doet hooren (*); in *besprenkelen*, *frequentativum* van *besprengen*; in *jonker* voor *jonger*, van *jong*; in *henker*, van *hangen*; en meer dergelijken. Hiertoe behooren insgelijks eenige bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*, als *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *oorspronkelijk*, en, naar de oude schrijfwijze, ook het zelfstandige naamwoord *gevankenis*. Dezelfde verwisseling valt nog op te merken in de meest aangenomene schrijfwijze van *sprinkhaan* voor *springhaan*, welk laatste, wel is waar, door sommigen in onzen tijd geschreven wordt, doch tegen de algemeene uitspraak, welke hier duidelijk de *k* doet hooren. Doch, met uitzondering van een enkel dusdanig woord, is de verwisseling der *g* met *k* aan het einde der woorden thans buiten gebruik, en stemmen alle goede schrijvers in de spelling van *jong*, *lang*, *koning* overeen, gelijk ook de algemeene uitspraak in onze dagen hier de *g* niet de *k*, doet hooren. In de bovengemelde bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* wordt daarentegen de *k* in de beschaafde uitspraak nog

(*) Zie ook de *Maandelijksche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 388, alwaar het gebruik van *klingen* voor *klinken* door voorbeelden bevestigd wordt.

nog dagelijks waargenomen, en uit dien hoofde ook door vele nette schrijvers behouden. Anderen echter, inzonderheid die, welke de zachte *e*, in naamwoorden op *lijk* uitgaande, verwerpen, willen hier de *g* de plaats der *k* doen vervangen. Doch, daar het standvastige gebruik der *k* in de gemelde woorden, lang na de verwerping dier letter in *jong lang* enz., ons leert, dat de natuurlijke uitspraak der Nederlanderen hier de *g* in *k* verwisselt, zie ik geene genoegzame reden, om den nationalen tongval te willen dwingen naar een grondbeginsel van regelmatigheid, welks opvolging, gelijk zij door de meerderheid der schrijvenden voor onnoodig gehouden wordt, zoo ook voor den onpartijdigen opmerker zich geenszins als noodzakelijk of wenschelijk voordoet. Intusschen zou ik de verwisseling der *g* in *k* alleen bepalen tot de te vóren opgenoemde en meer soortgelijke bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*. Hiertoe betrekke men ook het bijvoegelijke *koninklijk*, schoon van de te voren gemelde naamwoorden in zoo verre onderscheiden, dat het den klemtoon niet, als *oorspronkelijk*, op de tweede, maar op de eerste lettergreep ontvange. Doch dit neemt niet weg, dat ook hier de algemeenste uitspraak de *k* voor de *g* doet hooren, waarmede ook de schrijfwijze der meerderheid overeenstemt. Doch in *koningrijk* zou ik aan de *g* de voorkeur geven, als met het tegenwoordige spraak- en schrijfgebruik, en de *analogie* van *vindingrijk* en meer dergelijken, meest over-

overeenkomende. Hetzelfde zij omtrent *gevangenis* gezegd, zoo als dit woord reeds bij KILIAAN en de meeste schrijvers der zeventiende Eeuwe geschreven wordt, en de thans aangenomene uitspraak en schrijfwijze vorderen. Voorts zij omtrent de gewoonte van sommigen, die, ter vereeniging der uitspraak en afleiding, de *k* achter de *g* plaatsen in *koningklijk*, *oorsprongkelijk*, en dergelijken, nog met een woord aangemerkt, dat dezelve, als met het gebruik onzer vroegere schrijveren en dat van andere beschaafde talen geheel strijdig, geene navolging verdient (*).

§. 6.

Over de onderlinge verwisseling van eenige andere letteren, zoo klinkers als medeklinkers, en den invloed daarvan op de spelling van sommige woorden.

Het zal voor ons oogmerk noodzakelijk zijn, dat wij de onderlinge verwisseling van nog eenige andere letteren in overweging nemen. Wij zullen echter, hoe wenschelijk ook eene volledige verhandeling van dit onderwerp ware, ons hierbij eeniglijk bepalen tot die verwisseling, welker beschouwing dien-

(*) Men vergelijke, omtrent de verwisseling der *g* en *k*, het gezegde in mijne bekroonde Verhandeling, II. Afdeeling, I. Hoofdstuk, § 5.

dienstig is, om de verschillende gevoelens omtrent de spelling van sommige woorden te vereffenen. Eerst zullen de vokaalverwisselingen, daarna die der medeklinkeren, welke hier in aanmerking moeten komen, onze aandacht tot zich trekken.

In de eerste plaats doet zich de verwisseling der *a* en *o* voor ons op. Deze verwisseling valt in verscheidene Nederduitsche woorden op te merken, als in *rat* en *rot*, *balderen* en *bolderen*, *ragchelen* en *rogchelen*, *slabberen* en *slobberen*, *rammelen* en *rommelen*, *darschen* en *dorschen*, *damp* en *domp*. Zoo ook *brogt* en *bragt* van *brengen*; *docht* en *dacht*, van *denken*; *vond* en *vand* (van waar *vanden* (*), in sommige oorden nog van het *bezoeken eener kraamvrouw* in gebruik); *bond* en *band* (van waar het zelfstandige *band*); *zong* en *zang* (van waar *zang* en *gezang*); *holp* en *halp*; *storf* en *starf* (†). Is derhalve de verwisseling der *a* en *o* zoo gemeen in onze moedertaal, wat zou ons dan bewegen, om, met eenige nieuwere schrijvers, *overtallig* voor *overtollig* te schrijven? Waarlijk, zoo

(*) Zie over dit woord KILIAAN met de *Aanteekening* van VAN HASSELT, en N. HINLOPEN op HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 239. Vergelijk ook de *Aanmerkingen* achter mijne *twee Redevoeringen*, bladz. 172 en 173.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz 76 en 77.

zoo ergens eene ongegronde zucht tot nieuwigheden doorstrale, dan zeker is zij hierin te ontdekken. Het is waar, men zegt *voltallig*, niet *voltollig*, van *getal*; maar doet zich niet een dergelijk verschil tusschen grondwoorden en derzelver afgeleiden, of tusschen onderscheidene afgeleide woorden, in honderd andere gevallen, voor? Men denke slechts aan *drank* en *drenken*; *vast*, *vesten*, *bevestigen*, en *standvastig*; *handig*, *afhandig*, en *behendig*, van *hand*; aan *reed*, *reeds*, *gereed*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*; welke voorbeelden wij, zoo het noodig ware, nog aanmerkelijk zouden kunnen vermeerderen. Met even veel grond dus, als men *overtallig* voor *overtollig* wil geschreven hebben, zou men kunnen zeggen, dat men voortaan *dranken* voor *drenken*; *vasten*, *bevastigen*, voor *vesten*, *bevestigen*; *behandig* voor *behendig* enz. moet schrijven. Doch wie gevoelt niet, dat men, dus doende, tot ongerijmdheden vervallen zoude, en de taal eene geheel andere gedaante doen aannemen? Men volge dan het algemeene gebruik, 't welk *overtollig* voor *overtallig* gewild, en in dit woord, even als in *tol* (*vectigal*) en de daarvan afgeleiden, de sporen bewaard heeft van een oud verloren *imperfectum*, *tol*, gelijk men nader bevestigd kan vinden bij TEN KATE, II. Deel, bladz. 708.

In de tweede plaats verdient de verwisseling der *e* en *i* onze opmerking. Ook deze is zeer gemeen-

meenzaam in onze moedertaal, waarvan de volgende voorbeelden ten bewijze kunnen ſtrekken: *hen* en *hin* (*); *hette* en *hitte*; *pen* en *pin*; *ſmelten* en *ſmilten* (†); *ſchel* en *ſchil*; *geven*, *gifte*, *begiftigen*; *plegen*, *pligt*; *wegen*, *wigt*, *gewigt*; *zeve*, *zifte*, *ziften*; *zeten* (van waar *zetel*), *zitten*, *zat*, *gezeten*; *beden* (van waar *bede*), *bidden*, *bad*, *gebeden*; *regt*, *regt*, *regten*, *geregtigd*, *rigtſnoer*, *onderrigten* enz. Wie, die op de voorgeſtelde verwisſeling acht geeft, zal niet de ſchrijfwijze van *verſchelen*, *onverſchelig*, voor *verſchillen*, *onverſchillig*, door eenigen in onze dagen aangenomen, voor ongepast en verwerpelijk houden? Het is waar, men zegt in de dagelijkſche taal: *het ſcheelt mij niet*; en de Ouden kenden ook het woord *ſcheel* voor *geſchil*, gelijk uit KILIAAN en de *Aanteekening* van VAN HASSELT te zien is. Doch de Ouden kenden ook *beden*, *zeten* voor *bidden*, *zitten*, en men zegt nog *bede*, *zetel*, en *gebeden*, *gezeten*; zal men nu daarom, voor *bidden* en *zitten*, *beden* en *zeten* in plaats ſtellen? *Heeten* voor *heet maken* wordt bij KILIAAN gevonden, en is ook nog in gebruik; zal men, uit dien hoofde, ook voortaan *verheeten* voor *verhitten* ſchrijven? Eene ſoortgelijke verwisſeling der *e* en *i* en

(*) Voorbeelden van *his* voor *hen* vindt men in HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 408 en 409.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 474 en 475.

en verdubbeling van den medeklinker doet zich voor in *ketelen* en *kittelen*, *kweeken* en *verkwikken*, *bleek* en *blikken*. Het gezegde is meer dan genoeg, om de ongerijmdheid der voorgestelde verandering te doen gevoelen, welke reeds in het oog loopt, wanneer men denkt aan *gescheel*, *geschelig*, 't welk men, bij het aannemen dier verandering, ook voor *geschil*, *geschillig* zou moeten schrijven (*).

Eer wij tot de medeklinkers overgaan, moeten wij nog iets omtrent de verwisseling der *e* en *u* in het midden brengen. Dezelve vertoont zich in *kennen* en *kunnen*, welke, gelijk ook het woord *kunde* aanduidt, een' gemeenen oorsprong hebben (†), in *lellen* en *lullen*, *nooddruft* voor *nooddurft*, van *nood* en *derven*, *spel* en *spul*, *rennen* en *runnen*, *kneppel* en *knuppel*. Het achtgeven op deze verwisseling kan ons doen zien, wat er zij van het onderscheid, 't welk, op gezag van HUYDECOPER (§), tusschen *hun* en *hen* gemaakt wordt, op wiens voorgang velen het eerste voor den tweeden en derden naamval, het laatste voor den vierden gebruiken. Wij worden, namelijk, door die achtgeving

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 303 en 304.

(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 225; onder het worteldeel *kin* enz.

(§) Zie de *Proeve*, I. Deel, bladz. 239—241.

ving natuurlijk gebragt op het vermoeden, dat het verfchil tusfchen *hen* en *hun* een louter dialektverfchil, en gevolgelijk het onderfcheid, door HUYDECOPER vastgefteld, geheel willekeurig en ongegrond is. — Dit vermoeden wordt, mijns achtens, tot zekerheid opgevoerd door de bedenking, dat men, volgens het aangeteekende door LELYVELD op de ftraks gemelde plaats der *Proeve*, dit onderfcheid van *hen* en *hun*, vóór den tijd van VONDEL, nimmer vindt waargenomen, en vele fchrijvers en dichters na VONDEL, en onder deze zulke, die de aanmerking van HUYDECOPER gelezen hadden, daarop insgelijks geen acht gegeven hebben; maar inzonderheid door de opmerking, dat wij in onze taal het vermogen misfen, om de naamvallen, op de voorgeftelde wijze, door verandering van letteren te onderfcheiden. *Iedere taal*, merkt LELYVELD op het flot zijner *Aanteekening* te regt aan, *iedere taal heeft hare eigenfchappen*; *buiten welke geen taalopbouwer behoort te gaan.* Doch, gelijk ik, op grond hiervan, de onderfcheiding van HUYDECOPER en anderen voor willekeurig houde, zoo kan ik mij ook geenszins met het gevoelen van LELYVELD en anderen vereenigen, die *hen* als betrekkelijk, en *hun* als bezittelijk voornaamwoord willen gebezigd hebben. Het komt mij, namelijk, voor, dat deze onderfcheiding van het betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord wederom iets is, waarvan geen voor-

beeld in de taal voorhanden is. *Ons* is zoowel betrekkelijk als bezittelijk voornaamwoord; hetzelfde is op *u*, volgens de oudste schrijfwijze, toepasselijk; want dat het bezittelijk voornaamwoord de *w* achteraan heeft, is het gevolg eener latere en thans algemeen aangenomene gewoonte, om de *w* in woorden, welke die letter in de verbuiging ontvangen, altijd te doen stand houden. Ook *haar*, *relativum*, en *haar*, *posfesfivum*, zijn geenszins onderscheiden; en gelijk men hem, die voor het eene *heur*, voor het andere *haar* wilde gebruikt hebben, als den voorsteller eener willekeurige en noodelooze onderscheiding geenszins zou volgen, zoo is ook, mijns achtens, de onderscheiding van *hen* en *hun* als ongegrond en noodeloos aan te merken. Men heeft hier wel het onderscheid van *mij* persoonlijk, en *mijn* bezittelijk voornaamwoord bijgebragt; doch men schijnt daarbij niet bedacht te hebben, dat hetzelve van een' geheel anderen aard is, dan dat van *hen* en *hun*. Maar zal men dan *hun*, tevens als betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord, gebruiken? Op zich zelf zou dit het natuurlijkst en regelmatigst wezen; doch, daar de onderscheiding, welke HUYDECOPER tusschen *hun* en *hen* gemaakt heeft, door het gebruik alreeds gevestigd is, achte ik het raadzaamst, dezelve te behouden, en dus *hun* in den derden, *hen* in den vierden naamval te bezigen. Den dichteren nogtans blijve het vrij, om *hen* en *hun*, even als *haar* en *heur*, onverschillig

te

te gebruiken, naar mate het een of ander hun in den zamenhang welluidender voorkomt.

Tot de medeklinkers overgaande, ontmoeten wij in de eerste plaats de verwisseling der *d* en *w*, of, gelijk men het misschien naauwkeuriger zou uitdrukken, de wegsmelting der *d*, met in de plaats stelling der *w*, waar deze gevorderd wordt, om van de *u* tot een' anderen klinker, en, met dezen, tot eene andere lettergreep over te gaan. Voorbeelden hiervan doen zich op, in *ouders*, *ouwers*; *schouders*, *schouwers*; *goudenaar*, *gouwenaar*, en meer dergelijke woorden (*). Hetzelfde is kennelijk in *voude* en *vouden*, waarvoor thans *vouwe* en *vouwen* in gebruik zijn. Immers, dat men oudtijds *voude* en *vouden* schreef, is buiten alle tegenspraak (†). KILIAAN alleen wijst dit genoegzaam uit, bij wien men enkel, *voude*, *vouden*, niet *vouwe*, *vouwen* aantreft. Ook bewijzen dit de thans nog gebruikelijke woorden, *eenvoud*, *enkelvoud* en *meervoud*. Ja zelfs is

(*) Vroegere dichters maken hiervan meermalen gebruik, schrijvende *houwen* voor *houden*, *ouwe* voor *oude* enz. Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederduitsche Letterkunde te Leyden*, III. Deel, bladz. 139 en 140.

(†) Zoo leest men, bij voorbeeld, in den ouden *Roman van Ferguut* fol 16. a., eene plaats aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. Deel, bladz. 281.

Tōte hi sat was; doe hiet hi *vouden*.
Dat amelaken (*tafellaken*).

is *voude*, *vouden* niet eens de oudste schrijfwijze, maar *volde* en *volden*. Van daar, dat men bij vroegere schrijvers zeer dikwijls *eenvoldig*, *eenvuldig* enz. voor *eenvoudig* aantreft (*). Hierop wijst ons ook het Hoogduitsche *falte*, *einfalt*, en het Engelsche *folde*. En dat die verwisseling der *l* en *u* in onze taal zeer gemeenzaam is, blijkt uit *fold*, *foldaat*, en *foudenier*, van *foud*, voor *fold*; uit *zoude* voor *zolde*, van *zollen*, thans *zullen*; uit *gewoud*, bij vroegere schrijvers zeer gebruikelijk voor *geweld*; uit *goud* en *gold*, van waar *gulden*; *woude* en *wilde*; *houden* en *holden*, van waar het *imperfectum hield*, *bald* (stout) en *boud*, en meer anderen. Ook leest men bij de Ouden meermalen *schoud* voor *schuld*, *geschouden* voor *gescholden*, *gegouden* voor

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1800, N°. I. bladz. 38. van het *Mengelwerk*, alwaar het gemelde gebruik onzer vroegere schrijveren door voorbeelden bevestigd wordt, en voeg bij de plaatsen, aldaar aangehaald, de volgende uit den *Hertspieghel* van SPIEGHEL, I. Boek, v. 490.

Ons schort maar schruemberaad, en achtzaamheid *eenvuldigh*.

III. Boek, v. 166.

Zoo doolt eerst zonder zond het jonge kind *eenvuldigh*.

en VI. Boek, v. 533.

Natuur-gods les *eenpuldigh*.
Leit hem ter zalicheid, onmoeyelijk, onschuldigh.

voor *gegolden* enz. (*). Hetzelfde dan, 't welk in de opgegevene voorbeelden plaats heeft, doet zich ook voor in *volde* en *voude*, nu *vouwe*, met alle deszelfs afgeleiden, als *eenvoldig*, *enkelvoldig*, *meervoldig*, *menigvoldig*, of *menigvuldig*, welk laatste nog in gebruik is; en *eenvoudig*; *enkelvoudig*, *meervoudig*, *menigvoudig*, gelijk men dit woord ook bij KILIAAN aantreft. Wat nu blijkt uit al het aangevoerde duidelijker, dan dat er hoegenaamd geene reden is, om met eenige nieuwere taalhervormers *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig* te schrijven, in stede van *eenvoudig*, *enkelvoudig*, *meervoudig*, zoo als het algemeene gebruik gewild heeft, dat deze woorden zouden geschreven worden? De naaste afleiding van *eenvoud*, *enkelvoud*, *meervoud* verbiedt dit reeds, ten zij men ook verkiezen mogt *eenvouw*, *enkelvouw*, *meervouw* te schrijven. Doch wie ziet de verkeerdheid en belagchelijkheid hiervan niet in? Intusschen is de spelling van *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig*, verre verkieslijk boven die van *eenvouwdig*, *enkelvouwdig*, *meervouwdig*. Deze ongepaste zamenvoeging toch der *w* en *d* kan aan niets anders worden toegeschreven dan aan de vooronderstelling, dat de *d* eene aangenomene letter is, welke niet tot den oorsprong des woords behoort; eene vooronderstelling, waar-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 471 en 472.

waarvan de ongegrondheid uit het voorgedragene zoo blijkbaar is, dat wij het noodeloos achten bij de aanwijzing daarvan ſtil te ſtaan.

De verwisſeling der *f* en *ch* trekt voorts onze aandacht tot zich. Deze komt voor in *after* en *achter*, *efter* en *echter*, *geruft* en *gerucht*, *luft* (*ſiniſter*) en *lucht*, *koft* en *kocht*, *kraft* en *kracht*, *heften* en *hechten*, *ſchaft* en *ſchacht*, *ſtift*, *ſtiften* en *ſticht*, *ſtichten*, *zaft* en *zacht*, en meer anderen (*). Bij MELIS STOKE leest men zelfs *vichtiene* voor *vijftien*, *gichte* voor *gifte* (†). Op deze verwisſeling der *f* en *ch* acht gevende, maken wij geene zwarigheid om, ter voldoening aan het vrij eenparige ſpraak- en ſchrijfgebruik, *gracht* voor *graft*, *hecht*, van een mes, voor *heft* te ſchrijven. Het is waar, dat zij, die *graft* en *heft* ſpellen, zich nader houden aan de afleiding van *graven* en *heffen*; doch, naardien, blijkens de opgegevene voorbeelden, de verwisſeling der *f* en *ch* op de tong der Nederlanderen zeer gemeenzaam is, kan, dunkt ons, het volgen der meest gebruikelijke ſchrijfwijze der duidelijkheid weinig of geen nadeel toe-

(*) De meeſte dezer woorden vindt men op beiderlei wijze geſchreven in het *Woordenboek* van KILIAAN.

(†) Zie II. Boek, v. 31. en V. Boek, v. 1205. Vergelijk ook de *Aanteekening* van HUYDECOPER op v. 341. van het X. Boek, alwaar, in ſommige handſchriften, *geſchrichte* voor *geſchrifte* gelezen wordt.

toebrengen. Ook geschiedt hierdoor niets, 't welk ook niet in andere woorden onzer tale plaats heeft, gelijk wij, zoo dit noodig ware, door vele voorbeelden zouden bevestigen kunnen. Alleen willen wij nog doen opmerken, dat ook in sommige woorden, waarin de *ch* door allen geschreven wordt, de *f* insgelijks zich in het grondwoord vertoont. Dit geldt omtrent *hecht* (*firmus*) en het werkwoord *hechten*, waarvoor oudtijds ook *heft*, *heften* gezegd werd, en 't welk het natuurlijkst van *heven*, *hebben*, wordt afgeleid (*). Dit zelfde is toepasselijk op *nicht*, voor *nift*, van *neef* (†). Ik zie derhalve geene reden, waarom men weigeren zou, in de schrijfwijze van *gracht*, *hecht* (waarbij men iets aanvat of vasthoudt) het gebruik te wille te zijn. Zelfs komt het mij bedenkelijk voor, of men het laatstgemelde woord niet beter tot *heven*, *hebben*, dan tot *heffen* brenge, daar toch de beteekenis van *aanvatten*, *vasthouden*, welke aan *hebben* onder andere eigen is, daarin meer wordt opgemerkt, dan die

(*) Zie TEN KATE, II Deel, bladz. 206.

(†) HUYDECOPER getuigt in eene *Aanteekening* op MELIS STOKE, III. Deel, bladz 370, dat hij *niffje* voor *niekje* of *nichtje* meer dan eens van kinderen gehoord heeft. Ook vindt men door hem op bladz. 427. van hetzelfde Deel eene plaats van een' oud' Hoogduitsch' dichter aangehaald, in welke *niftelen* voor *nichten* voorkomt.

Umme irre *niftelen* laster.

die van *opbeuren*, *optillen*, welke in *heffen* plaats heeft. Dit zoo zijnde, zou men *heft* (handvatfel) fchrijvende, ook *heft*, (*firmus*) *heften*, *heftenis* moeten fchrijven; iets, 't welk wij gelooven, dat niet ligt navolging zou vinden.

De gemeenfchap der *g* en *i* verdient verder onze opmerking. Het bewijs hiervan heeft men in *gonst* en *jonst*, *genever* en *jenever*, *gegenswoordig* en *jegenswoordig*; en nog blijkbaarder in *peil* voor *pegel*, *zeil* voor *zegel*, *dweil* voor *dwegel*, *fteil* voor *ftegel*, en meer anderen. Hetzelfde valt op te merken in *zeide* voor *zegde*, in *gezeid* en *gezegd*, van *zeggen* (*). Hierop lettende, moet men zich verwonderen over de vreemde verkiezing van eenige nieuwere fchrijveren, die *legde* voor het algemeen gebruikelijke *leide*, van *leggen*, fchrijven, en zal voorzeker deze nieuwigheid als ongepast en verwerpelijk aanmerken (†). Bekend is voorts het wezenlijke onderscheid tusschen *liggen*, *lag*, *gelegen* in een' onzijdigen, en *leggen*, *leide*, *gelegd* of *geleid* in een' bedrijvenden zin; een onderfcheid, 't welk men, op voorgang der netfte fchrijveren, beftendig in het oog behoort te houden.

Ein-

(*) Zie TEN KATE, I Deel, bladz. 197, en II. Deel, bladz. 29.

(†) Vergelijk de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van fpreken en fchrijven*, in de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, N°. 9, bladz. 400. van het *Mengelwerk*.

Eindelijk moeten wij omtrent de verwisseling der *n* en *l* nog iets in het midden brengen. Ook deze verwisseling is in onze taal niet ongemeen. Voor ons *pasquil*, ons *korel*, *korrel* schreven de Ouden ook *pasquin*, *koren*, gelijk omtrent beide woorden uit KILIAAN te zien is, bij wien men zelfs ons *korel*, *korrel* niet aantreft. Dezelfde verwisseling vertoont zich in *vermeten*, nu *vermetel*; *ganerij*, nu *galerij*; *knuiven* (zie KILIAAN), nu *kluiven*; ons *seissen*, oudtijds ook *seissel*, zoo als KILIAAN ons insgelijks leert, en meer andere woorden. Men ziet hieruit, hoe weinig grond er zij, om met eenige nieuwere taalmeesters *middenste* voor *middelste*, *middenweg*, *middenlandsch* enz. voor *middelweg*, *middellandsch* enz. te schrijven. Zij, die dit drijven, bedenken niet, dat men, hun voetspoor volgende, ook *inmiddens* voor *inmiddels*, *middenerwijl* voor *middelerwijl*, *Middenburg* voor *Middelburg* (in het Latijn *Medioburgum*) enz. zou moeten schrijven. Wij twijfelen niet, of het bijgebragte zal voldoende geacht worden ter verdediging der gebruikelijke schrijfwijze, volgens welke men *middelste*, *middelbaar*, *middellandsch*, *middelmaat* enz. spelt (*). Met het woord *middernacht* is het eenigzins

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307. en mijne *bekroonde Verhandeling*, II. Afdeeling, I. Hoofdstuk, §. 4.

zins anders gesteld, daar de *r* hier het kenmerk schijnt te zijn van den tweeden naamval in de spreekwijze *te middernacht*, bij zamentrekking *voor te middener nacht* (*). *Middernacht* intusschen is, als een op zich zelf staand *substantivum*, door het gebruik zoo volkomen gewettigd (†), dat er, onzes achtens, geene zwarigheid is hetzelve als zoodanig te behouden.

§. 7.

Over de letteren h, j *en* w.

Volgens de juiste beschrijving van TEN KATE (§) is de *h klinker*, *noch medeklinker*, *maar bestaat alleen in een' schielijken ophef en eene scherpe uitblazing van adem voor het begin van eenen klinker.* Ook de Grieken beschouwden de *h* niet als een' medeklinker, zoo als ten klaarste blijkt uit

(*) Het is bekend, dat *nacht* oudtijds zoo wel vrouwelijk als mannelijk gebruikt werd. Zie HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, naar de jongste uitgave van KLUIT.

(†) Het komt als zoodanig reeds voor bij MELIS STOKE, IX. Boek, v. 1093.

Dit duurde toter *middernacht*.

en X. Boek, v. 1096.

Tote over die *middernachte*.

(§) I. Deel, bladz. 122.

uit hunne doorgaande gewoonte, om daarvoor geen afzonderlijk letterteeken te bezigen. En dat zij in onze taal door TEN KATE met regt van het getal der eigenlijk gezegde letteren wordt uitgesloten, wordt buiten allen twijfel gesteld door de opmerking, dat zij in geen onzer woorden, als wortelletter, voorkomt, en bij dezelfde woorden, in verschillende gewesten van Nederland, wordt bijgevoegd of weggelaten. Zoo zeggen de Zeeuwen, Vlamingen en die van Gouda *ond*, *and*, *ooren*, terwijl de overige Nederlanders *hond*, *hand*, *hooren* uitspreken. Zoo zeggen wij *hooren* met de *h*, doch laten dezelve weg bij het grondwoord *oor*.

Voorts moeten wij, bij deze gelegenheid, nog iets zeggen omtrent *offerhande*, of *offerande*. Van beiderlei schrijfwijze vindt men bij vroegere schrijvers voorbeelden, gelijk uit eene aanmerking van HUYDECOPER in zijne *Proeve* (*) blijkt. Ook het hedendaagsche gebruik loopt, gelijk men weet, uit een; weshalve wij naar eenen anderen grond ter beslissinge moeten omzien. HUYDECOPER heeft ten dien einde zeer wel den oorsprong des woords van het Fransche *offerande* ingeroepen, welke de *h* hier voor overtollig en ongepast verklaart (†). Intusschen

(*) II. Deel, bladz. 548 en 549.

(†) Op de aangehaalde plaats, bl. 549. Zie ook KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, volgens de laatste uitgave van 1783, bladz. 365 en 366.

ſchen zijn wij met vele taalkenners van oordeel, dat men beter doet, het ganſche woord, zooveel mogelijk, te vermijden, en daarvoor het echt Nederduitſche *offer* te gebruiken. Dit ſchijnt ook HUYDECOPER te bedoelen, wanneer hij zegt: *in goed Nederduitsch zegt men* offer.

Omtrent de *j* zij hier alleen met een woord aangemerkt, dat dezelve in den grond niets anders is dan de klinkletter *i*, welke, aan het begin der lettergreep vóór eene andere vokaal geplaatst, door de ſchielijkheid der uitſpraak, de eigenſchap van een' medeklinker aanneemt. Van daar, dat men bij de Ouden zoo wel *iaer* als *jaer*, ja ook wel, volgens het onverſchillig gebruik der *y* en *i*, *yaer* geſchreven vindt. Doch dit, als niet regtſtreeks behoorende tot het oogmerk dezer Verhandeling, roeren wij ſlechts in 't voorbijgaan aan (*).

Iets langer zullen wij bij de *w* moeten ſtil ſtaan. Dat deze in haren oorſprong niets anders is, dan eene dubbele *u*, blijkt daaruit, dat men bij zeer oude ſchrijvers de *u* verdubbeld vindt in woorden, waarin wij thans de *w* gebruiken (†), en nog duide-

(*) Zie verder de Inleiding voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 68 en 69.

(†) *Bethuungen*, *uueg*, *uuollet*, en meer andere voorbeelden uit de Frankduitſche Vertaling van TATIAAN, vindt men aangehaald in de *Maandelijkſche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 382.

delijker uit *wt* voor *uit*, *wten* voor *uiten*, *wterste* voor *uiterste*, welke schrijfwijze men nog bij KILIAAN aantreft. Doch het algemeene gebruik en de uitspraak der *w* doen dezelve thans met regt als een' medeklinker aanmerken, als hoedanig ook TEN KATE (*) deze letter voorstelt. Wij zien dus geene zwarigheid, om het tegenwoordige gebruik te wille te zijn in de spelling van *dauw*, *rouw*, *vrouw*, *eeuw*, *nieuw*, *ruw* enz.; eene spelling, welke zich zeker als zeer wanstaltig voordoet, wanneer men de *w* als eene dubbele *u* aanmerkt. Oudtijds deed men de voorgemelde en meer soortgelijke woorden in het enkelvoud alleen op *u* eindigen, zoo als door vele voorbeelden bevestigd wordt in de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 384 en 385. Ook bij VONDEL treft men deze spelling nog doorgaans aan, met uitzondering nogtans der woorden *uw*, *schaduw*, *nieuw*, en dergelijke, waarin hij meestal, overeenkomstig het tegenwoordige gebruik, de *w* tot sluitletter bezigt Dat gebruik vindt men, 't geen opmerkelijk is, doorgaans ook reeds waargenomen in het *Woordenboek* van KILIAAN. Intusschen is het zeker, dat de *w* in het enkelvoud eigenlijk overtollig is, en in het meervoud alleen werd aangenomen, om des te gemakkelijker van de *u* op de *e* te kunnen overgaan, gelijk ten duidelijkste blijkt uit de

spel-

(*) I. Deel, bladz. 121.

ſpelling onzer oudſte ſchrijveren, die de *w* alleen in het meervoud, of bij de verlenging des woords tot twee lettergrepen, als in *trouwe*, *vrouwe* enz., bezigden. Doch wij zien tevens uit het voorgeſtelde, dat van dit oude gebruik reeds voor lang, althans in eenige gevallen, werd afgegaan; en, offchoon het ſchrijven van *trou*, *vrou*, *leeu* nog in de achtiende Eeuw bij nette ſchrijvers niet geheel vreemd is, heeft echter het achtervoegen der *w* in het enkelvoud dier woorden thans, weinig minder dan in dat der overige, algemeen veld gewonnen. Wij zijn derhalve van oordeel, dat het best is zich in dezen naar het gebruik te ſchikken, en tot een' algemeenen regel te ſtellen, om in woorden, welke bij verlenging of in het meervoud de *w* aannemen, deze letter altijd hare plaats te doen behouden. Immers, daar de algemeene terugroeping van de oudſte ſpelling, ook naar het gevoelen van hen, die zich daarbij het naast willen houden, als tegen het latere gebruik te zeer aandruiſchende, onraadzaam is, zien wij geene reden, om dezelve te handhaven in die woorden, waarin zij, volgens het aangemerkte, nog zoo volſtrektelijk niet in onbruik is geraakt, naardien de *w* in deze eigenlijk niet meer of minder overtollig en ongepast is, dan in de overige.

§. 8.

§. 8.

Over de verdubbeling van Klinkers en Medeklinkers in het midden der woorden.

Wij moeten ter dezer plaatſe vooreerst ſpreken omtrent de ſchrijfwijze van *vleijen* of *vleien*, *zaaijen*, of *zaaien*, *gooijen* of *gooien*, *bruijen* of *bruien*, *boeijen* of *boeien* enz. De eene ſchrijfwijze, zoo wel als de andere, wordt door den voorgang der achtbaarſte ſchrijveren gewettigd, zoodat het ſchrijfgebruik, ter beſlisſinge van dit ſtuk, niet wel kan worden ingeroepen. Het is dus alleen de vraag, welke ſchrijfwijze aan de uitſpraak best beantwoorde. En hierop acht gevende, komt het mij duidelijk voor, dat die, waarbij de *i* verdubbeld of de *j* achter de *i* gevoegd wordt, daaraan het meest voldoet. Immers kan men, bij de uitſpraak, van de *i* tot de *e* niet overgaan, zonder dat men daartoe de *j* te hulp neme, even weinig als men van de *u* in *vrou*, en dergelijken, zonder behulp der *w*, tot de *e* kan overgaan. Gelijk men, volgens het te voren aangemerkte, deze laatſte in het genoemde en meer dergelijke woorden, van de oudſte tijden af, heeft te baat genomen, zoo zie ik geene reden, waarom men, in *vleijen* en de verdere woorden van dezelfde soort, niet insgelijks de *j* tot behulp der uitſpraak zou inlasſchen. Beide gevallen

len ſtaan, mijns inziens, vrij gelijk; en het geen omtrent de *w* beſtendig heeft plaats gegrepen, brengt ons, dunkt mij, zeer natuurlijk tot de inlassching der *j* in de opgegevene woorden.

In de tweede plaats komen hier de woorden *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen*, en meer dergelijke, in aanmerking, waarvoor anderen *lachen*, *lichaam*, *prachen* enz. ſchrijven. Doch het komt ons, met de voorſtanders der eerstgemelde ſpelling, duidelijk voor, dat de laatſte aan den klank des woords niet voldoet. Immers verkrijgt men daarbij *la-chen*, *li-chaam*, *pra-chen*, overeenkomſtig onze gewoonte, om, bij verlenging der woorden met *en*, den medeklinker, der voorgaande lettergreep tot de laatſte te brengen, als *la-ken*, *ma-ken* enz. Wil men dus den korten en gebrokenen klank der wortelklinkers in de gemelde woorden door de ſpelling aanwijzen, zoo dient men den medeklinker, waarop zij ſluiten, bij de verlenging noodzakelijk te verdubbelen, even als men *bidden*, *ſpotten*, *leggen*, met verdubbeling des medeklinkers, ſchrijft. Doch in *lach*, *gelach*, *geprach*, waarvoor ik wel eens *lagch* enz. gelezen heb, is die verdubbeling even ongerijmd, als of men *ik bidd*, *het geſpott* enz. ſchrijven wilde. Ook in *juichen*, *huichelen* voldoet de *ch* alleen genoegzaam aan den klank, weshalve die woorden ook door de netſte ſchrijvers op de voorgeſtelde wijze geſpeld worden. Doch waarom de *ch* niet verdubbeld, en *lachchen*, *lichchaam* enz. geſchre-

fchreven (*)? Ik weet hiervoor geene andere reden, dan dat men de *ch*, als eene dubbelvormige letter, ter verdubbeling minder gefchikt geoordeeld heeft, daar anders en de uitfpraak en de regelmaat der taal, in gelijkfoortige gevallen, de verdubbeling gebieden van den medeklinker, welke in het zakelijke deel plaats heeft. Hoezeer ik nu verre af ben van de aangevoerde reden voor voldoende te houden; geloof ik echter, dat men best zal doen, met in dezen aan het gebruik toe te geven.

Verder achten wij hier eene gefchikte gelegenheid te hebben, om over het al of niet verdubbelen der *s* in eenige woorden op *fem*, als *aasfem*, *braasfem*, *waasfem*, in het woord *geesfel*, in *hersfen*, of *harsfen*, gelijk mede in het meervoud der woorden *kans*, *glans*, *trans* enz., der woorden *kers*, *fchors* enz., te fpreken. Wij zullen, duidelijkheidshalve, over de genoemde woorden; voor zoo verre zij niet tot dezelfde klasfe behooren, afzonderlijk handelen.

Wat dan, in de eerfte plaats, betreft de woorden op *fem* eindigende, men fchrijft deze gewoonlijk met een dubbele *s*, als *aasfem*, *bloesfem*, *braasfem*, *deesfem*, *waasfem*. Doch de Hoogleeraar KLUIT heeft, onzes bedunkens, omtrent deze woor-

(*) Dit wil FRANS DE HAES in zijne *Nederduitfche Spraakkunst*, bladz. 114, doch zijn voorbeeld heeft geene navolging gevonden.

woorden zeer wel aangemerkt, dat de verdubbeling der *s* in dezelve niet noodzakelijk is, als welke alleen bij eenen korten en helderen vokaalklank gevorderd wordt, ten ware ('t geen echter in geen der voorgemelde woorden het geval is) het grondwoord eene *s* vertoonde. Maar van waar dan, dat in deze woorden, zoo in vroegeren als lateren tijd, doorgaans de verdubbeling der *s* plaats had? Hiervan heeft dezelfde taalkenner, mijns achtens, eene zeer voldoende oplossing gegeven, door aan te merken, dat men, in vroegere tijden, toen de *s* nog zoo wel voor den zachten als scherpen klank gold, tot die verdubbeling goede reden had, om namelijk daardoor de scherpheid van den uitgang dier woorden te onderscheiden van de zachte uitspraak van *besem*, *bosem* enz; doch nu men in deze laatste woorden de *z* schrijft, en de *s* alleen hard gebruikt, houdt die reden, en, met dezelve, de noodzakelijkheid op, om de *s* in de gemelde woorden te verdubbelen (*). De aangevoerde gronden hebben waarschijnlijk den schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* bewogen, om in hetzelve *asem* (†), *bloesem*, *brasem*, *bewasemen* (§) der-

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, in het III. Deel der *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, bladz. 21, en inzonderheid de *Aanteek. aldaar*.

(†) Zie bij *adem*.

(§) Ook bij KILIAAN vindt men ('t geen opmerkelijk is) *wasem*, *wasemen*.

deesem (*), met eene enkele *s* op te teekenen. Daarentegen vindt men in hetzelfde werk *droesem* met eene dubbele *s* opgegeven, waarvan wij de reden meenen te ontdekken in de afleiding van dit woord van *droes*, 't welk in dezelfde beteekenis bij ons gebruikt wordt.

Het gezegde omtrent den oorsprong der dubbele *s* in *aassem*, en dergelijken, is ook toepasselijk op de verdere woorden, te voren opgegeven. In het woord *geessel* ziet men terstond, dat de verdubbeling der *s* oudtijds zeer noodig was, daar hetzelve anders, volgens de oude spelwijze met eene enkele vokaal, en het gebruik der *s* zoo voór den scherpen als zachten klank, geenszins van *gesel* (gezel) zou onderscheiden zijn geweest. Dat echter dit woord, in zijnen eersten oorsprong, geene dubbele *s* vordert, blijkt ten klaarste daaruit, dat men hetzelve met eene enkele *s* aantreft bij de oude Frankduitsche schrijvers OTFRIDUS en NOTKERUS (†). De Hoog-

(*) Op het woord *deeg*, als zijnde *deesem* bij wegsmelting der *g*, welke wegsmelting in onze taal niet ongemeen is, voor *deegsem*.

(†) Vid. WACHTERI *Glossarium Germanicum* in voce. Zelfs heb ik bij onzen MAERLANT het woord *geeselen* met eene enkele *s* aangetroffen in zijnen *Spiegel Historiael*, I. Deel, bladz. 186, v. 60.

So dat hi hem wonden dede
Scoren ēn *ghefelen* mede.

Hoogleeraar KLUIT houdt daarom insgelijks de tweede *s* in dit woord voor overtollig; waarmede de schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* overeenstemt, bij wien men *geesfel*, *geeselen* met eene enkele *s* vindt opgeteekend. De verdubbeling der *s* in *harsfen*, *hersfen* schijnt aan eene gelijke oorzaak te moeten worden toegeschreven. Althans is het zeker, dat daarin de scherpe klank der *s* wordt waargenomen, doch de verdubbeling der *s* geheel onnoodig is, gelijk het woord ook uit dien hoofde, sedert eenigen tijd, door de netste schrijvers met eene enkele *s* gespeld wordt (*). Wat eindelijk betreft het meervoud der woorden *kans*, *dans*, *lans*, *schans*, en *kers*, *schors* enz., en de werkwoorden *dansen*, *verschansen* enz., dat de enkele *s*, welke het tegenwoordige gebruik daarin meestal stelt, in dezelve ter volle klankvorming toereikend is, werd reeds door TEN KATE (†) opgemerkt, die de gemelde woorden uitdrukkelijk onderscheidt van die, welke de *s* verdubbelen, als *bas*, *basfen*, *bes*, *besfen* enz. Ter zelfder plaatse wijst hij ook het verschil aan, 't welk tusschen de genoemde woorden, en tusschen *bons*, *bonzen*, *gans*, *gan-*

(*) Omtrent de spelling van *harfen* of *kerfen* zij met een woord aangemerkt, dat het schrijfgebruik aan de laatste, over 't geheel den voorrang geeft; iets, waarin men hetzelve zeer wel te wille kan zijn.

(†) I. Deel, bladz. 389.

ganzen, *grens*, *grenzen* enz. plaats grijpt, als doende de laatste woorden in het meervoud den zachten klank der *z* hooren, terwijl de eerste den scherperen klank der *s* hebben. Hierin vindt men ook de oplossing, waarom de Ouden *dans*, *dansſen* enz. geschreven hebben, om, namelijk, door die verdubbeling de scherpheid van den uitgang *ſen*, in vergelijking van *ganſen*, *grenſen* enz., aan te wijzen. Bij deze gelegenheid verdient nog met een woord aangemerkt te worden, dat in het woord *glans* en deszelfs afgeleiden eene ongelijkheid van uitspraak plaats heeft. Immers, terwijl het zelfstandig naamwoord in het meervoud duidelijk de scherpe *s* doet hooren, wordt daarentegen in het werkwoord *glanzen*, en het bijvoegelijk naamwoord *glanzig*, de zachtere *z* waargenomen. Ingevolge hiervan schrijve men het eerste *glanſen*, doch de beide laatsten *glanzen* en *glanzig*.

Wat besluit nu moet men uit het voorgestelde opmaken omtrent de schrijfwijze, welke in het toekomende in die woorden, waarover hier gesproken is, best zou gevolgd worden? Wij zouden geen oogenblik aarzelen het gebruik der enkele *s* in dezelve aan te prijzen, zoo niet de vrij algemeene gewoonte, om de *s* althans in sommige derzelve (*) te verdubbelen, eenige be-

(*). Dit geldt bijzonderlijk de woorden op *ſem* en het woord *geesſel*.

bedenkelijkheid baarde. Doch, wanneer wij acht gegeven op de geringe afwijking van het doorgaande schrijfgebruik, welke daarbij gevorderd wordt, wanneer wij bedenken, dat in vele der opgegevene woorden het schrijven der enkele *s* door het gebruik reeds meer of min is ingevoerd, en de voorgestelde verandering reeds door meerdere taalbeoefenaars, met name ook door den schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* is aangeprezen, zien wij geene zwarigheid, om op de algemeene weglating der tweede *s* in de opgegevene woorden aan te dringen.

§. 9.

Over het onderscheiden van eenige gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, door de spelling.

In onze eerste Afdeeling hebben wij, zoo wij meenen, op goede gronden betoogd, dat zulke bepalingen, welke een louter willekeurig onderscheid in de spelling van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende, woorden invoeren, met de beginselen eener gezonde taalkunde onbestaanbaar, en uit dien hoofde verwerpelijk zijn. Dit betoog ontslaat ons van de moeite, om alle bijzondere voorslagen, welke hieromtrent door dezen of genen gedaan zijn,

in

in overweging te nemen; alleen zullen wij over eenige woorden, waarin het gebruik eene dergelijke onderscheiding meer of min gewettigd heeft, kortelijk moeten spreken.

In de eerste plaats komen hier de woorden *aard* (*indoles*), *aardig*, *ontaarden* enz. in aanmerking, waarvoor sommigen in lateren tijd, waarschijnlijk om dezelve van *aardig*, *aardachtig*, dat naar aarde smaakt, of gelijkt, te onderscheiden, *aart*, *aartig*, *ontaarten* enz. geschreven hebben, en nog tegenwoordig schrijven. — Doch dat deze onderscheiding geheel willekeurig is, laat zich gemakkelijk bewijzen. Immers heeft TEN KATE reeds opgemerkt, dat *aarde* (*terra*) en *aard* (*indoles*) met elkanderen ten naauwste verwantschapt zijn, en het laatste zeer gevoegelijk van het eerste kan worden afgeleid (*). Hierbij komt, dat de Ouden, offschoon zij ook, ingevolge hunne gewoonte, om niet de *d*, maar alleen de *t* als sluitletter te bezigen, *aart* geschreven hebben, echter altijd *aarden*, *aardig*, *ontaarden* enz. met *d* spelden, gelijk men insgelijks niet zelden het zelfstandig naamwoord *aarde* (*indoles*) ontmoet (†). De *d* vertoont zich ook in het Middeleeuwsche *bastardus* van *bastaard*, als me-

(*) II Deel, bladz. 624.

(†). Voorbeelden hiervan vindt men in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 318.

mede in de namen *Everard*, *Bernard*, *Engelhard*, *Meinard*, *Gerhard*. Desgelijks hebben de voornaamste schrijvers van het laatst der zestiende en het begin der zeventiende Eeuw *aarden*, *ontaarden* enz. geschreven, gelijk PIETERSON door verscheidene voorbeelden heeft aangetoond (*), waarbij wij, ter nadere bevestiging, nog eenige plaatsen voegen zullen. Dus leest men in den *Hertspiegel* van onzen Nederduitschen Ennius, SPIEGHEL, I. Boek, v. 207.

Wie op zijn doen bedacht let en der dingen *aard*.

en II. Boek, v. 270. *onaardig* voor *ontaard*;

Zulk acht hemzelven eel, zijn evenmensche *onaardigh*.

Zie ook V. Boek, v. 194, en VII. Boek, v. 429. Hetzelfde woord komt, in denzelfden zin en op gelijke wijze geschreven, voor in de *Poëzij* van REINIER ANSLO, bladz. 36.

Gy zyt van Abrams bloedt;
Maar bastert naar het hart, verworpen naar 't gemoedt,
Onaardig naar den geest.

On-

(*) Zie zijne *vier Verhandelingen* enz., bladz. 78—82.

Onaardij, in den zin van *slechtheid*, ontmoet men bij HOOFT in zijnen *Hendrik de Groote*, bl. 112 van de uitgave van 1671: „Maar de Koning, die „zó menigh werk van wapenen heels hóófts uitge„staan, ende 't leven door de hitte der vyandtlijke „verbolgenheden gedraagen had, 't scheelde wee„nigh, óft hy en waar binnen 's kamers, ende in „zijn hof van Louvre, door een' burgers zoon „van Paris, ende *d'onaardy* der paapetreeken „verradelijk omgekomen." Het bijgebragte is, geloven wij, meer dan voldoende, om te doen zien, dat de schrijfwijze van *aart*, *aartig* enz. noch in den oorsprong des woords, noch in het gebruik der oudste en beste schrijveren eenigen grond heeft. En, hoezeer dezelve in lateren tijd bij velen is in zwang gekomen, ontbreekt het echter onder de nieuweren geenszins aan achtbare schrijveren, die zich aan de echte schrijfwijze van *aard*, *aardig*, *ontaarden* enz. gehouden hebben; eene schrijfwijze, welke, naar het tegenwoordige gebruik, zelfs algemeener is dan die van *aart*, *aartig*. Het lijdt dus geen' twijfel, of men moet, met verbanning der *t*, de *d*, in *aard* zoo wel als deszelfs afgeleiden, voortaan de plaats doen behouden, welke haar, overeenkomstig den oorsprong des woords en den voorgang der oudheid, toebehoort.

Verder verdient het onderscheid onze opmerking, 't welk, sedert eenigen tijd, door sommigen is ingevoerd in de spelling van *agt* (*octo*) en *acht*, in

acht geven, door het eerſte met eene *g*, het laatſte met eene *ch* te ſchrijven. Dat ook dit onderſcheid louter willekeurig is, loopt van zelf in het oog. Immers doet de uitſpraak ons geen het minſte verſchil tusſchen beide deze woorden opmerken. En op de afleiding lettende, vinden wij althans geene reden, om het talwoord, 't welk men van het Latijnſche *octo* zou kunnen afleiden, met eene *g*, het andere *acht* met eene *ch* te ſchrijven. TEN KATE is van gedachte, dat beide woorden van hetzelfde ſtamwoord afkomſtig zijn (*); en hoezeer men dit ook, gelijk hij zelf het meer of min twijfelachtig ſtelt, voor hoogst onzeker moge houden, blijkt het echter uit den gemelden ſchrijver duidelijk, dat *acht*, in *acht geven*, volgens deszelfs verouderd wortelwoord, eigenlijk eene *g* zou vorderen, gelijk ook te voren reeds door ons werd aangemerkt. Zooveel dus mogen wij uit het voorgedragene wel met zekerheid opmaken, dat de gemelde onderſcheiding volſtrekt willekeurig is. Daar wij nu in het vorige gezien hebben, dat het nut van dergelijke onderſcheidingen zeer gering, ja louter ingebeeld is, vinden wij hoegenaamd geene reden, om de bedoelde onderſcheiding toe te laten, ten ware het gebruik dezelve reeds gevestigd had. Doch hieraan meenen wij, op goeden grond, te mogen twijfelen. Immers bij vroegere ſchrijvers vindt men geheel geene ſporen dier onderſchei-

(*) II. Deel, bladz. 630.

fcheiding; en, offchoon men dezelve bij eenige latere fchrijvers aantreft, is het er echter verre af, dat zij bij dezen algemeen zou zijn. Althans hebben vele achtbare fchrijvers, van welke het genoeg zal zijn een' WAGENAAR, KLUIT en STYL te noemen, dezelve niet in acht genomen. Mijns oordeels, verdient derhalve de voorgeftelde nieuwigheid geene navolging, en doet men best met in beide woorden de *ch* te plaatfen, welke door de uitfpraak duidelijk gevorderd wordt. Dat men, dit doende, ook *tachtig* behoort te fchrijven, behoeft geene herinnering.

Andere onderfcheidingen zijn in het fchrijfgebruik zoo algemeen aangenomen, dat het raadzaamst is dezelve te volgen. Van dien aard zijn die van *hart* (*cor*) en *hert* (*cervus*), van *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*), van *nog* (*adhuc*) en *noch* (*neque*). Hoewel deze onderfcheidingen in den grond louter willekeurig zijn, zoo als men, op de bekende verwisfeling der *e* en *a*, den voorgang der oudheid, en den natuurlijken toon der uitfpraak acht gevende, dadelijk zal ontwaar worden, kan men echter en moet men het tegenwoordige gebruik, 't welk dezelve heeft ingevoerd, door derzelver inachtneming te wille zijn. Nog minder bedenkelijkheid is er ten aanzien der onderfcheiding van *doch* (maar) en *dog* (een hond), als wordende in het laatfte woord de zachtheid der *g* ook bij eene goede uitfpraak waargenomen.

§. 10.

§. 10.

Over gebrekig, godeloos, *en meer dergelijke veranderingen in de spelling tot bevordering der regelmatigheid.*

Onder de nieuwigheden, welker invoering door sommigen beproefd is, behoort ook het schrijven van *gebrekig* voor *gebrekkig; godeloos* voor *goddeloos; van dag, des dags, hedendagsch* voor *van daag, des daags, hedendaagsch; ik koom, afkoomst* enz. voor *ik kom, afkomst.* Dat dit tegen het algemeene gebruik van vroegeren en lateren tijd lijnregt aanloopt, zal zeker geen bewijs behoeven. Er moet dus, gelijk uit het te voren beredeneerde omtrent den invloed van het gebruik op de spelling blijkbaar is, eene gewigtige reden voor de gemelde veranderingen zijn aan te voeren, zullen dezelve ter navolginge verdienen aangeprezen te worden. — Laat ons zien, in hoe verre dit plaats hebbe.

Gebrek, zegt men, heeft in het meervoud *gebreken*, niet *gebrekken;* dus vordert de regelmaat dat men *gebrekig*, in plaats van het gewone *gebrekkig*, schrijve. Zeer eenvoudig voorzeker is deze opmerking, en voor een ieder gereedelijk te maken. Intusschen is er, tot voor weinige jaren, niemand geweest, die hierdoor bewogen werd, om de aange-

no-

nomene uitspraak en spelling van het woord *gebrekkig* te verlaten. Dit, dunkt mij, moet ons natuurlijk tot het besluit brengen, dat de voorgestelde reden van verandering weinig gewigt heeft, althans als zoodanig te allen tijde is aangemerkt. De aangevoerde bedenking is, mijns achtens, genoegzaam om ons de voorgeslagene nieuwigheid, als ongepast en noodeloos, te doen verwerpen. Kan echter iemand daarin niet berusten, die bedenke, dat eene dergelijke verdubbeling, zoo in hetzelfde woord als in afstammelingen, in onze taal niet ongemeen is. Voorbeelden hiervan heeft men in *hage* en *hegge*; *leder* en *ladder*; *korel* en *korrel*; *gesprekken*, van *spreken*; *stikken*, van *steken*; *kwikken*, van *kweeken*; *schipper*, van *schip*, *schepen*; *vergiffenis*, van *vergeven*; *verwittigen*, van *weten*; *wakker*, van *waken*; *zwikken*, van *zwiken*, *zwijken*, *bezwijken*, en meer anderen. — Hierbij komt nog, dat naamwoorden, welke in het enkelvoud eenen korten klinker hebben, in het meervoud hunnen laatsten medeklinker doorgaans verdubbelen; *bek*, *bekken*; *hek*, *hekken*; *stek*, *stekken*; *gesprek*, *gesprekken* enz.; zoodat *gebrekkig* van *gebrek* met de gewone regelmaat dier woorden ten volle overeenkomt (*).

Na

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307.

Na het bijgebragte zal het noodeloos zijn bij *godeloos* voor *goddeloos*, gelijk een enkele verkozen heeft te schrijven, bijzonderlijk ſtil te ſtaan. Dat men, *godeloos* ſchrijvende, ook *godelijk* voor *goddelijk* zou moeten ſchrijven, is van zelf blijkbaar. Intusſchen herinner ik mij niet, dit bij iemand te hebben aangetroffen. Velen zullen misſchien van oordeel zijn, dat deze woorden hier geheel niet in aanmerking kunnen komen, als moetende, met wegwerping der *e*, *godlijk*, *godloos* geſchreven worden; doch wij zullen in 't vervolg zien, dat deze verwerping der *e* met den aard onzer tale kwalijk ſtrookt, en de welluidendheid, waarop zij zeer gezet is, merkelijk benadeelt.

Verder moeten wij nog onderzoeken, wat men te denken hebbe van de ſpelling derzulken, die *van dag*, *des dags*, *hedendagsch*, in ſtede van het algemeen gebruikelijke *van daag*, *des daags*, *hedendaagsch*, verkiezen te ſchrijven. Welke de reden zij dezer verkiezinge, loopt terſtond in het oog; doch niet even gemakkelijk laat het zich begrijpen, hoe men dezelve voor genoegzaam hebbe gehouden, om uit dien hoofde het algemeen aangenomene gebruik te verlaten. Immers, zegt en ſchrijft men niet insgelijks *te weeg brengen* voor *te weg brengen*? *ſlaags raken* voor *ſlags raken*? *hoofsch* voor *hofsch*, van *hof*? *zijns weegs gaan* voor *zijns wegs gaan*? *paadje* voor *padje*, van *pad*? *blaadje* voor *bladje*, van *blad*? *ſcheepje* voor *ſchipje*, van *ſchip*?

Zegt

Zegt en schrijft men niet *gij gaaft*, *naamt*, *spraakt*, niettegenstaande men zegt *ik*, *hij gaf*, *nam*, *sprak*? Wordt niet van het *imperfectum sprak*, het zelfstandige *spraak*, en daarentegen van *spreken*, *gesprek*; van het *imperfectum genoot*, het zelfstandige *genot*, van *gebood*, *gebed* afgeleid? Waarlijk een ieder, die op deze en soortgelijke verkortingen en verlengingen der oorspronkelijke vokaal acht geeft, zal eene nieuwigheid moeten afkeuren, welker involging, zoo men aan zich zelven wilde gelijk blijven, eene menigte van andere nieuwigheden zou met zich slepen, en het eens gevestigde taalgebruik het grootste geweld aandoen (*).

Iets meer valt er te zeggen voor *ik koom*, *gij*, *hij koomt*. De doorgaande regelmaat onzer werkwoorden pleit zeker voor deze schrijfwijze; en van daar ook dat dezelve bij vroegere schrijvers niet zoo geheel vreemd is als wel andere voorslagen van lateren tijd. Intusschen zal niemand ontkennen, dat het doorgaande gebruik wil, dat men schrijve, *ik kom*, *gij*, *hij komt*. Oudtijds, namelijk, zeide men voor *komen* ook *kommen* (†), gelijk nog in het Hoogduitsch en het Landvriesch plaats heeft. Dit wordt ook bevestigd door het Engelsch, alwaar men

to

(*) Men vergelijke wederom de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII Deel, bladz. 317.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 573.

to come en *he comes* schrijft, even als *to hope* en *he hopes*; doch het eerste uitspreekt *to com*, *he coms*, het laatste daartegen *to hoop*, *he hoops*. Van dit *kommen* wordt regelmatig *ik kom*, *gij*, *zij komt* gevormd, even als van *brommen*, *grommen*, *ik brom*, *grom*, *gij*, *hij bromt*, *gromt*. Waarom nu niet aan het gebruik toegegeven, 't welk in de onbepaalde wijze en het deelwoord *komen*, *gekomen*, doch voor het overige in het enkelvoud *ik kom*, *gij*, *zij komt*, van het oude *kommen*, wil geschreven hebben? ik althans zie hierin geene meerdere onregelmatigheid, dan dat men *verloor*, *verloren*, en daarentegen *ik verlies*, *verliezen*, niet *ik verlier*, *verlieren* schrijft. Wat de zelfstandige naamwoorden *komst*, *aankomst*, *afkomst*, en dergelijke aangaat, voor derzelver verandering in *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst* is nog minder reden. Immers; al geeft men toe, dat men *hij koomt* voor *hij komt* moet schrijven, volgt hieruit echter geenszins, dat men *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst*, behoort te schrijven. Men denke slechts aan het geen wij te voren zeiden omtrent het verschil, 't welk tusschen grondwoorden en afgeleide, ten aanzien der vokaalverkorting of verlenging, plaats heeft, en men zal de gegrondheid onzer aanmerkinge terstond gevoelen. Van *genoot*, *gebood* zagen wij daar, dat *genot*, *gebod*, afkomstig zijn, waarbij men nog voege *schot* van *schoot*; *belofte* van *beloven*, *beloofde*; *zog* van *zoog*, en meer anderen. En waarom zou dan niet

op

op dezelfde wijze *komst* van *komen*, *hij koomt*, oorſpronkelijk kunnen zijn? — Uit al het bijgebragte meen ik, op goeden grond, te mogen beſluiten, dat er geene zwarigheid is, om het algemeenſte gebruik, in het ſchrijven van *ik kom*, *gij*, *hij komt*, te volgen, en dat voor *koomst*, *afkoomst*, in ſtede van *komst*, *afkomst*, volſtrekt geene genoegzame reden valt aan te voeren.

§. 11.

Over het terugbrengen der ſchrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorſprong.

Wij gaan thans over tot de overweging van zulke veranderingen in de ſpelling van eenige woorden, waardoor men dezelve nader zoekt te brengen tot hunnen oorſprong, en zullen, bij die gelegenheid, de ware ſpelling van een enkel woord trachten op te ſporen, welks ſchrijfwijze door het gebruik niet genoeg bepaald is.

In de eerſte plaats trekt hier onze aandacht het ſchrijven van *wijleer*, of *wijleneer* voor *weleer*. Deze verandering heeft eenen wakkeren voorſtander gevonden in den taalkundigen FORTMAN, die het gezag der Oudheid tot verdediging van dezelve inroept (*). Zijne aanmerkingen zeker maken het hoogst

(*) Zie zijne *Taalkundige Aanmerkingen*, geplaatst achter zijne *Dichtlievende Mengelingen*, bladz 81 en 82.

hoogst waarſchijnlijk, dat *weleer* uit *wijleer* verbasterd is, welk *wijl*, in die zamenſtelling, de beteekenis heeft van eenige, het zij korte, het zij lange, uitgeſtrektheid van tijd, gelijk men nog zegt *bij wijlen* voor *ſomtijds*. Doch tegen deze hernieuwing der oudſte en oorſpronkelijke ſchrijfwijze valt in te brengen, dat de oudheid en algemeenheid der verbastering in dezen dezelve te vreemd en zonderling doet voorkomen, dan dat men daarin eene algemeene navolging verwachten mag. Reeds ten tijde van KILIAAN, en dus voor meer dan twee eeuwen, was *weleer* in Holland algemeen in gebruik, en werd *wijleer* of *wijleneer* als een verouderd woord aangemerkt. En zal die hernienwing wel eenig wezenlijk nut aanbrengen? Zal zij niet veeleer duiſternis dan duidelijkheid veroorzaken? *Weleer* is aan ieder bekend; maar *wijleer* of *wijleneer* zal, geloof ik, voor het grootſte deel, zelfs der geoefende Nederlanderen, onverſtaanbaar zijn. En geen wonder, daar het zelfſtandige *wijl* of *wijle*, in de algemeene beteekenis van *tijd*, reeds meer of min verouderd is. Voeg hierbij, dat men, dit voetſpoor volgende, nog meerdere vreemde ſchrijfwijzen zou moeten invoeren, als van *'t viel licht* voor het gebruikelijke *veelligt*, *magſchien* voor *misſchien*, en wat dies meer is. Wij achten het derhalve raadzaam en noodzakelijk, zich aan het eens gevestigde gebruik te houden, en twijfelen niet, of ieder, die het gezegde in onze eerſte Afdeeling omtrent het gezag van het gebruik op de

de ſpelling, aandachtig overwogen heeft, zal ons hierin zijne toeſtemming geven.

Eene andere min gegronde nieuwigheid is het ſchrijven van *lezenaar* voor het gebruikelijke *lesſenaar*. Men wil deze verandering om de afleiding des woords van *lezen*, doch bedenkt niet, dat de *z* meermalen in *sſ* verandert, als *beziën* en *besſen*, *broze* en *brosſe*, *lozen* en *losſen*. Doch, 't geen nog meer afdoet, de afleiding zelve van *lezen* is aan merkelijke zwarigheden onderhevig, en die van het zelfſtandige *lesſe* veel natuurlijker en aannemelijker. Leidt men het woord van *lezen* af, zoo zou het, volgens de opmerking van den Hoogleeraar KLUIT (*), moeten beteekenen *iemand, die leest*, of *een werktuig dat leest*, even als *wandelaar*, *makelaar*, en *ſnuiter*, *ſtamper*, waarvan de laatſten van perſonen tot zaken zijn overgebragt. Veel eigenaardiger dus acht men *lesſenaar* met TEN KATE (†) afkomſtig te zijn van het zelfſtandige *lesſe* als waarvan en waarop gemeenlijk de lesſen gegeven worden.

Tot de veranderingen, welke hier in aanmerking moeten komen, behoort ook het ſchrijven van *eensgelijks* voor het gebruikelijke *insgelijks*. Dit laatſte,

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van ſpreken en ſchrijven*, in de *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen voor* 1800, No. 9, bladz. 403. van het *Mengelwerk*.

(†) II. Deel, bladz. 263.

ſte, namelijk, beschouwt men als eene verbastering van het eerſte, en wil dus het echte woord *eensgelijks* herſteld hebben. Doch deze meening is, geloof ik, ongegrond, en *eensgelijks* en *insgelijks* zijn in der daad twee verſchillende uitdrukkingen, welke oudtijds in denzelfden zin gebruikt werden, gelijk KILIAAN ook beide heeft opgeteekend. *Insgelijks* achte ik bij verkorting geſproten te zijn uit *in des gelijks*, 't welk, mijns oordeels, klaarlijk bevestigd wordt door de volgende plaats van MELIS STOKE, alwaar men de uitdrukking in haar geheel aantreft, V. Boek, v. 1044:

Daer laghen *in des ghelike*
Sijn wijf en ſijn dochter mede.

Dat het voorzetſel *in* hier den tweeden naamval regeert, kan niemand vreemd dunken, die bedenkt, dat onze voorzetſelen oudtijds zeer dikwijls den tweeden naamval achter zich outvingen, als *in tijds*, *voor 's hands*, *in der daad*, en dergelijken. Er is derhalve geen grond voor de voorgeſlagene verandering, en niemand voorzeker zal het ongebruikelijke *eensgelijks*, voor het gebruikelijke en even onberispelijke *insgelijks*, verkiezen. Doch al ware het laatſte ook verbasterd uit het eerſte, dan nog zou er geene genoegzame reden zijn, om van de gebruikelijke ſchrijfwijze af te gaan. Immers, wilde men de woorden tot hunne ware gedaante terug

bren-

brengen, hoe vele vreemde veranderingen zou men dan niet moeten aannemen? Men fchrijve dan ook *'t viel ligt* voor *veelligt*; *magschien*, of *'t mag gefchien* voor *misfchien*; *te hande*, *al te hande* voor *thans*, *althans* (waarover in 't vervolg nader); *iemer*, *niemer* voor *immer*, *nimmer*, alsmede, welke voorbeelden hier nog meer ter zake doen, *eetmaal*, *eetgroen* (*) voor *etmaal*, *etgroen*; *eenkel* voor *enkel* (†), *eenlif* voor *elf* (§), gelijk deze woorden volgens hunnen oorfprong moesten gefchreven worden (‡).

Wij moeten bij deze gelegenheid ook iets in het midden brengen over *zedeleer* of *zedenleer*, *zedekunde* of *zedenkunde*, *zedelijk* of *zedenlijk*. De laatfte fchrijfwijze is, federt eenigen tijd, door fommigen ingevoerd, terwijl de eerfte met het algemeene fpraak- en fchrijfgebruik overeenkomt, en zich ook door meerdere welluidendheid aanbeveelt. De reden der verandering is zeker, omdat *zedenleer* is *leer der zeden*, *zedenkunde*, *kunde der zeden*. Doch

zoo

(*) Dus vindt men deze woorden bij KILIAAN gefpeld. Zie ook TEN KATE, II. Deel, bladz. 176, en het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND.

(†) Zie het *Woordenboek* van KILIAAN.

(§) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 78 en 127.

(‡) Vergelijk de *Algemeene Vaderlandfche Letteroefeningen* voor 1800 No. 6, bladz. 253. en volg. van het *Mengelwerk*.

zoo ook is *wapenkunde*, *kruidkunde*, *kunde der wapenen*, *kruiden*; zoo is *wagenmaker* iemand, die *wagenen*, *uurwerkmaker* iemand, die *uurwerken* maakt. Ook zegt het niets, dat *zeden*, althans in dien zin, welken het in de opgegevene zamenſtellingen heeft, alleen in het meervoud gebezigd wordt. Immers zijn de woorden *ouders*, *ouderen*, en *herſenen* insgelijks alleen in het meervoud in gebruik; en nogtans zegt men *ouderlijk*, *ouderloos*, *ouderliefde*, *herſenloos*, *herſenpan*, *herſenſchim*. Het blijkt dus, dat er hoegenaamd geene reden is, om van de gebruikelijkſte ſchrijfwijze af te wijken, maar deze integendeel met de *analogie* der tale volmaaktelijk ſtrookt, terwijl de nieuwere tegen dezelve aanloopt (*).

Van andere nieuwigheden, welke nog minder navolging verdienen dan de voorgeſtelde, zal het noodeloos zijn hier in het breede te ſpreken. Van dezen aard is het ſchrijven van *eerstvaders* voor *aartsvaders*, 't welk minder een verſchil van ſpelling is, dan wel de invoering van een nieuw woord in ſtede van het gebruikelijke. *Aarts* toch is geenszins eene verbastering van *eerst*, maar, door middel der Latijnſche taal, van het Griekſche *αρχι*, bij ons, even als bij alle Noordſche volken, te gelijk met

(*) Zie dit breeder ontwikkeld in mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, I Hoofdſtuk, §. 3.

met den Christelijken Godsdienst, in gebruik gekomen (*).

't Geen omtrent *eerstvaders* gezegd is, geldt ook omtrent *gaanderij* voor *galerij*. Het laatste is, gelijk honderd andere woorden, uit de Fransche in onze taal ingelijfd, en door het algemeene gebruik gewettigd. Het eerste is een nieuw woord, tot welks invoering geene noodzakelijkheid is (†).

Eene andere nieuwigheid van onzen tijd, om namelijk *lamptaren*, voor *lantaarne* of *lantaren* van het Fransche *lanterne*, te schrijven, verdient naauwelijks eenige wederlegging. Men heeft hierdoor getracht het woord Nederduitsch te maken, doch niet bedacht dat *taren* geenszins tot onze taal behoort. Beter ware men in zijn oogmerk geslaagd, zoo men *lamptoren* had verkozen te schrijven. Doch het verdriet ons hierbij langer stil te staan. Liever willen wij beproeven, om de onzekere spelling van een enkel woord, door het raadplegen der afleidinge, te vestigen.

De woorden, door ons bedoeld, zijn *lidteeken* en *likdoren*, zoo als dezelve in de doorgaande uitspraak luiden. In het schrijfgebruik heerscht hieromtrent eene

(*) Zie het *Glossarium* van WACHTER op *Erz*, en vooral het *Nederduitsch taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *aarts*.

(†) Zie WEILAND in zijn *Woordenboek*. Volgens KILIAAN is *galerij*, met verwisseling der *l* en *n*, voor *ganerij*, van *gaan*.

eene groote onzekerheid, zoo als blijkt uit de fpelling van *lijteeken*, *leedteeken*, of *lidteeken*; *lijdoren*, *likdoren* of *liddoren*, welke men bij onderfcheidene fchrijvers aantreft. De fchrijfwijze van *lidteeken* is wel de gebruikelijkfte, en reeds van hoogen ouderdom; die van *liddoren* heeft zijnen oorfprong uit het begrip, dat de eerfte lettergreep in beide woorden dezelfde herkomst heeft, en uit de onbekendheid van het in de uitfpraak gebruikelijke *lik*. Doch een ieder gevoelt, hoe weinig hier de beteekenis van *lid*, *leden* in de zamenftelling te pas komt, en vruchteloos zal men in de Oudheid naar eene andere meer passende zoeken. Raadpleegt men diezelfde Oudheid omtrent de fpelling der genoemde woorden, men vindt daarin, ten aanzien van *lidteeken*, wel geene eenparigheid, maar ontmoet nogtans meermalen in dit woord eene fpelling, welke deszelfs eerfte lettergreep doet overeenkomen met het gebruikelijke *lik* in *likdoren*, de fpelling namelijk van *lijk-* of *likteeken* (*). Ervarene taalkenners, hierdoor op het fpoor der ware afleiding dezer woorden gebragt, hebben vermoed dat *lijkteeken*, *lijkdoren* de echte fpelling zijn zou, en dit vermoeden bevestigd gevonden door de ontdekking,

(*) Deze komt ook voor bij KILIAAN, die echter deze woorden verkeerdelijk tot *lijk*, *gelijk* brengt. Zie voorts over de verfcheidenheid der oude fpelling in het woord *lidteeken* de *Werken van de Maatschappij der Nederlandfche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 314 en 315.

king, dat *lijk* oudtijds de algemeene beteekenis van *vleesch* gehad heeft, en zoo wel van een *levend* als *dood* ligchaam gebruikt werd, in welke eerste beteekenis het nogtans reeds zeer vroeg in onbruik is geraakt. Dat intusschen de beteekenis van *vleesch*, en wel *levend vleesch*, als mede die van *een levend*, zoo wel als van *een dood ligchaam*, oorspronkelijk aan het woord *lijk* eigen is geweest, blijkt klaarlijk uit verscheidene plaatsen van het *Evangelium Mesogothicum*, in welke het woord *leik* voor *levend vleesch* of een *levend ligchaam* gebruikt word. In de beteekenis van *vleesch*, komt dit woord tweemalen voor in de plaats van *Marcus*, Hoofdstuk X: v. 8. „ Ende „ die twee sullen tot één *vleesch* zijn; alsoo dat sy „ niet meer twee en zijn, maar één *vleesch*;" gelijk mede *Lucas* III: 6: „ Ende alle *vleesch* sal de salig- „ heyt Godts sien," In de beteekenis van *ligchaam* wordt het Mesogothische *leik* tweemalen gebruikt in het 25 vers van het VI Hoofdstuk van *Mattheus*, welke plaats in onze vertaling dus luidt: „ daerom segge ick u: Zijt niet besorgt voor uw „ leven, wat gy eten, ende wat gy drincken sult: „ noch voor uw *ligchaem* (*leik*), waermede gy u klee- „ den sult. Is het leven niet meer dan het voedtsel „ en het *ligchaam* (*leik*) dan de kleedinge." Dezelfde beteekenissen heeft ook het Angelsaxische *lik*, en in het oud Duitsch wordt het woord *leich* insgelijks van *een levend ligchaam* gebezigd (*). Deze beteekenis van

(*) Zie JUNIUS in *Glossario Gothico*, pag. 289 et 230. en

van *leich* is bewaard gebleven in de Hoogduitsche woorden *leichdorn*, *leichmahl*, welke volmaaktelijk met ons *lijkdoren*, *lijkteeken* overſtemmen. Er is dus geen twijfel, of deze is de ware en oorſpronkelijke ſpelling der genoemde woorden, en *lijkdoren* beteekent eigenlijk *een doren in het vleesch*, *lijkteeken* een *teeken in het vleesch*, als het overblijfſel van eene geheele wonde (*) Geen wonder intusſchen, daar het woord *lijk*, in de beteekenis van *vleesch* of *ligchaam*, reeds zoo vroeg in onbruik is geraakt, dat men van de echte ſchrijfwijze ſedert lang reeds meer of min is afgeweken. De overgang van *lijk* tot *lik*, in *likdoren*, is zeer natuurlijk en gemeenzaam, als blijkt uit *ſlijk* en *ſlik*, *begrijp* en *begrip*, *dikwijls* en *dikwils*.

En

en WACHTER in *Glosſario Germanico* bij het woord *leich*, *corpus animatum*. Deze beteekenis van *leich* of *lich* komt ook voor in de volgende plaats van OTFRIDUS. Lib. IV. cap. XXXIX. v. 89, alwaar geſproken wordt van het kleed van Christus, over 't welk bij de kruiſiging het lot geworpen werd:

Teiz uuara in ala lichi
thera ſinera *lichi*.

dat is, volgens de vertaling van SCHILTER:

Ut effet undiquaque congruum
ſuo corpori.

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 280, en de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 313—316.

En dat de Ouden, of van den oorſprong des woords onkundig, of daarop geen acht gevende, *litteeken* voor *lijkteeken* of *likteeken* uitgeſproken en geſchreven hebben, zal niemand verwonderen, die de geringheid der verandering en de meerdere gemakkelijkheid in aanmerking neemt, welke de uitſpraak van *litteeken* boven die van *likteeken* heeft. — Maar zal men dan in het toekomende *lijkdoren* en *lijkteeken* behooren te ſchrijven? Dit komt zeker met de afleiding best overeen, doch wijkt van het tegenwoordige gebruik wat verre af. Ik zou dus een' middelweg verkiezen en de ſchrijfwijze van *likdoren*, *likteeken* voorſlaan, waardoor en aan de afleiding voldaan, en tevens aan het gebruik te gemoet gekomen wordt.

§. 12.

Mag men in ſommige gevallen, overeenkomſtig het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, eene letter weglaten, welke tot den eigenlijken aard en oorſprong des woords behoort?

De beſliſſing dezer vrage hangt grootendeels af van het meerdere of mindere belang, 't welk in de aanwijzing van den eigenlijken aard en oorſprong eens woords geſteld moet worden. Waar deze, het zij om het gebruik, waartoe het woord veranderd is, het zij om andere redenen, geene nuttigheid heeft, kan, geloof ik, de weglating eener enkele letter geeen

en gegronde zwarigheid ontmoeten. Doch laat ons liever tot bijzonderheden overgaan, en onderzoeken, wat men omtrent die weglatingen moete oordeelen, op welke wij hier het oog hebben.

Eerstelijk komen hier de woorden *thans*, *althans* in aanmerking, waarvoor sommigen, sedert eenigen tijd, verkozen hebben *thands*, *althands* te schrijven. Zeker is het, dat deze laatste schrijfwijze de woorden nader tot derzelver waren oorsprong terugbrengt. Immers schreef men, gelijk deskundigen bekend is, voor *thans*, *althans*, oudtijds *te hande*, *al te hande*, of *te hands*, *al te hands*. Doch, daar men deze uitdrukkingen alleen in den zin van bijwoorden gebruikte, begon men dezelve weldra tot één woord te verkorten, zekerlijk begrijpende, dat dit bepaalde gebruik de aanwijzing der onderscheidene bestanddeelen dier uitdrukkingen geenszins vorderde. En wat nu was natuurlijker, dan dat men de *d*, welke zich niet dan bezwaarlijk liet uitspreken, en dus in het spraakgebruik welhaast verloren moest gaan, ook in het schrift, als op de uitspraak gebouwd zijnde, spoedig liet varen? Immers was er geene reden, om de *d* in het schrijfgebruik te behouden, daar de aanwijzing van den waren aard en oorsprong der woorden niets kon bijdragen, om derzelver gebruik en beteekenis als bijwoorden in het licht te stellen. Opmerkelijk intusschen is het, dat men de *h*, welke in de uitspraak niet of naauwelijks wordt waargenomen, in het schrijfgebruik bestendig behouden heeft. Zoo ik

mij

mij niet bedriege, levert dit een bewijs op, dat men in de ſpelling dezer woorden niet geheel roekeloos en onbedacht is te werk gegaan. Mijns achtens, namelijk, heeft men de oorzaak daarvan te zoeken in de zorg, dat *thans*, *althans* niet verward werd met *tans* in *nogtans*, waar het niets anders dan een eenvoudige uitgang is. Men ziet uit het voorgedragene, hoe weinig reden er zij, om met verſcheidene nieuwere ſchrijvers *thands*, *althands*, voor het van ouds gebruikelijke *thans*, *althans*, te ſchrijven; eene ſpelling, naar welke de uitſpraak, op gemakkelijkheid geſteld, zich bezwaarlijk kan ſchikken.

Hetgeen wij ſtraks zeiden omtrent *tans* in *nogtans*, zal misſchien ſommigen vreemd ſchijnen, die aan de nieuwere ſchrijfwijze van *nogthans*, of, 't geen nog meer van de waarheid afwijkt, van *nogthands* gewoon zijn. Doch deze ſchrijfwijze berust op eene geheel valſche veronderſtelling, dat namelijk *nogtans* zamengeſteld is uit *nog* en *thans*, *althans*; eene onderſtelling, welker valschheid reeds hoogst vermoedelijk wordt door de opmerking, dat *nogtans*, in zijne beteekenis, volſtrekt niets gemeens heeft met *thans*, *althans*. Doch de verkeerdheid dier onderſtelling en de waarheid van ons beweerde, dat *tans* in *nogtans* niets anders dan een eenvoudige uitgang is, wordt boven allen twijfel geſteld door de opmerking, dat de Ouden nooit *nog te hande*, of *nog te hands*, maar altijd *nochtan* ſchreven, waarachter naderhand, met

met verandering der *ch* in *g*, de *s* gevoegd is. Dus leest men in MAERLANTS *Spiegel Historiael*, I. Paert, III. Boek, cap. XV. v. 69, I. Deel, bladz. 198.

> *Nochtan* hevet die moghenthede
> Boven alle saken die waerhede.

Naderhand voegde men, gelijk gezegd is, de *s* achteraan; en op die wijze wordt het woord bij schrijvers der zestiende en zeventiende eeuw altijd gevonden, doch nimmer treft men bij deze de *h* achter de *t*, veelmin *nogthands*, aan. Ook TEN KATE, HUYDECOPER, WAGENAAR en andere achtbare schrijvers der achttiende Eeuw houden de spelling van *nogtans* bestendig vast; welk een en ander, naar wij gelooven, voldoende geacht zal worden ter staving van ons gezegde, dat *tans* in *nogtans* een uitgang is, welke met *thans*, *althans*, niets gemeens heeft (*). Doch laat ons terugkeeren tot die uitlatingen eener enkele letter, waarvan wij begonnen hebben te spreken.

Gelijk in *thans*, *althans*, zoo heeft het algemeenste spraak- en schrijfgebruik de *d* ook weg doen vallen in *door-*

(*) Vergelijk de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 327, en mijne *Taalk. Bedenkingen*, bl. 5—10, en bl. 52 en 53, waar men een groot aantal voorbeelden uit de oudste schrijvers bijgebragt zal vinden.

doorgaans, *volgens*, *trouwens*, *willens* en *wetens*, welke allen eigenlijk deelwoorden zijn in den tweeden naamval ſtaande, maar welke het gebruik alleen voor bijwoorden heeft doen gelden. Doch, ſedert eenigen tijd, hebben ſommigen den oorſpronkelijken vorm der gemelde woorden, bijzonderlijk in *doorgaans* en *volgens*, herſteld, door te ſchrijven *doorgaands* en *volgends*. Wij erkennen gaarne, dat van deze ſchrijfwijze, ook bij vroegere ſchrijvers, hier en daar voorbeelden zijn aan te treffen; doch de algemeene uitſpraak wil zekerlijk, gemakshalve, de *d* hebben weggelaten, en het ſchrijfgebruik heeft zich hiernaar meest geſchikt. En waarom zou men weigeren der uitſpraak in dezen toe te geven? Immers is de juiste aanwijzing van den eigenlijken vorm dezer woorden van weinig belang, daar dezelve alleen voor bijwoorden gebezigd worden, over welke, gelijk wij te voren reeds hebben opgemerkt, het gebruik, zich naar kortheid en gemakkelijkheid ſchikkende, zijn gezag meest heeft doen gelden *Misſchien* voor *magſchien*, of *mag geſchiên*, *veelligt* voor 't *viel ligt* werden reeds te voren, als voorbeelden hiervan, door ons bijgebragt. Hetzelfde is ook kennelijk in *vergeefs*, *te vergeefs*, 't welk eene verkorting ſchijnt te zijn van *te vergevens*, het lijdend deelwoord in den tweeden naamval van het werkwoord *vergeven*, in de beteekenis van *male dare*, *dando perdere*, *dando errare*, welke, onder andere, door KILIAAN wordt opgegeven. Zoo men *doorgaands*, *volgends* verkiest te ſchrijven, zal men ook

trou-

trouwends, *willends* en *wetends* moeten schrijven, waarin de *d* echter, ook door het schrijfgebruik, eenpariglijk verworpen wordt. En heeft men, gelijk zeker vrij waarschijnlijk is, *ergens*, met TEN KATE (*), voor een verouderd deelwoord te houden, zoo geve men ook in dit woord en in *nergens* aan de *d*, in weerwil van het algemeene gebruik, plaats. Doch wij meenen reeds genoeg gezegd te hebben ter verdediging van die schrijfwijze, welke met de algemeene uitspraak meest overeenstemt, en vertrouwen, dat niemand zwarigheid zal maken, om, overeenkomstig daarmede, *doorgaans*, *volgens* te schrijven, eene schrijfwijze, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt.

Het schrijven van *schierlijk* voor *schielijk* kunnen wij hier insgelijks niet met stilzwijgen voorbijgaan. Men zal zeker de uitspraak van eenige bijzondere plaats, met name de Rotterdamsche, ter bevestiging der eerste schrijfwijze niet bijbrengen, daar de algemeene uitspraak, welke alleen ten grondslag der spelling kan strekken, onbetwistbaar *schielijk* zonder *r* doet hooren. Doch de eigenlijke reden der voorgestelde nieuwigheid (want deze naam mag *schierlijk*, met opzigt tot het schrijfgebruik, te regt dragen) is zekerlijk gelegen in de afleiding des woords van het oude *schiere*, 't welk in vroegere tijden hetzelfde betee-

(*) II. Deel, bladz. 633.

teekende, als *schielijk*. Dus leest men bij MELIS STOKE, I Boek, v. 96:

> Doe sende hi in den lande *sciere*
> Willebroerde.

IX. Boek, v. 1081:

> Dies si hem bericden *sciere*.

en bij JAN VAN HEELU, aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, III. Deel, bladz. 319.

> Sine lieden en merden niet,
> want si waren bereet *soiere*.

Intusschen is de opgegevene beteekenis van *schiere* ganschelijk verouderd, wordende *schier* thans alleen gebruikt voor *bijna*. Wel verre dus, dat het volgen der afleiding eenig nut zou aanbrengen, baart zulks integendeel duisternis en verwarring, daar de beteekenis van *schierlijk* met die, waarin *schier* thans gebruikt wordt, volstrekt geene gemeenschap heeft. Men houde zich dan aan het algemeene gebruik, 't welk, waarschijnlijk om de meerdere gemakkelijkheid der uitspraak, *schielijk* voor *schierlijk* gewild heeft.

Ook over *geenzins* of *geenszins*, *eenigzins* of *eenigszins*, *anderzins* of *anderszins* moeten wij hier met een woord spreken. Men vindt hiervoor ook wel eens *geensints*, *eenigsints*, *andersints* geschreven; doch

doch de laatfte lettergreep is blijkbaar de tweede naamval van *zin*, en gevolgelijk moet de *z* de plaats der eerfte *s* innemen, en komt de *t* geheel niet te pas. De vraag is alleen, of men achter *geen*, *eenig*, *ander*, even als achter *zin*, het teeken van den tweeden naamval plaatfen, of de *s* weglaten zal. Het laatfte komt met de gewone uitfpraak, het eerfte met het thans aangenomen fchrijfgebruik meest overeen, 't welk echter, ten aanzien van *eenigzins*, *anderzins*, minder eenparig is dan van *geenszins*. In *geenszins* derhalve komt het mij best voor de *s* te behouden; doch in *eenigzins*, *anderzins*, waar de *s* zich achter de *g* veel bezwaarlijker laat uitfpreken, dan in *geenszins*, zie ik geene zwarigheid om dezelve, op het voetfpoor van velen, weg te laten. Hetzelfde is het geval met *eensdeels* en *anderdeels*, waar de *s* altijd achter *een*, doch zelden achter *ander* geplaatst wordt. Dus fchrijft men ook *oudtijds*, *eerstdaags*, niet *oudstijds*, *eerstsdaags*; doch integendeel *diestijds*, niet *dietijds*. Omtrent *alzins*, *allezins* of *alleszins*, alle welke fchrijfwijzen meer of min in gebruik zijn, worde nog met een woord aangemerkt, dat die van *allezins*, onzes oordeels, verkieslijkst is, als met het doorgaande fpraak- en fchrijfgebruik meest overeenftemmende. In hetzelfde gevoelen fchijnt de Heer WEILAND te ftaan; althans vindt men in zijn Woordenboek *allezins* opgeteekend.

§. 13.

§. 13.

Over Amsterdam of *Amsteldam*; *regter*, *slinker-hand*, of *regte*, *slinke hand*; *in der daad*, *met der daad*, of *in de daad*, *met de daad*; *daarenboven*, of *daarteboven*.

Daar de voorgestelde bijzonderheden niet gevoegelijk onder eene der vroegere afdeelingen vervat konden worden, zullen wij over dezelve, als mogende in deze Verhandeling niet met stilzwijgen worden voorbij gegaan, hier ter plaatse kortelijk spreken.

Voor *Amsterdam* of *Amsteldam*, schreef men oudtijds *Amstelredam*, dat is, *Amstelerdam*, of *dam van den Amstel*, even als *Rotterdam*, *dam der Rotte*. Naderhand maakte men hiervan, bij verkorting, *Amsterdam*. Dat deze verkorting reeds vroeg in zwang kwam, leert ons KILIAAN, bij wien men alleen *Amsterdam* geschreven vindt. Dezelfde schrijfwijze komt bij HOOFT, VONDEL en de verdere schrijvers der zeventiende Eeuwe voor. Ook in de eerste helft der achttiende Eeuwe hield dezelve doorgaans stand; althans maakt WAGENAAR in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, waarvan het eerste Stuk in 1760 het licht zag, van de schrijfwijze van *Amsteldam*, als van eene nieuwigheid, gewag. Ter zelfder plaatse meldt ons die taalkundige schrijver, dat hij *Amsterdam* verkiest te schrijven, niet slechts

om zich naar het tegenwoordig gemeen gebruik te voegen, maar, voornamelijk, om te nader te blijven bij de oude schrijfwijze van *Amstelredamme*. Hij verklaart echter de zulken, die liever *Amsteldam* schrijven, niet te willen veroordeelen, daar men op gelijken grond *Amsteldam* schijnt te mogen schrijven, als men *Schiedam*, niet *Schie-erdam*, *Edam*, niet *Ee-erdam* of *Y-erdam* zegt en schrijft (*). Sedert WAGENAARS tijd is *Amsteldam* meer algemeen in zwang gekomen; doch ik twijfel nogtans, of men, met den kundigen schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, wel zonder bepaling zeggen kunne, dat *Amsteldam* meest in gebruik is. Van het spraakgebruik althans laat zich veeleer het tegendeel zeggen: en, wat het schrijfgebruik aangaat, hoewel vele achtbare schrijvers van den laatsten tijd *Amsteldam* spellen, zijn er echter ook mannen van naam, die *Amsterdam* behouden, als een HUISINGA BAKKER, STYL, BILDERDIJK en anderen. Het gebruik kan dus, mijns achtens, hier kwalijk beslissen; of, zoo er eenig overwigt plaats heeft, wordt dit voor de schrijfwijze van *Amsterdam* gevonden. En, wat andere gronden betreft, in *Amsteldam* valt zeker de zamenstelling van *Amstel* en *dam* duidelijker in het oog, dan in *Amsterdam*; doch ook dit laatste doet die zamenstelling klaar genoeg

(*) Zie WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, I. Stuk, bladz. 1. van de uitgave in fo.

noeg kennen, en wordt door WAGENAAR zeer natuurlijk afgeleid uit de oude ſpelling van *Amſtelredam*. Het komt mij dus voor, dat de ſchaal hier vrij juist in evenwigt hangt, en er gevolgelijk geen andere grond ter beſlisſinge overſchiet, dan welken het gezag van onzen grooten WAGENAAR ons aanbiedt, wien wij, om voldoende redenen, zoo wij meenen, dit regt in twijfelachtige gevallen hebben toegekend, en wiens voorgang, blijkens het te voren gezegde, de ſpelling van *Amſterdam* aanbeveelt.

De tweede bijzonderheid is de ſpelling van *regte, ſlinke hand, zijde;* of *regter, ſlinker hand, zijde*. De laatſte ſchrijfwijze komt met het doorgaande gebruik van vroegeren en lateren tijd meest overeen, en wordt ook bevestigd door 't geen men in de dagelijkſche zamenſprekinge hoort. Doch men brengt hiertegen in, dat die ſchrijfwijze ongerijmd is, als de woorden, *regte, ſlinke,* in den vergelijkenden trap plaatſende, welke men meent dat hier geheel ongepast is. Al ware dit zoo, zou het echter, onzes achtens, onraadzaam zijn, van een zoo langdurig en diep geworteld gebruik af te wijken. *Regte, ſlinke hand, regte, ſlinke zijde* zijn op zichzelve reeds zeer vreemd en ſtootend; doch hoe veel ſtootender wordt het, wanneer men van *den regten vleugel*, of van *een regt oog, een ſlink been* ſpreekt, om nu te zwijgen van de dubbelzinnigheid der eerſte uitdrukking, welke men ook van den *bedoelden vleugel* zou kunnen opvatten? Doch wij behoeven hierop niet aan

te dringen, daar de vergelijkende trap in *regter*, *flinker hand*, *zijde*, bij nader toezigt, verre van ongepast, veeleer zeer gepast blijkt te zijn. Immers heeft hierbij in der daad eene vergelijkingplaats, daar het denkbeeld van *regter* tevens dat van *flinker*, en zoo omgekeerd, met zich voert. Dus spreekt men van *het meerder deel* in tegenstelling van *het minder*, van de *lagere klassen des volks* in tegenstelling van de *hoogere*, van eene *nadere verbindtenis* in tegenstelling van *eene vroegere*. Men zegt, *de weste*, *ooste wind waait*; maar daarentegen spreekt men van den *ooster*, *wester hoek*, of *gevel*, zekerlijk omdat het geen *een' ooster hoek*, of *gevel* heeft, te gelijk *een' wester* heeft, en zoo omgekeerd, en dus deze denkbeelden niet stellig, maar vergelijkend zijn. Het besluit hiervan is, dat de aangenomene schrijfwijze van *regter*, *flinker hand*, *zijde* enz. op goede gronden rust, en gevolgelijk, zoo om hare inwendige redelijkheid, als gemeenheid, alleen navolging verdient (*).

In de daad, *met de daad*, voor het meer gebruikelijke *in der daad*, *met der daad*, is, taalkundig beschouwd, voorzeker onberispelijk; doch waartoe

(*) Men vergelijke vooral de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 308—313, alwaar het gezegde breeder ontwikkeld, en de aangenomene schrijfwijze door vele voorbeelden uit de Oudheid bevestigd wordt.

toe de verandering? Immers zegt en schrijft men algemeen, *in der ijl*, *in der haast*, *uit der mate*, *in der tijd*, *met der tijd* (*). Of zal men hiervoor *in de ijl*, *in de haast*, *uit de mate* schrijven? Dit zou waarlijk eene merkelijke onkunde van ons oude taalgebruik verraden, volgens 't welk onze meeste voorzetsels den tweeden naamval beheerschen. Zulks is blijkbaar in verscheidene uitdrukkingen, welke voor bijwoorden gebezigd worden, als *in tijds*, *bij tijds*, *van ouds*, *ter naauwer nood*, *voor 's hands*, *achterbaks* (†), en in de spreekwijzen *binnen 's monds*, *tusschen deks*, *buiten 's lands*, *ter goeder trouwe* en meer andere (§).

Daar te boven, gelijk eenige nieuwerwetsche taalmeesters voor *daarenboven* verkiezen te schrijven, zal ons niet lang bezig houden. Immers is er niets, dat voor deze nieuwigheid pleit. In *te boven gaan* is *te boven* afhankelijk van *gaan*, even als *te onder* en

(*) In de beide laatste uitdrukkingen zullen misschien sommigen, die *tijd* alleen voor mannelijk houden, eene taalfout meenen te ontdekken. Doch *tijd* werd oudtijds even zeer vrouwelijk als mannelijk gebezigd, zoo als te zien is uit HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, naar de laatste uitgave van KLUIT. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 254 en 255.

(†) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op dit woord.

(§) Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 185.

en *te gronde*, in *te onder*, *te gronde gaan*. *Daarenboven* ſtaat gelijk met *daarentegen*, *daarentusſchen*, 't welk bij KILIAAN voorkomt; en zal men nu ook *daar te tegen*, *daar te tusſchen* ſchrijven (*)?

§. 14.

Over het gebruik der enkele s, *of van den zamengeſtelden klank van* sch *in ſommige woorden.*

Daar het niet vreemd is, ten aanzien der voorgeſtelde bijzonderheid, ook anderzins keurige ſchrijvers te zien mistasten, zal het noodzakelijk zijn, daarover in deze Verhandeling ook met een enkel woord te ſpreken.

In de eerſte plaats komt hier in aanmerking de onderſcheidene ſchrijſwijze van ſommige bijwoorden en bijvoegelijke naamwoorden. Dus vindt men *vergeefs*, als bijwoord, niet zelden *vergeefsch* geſchreven; doch tegen de natuur des woords en den aard onzer tale. Wij hebben te voren, bladz. 223, reeds aangemerkt, dat *vergeefs*, even als vele andere onzer bijwoorden, eigenlijk een tweede naamval is. Als bijwoord derhalve vordert het eene enkele *s*; doch, als bijvoegelijk naamwoord, den zamengeſtelden klank van

(*) Vergelijk de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, No. 1, bladz. 31. van het *Mengelwerk*.

van *sch*, als *vergeefsche moeite* en wat dies meer zij. Dus behoort men ook *dagelijks*, *hedendaags*, *ginds*, *regts*, *links*, in den zin van bijwoorden, met eene enkele *s* te schrijven, als eigenlijk tweede naamvallen zijnde van de onderscheidene bijvoegelijke of zelfstandige naamwoorden, waarvan zij komen; doch diezelfde woorden, als bijvoegelijke gebezigd, vereischen de *sch*. Deze uitgang namelijk, bij verkorting voor *isch*, is bij ons een zeer gemeenzame uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, het zij van andere bijvoegelijke, het zij van zelfstandige naamwoorden afkomstig, als *grootsch* van *groot*, *trotsch* van *trots* (*hoogmoed*), *aardsch* van *aarde*, *Haarlemsch* van *Haarlem*, *Amsterdamsch* van *Amsterdam* en honderd andere. Men vindt hiervoor, vooral bij vroegere schrijvers, in de verbuiging wel eens, overeenkomstig de dagelijksche uitspraak, *aardse*, *grootse*; doch deze schikking naar de spreektaal werd in den schrijfstijl, sedert lang, met regt verworpen.

Ten tweede komt de uitgang van sommige werkwoorden op *sen* of *schen* in aanmerking. Ook hieromtrent hebben wel eens misslagen plaats. Dus is het niet zonder voorbeeld, dat *beslisschen* met *sch*, in stede van met de enkele *s*, *beslissen*, geschreven wordt. De laatste schrijfwijze nogtans wordt door den standvastigen voorgang der achtbaarste schrijveren van vroegeren en lateren tijd gevorderd, gelijk te zien is uit de voorbeelden van *slissen*, door

HUYDECOPER, schoon tot een ander oogmerk, bijgebragt (*).

Ten aanzien van *kussen* of *kusschen*, is de voorgang der beste schrijveren niet even eenparig en beslissend. Van beide schrijfwijzen laten zich achtbare voorbeelden bijbrengen; doch de meerderheid pleit, zoo ik meene, stellig voor de enkele *s*, gelijk WEILAND het woord ook in zijn *Woordenboek* heeft opgeteekend (†). Het spreekt van zelf, dat men dan ook het zelfstandig naamwoord *kus*, niet *kusch*, moet schrijven.

Een soortgelijk verschil heeft plaats omtrent *bruischen* of *bruisen*. Het eerste treft men ook bij goede schrijvers wel eens aan, waartoe waarschijnlijk de overeenkomst van *ruischen*, *druischen* aanleiding gaf; doch de laatste schrijfwijze wordt door den voorgang der keurigste schrijveren van vroegeren en lateren tijd bevestigd (§). Zij, die hier *bruizen* met

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 310—313.

(†) Zie eenige voorbeelden van *kussen* tot een ander oogmerk bijeengebragt in de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 30—35, en in HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 26—29, uit welke plaats men zien zal, dat die taalkenner *kussen* schrijft. Dezelfde schrijfwijze ontmoet men ook bij KILIAAN en bij de overzetters van den *Staten Bijbel*.

(§) *Bruisen* wordt alleen door KILIAAN opgeteekend. Dezelfde schrijfwijze hebben ook onze Bijbelvertalers altijd ge-

met eene z fchrijven, geven geen acht op de blijkbare fcherpheid van klank, welke in dit woord bij de uitfpraak wordt waargenomen, en welke den kundigen WEILAND in zijn *Woordenboek* te regt *bruifen* heeft doen opteekenen.

Van *blusfen* of *blusfchen* moet hier insgelijks met een woord gefproken worden. De eerfte fchrijfwijze komt enkele malen voor; doch de laatfle, welke reeds bij KILIAAN gevonden wordt, is door het algemeene gebruik gewettigd. Voor deze pleit ook de waarfchijnlijke afleiding des woords, volgens welke het, met voortzetting der *b* en verwisfeling der *e* in *u*, van welke verwisfeling wij te voren voorbeelden hebben bijgebragt, van *lesfchen* afkomftig is. KILIAAN heeft ook *blesfchen* (*).

Eindelijk moet het onderfcheid tusfchen *wasfen* (*crefcere*) en *wasfchen* (*lavare*) hier nog vermeld worden. Het eerste wordt ook wel eens, bij verzinning, *wasfchen* gefchreven; doch de eenparige voorgang der netfte fchrijveren ftelt de waarheid der voorgedragene onderfcheiding buiten allen twijfel. Ook de naanwkeurige KILIAAN bevestigt dezelve in zijn *Woordenboek*. Dat *was* (*cera*), zonder achtervoeging der *ch*, gefchreven moet worden, zal naauwelijks melding behoeven. De onderrigtingen, wel-

gevolgd. Bij VONDEL vind ik doorgaans *bruizen* gefchreven. Zie zijne *Poëzij*, I. Deel, bladz. 70 en 151.

(*) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op *blusfchen*.

welke men voorts omtrent dit onderwerp nog mogt verlangen, kan men in het *Woordenboek voor de spelling* vinden.

§. 15.

Over de inlasſching der t *in eenige zelfſtandige naamwoorden, en andere woorden.*

Wij gaan thans over ter overweging van eenige invoegingen, welke het gebruik ter bevordering der welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak heeft ingevoerd. Dat ſoortgelijke invoegingen met het oogmerk der tale zeer wel beſtaanbaar, en daarvan in alle talen voorbeelden te vinden zijn, hebben wij in de eerſte Afdeeling dezer Verhandeling reeds opgemerkt, en elders breeder betoogd (*). Hier zullen wij derhalve alleen onderzoeken moeten, in welke gevallen het gebruik en de regelmaat onzer tale dezelve eiſchen, of verbieden. Bij dit onderzoek zal de invoeging der *t* in de eerſte plaats onze aandacht tot zich trekken.

De *t* wordt onder ons meermalen, ter onderſteuning der uitſpraak, aangenomen, zoo als blijkt uit *allenthalve*, *mijnenthalve*, *uwenthalve*, *mijnentwege*, *uwentwege*. Doch bijzonder doet zich de bedoelde

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, I. Afdeeling.

doelde inlasfching voor in de zelfstandige naamwoorden *verbindtenis*, *beeldtenis*, *bekentenis*, *erkentenis*, *gesteltenis*, *ontsteltenis*, *ontstentenis*, alle woorden, welker fchrijfwijze door het gebruik zoodanig gevestigd is, dat men, zonder der tale geweld aan te doen, daarvan niet kan afwijken (*). Desniettegenstaande zijn fommigen, federt eenigen tijd, begonnen, met verwerping der *t*, *gebeurenis* voor *gebeurtenis* te fchrijven, voorzeker om daardoor de fchrijfwijze van dat woord tot de regelmaat van *gefchiedenis*, *belijdenis*, *gelijkenis*, *behoudenis* enz. te rug te brengen. Doch wie, die de aangevoerde zelfstandige naamwoorden op *nis*, welke allen de *t* hebben, gade slaat, zal niet eene fchrijfwijze afkeuren, welke met het algemeene fpraak- en fchrijfgebruik, 't welk *gebeurtenis* verkiest, zoo zeer ftrijdig is? Hierbij komt nog, dat *gebeurtenis* eigenlijk fchijnt gelijk te ftaan met *belofienis*, *geloftenis*, *gedachtenis*, welke het naast afkomstig zijn van de zelfstandige naamwoorden *belofte*, *gelofte*, *gedachte*. Immers kan *gebeurtenis* op dezelfde wijze afgeleid worden van het oude zelfstandige naamwoord *gebeurte*, 't welk nog bij KILIAAN is opgeteekend. Verkiest men dus *gebeurenis* te fchrijven, men fchrijve insgelijks *belovenis*, *gelovenis*, of liever men behoude *gebeur-*

(*) Zie de aangehaalde *Verhandeling*, I. Afdeeling, II. Hoofdftuk, § 3.

beurtenis, gelijk men algemeen *beloftenis*, *geloftenis* schrijft.

Met meer gronds wordt, onzes oordeels, de *t* verworpen in eenige andere woorden, waarin de gemeene uitspraak dezelve insgelijks doet hooren, met name in *ordentlijk*, *opentlijk*, *wezentlijk*, *namentlijk*, *gezamentlijk*, *om mijnentwil*, *om uwentwil* en meer dergelijken. Het eerste woord is, door de inlassching der *t*, tot *ordentelijk* verbasterd, en heeft alzoo, tegen de eigenschap van echt Nederduitsche woorden, den klemtoon op het onzakelijke deel of den uitgang ontvangen. Met regt derhalve heeft de groote HUYDECOPER zich op het nadrukkelijkst tegen eene schrijfwijze verzet, door welke eene der fraaiste eigenschappen onzer tale, van namelijk den klemtoon nimmer anders dan op het zakelijke deel der woorden aan te nemen, verdonkerd wordt (*). Ook zijn alle nette schrijvers na dien tijd hem in de spelling van *ordelijk* of *ordenlijk* gevolgd, en wij twijfelen geenszins, of ieder zal zich gereedelijk naar dezen voorgang schikken.

Vraagt men, welke der beide voorgestelde schrijfwijzen ons verkieslijkst dunke, zoo diene tot antwoord, dat die van *ordelijk*, onzes achtens, de voorkeur verdient, als met het tegenwoordige gebruik

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350—352.

bruik meest overeenſtemmende, 't welk *orde*, niet *orden*, wil geschreven hebben (*). Het is waar, gelijk HUYDECOPER ter aangehaalder plaatſe heeft opgemerkt, *orden* komt met den voorgang der Ouden beter overeen, en wordt ook door de werkwoorden *ordenen*, *verordenen* bevestigd; doch tegen het eerſte kan te regt worden aangemerkt, dat niet het gebruik der Oudheid, maar het thans algemeene gebruik, zoo tegen hetzelve geene gewigtige gronden pleiten, de ſpelling moet regelen. En wat het laatſte aangaat, 't welk het gebruik der Oudheid zeer ſchijnt aan te prijzen, hiertegen merken wij aan, dat er meer voorbeelden zijn van de inlasſching der *n* in afgeleide woorden, zonder dat dezelve zich in het grondwoord vertoont. Men denke aan *havenen* (reinigen) van *have* (bezitting), aan *redenen*, *redeneren*, van *rede* (*ſermo*), gelijk dit woord reeds ten tijde van KILIAAN geſchreven werd, en nog in onze dagen geſchreven wordt.

Opentlijk en *wezentlijk* zijn door het ſchrijfgebruik ſchier geheel verworpen, en worden alleen in de

(*) Er zijn er die *orde* (rang) en *orden* (waardigheid) onderſcheiden; doch deze onderſcheiding, in zich zelve willekeurig, is door het gebruik niet genoeg gevestigd, om ter navolginge te worden aangeprezen. Die tusſchen *rede* (*ratio* en *oratio*) en *reden* (*ratio*, *cauſſa*) is vrij algemeen en daarom door ons gevolgd. Zie KLUIT op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* bij de woorden *rede* en *zegen*.

de dagelijksche zamenspreking gehoord, zoo dat wij vertrouwen, dat niet ligt iemand daaraan, boven *openlijk*, *wezenlijk*, de voorkeur zal geven. — Voor *namentlijk* schrijven de meeste schrijvers sedert een' geruimen tijd *namelijk*, 't welk reeds bij KILIAAN voorkomt, en door ons ter navolginge wordt aanbevolen. — Zoo behoort ook *gezamentlijk* meer tot het spraak- dan schrijfgebruik, welk laatste *gezamelijk* of *gezamenlijk* geschreven wil hebben. Welke dezer beide schrijfwijzen men kieze, is vrij onverschillig; de tweede is misschien eenigzins algemeener, en verdient uit dien hoofde de voorkeur. — Wat eindelijk de uitdrukkingen *om mijnentwil*, *om uwentwil* aangaat, uit het geen HUYDECOPER daaromtrent heeft aangeteekend, blijkt, dat de *t* in dezelve alleen in eene bedorvene uitspraak haren oorsprong heeft, en door het gebruik der meeste achtbare schrijveren verworpen wordt (*).

§. 16.

Over de invoeging der d *in sommige zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden.*

De inlasching der *d* vordert thans onze aandacht. Deze is in verscheidene woorden door het gebruik zoo zeer gevestigd, dat niemand het beproeven zal, die

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 345 en 346.

die letter daaruit te verbannen. Dus zegt en schrijft men algemeen *meerder* voor *meerer*, *diender* voor *diener*, *eerder* voor *eerer*, *deurwaarder* voor *deurwarer*, *tweederlei*, *driederlei* enz. voor *tweeërlei*, *drieërlei*. De *d* vertoont zich ook in *minder* voor *minner*, *boender* voor *boener* van *boenen*, *kelder* voor *keller* van het Latijnsche *cella*, *donder* voor *donner* van het Fransche *tonnerre* of het Latijnsche *tonitru*, *helder* voor *heller* van *hel*, *verder* voor *verrer* van *ver*, in alle welke woorden de *d*, alleen welluidendheidshalve, hare plaats heeft verkregen. Het blijkt dus hieruit, dat ons taalgebruik genegen is de *d*, tot veraangenaming en ondersteuning der uitspraak, in zelfstandige naamwoorden op *er*, en den vergrootenden trap der bijvoegelijke naamwoorden aan te nemen. Wat reden dan valt er uit te denken, om met sommigen die inlassching te verwerpen in alle woorden, waarin het gebruik dezelve niet onveranderlijk gevestigd heeft, en *hoorer*, *zuurer*, *zwarer*, in stede van *hoorder*, *zuurder*, *zwaarder*, te schrijven? Immers kan men billijker wijze niet weigeren der welluidendheid toe te geven, daar dezelve niet slechts in andere beschaafde talen groot gezag heeft over de spelling, maar ook bijzonderlijk in de vestiging van ons taalgebruik zeer is in acht genomen (*). Of zeggen zij misschien, dat *hoorder*, *zuur-*

(*) Zie hieromtrent mijne *bekroonde Verhandeling*, I. Afdeeling II. Hoofdstuk, §. 2 en 3.

waarder, *zwaarder* voor hun gehoor geene meerdere welluidendheid heeft, dan *hoorer*, *zurer*, *zwaarer*? Maar de beslissing over het wel of kwalijk luidende komt niet aan bijzondere personen, maar aan de groote meerderdeid der sprekenden en schrijvenden toe; en deze houdt onbetwistbaar *hoorder*, *zwaarder*, *zuurder* voor welluidender, dan *hoorer*, *zwaarer*, *zurer*. Wat eindelijk de zwarigheid betreft, door sommigen geopperd, dat men, de *d* achter de *r* plaatsende en dus *boorder*, als zelfstandig naamwoord van *boren* zoo wel als van *boorden*, schrijvende, de afleiding der woorden somwijlen onzeker maakt; deze zwarigheid geldt slechts omtrent een enkel woord, en is ook daarom van gering belang, omdat het verband doorgaans alle onzekerheid zal buiten sluiten. Andere bedenkingen van mindere waarde gaan wij met stilzwijgen voorbij, als welke hare eigene wederlegging met zich voeren Het eenige derhalve, 't welk ons te onderzoeken staat, is, wanneer het gebruik de bedoelde inlasching der *d* vordere. — Uit het boven gezegde blijkt reeds, dat wij die inlasching, ter voldoening aan het algemeene gebruik, noodzakelijk achten, wanneer de uitgang *er*, in zelfstandige naamwoorden of den vergrootenden trap van bijvoegelijke naamwoorden, achter de *r* komt, als *hoorder*, *regeerder*, *huurder*, *zwaarder*, *klaarder*, *vruchtbaarder* enz. Wij hebben zulks bij eene andere gelegenheid door voorbeelden, uit schrijvers van onderscheidenen leeftijd bijeengebragt, bevestigd,

waar-

waartoe wij, kortheidshalve, den lezer verwijzen(*). Doch in die zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden, welke den uitgang *er* achter de *l* of *n* aannemen, wordt de bedoelde inlassching door het gebruik der meerderheid verboden. Het is waar, dat men in de dagelijksche uitspraak ook hier niet zelden de invoeging der *d* opmerkt, als *snelder*, *bewoonder*, *dunder*, *kleinder* enz.; doch de raadpleging van het schrijfgebruik, waaruit de beschaafde uitspraak veiligst kan worden opgemaakt, leert ons, dat de meerderheid onzer achtbaarste schrijveren de *d* hier voor overtollig houdt. Ook dit hebben wij, bij eene andere gelegenheid, door voorbeelden bevestigd, welke het ons onnoodig voorkomt hier te herhalen(†). Wij dragen dus als een' algemeenen regel voor, dat men zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, op *er* achter *l* of *n* uitgaande, zonder *d* behoort te schrijven, b. v., *speler*, *sneller*, *edeler*, *weldoener*, *inwoner*, *dunner*, *kleiner* enz., met uitzondering alleen van die woorden, waarin het gebruik die inlassching stellig geboden heeft, en welke aan ieder genoeg bekend zijn.

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, II. Hoofdstuk, §. 2.

(†) Zie mijne *Prijsverhandeling*; t. a. p. §. 3.

§. 17.

Over de inlasſching der e *in zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden.*

Wij zijn thans tot eene bijzonderheid gevorderd, welke op de welluidendheid grooten invloed heeft, de inlasſching namelijk der zachte *e* in zelfſtandige naamwoorden op *nis* en bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos*. Op zich zelve kan deze inlasſching niet anders, dan als regelmatig en met den aard onzer tale geheel overeenkomſtig, beſchouwd worden. Immers vinden wij de zachte *e*, waarop oudtijds, gelijk deskundigen bekend is, alle onze zelfſtandige naamwoorden eindigden (*), in zeer vele woorden welluidendheidshalve ingevoegd, met name in die, welke op *ling*, *nis* en *aar* eindigen, als *vreemdeling*, *kweekeling*, *muiteling*, *ambtenaar*, *tollenaar*, *lesſenaar*, *geheimenis*, *groetenis*, *getuigenis* en zeer vele andere. Doch, niettegenſtaande de invoeging der zachte *e* met den aard en de regelmaat onzer tale zoo volkomen ſtrookt, hebben echter ſommigen, ſedert eenigen tijd, dezelve uit de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* of *loos*, ja zelfs uit eenige zelf-

(*) Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 309. en volg. en *den brief van* A. VERWER *aan Prof.* RELAND, in de aanteekening aangehaald.

zelfſtandige naamwoorden op *nis* getracht te verbannen, en alzoo, tegen de natuur der tale aan, welke op welluidendheid grootelijks gezet is, en tot merkelijke verachtering van hare beſchaafdheid, eene onaangenome botſing van medeklinkers te weeg gebragt. Wie toch is er, die in *erflijk* voor *erffelijk*, *noodzaaklijk* voor *noodzakelijk*, *volmaaktlijk* voor *volmaaktelijk*, *kostlijk* voor *kostelijk* en meer dergelijken niet eenen zeer aanſtootelijken wanklank beſpeurt? — Voor de verbanning der zachte *e* uit zelfſtandige naamwoorden op *nis* valt geheel geene reden uit te denken. Immers is het geenszins twijfelachtig, of het algemeene gebruik hier ſtellig de invoeging der *e* vordere, gelijk die invoeging ook door de regelmaat der overige woorden op *nis* vereischt wordt. Waarom dan zou men *erkendnis*, *bekendnis* (*) voor *erkentenis*, *bekentenis*, *droefnis* voor *droefenis*, *begraafnis* voor *begrafenis*, *beeldnis* voor *beeldtenis* ſchrijven? Ik zie waarlijk hiertoe geene meer-

(*) Deze ſchrijfwijze ſteunt op de onderſtelling, dat *bekentenis*, *erkentenis* van de deelwoorden *bekend*, *erkend* afkomſtig zijn. Doch deze afleiding komt mij bedenkelijk voor; althans geloof ik, dat men met even veel gronds de genoemde woorden van *bekennen*, *erkennen* kan afleiden, gelijk *verbindtenis*, *belijdenis* duidelijk van *verbinden*, *belijden* hunnen oorſprong hebben, zoo dat *bekentenis*, *erkentenis* eigenlijk zijn zou voor *bekennenis*, *erkennenis*.

meerdere reden, dan om *belijdnis*, *geſchiednis*, *geheimnis*, *geheugnis*, voor *belijdenis*, *geſchiedenis*, *geheimenis*, *geheugenis* enz. te ſchrijven. Wil men derhalve niet alle taaleigen omverre ſtooten, en ten laatſte de gauſche taal eene andere gedaante doen aannemen, zoo houde men zich aan die ſchrijfwijze, welke door het gebruik van vroegeren en lateren tijd gevestigd is, en late de *e* in de woorden op *nis* hare plaatſe behouden. Voor de weglating der *e* in de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos* is eenige reden uit te denken, voor zoo verre het gebruik omtrent deze invoeging minder eenparig is, en het uit dien hoofde bezwaarlijk valt daaromtrent vaste bepalingen te maken. Men heeft dus begrepen de eenparigheid best te kunnen uitwerken, door de *e* geheel te verbannen. Doch wie erkent niet, dat dit in waarheid heeten mag den Gordiaanſchen knoop door te hakken? Het is waar, dat onze beste ſchrijvers, als alleen door een donker gevoel van welluidendheid geleid wordende, daaromtrent noch onderling eenſtemmig, noch aan zich zelven volkomen gelijk zijn, en deze oneenparigheid de vastſtelling van doorgaande regelen moeijelijk maakt; doch ik geloof tevens, dat die vastſtelling mogelijk wordt, wanneer men op de regelmaat der tale en het achtbare gebruik naar eisch acht geeft. Wij zullen deze, ten aanzien der onderſcheidene woorden, welke op *lijk* of *loos* uitgaan, kortelijk voorſtellen, en

en daaruit de beslissing van derzelver schrijfwijze, het zij met, het zij zonder de zachte *e*, ontleenen.

De woorden, welke met de *b*, of hare scherpere nabuur *p*, op *l* sluiten, vereischen, zoo om de regelmaat van *schepeling* en dergelijken, als uit hoofde van het vrij algemeene gebruik der beste schrijveren, de zachte *e*, bij welker weglating eene merkelijke wanluidendheid geboren wordt. Men schrijve dus *hebbelijk*, *hopeloos*, *scherpelijk* enz.

Het gezegde is insgelijks ten volle toepasselijk op die woorden, waarin de *d*, of de verwantschapte scherpere *t* op de *l* sluit. Ook hier pleit elks gevoel van welluidendheid, niet min dan de regelmaat van *vondeling*, *vreemdeling*, *bezetteling*, en het doorgaande spraak- en schrijfgebruik, voor de inlassching der zachte *e*: weshalve wij niet aarzelen het schrijven van *dadelijk*, *deugdelijk*, *vastelijk* enz., als een' vastgaanden regel, aan te bevelen.

Niet even stellig beslist het gebruik omtrent de invoeging der zachte *e* in die bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden, waarin de *f* den uitgang *lijk* of *loos* vorafgaat. Wanneer wij echter ons gehoor raadplegen, doet zich in die woorden, bij de weglating der *e*, eene merkelijke wanluidendheid voor. Het komt ons derhalve verkieslijkst voor dezelve ook hier in te lasschen, te meer daar die inlassching met den aard en de regelmaat der ta-

tale (*) volkomen ſtrookt, en door het achtbare ſchrijfgebruik, meer dan de weglating, begunſtigd wordt, gelijk wij bij eene andere gelegenheid door voorbeelden bewezen hebben. Men ſchrijve dus *loffelijk*, *liefelijk*, *ſterfelijk*, *erfelijk*, *verderfelijk* (†).

Het ſtraks bijgebragte geldt insgelijks omtrent woorden, welker zakelijk deel, op *g* eindigende, den uitgang *lijk* of *loos* ontvangt. De beste ſchrijvers voegen in deze, vooral in langere woorden, als *behaaglijk*, *verdraaglijk*, de zachte *e* niet altijd in. Daar echter de voorbeelden van invoeging talrijker zijn, dan die van weglating, en vooral de achtgeving op het gewone ſpraakgebruik ons leert, dat de *e* hier wel degelijk door de meerderheid geoordeeld

wordt

(*) Men denke hier aan *erfenis*, *begrafenis*, *hoveling*, *ſterveling* enz.

(†) Er zijn er, die in de drie laatstgemelde en meer dergelijke woorden de *f* verdubbelen. Doch de tweede *f* is hier geheel overtollig, en wordt door de netſte en zuiverſte ſchrijvers altijd weggelaten. Maar niet even eenparig is hunne voorgang in het plaatſen der enkele of dubbele *f* in woorden, waarin de lange *a* of *e* die letter voorapgaat, als *grafelijk* of *graaffelijk*, *begrafenis* of *begraaffenis*, *vergefelijk* of *vergeeffelijk* en dergelijke. Let men op de doorgaande ſchrijfwijze van *twijfelen*, *oefenen*, *weifelen*, *liefelijk* met eene enkele *f*, zoo ſchijnt men de eerst voorgeſtelde ſpelling te moeten volgen. Doch deze

vol-

wordt de welluidendheid te bevorderen, daar bovendien de aard en regelmaat der tale (*) ons in gevallen, waaromtrent eenige twijfel plaats heeft, veeleer tot de aanneming, dan tot de verbanning der *e* raden, zoo zie ik geene zwarigheid, om ook in de bedoelde woorden de algemeene invoeging der *e*, en dus het fchrijven van *ftrengelijk*, *bedriegelijk*, *genoegelijk*, *dragelijk*, *mogelijk* enz. aan te prijzen.

Ook in woorden, waarin de twee- of drieklank *aai* of *oei* den uitgang *lijk* vooropgaat, als *fraaijelijk*, *moeijelijk*, en dergelijke, achte ik het verkieslijkst de zachte *e* in te voegen. Het is waar, dat het fchrijfgebruik hier weifelend is en geenen vasten grond ter beflisfinge aanbiedt; doch genoeg is het, dat hetzelve die invoeging niet verbiedt, om aan de befchaafde uitfpraak, welke hier vrij duidelijk de *e* laat hooren, toe te geven. En in der daad, wie

voldoet, mijns oordeels, niet volkomen aan de uitfpraak, bijzonderlijk in het woord *vergefelijk*, 't welk, met ééne *f* gefchreven, een vreemd voorkomen verkrijgt. In deze onzekerheid, wat men te kiezen hebbe, zou ik liefst eenen middelweg inflaan, en *grafelijk*, *begrafenis* met eene enkele *f* fchrijven, doch in *vergeeflijk*, waar de *e* achter de *f* bij de uitfpraak nauwelijks wordt opgemerkt, dezelve geheel weglaten, en het woord op de voorgeftelde wijze fchrijven.

(*) Hier komen bijzonderlijk in aanmerking de woorden *geheugenis*, *getuigenis*, *jongeling*, *zuigeling*, *oogelijn*.

wie erkent niet, dat door hare invoeging de overgang van de eerste of voorlaatste lettergreep op de laatste gemakkelijker wordt? Om deze reden ook heeft het gebruik gewild, dat men *vermoeijenis*, niet *vermoeinis*, schrijve. Desgelijks zal men niet aarzelen *vrijelijk*, niet *vrijlijk*, van *vrij*, te schrijven, gelijk dus het gebruik *vrijeling*, niet *vrijling*, heeft vastgesteld.

De woorden, waarin de *k*, als sluitletter van een zakelijk deel, op den uitgang *lijk* of *loos* stuit, vorderen thans onze aandacht. Zoo ergens, hier voorzeker is de inlassching der zachte *e* aan geene bedenking onderhevig. Immers stemt het algemeene spraak- en schrijfgebruik met elks gevoel van welluidendheid te zamen, om die inlassching in de bedoelde woorden voor noodzakelijk te verklaren. Men houde zich dus, met de groote meerderheid der achtbaarste schrijveren, aan de spelling van *bedenkelijk*, *gebruikelijk*, *gemakkelijk*, en welke woorden meer tot deze klasse behooren.

Ook de woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* achter eene lettergreep, op *m* eindigende, aannemen, zullen ons niet lang bezig houden. In deze toch wordt de invoeging der zachte *e* insgelijks door de meerderheid der sprekenden en schrijvenden gevorderd, gelijk dezelve ook plaats heeft in de woorden *aankomeling*, *afstammeling*, en dergelijke. Men schrijve dus bestendig *namelijk*, *heimelijk*, *aannemelijk*, enz.

Niet

Niet even gemakkelijk valt de beslissing omtrent die woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* hebben achter eene zakelijke lettergreep, op *n* eindigende. Immers, zijn er vele dezer woorden, welke, overeenkomstig het doorgaande spraak- en schrijfgebruik, de *e* vereischen, er zijn daarentegen andere, die dezelve, overeenkomstig dat zelfde gebruik, verwerpen. Tot de eerste soort behooren de woorden *mannelijk*, *minnelijk*, *zinnelijk*, *zinneloos*, en dergelijke, tot de laatste *aanzienlijk*, *gewoonlijk*, *doenlijk*, en meer andere. Zal men nu, ter vereffening hiervan, de *e* overal invoegen, of dezelve overal verwerpen? Hoewel van deze uitersten, welke beide even zeer tegen het gebruik aanloopen, het eerste mij verkieslijkst zou voorkomen, geloof ik echter, dat men tot geen van beide zijne toevlugt behoeft te nemen. Wat zwarigheid toch heeft het in, de onderscheiding te volgen, welke ons door het gebruik wordt aan de hand gegeven? Immers zijn de beide straks gemelde klassen van woorden wezenlijk verschillend, daar de eerste met eene korte en scherpe, de laatste met eene lange en slepende lettergreep op den uitgang *lijk* of *loos* stuiten. Men schrijve dus *mannelijk*, *minnelijk*, *kunnelijk*, met inlassching, maar daarentegen *aanzienlijk*, *alleenlijk*, *gewoonlijk*, met weglating der zachte *e*.

Omtrent de woorden, welke de *r* voor den uitgang *lijk* of *loos* hebben, zij alleen met een enkel woord aangemerkt, dat deze, overeenkomstig het al-

algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, de zachte *e* niet behoeven, gelijk dezelve mede in *keurling*, *huurling*, *leerling*, en in de woorden op *nis*, als *ſtoornis* enz. niet geplaatst wordt. De Dichters voegen ſomwijlen, wel is waar, ook in deze woorden de zachte *e* tusſchen in; doch, daar deze zich de vrijheid hebben voorbehouden, om dezelve in woorden, welke haar kunnen aannemen, naar vereisch der maat, al of niet te plaatſen, kan hun gezag in dit opzigt niet beſlisſen.

De woorden, welke den uitgang *lijk* achter de *s* hebben, vorderen de invoeging der zachte *e* niet even ſtellig als vele andere. Het gebruik der beste ſchrijveren is hier weifelend, vooral in die, welke voor de *s* geenen anderen medeklinker hebben, als *wijslijk* of *wijsſelijk*, *vreeslijk* of *vreesſelijk*. Intusſchen ben ik van gevoelen, dat het raadzaamst is dezelve ook hier in te voegen, zoo om de geneigdheid onzer tale tot de aanneming der zachte *e*, als omdat de uitſpraak dezelve in vele woorden zeer duidelijk, in alle meer of min doet hooren, en het ſchrijfgebruik althans het tegendeel niet gebiedt. Alleen geloof ik, dat, overeenkomſtig het ſpraak- en ſchrijfgebruik, de woorden *geneeslijk*, *verkieslijk* hiervan moeten uitgezonderd worden.

Wij zijn thans gevorderd tot die woorden, in welke de *s* met de *ch* voor den uitgang *lijk* vereenigd is. Hier kan de invoeging der zachte *e*, mijns bedunkens, niet worden in twijfel getrokken. Niet al-

alleen toch is de zachte *e* hier noodzakelijk, om de wanluidendheid voor te komen, welke door de botsing van zoo vele medeklinkeren ontstaan moet, en de gemelde woorden zuiver, dat is, met bescheidenlijke uitdrukking van den zamengestelden klank der *sch*, te kunnen uitspreken, maar de invoeging dier letter wordt ook door den voorgang der beste schrijveren stellig geboden. Men schrijve dus *heuschelijk*, *menschelijk*, *vleeschelijk* enz.

De woorden eindelijk, waarin de *w*, volgens de tegenwoordige schrijfwijze, de *l* vooropgaat, worden insgelijks best met de zachte *e* geschreven. Dit toch komt mij voor, zoo met den voorgang der beste schrijveren, en de beschaafde uitspraak, als met de regelmaat van *nieuweling*, *vertrouweling*, *huwelijk* meest overeen te stemmen. Ingevolge hiervan schrijve men *getrouwelijk*, *gruwelijk*, *nieuwelijk*, *vrouwelijk* enz. (*).

Ten besluite voegen wij hier nog de aanmerking bij, dat, gelijk de dichter natuurlijk aan de voorgestelde bepalingen niet gehouden is, zoo ook de redenaar daarvan somwijlen mag afwijken, wanneer de zamenvoeging zijner woorden, en in 't bijzonder de aard der voorgestelde denkbeelden eene stevigheid en sterk-

(*) Zie verder over de inlassching der zachte *e* mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, III. Hoofdstuk, alwaar het hier kortelijk voorgestelde breeder ontvouwd en door voorbeelden bevestigd is.

sterkte van uitspraak vordert, welke de invoeging der zachte *e* niet gedoogt. Immers lijdt het geenen twijfel, dat eene al te groote gezetheid op het regelmatige somwijlen voor de welsprekendheid zoo wel als de dichtkunst schadelijk is. Vergelijk eene aanteekening op mijne Verhandeling *over den rijkdom en de voortreffelijkheid der Nederduitsche taal*, in het V. D. van de *Werken der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde*, bladz. 142—144.

§. 18.

Over de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

Ons schiet nog overig, omtrent de spelling van woorden, welke uit vreemde talen ontleend zijn, eene en andere aanmerking in het midden te brengen, ten einde het verschil, 't welk omtrent de spelling van verscheidene dier woorden plaats heeft, zoo-veel mogelijk te vereffenen. Wij moeten, om hierin wel te slagen, bovenal de soorten der bedoelde woorden naauwkeurig onderscheiden. Er zijn, namelijk, van dezelve twee hoofdsoorten, waarvan de eerste zoodanige woorden behelst, welke, offchoon van uitheemschen oorsprong zijnde, echter door veelvuldig en langdurig gebruik, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben en voor Nederduitsche kun-

kunnen gelden. Tot de tweede hoofdſoort behooren de eigenlijk gezegde vreemde woorden, welke, als in onze taal niet zijnde ingelijfd, terſtond hunnen uitheemſchen oorſprong verraden. Eindelijk zijn er nog andere woorden, welke tusſchen deze beide hoofdſoorten in ſtaan, die, namelijk, waaromtrent het eenigermate onzeker is, of men dezelve, als der taal reeds werkelijk toegeëigend, dan als vreemde woorden, te beſchouwen hebbe. Daar die onzekerheid de voorname oorzaak is van het verſchil van ſpelling, 't welk in deze woorden plaats heeft, zal het noodig zijn, dat wij dezelve, zoo veel mogelijk, trachten weg te nemen. Laat ons nu zien, wat eene gezonde taalkunde in 't gemeen, en het Nederduitsch ſpraakgebruik in 't bijzonder ons, met betrekking tot de opgegevene ſoorten, leere.

Hoewel onze taal met weinige andere het voorregt heeft van eene oorſpronkelijke taal te zijn, heeft zij echter, deels uit behoefte, deels uit andere oorzaken, verſcheidene woorden ontleend uit de talen van zulke volkeren, met welke onze voorvaders gemeenſchap hadden. Tot deze woorden behooren, bij voorbeeld, *kerker*, *kasteel*, *paleis*, *lantaarn*, *bisſchop*, *leek*, *kamer*, *tafel*, *tempel*, *wijn*, *klooster*, *troon*, *engel*, *kanaal*, *diaken*, *predikant* en honderd andere. Deze en ſoortgelijke woorden, eens in de taal aangenomen, werden natuurlijk in de uitſpraak naar den Nederduitſchen tongval gebogen, en met zulke enkele en zamengevoegde klan-

klanken geschreven, als in het Nederduitsch gebruikelijk waren. Eensdeels was de gemakkelijkheid hiervan oorzaak, anderdeels het besef, hoe wanvoegelijk het zijn zou, de taal, door een inmengsel van vreemde woordvormen en klankverbeeldingen, te ontsieren en tot een bont zamenweeffel te maken. Men vond in deze gedaante-verandering te minder zwarigheid, omdat de duidelijkheid daardoor veeleer bevorderd, dan benadeeld, en de spelling tot meerdere eenparigheid gebragt werd. Hetzelfde valt, gelijk deskundigen bekend is, ook in andere, zoo oudere als nieuwere, talen op te merken. De Latijnen, wier taal men weet, dat voor een groot deel uit de Griekfche ontleend is, gaven aan de woorden, uit dezelve overgenomen, eene gedaante, welke met den aard hunner tale overeenkomstig was. Men denke flechts aan *vinum* van οἶνος, *for*, *fari*, van φάω, φημι, *fama* van φημη, *navis* van ναῦς en honderd anderen. Ook in het Hoogduitsch (om van andere nieuwere talen, grootendeels uit het Grieksch en Latijn gevormd, niet te spreken) heeft het gebruik, ten aanzien der woorden, welke van elders in de taal zijn ingelijfd, denzelfden regel vastgesteld (*). Wanneer men op het voorgestelde acht geeft, moet men zich verwonderen over de verkiezing van sommigen, die in eeni-

(*) Zie ADELUNG *Umständl. Lehrgeb.* enz. II. Th. § 665 en 666.

eenige woorden, welke reeds als Nederduitfche zijn aangenomen, den oorfpronkelijken vorm meer of min willen behouden. Ik bedoel hier dezulken, die aan de fchrijfwijze van *canaal*, *choor*, *punct*, *koleur*, *charakter* of *character*, *clasfe*, *cingel* (*), *feraph*, *propheet*, *throon*, *fcepter* (†), *cancelier*, *comptoir*, *triumph*, de voorkeur geven boven die van *kanaal*, *koor*, *punt*, *kleur*, *karakter*, *klasfe*, *fingel*, *feraf*, *profeet*, *troon*, *fchepter*, *kanfelier*, *kantoor*, *triumf*, welke laatfte fpelling met den aard onzer tale meer overeenkomt. Immers ftrijdt de door hen aangeprezene fchrijfwijze, welke voorzeker tot beter verftand der woorden niets kan bijdragen, met het gebruik der tale, zoo als het-

zel-

(†) Dat dit woord als een Nederduitsch woord befchouwd, en dus ook als zoodanig gefchreven moet worden, leert ons het daarvan afgeleide *omfingelen*, 't welk niet, gelijk het oorfpronkelijke, van elders overgenomen, maar alleen aan de Nederduitfche taal eigen en naar de regelmaat van hare werkwoorden gevormd is.

(*) Men vindt hiervoor ook wel *fepter* gefchreven. Doch dat *fchepter* alleen goed en regelmatig is, blijkt daaruit, dat vreemde woorden, welke *fc* of *fk* hebben, in het Nederduitsch overgaande, gemeenlijk *fch* aannemen, als *fchrijven* van *fcribere*; *fchrijn*, en *fchrijnwerker* van *fcrinium*; *fchorpioen* van *fcorpio fchabel*, *voetfchabel* van *fcabellum* en meer anderen. Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 75 in de Aanteekening.

zelve boven door ons ontvouwd is. Men brengt hiertegen misschien in, dat het burgerregt van vele dezer woorden twijfelachtig is; maar zijn zij niet allen bij de beste schrijvers van vroegeren en lateren tijd in algemeen gebruik, en verre de meesten voor geene verwisseling met een ander gebruikelijk Neêrduitsch woord vatbaar? Het woord *karakter*, bij voorbeeld, 't welk onder de voorgestelde zijne vreemde herkomst niet het minst duidelijk verraadt, is voor ons volstrekt onmisbaar, daar wij geen Nederduitsch woord bezitten, 't welk het denkbeeld, daarin vervat, volkomen uitdrukt. Hetzelfde zal men, bij eenig nadenken, omtrent de meeste andere woorden bevinden. Er is derhalve hoe genaamd geene reden, waarom men de opgegevene woorden niet overeenkomstig den aard onzer tale zou schrijven, ten ware het gebruik zich daartegen aankantte; doch dat dit het geval is, zal niet ligt iemand staande houden, wien de voorgang der achtbaarste schrijveren eenigermate bekend is. Alleen is het schrijfgebruik ten aanzien van het woord *kantoor* minder eenparig, daar velen, en onder deze ook WAGENAAR, hetzelve, om zijne afleiding van het Fransche *compter*, *comptoir* schrijven. Doch deze schrijfwijze strijdt geheel met de uitspraak, welke altijd *kantoor* doet hooren, en heeft in der daad niets, waardoor zij zich aanbeveelt. De kennis der afleiding toch, wel verre van de beteekenis des woords op te helderen, strekt veeleer om verwarring

voort

voort te brengen, daar het woord geenszins alleen in gebruik is ter beteekenis van eene *plaats, waar geteld wordt*. Er is dus volstrekt geene reden, om de afleiding in dezen te volgen, welke, gelijk wij boven gezien hebben, alleen daarom de spelling behoort te regelen, opdat de ware kracht en beteekenis der woorden des te duidelijker in het oog mogen loopen. Doch, al ware ook het volgen der afleiding in dezen van belang, zoo zou dit alleen omtrent de Fransche taal, waartoe het grondwoord *compter* behoort, geenszins omtrent de Nederduitsche gelden. Van daar ook, dat men in onze taal, gelijk in alle andere, bij de overneming en inlijving van vreemde woorden, zich om de afleiding weinig bekommerd, maar aan de woorden zulke eene gedaante gegeven heeft, waardoor zij nader gebragt werden tot de taal, in welke zij het burgerregt ontvingen. Zoo is, b. v., *bisschop* buiten tegenspraak uit het Grieksche ἐπισκοπος gesproten; maar hoe groot is niet de verandering, die het Grieksche woord ondergaan heeft? *Luitenant*, en het Fransche *lieutenant*, zijn zeker in den grond dezelfde woorden; maar hoe aanmerkelijk verschilt niet de Hollandsche schrijfwijze van de oorspronkelijke? Dat men nu onder ons reeds zeer lang *kantoor* uitgesproken en geschreven heeft, blijkt daaruit, dat men het woord op die wijze meermalen bij vroegere schrijvers aantreft. Dus leest men (om een enkel voorbeeld bij te brengen) in de ge-

dichten van POOT, II. Deel, bladz. 33 van de uitgaaf in klein formaat.

In uw *goudkantoren* wassen
Atlas appels, hoog en laag.

Ook de woorden *feniks* en *filozoof*, waarvoor velen, nader aan den oorsprong blijvende, *phenix* en *philosoof* schrijven, baren eenige bedenkelijkheid; doch de eerste schrijfwijze wint meer en meer veld, en heeft, althans ten aanzien van het eerste, 't welk in een' figuurlijken zin in onze taal is ingelijfd, volstrekt geene zwarigheid. Het laatste, voor 't welk wij een eigen, even nadrukkelijk, woord bezitten (*), behoorde billijkerwijze uit den schrijfstijl verbannen te worden; weshalve de beslissing over deszelfs schrijfwijze van geen belang is.

Hebben wij tot dus verre beweerd, dat vreemde woorden, welke in onze taal het burgerregt verkregen hebben, als Nederduitsche moeten geschreven worden, dit beweerde moet nogtans met eenige uitzondering worden opgevat, voor zoo verre namelijk het gebruik zich daartegen niet verzet. Immers hebben wij gezien, dat het ongeraden en van geene nut-

(*) Dat namelijk van *wijsgeer*, een woord, welks deugdelijkheid, mijns achtens, door den Hoogleeraar KLUIT zeer wel verdedigd is tegen HOOGSTRATEN, in de Aanteekening op deszelfs *Geslachtlijst*, bladz. 139 en 140.

nuttigheid is een algemeen gevestigd gebruik te wederstreven. Men volge dan hetzelve ook in de spelling van *cedel*, *ceder*, *cel*, *cement*, *cijfer*, *cijns*, *cipier*, *cirkel*, *citer*, *oceaan*, en meer dergelijken; woorden alle, die, wel is waar, in onze taal niet kunnen gemist worden, en waarvan sommige uit dien hoofde wel eens met de *s* voorkomen (*), doch in welke het algemeene gebruik nogtans (om welke redenen valt moeijelijk te bepalen) de uitheemsche *c* bewaard heeft.

Hetzelfde is toepasselijk op de woorden *cilinder*, *cimbaal*, *cipres*, in welke wij echter meenen dat de Nederduitsche *i*, overeenkomstig de gemeene uitspraak, met regt de plaats der Latijnsche *y* vervangt, daar het gebruik de behouding van dit uitheemsche letterteeken niet stellig gewild heeft, maar veeleer voor de aangewezene verwisseling pleit. Om gelijke reden wordt ook in *citer* de *h* achter de *c* weggelaten, schoon dezelve in het Latijnsche *cithara* voorkomt. Het geen omtrent *cilinder*, *cimbaal* enz. is aangemerkt, geldt ook ten aanzien van het woord *nimf*, afkomstig van het Latijnsche *nympha*. Omtrent *chaos* of *kaos*, gelijk eenigen verkiezen te schrijven, zij verder nog met een woord aangemerkt, dat

(*) Dus leest men, bij voorbeeld, op eene enkele plaats van VONDEL *siment* voor *ciment* of *cement*, en bij HOOFT *sirkel* voor *cirkel*.

dat het algemeene gebruik, onzes achtens, de eerste schrijfwijze vordert.

Meer valt er in te brengen voor de verwisseling der *ch* in *k* in de woorden *Kristus*, *Kristenen*. Deze verwisseling is reeds zeer oud. Doch, in de vroegste tijden, week men van de oorspronkelijke schrijfwijze dier woorden nog verder af, schrijvende *Kerst* voor *Christus*, 't welk in ons *Kerstijd* nog overig is, *Kersten* voor *Christen*, *Kerstenen* voor *doopen*, *tot een' Christen maken*, zoo als nog ten tijde van KILIAAN gebruikelijk was (*). Men kan dus uit het gebruik der Ouden geen bewijs voor de verwisseling der *ch* in *k* in de gemelde woorden ontleenen, daar men ziet, dat zij zich omtrent dezelve eene zoo groote vrijheid veroorloofd hebben. In de zeventiende Eeuw werd, met den eigenlijken vorm der voorschrevene woorden, ook de *ch* in dezelve vrij algemeen hersteld, hoe zeer sommigen zich ook toen, gelijk in latere tijden, aan de schrijfwijze met *k* hielden. Men kan echter niet zeggen, dat deze schrijfwijze het gebruik meer voor zich heeft, dan die met *ch*, maar moet veeleer het tegendeel erkennen. Geeft men verder acht, dat *Christus* door het gebruik voor eenen, uit het Grieksch ontleenden, eigennaam geldt, zoo schijnt het natuurlij-

(*) Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederduitsche Letterkunde*, II. Deel, bladz. 108 en volg. en HUYDECOPER op *Melis Stoke*, I. Boek, v. 154.

lijker en met ons taalgebruik meer overeenkomſtig te zijn, de oorſpronkelijke ſpelling in dit woord te behouden, waaruit van zelf volgt, dat men dan ook *Christen* met *ch* moet ſpellen. En deze ſpelling met *ch* komt mij ook daarom verkieslijkst voor, omdat onze groote WAGENAAR, wien wij in twijfelachtige gevallen het regt van beſlisſinge hebben toegekend, ons daarin is voorgegaan.

Gelijk men de laatstgemelde woorden meer of min beſchouwen kan, als behoorende tot de boven opgegevene middelklasſe, zoo kan men daartoe met nog meer regt brengen de woorden *apotheker*, *genie*, *officier*, *advocaat*, *procureur*, *commisſaris*, *fiscaal* en dergelijke. De meeste dezer woorden zijn door het gebruik wel is waar gevestigd, en kunnen, zonder ſtijfheid en gevaar van misverſtand, niet wel voor Nederduitſche verwisſeld worden; doch men kan dezelve echter niet beſchouwen als in onze moedertaal zijnde ingelijfd, daar zij in den ſchrijfſtijl niet of zelden voorkomen, en hunne uitheemſche afkomst terſtond aan den dag leggen. Van daar dan ook, dat men daarin gewoonlijk de oorſpronkelijke en van ons taaleigen afwijkende ſpelling behoudt, ſchrijvende, bij voorbeeld, de *h* achter de *t* in *apotheker*, gevende aan de *g* in *genie* eene uitſpraak, welke die letter in onze taal geenszins heeft, en wat dies meer is. Dit gebruik ſteunt, gelijk uit het gezegde valt af te nemen, op een' goeden grond, en verdient derhalve door ons te wor-

den nagevolgd. Intusſchen is er onder de opgegevene woorden een enkel, welks ſpelling door velen meer tot den vorm der Nederduitſche woorden wordt teruggebragt. Dus ſchrijft WAGENAAR, en anderen met hem, *advokaat* met de Nederduitſche *k*, welke men ook meermalen in *fiskaal* aantreft. De zaak is vrij onverſchillig; echter zou ik liefst mij aan de *c* houden, daar de woorden geen volkomen burgerregt hebben.

De tweede hoofdklasſe, waartoe wij thans gevorderd zijn, maken de eigenlijk gezegde vreemde woorden uit. Men kan deze weder onderſcheiden in dus genaamde bastaardwoorden, en in den Nederlanderen vreemde eigennamen. Wat de eerſte aangaat, deze behoorden eene taal, zoo rijk in nadrukkelijke woorden, als de Nederlandſche, nimmer te ontſieren. Zoo men dergelijke woorden echter gebruikt, gelijk men dit zeker ſomwijlen bezwaarlijk vermijden kan, moet men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorſpronkelijken vorm doen behouden, daar zij anderzins een wanſtaltelijk aanzien verkrijgen. Dus ſchrijve men *juſtitie*, *executie*, *exempel*, *request* (*) enz. Doch het zal onnoodig zijn, ons daarbij langer op te houden; liever willen wij over de eigennamen nog iets naders in het midden brengen. In

(*) Ik heb dit woord, opzettelijk, als voorbeeld, hier bijgevoegd, omdat ik daarvoor, ſedert eenige jaren, in de openbare aankondigingen veelal *rekwest* geschreven vord; eene ſpelling, die aan de uitſpraak geenszins voldoet, noch waarvoor, mijns oordeels, eenige gegronde reden valt aan te voeren.

In het algemeen geldt ten aanzien dezer woorden de regel, dat men derzelver oorſpronkelijke ſpelling, zoo veel mogelijk, onveranderd moet laten. Dus ſchrijve men *Cyprus*, *Cyrus*, *Cyrenius*, *Cicero*, *Cato*, *Xerxes*, *Alexander*, *Rhodus*, *Timotheus*, *Horatius*, overeenkomſtig den eenpafigen en op goede gronden rustenden voorgang der beste ſchrijveren. Deze regel nogtans heeft eenige bepalingen, gelijk wij bij deszelfs opgave reeds aanduidden, en thans nader in bijzonderheden zullen toonen. De eerſte dier bepalingen verbiedt het gebruik van zulke zamenvoegingen van klanken, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Deze kent, bij voorbeeld, geenen gemengden klank van *ae*, welke bij de Latijnen aan den Griekſchen klank *αι* beantwoordde. Van daar ook misſen wij de regte uitſpraak van dezen klank, en laten overal, waar dezelve voorkomt, dien der *e* hooren. Billijkerwijze dus wordt deze laatſte voor het gemengde klankteeken *ae* in de plaats geſteld, in de woorden *Egypte*, *Cefar*, *Judea*, *Galilea*, *Mattheus*, en meer dergelijke vreemde benamingen van plaatſen of perſonen. Het gezegde omtrent de *ae* geldt insgelijks ten aanzien van *oe*, welke gemengde klank in onze taal geheel onbekend is, en waarvoor dus billijkerwijze de enkele *e* in plaats wordt geſteld. Dus ſchrijve men *Crefus*, *Phebus*, en zoo in andere gelijkſoortige woorden. — Meer bedenkelijkheid heeft het, of men de *ph* in eigennamen overal in *f* verwisſelen, en dus *Frygie*, *Faë-*

Faëton, *Febus*, *Filippus*, *Efezen* enz. zal schrijven. Hier valt, zoo voor het behoud als voor de verwisseling der *ph*, het gezag van vele achtbare schrijveren aan te voeren, en laat derhalve de beslissing des geschils zich van daar bezwaarlijk ontleenen. Wat andere gronden aangaat, zeker is het, dat wij in onze taal geene *ph*, maar wel het daarmede gelijkstaande klankteeken *f* hebben; doch ook de Latijnen hadden de *ph* eigenlijk niet in hunne taal, maar namen dezelve nogtans over in die woorden, welke zij uit het Grieksch ontleenden. Hetzelfde is op de Fransche taal toepasselijk. Ik zou derhalve, daar het gebruik de *ph* niet geheel verworpen heeft, in dit geval liefst den algemeenen regel, onder ons ten aanzien van vreemde benamingen aangenomen, doen gelden, om namelijk in derzelver spelling, zoo na mogelijk, aan het oorspronkelijke te blijven, en overeenkomstig hiermede *Phrygie*, *Phaëton* enz. verkiezen te schrijven. Billijkerwijze nogtans, zoo ik meene, worden hiervan uitgezonderd zulke namen, welke als inlandsche en eigene beschouwd kunnen worden, en welker uitgang geene vreemde herkomst verraadt, als *Jozef*, *Filips*, waarvan de eerste een gemeenzame naam is onder ons, terwijl de laatste, welke aan vele Nederlandsche Vorsten eigen is geweest, insgelijks als inheemsch kan worden aangemerkt. Verder is in sommige eigennamen ook omtrent de plaatsing der *c* of *k* eenig verschil. Dit verschil betreft

of

of zulke eigennamen, welke onder ons gemeenzaam zijn, of die, welke uit het Grieksch, waarin de *k*, niet de *c*, bekend was, herkomstig zijn. Tot de eerste soort behooren *Jacobus*, *Cornelia*, *Catharina*; tot de laatste *Codrus*, *Corinthe*, *Colosse* en meer dergelijke benamingen. In de eerstgemelde wordt, mijns achtens, de Latijnsche *c* gevoegelijk behouden, wanneer zij op de voorgestelde wijze gebruikt worden met uitgangen, welke, aan onze taal vreemd zijnde, aan dezelve een Latijnsch aanzien geven. Doch *Jacob*, *Katrijn* enz., waarbij de Latijnsche uitgang is weggelaten, en welke dus een meer Nederduitsch voorkomen hebben, vereischen, mijns oordeels, de Nederduitsche *k*. Om diezelfde reden zou ik *Konstantijn*, *Konradijn* en dergelijken met eene *k* schrijven, gelijk het doorgaande gebruik dit ook medebrengt. Ook in *Konstantinopel* wordt, mijns achtens, de *k* met regt geplaatst, daar het veelvuldig gebruik van dezen naam der bekende Turksche hoofdstad denzelven buiten de klasse der eigenlijk gezegde vreemde benamingen sluit. Wat de tweede soort van eigennamen aangaat, ik erken, dat de *k* in dezelve met veel schijn van redenen verdedigd wordt; doch houdt men daarbij wel genoeg in het oog, dat wij alle Grieksche namen, als 't ware door het kanaal der Latijnsche sprake, ontvangen, en de spelling, daarin gebruikelijk, aangenomen hebben? Het woord *Codrus*, bij voorbeeld, schrijven wij algemeen op de wijze der Latijnen,

nen, die den Griekschen uitgang *ες* in hun *us* veranderen. Voor het Grieksche Αριστείδης schreven de Latijnen, die geenen gemengden klank uit *e* en *i* kenden, *Aristides*, en wij h b n, op hun voetspoor, dezelfde schrijfwijze aangenomen. Zou het dan niet regelmatiger zijn, in Grieksche benamingen ook de Latijnsche *c* voor de Grieksche en Nederduitsche *k* te behouden? Mij althans komt het zoo voor; weshalve ik liefst *Codrus*, *Corinthe*, *Colosse* enz. schrijven zou.

De tweede bepaling van den boven voorgestelden hoofdregel verwerpt zulke bijvoegselen, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Van dezen aard, bij voorbeeld, is de plaatsing der *h* achter oorspronkelijk Hebreeuwsche wo rden, als *Jehovah*, *Selah*, waarvoor men doorgaans, en om goede redenen, *Jehova*, *Sela* zonder *h* geschreven vindt.

De derde bepaling gedoogt de verwisseling van onderling verwantschapte letteren, om daardoor de spelling naauwkeuriger te doen beantwoorden aan de uitspraak. De Latijnsche taal, bij voorbeeld, heeft alleen de *s*, ter uitdrukking zoo van den zachteren als scherperen klank, welke eerste bij ons door de *z* wordt aangeduid. Wat zou ons dan verbieden in woorden, welke den zachteren klank doen hooren, de *z* in de plaats der *s* te stellen, vooral wanneer deze geene eigennamen zijn van Romeinsche plaatsen of persoonen? Men schrijve dan *Azie*, *Efeze*, *Mozes*, *Jezus*, *Jeruzalem* en dergelijken, ge-

gelijk vele keurige schrijvers, tot welke ook WAGENAAR behoort, ons zijn voorgegaan. Doch ik zou zwarigheid maken, om die verwisseling ook tot Romeinsche eigennamen uit te strekken, gelijk dezelfde WAGENAAR doet, wanneer hij, in het Iste Deel zijner *Vaderlandsche Historie*, alomme *Cezar* voor *Cesar* schrijft, hoewel hij elders (*) in de spelling van den naam der stad *Cesarea*, welke naar *Cesar* genoemd werd, de *s* behoudt, ten bewijze, dat hij zelf het voor bedenkelijk hield, deze verwisseling overal te doen doorgaan.

Omtrent de uitgangen der vreemde eigennamen zal het naauwelijks noodig zijn iets te zeggen. Ieder weet, dat dezelve, met uitzondering van eenige namen van landen en plaatsen, door het gebruik genoeg bekend, doorgaans onveranderd blijven. De dichters hebben zich ten dezen aanzien grootere vrijheid voorbehouden, verwerpende naar vereisch der maat, zoo verre de welluidendheid zulks niet verbiedt, de Latijnsche uitgangen *us* en *a*, en schrijvende, bij voorbeeld, *Homeer*, *Pindaar*, *Admeet*, *Minerv'*, *Heleen* en dergelijken, voor *Homerus*, *Pindarus*, *Admetus*, *Minerva*, *Helena*, enz. In prosa wordt deze verwerping minder geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden als *Vespasiaan*, *Quinctiliaan* en weinige andere.

BIJ-

(*) *Geschiedenissen der Christelijke Kerke*, enz. bladz. 211.

BIJLAGE,

Behelzende een onderzoek omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange e *of* o *twijfelachtig is.*

In de 8ste § van onze 2de Afdeeling over de vokaalverlenging ſprekende, hebben wij betoogd, dat de hard-lange *e* en *o*, in onderſcheiding van de zachtlange, op voorgang onzer beste ſchrijveren, door verdubbeling der vokaal behoort aangewezen te worden. Doch wij hebben daarbij tevens aangemerkt, dat, om hierin eenparigheid uit te werken, niet ſlechts eene naauwkeurige opgave noodzakelijk is van alle die woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben, maar ook het verſchil beslist moet worden, 't welk zich, ten dezen aanzien, in de uitſpraak en ſchrijfwijze van eenige woorden opdoet. Er zijn namelijk woorden, welke in den eenen tongval een hard-lang, in den anderen een zacht-lang geluid doen hooren; door ſommige ſchrijvers met eene enkele, door andere met eene dubbele *e* of *o* geſchreven worden. De beslisſing, welke uitſpraak en ſchrijfwijze de meeſte goedkeuring verdiene, moet, mijns oordeels, uit deze drie gronden worden opge-

gemaakt; vooreerst uit het geen de oude, met de onze verwantſchapte, talen, als de Meſogothiſche, Angelſaxiſche, Frankduitſche enz., ons daaromtrent leeren; ten andere uit het gebruik der keurigſte ſchrijveren, die de hard-lange *e* en *o* in de ſpelling van de zacht-lange onderſcheiden hebben; en eindelijk, ten derde, uit de meest gebruikelijke uitſpraak in die ſtreken van ons vaderland, waar het gemelde onderſcheid nog in het ſpreken wordt waargenomen, met name in Rotterdam en de verdere aan of over de Maas gelegene plaatſen, in Zeeland, en, ten opzigte der *e*, ook in Groningen. Daar de raadpleging van elk dezer gronden, omtrent de bedoelde woorden, natuurlijk eene meer of min verſchillende uitkomst moet geven, zoo zal het noodig zijn vooraf te bepalen, aan welken grond, of aan welke vereeniging van gronden men een beſliſſend gezag hebbe toe te kennen.

Dat de eerſte grond, welke uit het ſchrijfgebruik in de oude verwantſchapte talen ontleend wordt, op zich zelven en tegen andere gronden overſtaande, geene kracht van beſliſſing heeft, zal, vertrouwen wij, door ieder gaarne erkend worden. Dezelve kan dus alleen dienen, om, wanneer de beide andere gronden de ſchaal als 't ware in evenwigt doen hangen, haar naar de eene of andere zijde te doen overſlaan. Even gereedelijk zal men mij, geloof ik, toeſtemmen, dat, wanneer de voorgang der meeſte

ſcho-

achtbare schrijveren met de uitspraak van een der opgenoemde plaatsen of gewesten overeenkomt, de uitspraak en schrijfwijze van een woord, volgens die overeenkomst, bepaald moet worden. Niet minder redelijk en betamelijk komt het mij voor, die uitspraak en spelling te doen gelden, voor welke het gezag van een deel der achtbaarste schrijveren en de eenstemmige uitspraak dier Nederlanderen pleiten, welke het verschil van klank tusschen de hard- en zacht-lange *e* en *o* doen hooren.*

Maar hoedanig zal men het geschil beslissen, wanneer de laatst aangevoerde grond door het gebruik der meeste achtbare schrijveren wederspoken wordt? Moeijelijk voorzeker is het, hier uitspraak te doen, daar het gezag zich aan beide zijden even groot vertoont. Misschien echter zullen de volgende bedenkingen eenigermate kunnen strekken, om ons uit deze onzekerheid tot eene vaste bepaling te brengen.

Het is een algemeen erkende grondregel, dat, niet de uitspraak van een of ander bijzonder gewest, maar de gemeenlandsche uitspraak aan het schrijfgebruik ten rigtsnoer moet strekken. Maar waaruit wordt deze gemeenlandsche uitspraak veiligst opgemaakt? Immers uit het eenparig gebruik der beste en keurigste schrijveren. Passen wij nu dezen grondregel op ons tegenwoordig onderwerp toe, zoo zullen wij, mijns achtens, aan den voorgang der achtbaarste schrijveren in dezen meer gezags moeten toekennen, dan aan de uitspraak, in de boven genoem-

de

de gewesten heerſchende. De eerſte toch biedt ons de gemeenlandſche uitſpraak aan, terwijl de laatſte ons ſlechts vertoont, hoedanig een of ander woord in een bijzonder gewest wordt uitgeſproken. In die woorden bovenal, waarin het gebruik der achtbaarſte ſchrijveren, onderſcheiden van de uitſpraak der te voren genoemde gewesten, door thans nog plaats hebbende verwisſelingen bevestigd wordt, lijdt het, mijns oordeels, geenen twijfel, of dat gebruik als gegrond op de gemeenlandſche uitſpraak zij aan te merken. Dus heeft (om het laatſte door een enkel voorbeeld op te helderen) in het woord *begeeren*, naar den Rotterdamſchen en Zeeuwſchen tongval, de zacht-lange *e* plaats, terwijl de genoegzaam eenparige voorgang der achtbaarſte ſchrijveren van vroegeren tijd ons daarin de hard-lange *e* doet opmerken. En wordt deze laatste door het algemeen gebruikelijke *gierig* niet krachtiglijk bevestigd, wanneer men bedenkt, dat alleen de hard-lange, nimmer de zacht-lange *e*, bij ons met den tweeklank *ie* verwisfeld wordt? In het woord *menig* daarentegen doet de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak de hard-lange *e* hooren, terwijl bij vroegere ſchrijvers daarin eenparig de zacht-lange *e* voorkomt. En hiervoor pleit wederom de, in de dagelijkſche uitſpraak gehoord wordende, verkorting der *e* en verdubbeling der *n*, zoodat het woord *mennig* luide, daar deze verkorting en verdubbeling, volgens de

waarneming van TEN KATE (*), bij ons geene plaats heeft dan in woorden, welke de zachte *e* hebben. Ook zal het van belang zijn, in zulke gevallen op de spelling van vroegere Zeeuwsche of Rotterdamsche schrijvers acht te geven, om te zien, of dezelve met de tegenwoordige uitspraak al dan niet overeenkome. Immers, zoo dit laatste eens mogt blijken, zou men daaruit geen ongegrond vermoeden van een plaats hebbend verloop mogen afleiden; welk vermoeden natuurlijk tot vermindering van het gezag der tegenwoordige uitspraak zou strekken.

Voorts moeten wij omtrent de schrijvers, wier gezag wij, ter bepaling van de schrijfwijze der in geschil zijnde woorden, hebben ingeroepen, nog met een woord melden, dat wij ten dien einde, op een' enkelen na, met alle die schrijvers geraadpleegd hebben, welke op bl. 124—126. dezer Verhandeling zijn opgenoemd. Bovendien hebben wij, tot hetzelfde oogmerk, nog de werken van andere schrijvers van vroegeren en lateren tijd nageslagen, als die van ANNA BYNS, CORNELIS VAN GHISTELE en COLIJN VAN RIJSSELE, drie Vlaamsche en Brabandsche schrijvers van de zestiende Eeuw; voorts die van den Zeeuwschen Dichter ADRIANUS HOFFERUS, en van den Rotterdamschen Dichter JOACHIM OUDAAN, die beiden in de

(*) Zie II. Deel, bladz. 237—240.

de zeventiende Eeuw gebloeid hebben; en eindelijk de werken van eenige Dichters der achttiende Eeuw, met name van den Vlaardingſchen Dichter ARNOLD HOOGVLIET, van FRANS DE HAES en DIRK SMITS, beiden van Rotterdam geboortig, en van den keurigen SYBRAND FEITAMA, die, ofſchoon een Amsterdammer zijnde, nogtans de onderſcheiding der hard- en zacht-lange *e* en *o* zorgvuldig heeft waargenomen.

Na deze voorbereidende aanmerkingen gaan wij over, om van ons bevinden, ten aanzien der onderſcheidene in geſchil zijnde woorden, met bijvoeging der noodige opgaven, verſlag te doen, en daaruit, met inachtneming der voorgeſtelde gronden, de beſlisſing omtrent derzelver ſchrijfwijze op te maken. Eerst zullen wij in eene alphabetiſche orde die woorden opgeven, waarin de harde *e*, en daarna die, waarin de harde *o* twijfelachtig is.

E.

BEER. Volgens de waarneming van TEN KATE, I. D. bl. 254. komt dit woord, in deszelfs onderſcheidene beteekenisſen, zoo bij ons, als in de oude aanverwante talen, met een zacht en hard geluid voor; doch de Rotterdamſche uitſpraak pleit ſtellig voor het harde geluid, waarmede onze achtbaarſte ſchrijvers overeenſtemmen. Zoo heb ik hetzelve met de harde of dubbele *e* aan-

nen, die den Griekſchen uitgang *ες* in hun *us* veranderen. Voor het Griekſche Αριστειδης ſchreven de Latijnen, die geenen gemengden klank uit *e* en *i* kenden, *Ariſtides*, en wij hebben, op hun voetſpoor, dezelfde ſchrijfwijze aangenomen. Zou het dan niet regelmatiger zijn, in Griekſche benamingen ook de Latijnſche *c* voor de Griekſche en Nederduitſche *k* te behouden? Mij althans komt het zoo voor; weshalve ik liefst *Codrus*, *Corinthe*, *Coloſſe* enz. ſchrijven zou.

De tweede bepaling van den boven voorgeſtelden hoofdregel verwerpt zulke bijvoegſelen, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Van dezen aard, bij voorbeeld, is de plaatſing der *h* achter oorſpronkelijk Hebreeuwſche woorden, als *Jehovah*, *Selah*, waarvoor men doorgaans, en om goede redenen, *Jehova*, *Sela* zonder *h* geſchreven vindt.

De derde bepaling gedoogt de verwisſeling van onderling verwantſchapte letteren, om daardoor de ſpelling naauwkeuriger te doen beantwoorden aan de uitſpraak. De Latijnſche taal, bij voorbeeld, heeft alleen de *s*, ter uitdrukking zoo van den zachteren als ſcherperen klank, welke eerſte bij ons door de *z* wordt aangeduid. Wat zou ons dan verbieden in woorden, welke den zachteren klank doen hooren, de *z* in de plaats der *s*, te ſtellen, vooral wanneer deze geene eigennamen zijn van Romeinſche plaatſen of perſoonen? Men ſchrijve dan *Azie*, *Efeze*, *Mozes*, *Jezus*, *Jeruzalem* en dergelijken, ge-

gelijk vele keurige ſchrijvers, tot welke ook WAGENAAR behoort, ons zijn voorgegaan. Doch ik zou zwarigheid maken, om die verwisſeling ook tot Romeinſche eigennamen uit te ſtrekken, gelijk dezelfde WAGENAAR doet, wanneer hij, in het Iſte Deel zijner *Vaderlandſche Historie*, alomme *Cezar* voor *Ceſar* ſchrijft, hoewel hij elders (*) in de ſpelling van den naam der ſtad *Ceſarea*, welke naar *Ceſar* genoemd werd, de *s* behoudt, ten bewijze, dat hij zelf het voor bedenkelijk hield, deze verwisſeling overal te doen doorgaan.

Omtrent de uitgangen der vreemde eigennamen zal het naauwelijks noodig zijn iets te zeggen. Ieder weet, dat dezelve, met uitzondering van eenige namen van landen en plaatſen, door het gebruik genoeg bekend, doorgaans onveranderd blijven. De dichters hebben zich ten dezen aanzien grootere vrijheid voorbehouden, verwerpende naar vereisch der maat, zoo verre de welluidendheid zulks niet verbiedt, de Latijnſche uitgangen *us* en *a*, en ſchrijvende, bij voorbeeld, *Homeer*, *Pindaar*, *Admeet*, *Minerv'*, *Heleen* en dergelijken, voor *Homerus*, *Pindarus*, *Admetus*, *Minerva*, *Helena*, enz. In proſa wordt deze verwerping minder geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden als *Veſpaſiaan*, *Quinctiliaan* en weinige andere.

BIJ-

(*) *Geſchiedenisſen der Christelijke Kerke*, enz. bladz. 211.

HUYSEN in zijne *Sticht. Rijmen*, bl. 15 en 18.; de Vertalers van den *Staten Bijbel* op ontelbare plaatsen (*); HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 39 en 133.; HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 38, 88, 198, 202, 206, 215 en 315; DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 193, 197 en 203; en eindelijk OUDAAN in zijn' *Haagschen Broedermoord*, bl. 27. Tegen zoo vele voorbeelden van de harde *e* in het woord *begeeren*, zijn mij slechts zeer weinige van de zachte *e* voorgekomen. In de *Gentsche Spelen van Sinne* van 1639. vind ik eens *begeren*, maar op eene andere plaats wederom *begeeren*. Gelijk verschil is mij in de *Historie der Nederlantscher Oorlogen* van E. VAN REYD voorgekomen, waaruit ik twee voorbeelden van *begeren* op bl. 12 en 21., doch daarentegen één voorbeeld van *begeeren*, op den keerkant der laatstgemelde bladzijde, heb opgeteekend. Ook in de *Nederduytsche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 29., heb ik *begeren* aangetroffen, waarbij nog eenige voorbeelden uit latere Rotterdamsche Dichters zouden gevoegd kunnen worden. Doch, wie zal deze weinige en onbeduidende voorbeelden in vergelijking willen brengen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 447., en hunne aldaar aangehaalde Taalregels, te vinden achter de *Historie der Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 79.

gemaakt; vooreerst uit het geen de oude, met de onze verwantſchapte, talen, als de Meſogothiſche, Angelſaxiſche, Frankduitſche enz., ons daaromtrent leeren; ten andere uit het gebruik der keurigſte ſchrijveren, die de hard-lange *e* en *o* in de ſpelling van de zacht-lange onderſcheiden hebben; en eindelijk, ten derde, uit de meest gebruikelijke uitſpraak in die ſtreken van ons vaderland, waar het gemelde onderſcheid nog in het ſpreken wordt waargenomen, met name in Rotterdam en de verdere aan of over de Maas gelegene plaatſen, in Zeeland, en, ten opzigte der *e*, ook in Groningen. Daar de raadpleging van elk dezer gronden, omtrent de bedoelde woorden, natuurlijk eene meer of min verſchillende uitkomst moet geven, zoo zal het noodig zijn vooraf te bepalen, aan welken grond, of aan welke vereeniging van gronden men een beſliſſend gezag hebbe toe te kennen.

Dat de eerſte grond, welke uit het ſchrijfgebruik in de oude verwantſchapte talen ontleend wordt, op zich zelven en tegen andere gronden overſtaande, geene kracht van beſliſſing heeft, zal, vertrouwen wij, door ieder gaarne erkend worden. Dezelve kan dus alleen dienen, om, wanneer de beide andere gronden de ſchaal als 't ware in evenwigt doen hangen, haar naar de eene of andere zijde te doen overſlaan. Even gereedelijk zal men mij, geloof ik, toeſtemmen, dat, wanneer de voorgang der meeſte

---

BIJLAGE,

Behelzende een onderzoek omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange e *of* o *twijfelachtig is.*

In de 8ste § van onze 2de Afdeeling over de vokaalverlenging sprekende, hebben wij betoogd, dat de hard-lange *e* en *o*, in onderscheiding van de zacht-lange, op voorgang onzer beste schrijveren, door verdubbeling der vokaal behoort aangewezen te worden. Doch wij hebben daarbij tevens aangemerkt, dat, om hierin eenparigheid uit te werken, niet slechts eene naauwkeurige opgave noodzakelijk is van alle die woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben, maar ook het verschil beslist moet worden, 't welk zich, ten dezen aanzien, in de uitspraak en schrijfwijze van eenige woorden opdoet. Er zijn namelijk woorden, welke in den eenen tongval een hard-lang, in den anderen een zacht-lang geluid doen hooren; door sommige schrijvers met eene enkele, door andere met eene dubbele *e* of *o* geschreven worden. De beslissing, welke uitspraak en schrijfwijze de meeste goedkeuring verdiene, moet, mijns oordeels, uit deze drie gronden worden opge-

harde en zachte *e* het zuiverst is bewaard gebleven, heerschende is. Men schrijve dus *deren* met eene enkele *e*.

GEEL. Het Angelsaxische *gelewe*, *geolu* en *geoluwe* pleit voor de zachte *e* in dit woord. Het gezag van KILIAAN daarentegen bevestigt de hardheid der *e* in hetzelve, welke ook gestaafd wordt door het gebruik van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 92, en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 193, 210 en 358. De zachte *e* integendeel heb ik aangetroffen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 147, en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 53, overeenkomstig met de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak, welke algemeen de zachte *e* doet hooren. Deze zachte *e* wordt ook krachtiglijk bevestigd door het van *geel* afkomstige *geluwe*, van waar *geluwen*, *vergeluwen*, welke woorden ook bij KILIAAN met eene enkele *e* voorkomen. Desgelijks leest men in onze Bijbelvertaling, waaruit anders geen bewijs voor noch tegen te ontleenen valt, *gėluwe*, *Psalm* LXVIII. v. 14. Het komt mij derhalve best voor, de lange *e* in *geel* voortaan als zacht aan te merken, en dus te schrijven *het gele*, niet *het geele van een ei*.

GENEEREN of GENEREN. De zachte *e* in dit woord, en in het zelfstandige *nering*, wordt bevestigd, door het Frankduitsche *neran*, en het

achtbare ſchrijveren met de uitſpraak van een der opgenoemde plaatſen of gewesten overeenkomt, de uitſpraak en ſchrijfwijze van een woord, volgens die overeenkomst, bepaald moet worden. Niet minder redelijk en betamelijk komt het mij voor, die uitſpraak en ſpelling te doen gelden, voor welke het gezag van een deel der achtbaarſte ſchrijveren en de eenſtemmige uitſpraak dier Nederlanderen pleiten, welke het verſchil van klank tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* doen hooren.

Maar hoedanig zal men het geſchil beſlisſen, wanneer de laatst aangevoerde grond door het gebruik der meeſte achtbare ſchrijveren wederſproken wordt? Moeijelijk voorzeker is het, hier uitſpraak te doen, daar het gezag zich aan beide zijden even groot vertoont. Misſchien echter zullen de volgende bedenkingen eenigermate kunnen ſtrekken, om ons uit deze onzekerheid tot eene vaste bepaling te brengen.

Het is een algemeen erkende grondregel, dat, niet de uitſpraak van een of ander bijzonder gewest, maar de gemeenlandſche uitſpraak aan het ſchrijfgebruik ten rigtſnoer moet ſtrekken. Maar waaruit wordt deze gemeenlandſche uitſpraak veiligst opgemaakt? Immers uit het eenparig gebruik der beste en keurigſte ſchrijveren. Pasſen wij nu dezen grondregel op ons tegenwoordig onderwerp toe, zoo zullen wij, mijns achtens, aan den voorgang der achtbaarſte ſchrijveren in dezen meer gezags moeten toekennen, dan aan de uitſpraak, in de boven genoem-

de

de gewesten heerschende. De eerste toch biedt ons de gemeenlandsche uitspraak aan, terwijl de laatste ons slechts vertoont, hoedanig een of ander woord in een bijzonder gewest wordt uitgesproken. In die woorden bovenal, waarin het gebruik der achtbaarste schrijveren, onderscheiden van de uitspraak der te voren genoemde gewesten, door thans nog plaats hebbende verwisselingen bevestigd wordt, lijdt het, mijns oordeels, geenen twijfel, of dat gebruik als gegrond op de gemeenlandsche uitspraak zij aan te merken. Dus heeft (om het laatste door een enkel voorbeeld op te helderen) in het woord *begeeren*, naar den Rotterdamschen en Zeeuwschen tongval, de zacht-lange *e* plaats, terwijl de genoegzaam eenparige voorgang der achtbaarste schrijveren van vroegeren tijd ons daarin de hard-lange *e* doet opmerken. En wordt deze laatste door het algemeen gebruikelijke *gierig* niet krachtiglijk bevestigd, wanneer men bedenkt, dat alleen de hard-lange, nimmer de zacht-lange *e*, bij ons met den tweeklank *ie* verwisseld wordt? In het woord *menig* daarentegen doet de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak de hard-lange *e* hooren, terwijl bij vroegere schrijvers daarin eenparig de zacht-lange *e* voorkomt. En hiervoor pleit wederom de, in de dagelijksche uitspraak gehoord wordende, verkorting der *e* en verdubbeling der *n*, zoodat het woord *mennig* luide, daar deze verkorting en verdubbeling, volgens de

S waar-

waarneming van TEN KATE (*), bij ons geene plaats heeft dan in woorden, welke de zachte *e* hebben. Ook zal het van belang zijn, in zulke gevallen op de ſpelling van vroegere Zeeuwſche of Rotterdamſche ſchrijvers acht te geven, om te zien, of dezelve met de tegenwoordige uitſpraak al dan niet overeenkome. Immers, zoo dit laatſte eens mogt blijken, zou men daaruit geen ongegrond vermoeden van een plaats hebbend verloop mogen afleiden; welk vermoeden natuurlijk tot vermindering van het gezag der tegenwoordige uitſpraak zou strekken.

Voorts moeten wij omtrent de ſchrijvers, wier gezag wij, ter bepaling van de ſchrijfwijze der in geſchil zijnde woorden, hebben ingeroepen, nog met een woord melden, dat wij ten dien einde, op een' enkelen na, met alle die ſchrijvers geraadpleegd hebben, welke op bl. 124—126. dezer Verhandeling zijn opgenoemd. Bovendien hebben wij, tot hetzelfde oogmerk, nog de werken van andere ſchrijvers van vroegeren en lateren tijd nageslagen, als die van ANNA BYNS, CORNELIS VAN GHISTELE en COLIJN VAN RIJSSELE, drie Vlaamſche en Brabandſche ſchrijvers van de zestiende Eeuw; voorts die van den Zeeuwſchen Dichter ADRIANUS HOFFERUS, en van den Rotterdamſchen Dichter JOACHIM OUDAAN, die beiden in de

(*) Zie II. Deel, bladz. 237—240.

de zeventiende Eeuw gebloeid hebben; en eindelijk de werken van eenige Dichters der achttiende Eeuw, met name van den Vlaardingſchen Dichter ARNOLD HOOGVLIET, van FRANS DE HAES en DIRK SMITS, beiden van Rotterdam geboortig, en van den keurigen SYBRAND FEITAMA, die, ofſchoon een Amsterdammer zijnde, nogtans de onderſcheiding der hard- en zacht-lange *e* en *o* zorgvuldig heeft waargenomen.

Na deze voorbereidende aanmerkingen gaan wij over, om van ons bevinden, ten aanzien der onderſcheidene in geſchil zijnde woorden, met bijvoeging der noodige opgaven, verſlag te doen, en daaruit, met inachtneming der voorgeſtelde gronden, de beſlisſing omtrent derzelver ſchrijfwijze op te maken. Eerst zullen wij in eene alphabetiſche orde die woorden opgeven, waarin de harde *e*, en daarna die, waarin de harde *o* twijfelachtig is.

E.

BEER. Volgens de waarneming van TEN KATE, I. D. bl. 254. komt dit woord, in deszelfs onderſcheidene beteekenisſen, zoo bij ons, als in de oude aanverwante talen, met een zacht en hard geluid voor; doch de Rotterdamſche uitſpraak pleit ſtellig voor het harde geluid, waarmede onze achtbaarſte ſchrijvers overeenſtemmen. Zoo heb ik hetzelve met de harde of dubbele *e* aan-

getroffen in de *Refereynen* van ANNA BYNS, III. B. bl. 18; in den *Roomschen Byencorf* van ALDEGONDE, f°. 228. v°. van de uitgave van 1574.; in de *Nederduytsche Poëmata* van D. HEINSIUS, bl. 4.; in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 36, 39 en 62; den berijmden *Virgilius* van VONDEL, bl. 10; de *Nederduytsche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 95.; de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 190; en de *Poëzy* van OUDAAN, I. D. bl. 153. Onze Bijbelvertaling bevestigt mede deze hardheid der *e*, als waarin men doorgaans *beyr* geschreven vindt.

De aangehaalde bewijzen zullen, vertrouw ik, meer dan voldoende geacht worden, om in dit woord de hard-lange *e* aan te nemen.

BEGEEREN of BEGEREN. Volgens het te voren aangemerkte, wordt dit woord, zoo in Zeeland als te Rotterdam, thans met de zachte *e* uitgesproken. Deze zachte *e* komt overeen met het Angelsaxische *geornian*, *gyrnian*; doch het Mesogothische *gairnan* pleit voor de harde *e* (*). Ook het algemeen gebruikelijke *gierig* wijst duidelijk de harde *e* in dit woord aan, daar deze laatste alleen, nimmer de zachte *e*, met den tweeklank *ie* verwisseld wordt. Maar heeft er misschien van ouds in dit woord tweederlei uitspraak bij ons plaats ge-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 167.

gehad? Het Angelſaxisch ſchijnt dit vermoeden eenigzins te begunſtigen; doch bij onze vroegere ſchrijvers is mij hiervan geen ſpoor voorgekomen, maar integendeel eene ſtandvastige eenparigheid in het gebruik der dubbele *e*, welke, gelijk men weet, de hardheid dier letter bewijst. Reeds in der *Leecken Spiegel*, een handſchrift van de veertiende Eeuw, vindt men, volgens getuigenis van den taalkundigen CLIGNETT (*), *begeeren* met de dubbele *e* geſchreven. Dezelfde ſchrijfwijze ontmoet men in het Handſchrift der Vertalinge van *Boëthius* door *Jacop Vilt*, in den jaare 1470. vervaardigd (†). Voor de hardheid der *e* pleiten verder de Antwerpſche *Spelen van Sinne*, van den jare 1561; ANNA BYNS in hare *Refereynen*, II. B. bl. 30 en 50., en III. B. bl. 9.; C. VAN GHISTELE in zijne vertaling van de *Aeneis*, bl. 7 en 45.; COLIJN VAN RIJSSELE in zijn' *Spiegel der Minnen*, bl. 25, 28, 29, 43, 46 en 74.; COORNHERT in zijne Vertaling van *Cicero over de Plichten*, bl. 21, 25, 62, 64, 77, 98, 110 en 124.; ALDEGONDE in zijn' *Roomſchen Bijencorf*, fol. 23, 81, 108 en 237.; KILIAAN in zijn *Woordenboek*; D. HEINSIUS in zijne *Nederd. Poëm.*, bl. 117; CAMPHUY-

(*) Zie zijne doorwrochte Voorrede voor den *Teuthonista*, bl. LXVI. in de Aanteekening.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve* enz. III. D. bl. 485.

HUYSEN in zijne *Sticht. Rijmen*, bl. 15 en 18.; de Vertalers van den *Staten Bijbel* op ontelbare plaatsen (*); HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 39 en 133.; HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 38, 88, 198, 202, 206, 215 en 315; DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 193, 197 en 203; en eindelijk OUDAAN in zijn' *Haagschen Broedermoord*, bl. 27. Tegen zoo vele voorbeelden van de harde *e* in het woord *begeeren*, zijn mij slechts zeer weinige van de zachte *e* voorgekomen. In de *Gentsche Spelen van Sinne* van 1639. vind ik eens *begeren*, maar op eene andere plaats wederom *begeeren*. Gelijk verschil is mij in de *Historie der Nederlantscher Oorlogen* van E. VAN REYD voorgekomen, waaruit ik twee voorbeelden van *begeren* op bl. 12 en 21., doch daarentegen één voorbeeld van *begeeren*, op den keerkant der laatstgemelde bladzijde, heb opgeteekend. Ook in de *Nederduytsche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 29., heb ik *begeren* aangetroffen, waarbij nog eenige voorbeelden uit latere Rotterdamsche Dichters zouden gevoegd kunnen worden. Doch, wie zal deze weinige en onbeduidende voorbeelden in vergelijking willen brengen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 447., en hunne aldaar aangehaalde Taalregels, te vinden achter de *Historie der Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 79.

gen met de ſtandvastige eenparigheid, welke wij bij de achtbaarſte ſchrijvers in de ſpelling van *begeeren* aantreffen? Ik meen dus uit al het bijgebragte te mogen opmaken, dat de harde *e* in *begeeren* tot de gemeenlandſche uitſpraak behoort, en gevolgelijk dit woord met eene dubbele *e* moet geſchreven worden.

DEEREN of DEREN. Reeds in het Angelſaxisch doet zich in dit woord tweederlei dialekt voor, *dæren* en *derian*, waarvan het eerſte aan onze harde, het laatſte aan onze zachte *e* beantwoordt (*). Hetzelfde ſchijnt bij ons reeds vroeg te hebben plaats gehad; althans vindt men in het *Woordenboek* van KILIAAN *deeren* en *deren* opgeteekend, gelijk mede in dat van PLANTIJN, die zelfs aan de zachte *e* de voorkeur ſchijnt te geven, als verwijzende van *Deeren* op *Deren*, bij welk laatſte hij de beteekenisſen van dit woord en deszelfs afſtammelingen opgeeft. In andere ſchriften nogtans der zestiende Eeuw is mij de harde *e* voorgekomen, als in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne*, in de vertaalde *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7, en in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 25. Dezelfde ſchrijfwijze doet zich reeds vroeger voor in de meergemelde *Vertaling* van

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 244.

van *Boëthius* door JACOP VILT (*). De hardheid der *e* in dit woord wordt insgelijks bevestigd door het gebruik van eenige schrijvers der zeventiende Eeuw, als van de Overzetters van den *Staten Bijbel*; van CAMPHUYSEN in zijne *Psalmen*, Ps. 2; van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 332 en 362; en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 187 en 200. Doch daarentegen is de zachte *e* mij voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 39; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 52; in den *Haagschen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 31; en van de schrijvers der achttiende Eeuw, in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 62, en in den *Rottestroom* van SMITS, bl. 24. — Intusschen pleiten de aangehaalde voorbeelden meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e*; weshalve ik, niettegenstaande de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak de laatste bevestigt, de *e* in dit woord nogtans hard zou stellen, zoo niet uit KILIAAN en PLANTIJN duidelijk bleek, dat daarin van ouds reeds een dialektverschil plaats greep. Deze opmerking maakt het, mijns oordeels, verkieslijkst de uitspraak te volgen, welke in die gewesten, waar het onderscheid der har-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 436.

harde en zachte *e* het zuiverst is bewaard gebleven, heerfchende is. Men fchrijve dus *deren* met eene enkele *e*.

GEEL. Het Angelfaxifche *gelewe*, *geolu* en *geoluwe* pleit voor de zachte *e* in dit woord. Het gezag van KILIAAN daarentegen bevestigt de hardheid der *e* in hetzelve, welke ook geftaafd wordt door het gebruik van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 92, en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 193, 210 en 358. De zachte *e* integendeel heb ik aangetroffen in de *Pfalmen* van HUBERT, bl. 147, en in den *Rotteftroom* van SMITS, bl. 53, overeenkomftig met de tegenwoordige Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak, welke algemeen de zachte *e* doet hooren. Deze zachte *e* wordt ook krachtiglijk bevestigd door het van *geel* afkomftige *geluwe*, van waar *geluwen*, *vergeluwen*, welke woorden ook bij KILIAAN met eene enkele *e* voorkomen. Desgelijks leest men in onze Bijbelvertaling, waaruit anders geen bewijs voor noch tegen te ontleenen valt, *gèlúwe*, *Pfalm* LXVIII. v. 14. Het komt mij derhalve best voor, de lange *e* in *geel* voortaan als zacht aan te merken, en dus te fchrijven *het gele*, niet *het geele van een ei*.

GENEEREN of GENEREN. De zachte *e* in dit woord, en in het zelfftandige *nering*, wordt bevestigd, door het Frankduitfche *neran*, en het

Angelsaxische *nerian*, *generian* (*). Bij ons schijnt daarin van ouds tweederlei uitspraak te hebben plaats gehad, doch die met de harde *e* te voren de algemeenste te zijn geweest. Dit blijkt uit KILIAAN, die *neeren*, *neere*, *neering*, *geneeren*, met de dubbele *e* heeft opgeteekend, doch bij wien men ook *nere*, *neringe* ontmoet, waar hij tot *neere*, *neeringe* verwijst. De meeste voorbeelden, door mij uit vroegere schrijvers opgeteekend, pleiten wel voor de hardheid der *e*; doch het ontbreekt echter niet aan bewijzen, zoo niet voor de zachtheid, althans voor het van ouds bestaan van tweederlei dialekt in dit woord. In de Antwerpsche *Spelen van Sinne* vind ik het woord altijd met eene dubbele *e* geschreven; in de *Refereynen* van A. BYNS zijn mij twee voorbeelden van de harde, II. B. bl. 50 en III. 104, doch daarentegen ook twee voorbeelden van de zachte *e* voorgekomen, II. B. bl. 26 en III. 106. Eene dergelijke oneenparigheid heb ik ontmoet in den *Roomschen Byencorf* van ALDEGONDE, alwaar het woord f° 218, en 250 v° met de dubbele, doch f° 214 v° met de enkele *e* voorkomt. In REYDS *Historie der Ned. Oorlogen* heb ik het woord driemalen, op bl. 6, 9 en 13, met eene dubbele, doch op bl. 32. *nering* met eene en-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 251, en 259, die aan de zachte *e* de voorkeur schijnt te geven.

enkele *e* aangetroffen. De laatstgemelde schrijfwijze is mij, zonder uitzondering, voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 19, 20 en 31. Daarentegen heb ik bij HUYGENS en DE DECKER alleen de harde *e* of *ee* ontmoet. Zie des eersten *Korenbloemen*, I. D. bl. 199, en de *Rijmoeffeningen* des laatsten, I. D. bl. 196. De aangevoerde voorbeelden, ofschoon meer voor de harde *e* pleitende, doen echter zien, dat de zachte *e* oudtijds ook in de genoemde woorden heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak deze laatste alleen doet hooren, aan dezelve de voorkeur geven, en het schrijven van *neving* en *generen* zou aanprijzen.

HEETEN of HETEN, (noemen). Het Mesogothische *haitan*, en het Angelsaxische *hætan* pleiten voor de scherpe *e*; doch in den laatstgemelden tongval treft men ook de zachte *e* aan in *hetan*, *hettan*. De hardheid der *e* wordt insgelijks krachtiglijk bevestigd door de uitspraak van *hieten*, *heiten*, welke in sommige oorden van ons Vaderland gehoord wordt. Ook KILIAAN en de overzetters van den Staten-Bijbel hebben *heeten*; en niet alleen deze, maar ook alle vroegere en latere schrijvers, welke ik daarover heb nagezien. Dus komt de dubbele *e* in dit woord voor in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de

Re-

Refereynen van A. BYNS, II. B. bl. 40, 57, 64 en 82; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 12; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 10; in COORNHERTS *Vertaling van Cicero over de pligten*, bl. 124; in den *Roomschen Bijencorf* van ALDEGONDE, f° 229 v° en 265; in de *Historie der Nederl. Oorlogen* van E. VAN REYD, bl. 18; in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. D. bl. 38 en 62; in de *Psalmen* van CAMPHUYSEN, *Psalm* 128; de *Korenbloemen* van HUYGENS, I. D. bl. 37, 49, 190, 202, 223, 232, 235, 244 en 378; en de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 84, 92, 107, 128 en 185. Ook de Zeeuwen spreken het woord eenigzins hard uit. De Rotterdamsche uitspraak intusschen wil *heten* met de zachte *e*, waarmede eenige schrijvers, van daar afkomstig, instemmen, en welke verdedigd wordt door den taalkundigen WEILAND, in zijn *Woordenboek* op *heten*. Hij beroept zich op de oude tongvallen; doch deze pleiten, gelijk wij zagen, niet minder voor de hardheid dan voor de zachtheid der *e*. Bijzonderlijk ook voert hij het oude woord *chedan*, *quedan* ten bewijze aan. Doch, al heeft *heeten* ook hiervan onbetwistbaar zijn' oorsprong, zoo kan nogtans hetzelve reeds zeer vroeg op de tong der Nederlanderen verscherpt zijn, gelijk duidelijk blijkt uit der *Leecken Spiegel*,

gel, een handschrift der veertiende Eeuw, alwaar men *heeten*, *geheeten* aantreft (*). Op grond van al het aangevoerde maak ik geene zwarigheid, om de *e* in dit woord hard te stellen, en dus het schrijven van *heeten* aan te prijzen.

KEELE of KELE. Ook in dit woord heeft van ouds tweederlei uitspraak plaats gehad, zoo als blijkt uit KILIAAN, die *keele*, *kele*, en *keelen*, *kelen*, als het werkwoord, heeft opgeteekend. Het Angelsaxische *ceole*, *ciolon* pleit voor de zachte *e* (†). Onze Bijbelvertalers hebben insgelijks overal de zachte *e* in dit woord gebruikt. Zie, bij voorbeeld, *Spreuk.* XXIII. 2, *Ps.* V, 10. *Matth.* XVIII. 28. Ook bij HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 318, heb ik *kele* aangetroffen; doch daarentegen *keelen* bij DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, II. D. bl. 270. Uit deze weinige voorbeelden blijkt, dunkt mij, genoegzaam, dat de zachte *e* oudtijds in dit woord, niet

(*) Zie de meergemelde *Voorrede* van CLIGNETT voor den *Teuthonista*, bladz. LXVI. Ook komt het woord reeds met eene dubbele *e* voor in het oude lied, geplaatst in mijne *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid*, bladz. 3, en in de Vertaling van *Boëthius* door JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 47.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 154, welke, voornamelijk om die reden, aan de zachte *e* de voorkeur geeft.

niet minder dan de harde, heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de tegenwoordige Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak die letter altijd zacht doet hooren, van oordeel ben, dat men, met den taalkundigen WEILAND in zijn *Woordenboek*, *kele*, niet *keele*, behoort te schrijven.

KEEREN of KEREN. Er schijnt in dit woord van ouds tweederlei tongval te hebben plaats gehad. In het Angelsaxisch ontmoet men *acæran* (*vertere*), 't welk aan onze harde *e* beandwoordt, en *cerran*, *cyran*, *cyrran*, welke met onze zachte *e* overeenkomen (*). Dat hetzelfde verschil ook bij ons heeft plaats gegrepen, mag men uit KILIAAN opmaken, die nogtans het woord alleen in den zin van *verrere*, *reinigen*, met de harde en zachte *e* heeft opgeteekend, terwijl het in dien van *vertere* bij hem alleen hard is. Hij schijnt dus *keeren* (*vertere*) en *keren* (*verrere*) als onderscheidene woorden aan te merken; doch hiervoor is, zoo veel mij bekend is, volstrekt geen grond, maar veeleer moeten beide beteekenissen, van welke de eene zeer gevoegelijk uit de andere kan worden afgeleid, geacht worden tot hetzelfde woord te behooren. Het is dus alleen de vraag, welke schrijfwijze, die met de harde, of met de zachte *e*, de algemeenste zij. Tot antwoord op deze vraag diene, dat ik schier bij alle schrij-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 256.

ſchrijvers, welke te voren zijn opgenoemd, met eene ſtandhoudende eenparigheid in dit woord de hard-lange *e* heb aangetroffen. Ik zou dit gezegde door eene aanzienlijke lijst van plaatſen kunnen bevestigen, zoo niet die omſlag mij noodeloos voorkwam in eene zaak, welke aan zoo weinig bedenkelijkheid onderhevig is. De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak toch pleit hier insgelijks voor de hardheid der *e*, zoo dat er, voor zoo veel ik weet, geen ander ſpoor van hare zachtheid voorhanden is, dan 't welk, bij den aanvang van dit onderzoek, uit het Angelſaxisch en het *Woordenboek* van KILIAAN is opgegeven. Men zal derhalve, naar ik vertrouw, niet aarzelen, met mij te beſluiten, dat de *e* in het bedoelde woord als hard is aan te merken, en hetzelve dus *keeren*, niet *keren*, geſchreven moet worden.

KEETEN of KETEN. De Rotterdamſche uitſpraak doet hier de hard-lange *e* hooren; doch de voorgang der meeſte achtbare ſchrijveren, waarmede de oude verwantſchapte talen, en de Zeeuwſche uitſpraak overeenſtemmen, pleit voor de zachte *e*. KILIAAN heeft alleen *ketene*, en onze naauwkeurige Bijbelvertaling heeft insgelijks overal de zachte of enkele *e*. Volgens getuigenis van WEILAND ſchrijven, wel is waar, HOOFT, DE DECKER (*), en op verſcheidene plaat-

(*) Zoo deze opgave omtrent DE DECKER naauwkeu-

plaatſen ook VONDEL *keeten;* doch hij zelf hecht daaraan niet zoo veel gewigt, dat hij hun voorbeeld ter navolging aanprijze. Integendeel beſluit hij, om de aangevoerde gronden, tot de zachte *e*, en merkt te regt aan, dat deze krachtiglijk bevestigd wordt door de gebruikelijke verkorting van het woord tot *ketting*, welke verkorting, gelijk wij te voren, in navolging van TEN KATE, reeds opmerkten, nimmer plaats vindt dan in woorden, welke de zacht-lange *e* hebben.

KNEEDEN of KNEDEN. Het eerſte komt overeen met het Angelſaxiſche *cnædan*, en de tegenwoordige Rotterdamſche uitſpraak. Daarentegen ſchijnt het laatſte, of de zachte *e*, welke zich ook in het Angelſaxiſche *cnedan* voordoet, bij ons van ouds af algemeen in gebruik te zijn geweest. Althans heeft KILIAAN, die anders, blijkens verſcheidene voorbeelden, welke zich in het voorgaande voor ons opdoen, het dialektverſchil in dezen zeer zorgvuldig heeft opgeteekend, in dit woord alleen *kne-*

keurig is, geldt zij omtrent eene vroegere uitgave zijner Dichtwerken, daar ik in de gewone, door BROUERIUS VAN NIDECK in II. Deelen in 4°. bezorgd, en waarin, naar de verzekering des uitgevers in de *Voorreden*, de ſpelling van DE DECKER zorgvuldig behouden is, doorgaans *keten* aantref. Zie I. Deel, bladz. 67, waar het woord tweemalen voorkomt, en bladz. 130, en II. Deel, bladz. 197 en 327.

kneden, ten bewijze, dat de zachte *e* te zijnen tijde daarin algemeen gehoord werd. In de Bijbelvertaling komt het woord slechts eenmaal zoodanig voor, dat deszelfs onderscheidene schrijfwijze met de enkele of dubbele *e* zich duidelijk vertoone, namelijk *Jeremias* VII. 18; doch het verschil van schrijfwijze, 't welk in de verschillende uitgaven plaats grijpt, doet dit voorbeeld zijn gezag verliezen (*). De in dit stuk zeer kiesche Dordrechtsche schrijver BEVERWIJK, die in de eerste helft der zeventiende Eeuw bloeide, heeft, volgens getuigenis van WEILAND, altijd *kneden*, gelijk mede de keurige Maaslandsche dichter HOOGVLIET. In de Woordenlijsten, door TEN KATE, in het Iste Deel van zijn onschatbaar werk, achter zijne onderscheidene regelen omtrent de harde en zachte *e* gevoegd,

(*) Volgens WEILAND in zijn *Woordenboek* heeft de Bijbelvertaling *kneden*, schoon in vele drukken *kneeden* gezet is. Doch in de *Lijst van woorden, welke de harde* e *en e hebben*, uit de gemelde Vertaling, volgens de eerste en naauwkeurigste uitgave van 1637, opgemaakt, en gedrukt achter het IIIde Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, vinde ik *kneeden* met de dubbele *e* opgegeven. Zie aldaar bl 450. Daar nogtans, volgens het aangemerkte op bl. 446, ook deze uitgave niet vrij is van verzinningen, laat zich uit het voorgestelde niet met zekerheid besluiten, dat de overzetters van den Staten-Bijbel de *e* in het gemelde woord als hard beschouwd hebben.

voegd, heb ik het woord vruchteloos gezocht; doch in zijne *Proeve van geregelde Afleiding* (II. D. bl. 638.) vinde ik onder *gnijd* alleen *kneden* opgegeven; waaruit men mag opmaken, dat hem in dit woord geen dialektverschil is bekend geweest, 't welk hij anders altijd pleegt op te teekenen. In de *Korenbloemen* van HUYGENS heb ik insgelijks het woord tweemalen met de enkele of zachte *e* aangetroffen, met name in het Iste Deel derzelve, bl. 194 en 222, gelijk ook in de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 359. Het Hoogduitsche *kneten*, *knetten*, en de Zeeuwsche uitspraak bevestigen mede de zachtheid der *e*. Uit het voorgestelde blijkt, mijns achtens, dat er een zeer aanmerkelijk overwigt van gezag voor de zachte *e* in *kneden* plaats heeft, en gevolgelijk dit woord met eene enkele *e* moet geschreven worden.

KWEEKEN of KWEKEN. De hardheid der *e* in dit woord wordt bevestigd door het IJslandsche *kweika*, en hare oudtijds gemeene verwisseling met *ei* (*). Ook de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak doet de harde *e* in hetzelve hooren. Men moge dan al bij eenige schrijvers, bij voorbeeld bij DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, Iste D. bl. 103, 114, 120, 166,

172

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 246, en KILIAAN op *queycken*.

172 en 193, doorgaans de enkele of zachte *e* in het gemelde woord aantreffen, dit kan, zoo het niet aan vergisfing zij toe te fchrijven, ten hoogfte als eene plaatfelijke afwijking befchouwd worden. De hard-lange *e* daarentegen behoort tot de gemeenlandfche uitfpraak, welke ten rigtfnoer van het fchrift moet ftrekken. Men fchrijve dus *kweeken*, gelijk dit woord ook voorkomt bij OUDAAN in zijne *Poëzij*, I. D. bl. 144, FEITAMA in zijnen *Hendrik de Groote*, bl. 17 en 19, en SMITS in zijnen *Rotteftroom*, bl. 91. Ook in de *Aanteekening* achter het III^de^ Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 451, vindt men het woord aldus opgegeven.

MEENIGTE of MENIGTE. De oude verwantfchapte talen pleiten hier meestal voor de zachtheid der *e*, blijkens het Mefogothifche *managt*, het Angelfaxifche *menig*, en het Alemannifche *menige:* alleen heeft het Angelfaxisch ook *mænig*, 't welk met onze harde *e* overeenkomt (*). Ook wordt de zachte *e* krachtiglijk bevestigd door de nog gebruikelijke verkorting tot *mennig*, *mennigte;* welke verkorting alleen plaats heeft in woorden, die de zacht-lange *e* hebben (†). Het zou dus noodeloos zijn in een breeder onderzoek

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 238 en 239.

(†) Zie over dezen regel de plaats van TEN KATE, op bladz. 274 aangehaald.

zoek nopens de zachtheid of hardheid der *e* in dit woord te treden, zoo niet de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak daarin eenparig de harde *e* deed hooren. Van hier ontſtaat natuurlijk het vermoeden, dat er van ouds in dit woord tweederlei dialekt heeft plaats gegrepen; een vermoeden, welks gegrondheid of ongegrondheid nader onderzocht moet worden. Ik heb ten dien einde het gebruik zoo van vroegere als latere ſchrijveren, die de harde *e* en *o* door de ſpelling onderſcheiden hebben, nagegaan, doch bij dezelve eene ſtandvastige eenparigheid in het ſchrijven der zachte *e* aangetroffen. KILIAAN heeft alleen *menig*, *menigte* opgeteekend; ook onze naauwkeurige Bijbelvertaling gebruikt beſtendig de enkele of zachte *e*. Hetzelfde gebruik is mij voorgekomen in de *Spelen van Sinnen* te Gent, en in die van Antwerpen, alwaar ik ook eene enkele maal *mennich* heb aangetroffen; in de *Refer.* van ANNA BYNS, II B. bl. 34, 55, 57 en 75; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 8, 45 en zoo alom; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 33 en 39; in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plichten*, bl. 53, 55, 63 en 80; in den *Roomſ. Bijenc.* van ALDEGONDE, f° 30, 81 v°, 91, 110, 118, 122 v°, en 224 v°; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 1, 5 en 17; in het werk van MERULA *over de Wildern.* I. B. bl. 16, 25, 42, 50 en

en 231, II. B. bl. 19 en 27; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 24, 25, 110, en 125; in de *Stichtelijke Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 40, 45 en 48; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 38, 74, 178 en 246; in den *Virg.* van VONDEL, bl. 1 en 2; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 76, 78, 95, 195, 313, 320 en 361; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 32, 45, 66, 68, 70 en 121; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 81, 91, 99, 128, 147, 179 en 198; in de *Poëzij* van J. OUDAAN, I. D. bl. 54, 137 en 141, en in den *Haagschen Broedermoord* van denzelfden Dichter, bl. 7, 75, 83, 91; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 11 en 53. Men merke hierbij op, dat twee der genoemde schrijvers, HUBERT namelijk en HOFFERUS, uit Zeeland, en een derde, met name OUDAAN, uit Rotterdam afkomstig zijn; 't welk eenig vermoeden baart, dat aldaar in vroegeren tijd mede de zachte *e* gehoord werd. Intusschen mag ik hierbij niet verzwijgen, dat ik in de *Poëzij* des laatsten eenmaal, en wel I. D. bl. 144, gelijk mede op bl. 115. der bovengemelde *Vertaling* van COORNHERT, en op twee plaatsen van HUYGENS, I. D. bl. 327 en 360, *meenigte* heb aangetroffen. Doch wie, die het veel grooter aantal der te voren uit dezelfde schrijvers bijgebragte voorbeelden van het

gebruik der zachte *e* in aanmerking neemt, zal niet gereed zijn, met mij de laatst aangehaalde voorbeelden aan eene vergissing van den drukker toe te schrijven? Dit althans mag ik vertrouwen, dat niemand dezelve zal doen strekken ter bestrijding van de regtmatige gevolgtrekking, welke ik uit al het bijgebragte meen te mogen maken, dat namelijk de zachte *e* in *menig*, *menigte*, tot de gemeenlandsche uitspraak behoort, en in de Oudheid zich volstrekt geen spoor vertoont van een plaats gehad hebbend dialektverschil in dit woord. Hoe zeer dus ook de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak *meenig*, *meenigte* met de hard-lange *e* doet hooren, met welke laatste eenige latere Rotterdamsche dichters, als SMITS, DE HAES en andere, overeenstemmen, zal echter, geloof ik, ieder, die het voorgedragene aandachtig overweegt, mij toestemmen, dat men, volgens den eenparigen voorgang der achtbaarste schrijveren, gestaafd door de gebruikelijke verkorting dier woorden tot *mennig*, *mennigte*, voortaan *menig*, *menigte*, met de zachte of enkele *e*, behoort te schrijven.

ONTBEEREN of ONTBEREN. Bij KILIAAN vindt men dit woord alleen met de zachte *e* geschreven. Doch dat daarin ook de harde *e* reeds vroeg gehoord werd, blijkt uit de *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VILT van het

het jaar 1470, alwaar men, volgens getuigenis van LELYVELD, *ontbeeren* aantreft (*). Dezelfde schrijfwijze van dit woord kwam den taalkundigen CLIGNETT reeds in der *Leecken Spiegel*, een handschrift der veertiende Eeuwe, voor (†). De harde *e* vond ik insgelijks in de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 224; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 49, 215, 232, 349, 362 en 380, en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 81. Daarentegen kwam de zachte *e* mij voor in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plicht.*, bl. 20; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 166, bij wien ik nogtans elders, II. D. bl. 328, de harde *e* ontmoette; in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 79; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 11. — Het bijgebragte pleit zeker meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e* in het gemelde woord; maar men mag nogtans uit hetzelve, en bijzonder uit het gebruik van KILIAAN, opmaken, dat ook de zachte *e* daarin reeds vroeg gehoord werd. Daar nu de tegenwoordige Zeeuwsche

(*) Zie de *Aanteekening* achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bladz. 453, vergeleken met de *Nota* op bladz. 460.

(†) Zie zijne meermalen aangehaalde *Voorrede* voor den *Teuthonista*, bladz. LXVI, in de Aanteekening.

ſche en Rotterdamſche uitſpraak eenpariglijk deze laatſte bevestigen, zou ik het woord liefst met ééne *e*, *ontberen*, ſchrijven.

PEEREN of PEREN voor *peer*. Het Angelſaxiſche *per*, *pere*, pleit voor de zachtheid der *e*, gelijk mede de afleiding des woords van het Latijnſche *pirum*, daar, volgens de waarneming van TEN KATE (*), alle woorden, uit het Latijn of Fransch afkomſtig, en in die talen den klemtoon op *i* of *e*, doch bij ons op de lange *e* ontvangende, die *e* zacht hebben. Doch daarentegen bevestigt de van ouds gebruikelijke verwisſeling der lange *e* in dit woord met den tweeklank *ei* de hardheid der genoemde letter. KILIAAN, bij wien men deze verwisſeling vindt opgeteekend, geeft daarom aan de harde *e* de voorkeur, hoewel hij tevens *pere* met de enkele *e* opgeeft, ten bewijze dat, reeds in zijnen tijd, de *e* in dit woord op ſommige plaatſen zacht klonk. De Bijbelvertalers hebben, blijkens hunne Taalregels (†), insgelijks de harde of dubbele *e* verkozen. TEN KATE vergenoegt zich met de opgave van het dialektverſchil, zonder de zaak te beſlisſen. De weinige voorbeelden, welke mij, onder het naſlaan van onderſcheidene ſchrijveren, van dit woord zijn

(*) I. Deel, bladz. 242 en 243.

(†) Zie dezelve achter de *Hiſtorie van de Nederduitſche Overzettinge des Bijbels* door N. HINLOPEN, bladz. 72.

zijn voorgekomen, pleiten allen voor de hardheid der *e*. Dus vind ik hetzelve met eene dubbele *e* geschreven in den *Roomſ. Bijenc.* van ALDEGONDE, f° 84 v°; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 336, 349 en 385; en in den *berijmden Virgilius* van VONDEL, bl. 4. Men ziet uit het voorgeſtelde, dat, offchoon de zachte *e* in dit woord reeds vroeg plaats had, de harde nogtans algemeener was. Ik zou uit dien hoofde tot het gebruik van de laatſte of het ſchrijven van *peeren* beſluiten, zoo niet de Rotterdamſche en meest gebruikelijke Zeeuwſche uitſpraak de zachte *e* bevestigde, en daardoor een overwigt van gezag voor dezelve werd te weeg gebragt, naar ons oordeel, genoegzaam, om aan de zachte *e*, en dus aan het ſchrijven van *peren*, de voorkeur te geven.

SCHEEREN of SCHEREN. Dit woord behoort wederom tot die woorden, waarin van ouds tweederlei uitſpraak heeft plaats gehad. Reeds in het Angelſaxisch doet zich dit verſchil voor, alwaar *ſcæran* (*tondere*) aan onze harde, doch *ſciran* (*radere*) aan onze zachte *e* beantwoordt. KILIAAN heeft beide *ſcheeren* en *ſcheren*, doch, 't geen opmerkelijk is, alleen *afſcheren*. Ook TEN KATE gewaagt van het plaats hebbend dialektverſchil in dit woord (*); doch ſchijnt aan *ſchee-*

(*) I. Deel, bladz. 211.

fcheeren den voorrang te geven (*). Dezelfde fchrijfwijze is den taalkundigen CLIGNETT reeds voorgekomen in den meermalen genoemden *Leec-ken Spiegel* (†). Hiermede ftemmen onze Bijbelvertalers overeen, en, onder andere fchrijvers, ook ALDEGONDE in zijn' *Roomf. Bijenc* f° 241; HUYGENS in zijne *Korenbl.*, I D. bl. 139; en DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 364. Het voorgeftelde leert ons, dat, wel is waar, de harde *e* in dit woord, meer dan de zachte, gevonden wordt, maar nogtans deze laatfte in hetzelve, reeds zeer vroeg, hier en daar gehoord werd. Daar nu de zachte *e* met de tegenwoordige Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak overeenkomt, zou ik aan deze laatfte liefst plaats geven, en dus *fcheren*, *affcheren*, *befcheren* (*toewijzen*) enz. fchrijven.

SLEEPEN of SLEPEN. Ook in dit woord had van ouds tweederlei dialekt plaats. Het werd te voren meermalen *fleipen* uitgefproken, gelijk het woord bij KILIAAN, en ook nog bij VONDEL voorkomt in zijnen *Pallamedes*, bl. 18; eene uitfpraak, welke, zoo als bekend is, de hard-

(*) Op die wijze althans wordt het woord door hem gefchreven in zijne *Eerfte Proeve van geregelde Afleiding*, II. D. bladz. 340.

(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthonifta*, bladz. LXVI, in de Aanteekening.

hardheid der *e* aanwijst. Dezelfde schrijfwijze heb ik aangetroffen in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 128 v° en 230. Dat nogtans ook de zachte *e* in het genoemde woord reeds vroeg, hier en elders, gehoord werd, blijkt uit den ſtraks genoemden KILIAAN, die ook *ſlepen* heeft opgeteekend. Onze bijbelvertaling heeft op ééne plaats *ſleepen*, op eene andere *ſleypen*, en op eene derde *ſlepen*, welk laatſte LELYVELD bij verzinning meent te zijn (*). Doch het verdient opmerking, dat het woord op de beide eerstgenoemde wijzen voorkomt in het Oude Verbond, namelijk *Jerem.* XV: 3, en XXII: 19; doch op de laatstgemelde wijze in het Nieuwe Verbond, en wel *Joann.* XXI: 8. Dit geeft, dunkt mij, eenige aanleiding tot het vermoeden, of ook misſchien de vertalers van het Nieuwe Verbond de *e* in hetzelve voor zacht gehouden hebben. Doch, wat hiervan ook zijn moge, de zachte *e* wordt, buiten tegenſpraak, door den voorgang van verſcheidene achtbare ſchrijveren geſtaafd. Deze namelijk vond ik in het werk van MERULA over *de Wildernisſen*, I. B. bl. 30; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 89, 195 en 220; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 114, en 115, en II. D. bl. 289; en

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 455.

en eindelijk in den *Haagschen Broedermoord* van SUDAAN, bl. 1, 4, 77, 93, 95 en 99. In Zeeland en te Rotterdam wordt het woord thans ook algemeen met de zachte *e* uitgesproken; weshalve ik, te meer daar *sleipen*, voor zoo ver ik weet, geheel in onbruik is, liefst *slepen* met de zachte *e* zou schrijven.

SMEEREN of SMEREN. Het meermalen opgemerkte dialektverschil had ook in dit woord, sedert de vroegste tijden, plaats. De Angelsaxische woorden *smere* (*adeps*), en *smeran*, *smirian* en *smijrian* (*unguere*) bevestigen de zachte *e*. Volgens TEN KATE (*) was bij ons oudtijds ook *smere* in gebruik, 't welk KILIAAN mede in zijn Woordenboek heeft opgeteekend. Doch voor 't overige vindt men bij hem *smeeren*, aan welke schrijfwijze TEN KATE insgelijks den voorrang schijnt te geven. Ook komt dezelve, volgens getuigenis van LELYVELD, reeds voor in de meermalen genoemde *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VILT, van 1470 (†). De weinige voorbeelden, welke ik van dit woord, bij het naslaan van onderscheidene schrijveren, ontmoet heb, bevestigen insgelijks de hardheid der *e*. Dus vind ik het met *ee* geschreven in de

Spe-

(*) I Deel, bladz. 259.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel. bl. 455.

Spelen van Sinne te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III B. bl. 156; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f°. 15, 122 en 268; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER I. D. bl. 119 en 153. Intusſchen pleit de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak voor de zachte *e*; weshalve ik, daar deze in de Oudheid niet ongewoon was, en door het Angelſaxisch, alsmede door het te voren insgelijks gebruikelijke *ſmeuren* bevestigd wordt, aan de ſchrijfwijze van *ſmeren*, boven die van *ſmeeren*, de voorkeur zou geven.

SPEENEN of SPENEN. Ook de uitſpraak van dit woord was van ouds onderſcheiden. Men zeide namelijk zoowel *ſpeene* of *ſpeine*, als *ſpene* of *ſpenne*, en gevolgelijk zoo wel *ſpeenen*, als *ſpenen*. De eerſte uitſpraak of de harde *e* komt overeen met het Angelſaxiſche *ſpana* (*mammae*). Doch *ſpene*, *ſpenen* met de zachte *e* ſchijnt bij ons reeds vroeg meer in gebruik te zijn geweest; althans geeft KILIAAN, die *ſpeene*, *ſpeyne* ſlechts met een woord heeft opgeteekend, daaraan duidelijk de voorkeur, met wien TEN KATE overeenſtemt. (*). Ook is de zachte *e* mij voorgekomen in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS, bl. 66 en 116; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER,

(*) I. Deel. bladz. 139.

KER, I. D. bl. 81; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 67. De Zeeuwsche uitspraak bevestigt mede de zachte *e*, doch de Rotterdamsche doet *speene*, *speenen* hooren. Wat nu zal men volgen? De beslissing is in der daad moeijelijk, daar zoo voor het een als voor het ander veel valt in te brengen. Daar nogtans de zachte *e* van ouds algemeener schijnt geweest te zijn, zou ik liefst *spene*, *spenen* schrijven, gelijk ik ontdek, dat de kundige stellers van de *Lijst van Woorden, welke onderscheidenlijk met* ei *of* ij, *met* e *of* ee, *met* o *of* oo *geschreven worden*, bij de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* ontworpen, die woorden insgelijks gespeld hebben.

TEEDER of TEDER. In het Woordenboek van KILIAAN, worden beide *teder* en *teeder* opgegeven. Hetzelfde verschil is ook door TEN KATE opgeteekend, die tevens aanmerkt, dat het Angelsaxische *tedrian* (*tenerescere*) voor de zachte *e* pleit (*). Onze Bijbelvertaling, waarin het woord meermalen voorkomt, heeft altijd *teeder*. Zie, bij voorbeeld, *Gen.* XXXIII: 13., 2. *Sam.* III: 39., *Prov.* IV: 3., *Jes.* XLVII: 1., en vele andere plaatsen. Ook in andere schriften is het woord mij met de harde *e* voorgekomen, als in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 152; in de *Aeneis*

(*) 1. Deel bladz. 260.

Aeneis van VAN GHISTELE bl. 37; in de *Vertaling van Cicero over de Plichten* door COORNHERT, bl. 91 en 107; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 183; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 72 en 117; in den *Rottestroom* van SMITS, bl. 165 en in de *Stichtelijke Gedichten* van F. DE HAES bl. 21. — Daarentegen heb ik in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 228, driemaal *teder* aangetroffen. Doch het bijgebragte doet, mijns achtens, genoeg zien, dat *teeder* met de harde *e* bij ons algemeener is; en, daar de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak medé de harde *e* doet hooren, aarzel ik niet te besluiten, dat men voortaan *teeder* behoort te schrijven.

TEELEN of TELEN. Het Angelsaxische *teolan*, *tilean*, *tiolan* pleit voor de zachte *e* (*). Doch bij ons heeft in dit woord van ouds zoo wel de harde, als zachte *e*, plaats gehad. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek beide *teelen* en *telen*; doch onze Bijbelvertaling alleen het eerste. Zie *Gen.* VIII: 17, *Hand.* VII: 19, en 1 *Tim.* V: 14. In de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 364, vinde ik insgelijks *teelen*; doch in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 133, *telen* met de zacht lange *e*. TEN KATE geeft, op de straks aangehaalde

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 260.

haalde plaats, aan de laatste schrijfwijze de voorkeur, voornamelijk, naar 't schijnt, om de overeenkomst van het Angelsaxisch met de Rotterdamsche uitspraak, welke alleen *teken* doet hooren. Daar de Zeeuwsche de zachte *e* insgelijks bevestigt, zou ik liefst het voetspoor van TEN KATE volgen.

TEENEN of TENEN, van *teen* (*vimen*). Het Mesogothische *tains*, Angelsaxische *tan*, en het Alemannische *zeinna* (*vimen*) bevestigen ten sterkste de scherp-lange *e* (*). Ook KILIAAN heeft alleen *teene*, *teenen*, en ons gebruikelijke *tien*; *tienen korf* strekt mede ten bewijze van de hardheid der *e*. De Rotterdammers en Zeeuwen spreken insgelijks de lange *e* in *teenen* hard of scherp uit. Wij zouden dus dit woord, als onbetwistbaar de hard-lange *e* hebbende, hier met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, zoo niet hetzelve, op gezag onzer Bijbelvertaling, *Dan.* II: 41, met de zachte of enkele *e* ware opgegeven in de meermalen gemelde *Aanteekening* achter het III. D. van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 456. Doch wie erkent niet gereedelijk, dat deze enkele plaats, waarin zeer gemakkelijk eene verzinning kan zijn ingeslopen, niets afdoet tegen zoo vele onwraakbare bewijzen, welke voor de hardheid der *e* pleiten?

TEEREN of TEREN van *teer* (*pix*). De Angel-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 248.

gelſaxiſche woorden *tare*, en *teor* (*pix liquida*), waarvan het eerſte aan onze harde, het laatſte aan onze zachte *e* beantwoordt, doen ons reeds een plaats hebbend verſchil van uitſpraak kennen. KILIAAN heeft *teer*, *teere*, en *terre*, welke verdubbeling van den medeklinker, gelijk bekend is, voor de zachte *e* pleit. Ook TEN KATE heeft het dialektverſchil opgeteekend en aan de zachte *e* de voorkeur gegeven (*). LELYVELD heeft, in de meermalen genoemde *Aanteekening* (†), insgelijks *teren*, gelijk mede de te voren gemelde *Lijst van Woorden* enz., bij de *Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* opgemaakt. De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak bevestigt insgelijks de laatst gemelde ſchrijfwijze, welke het mij verkieslijkst voorkomt te volgen.

TEEREN of TEREN (*attenuare*, *conſumere*) met deszelfs afgeleiden en zamengeſtelden. De Angelſaxiſche woorden *teorian*, *tirian* en *tyrian* pleiten voor de laatst voorgeſtelde ſchrijfwijze. Ook bij ons was de zachte *e* van ouds niet ongewoon, gelijk uit het Woordenboek van KILIAAN blijkbaar is, die nogtans aan de harde *e*, als waarſchijnlijk in zijnen tijd meer gebruikelijk, de voorkeur ſchijnt te geven. Ook de Bijbelverta-ling

(*) I. Deel, bladz. 240.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 456.

ling heeft overal *teeren*, *teeringe*, en *verteeren*, als *Exod.* XII: 39, XXIV: 17, *Levit.* XXVI: 16, *Jes.* XXIX: 6, *Hebr.* XII: 29, en vele andere plaatsen. Desgelijks is de harde *e* mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 156; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 73 en 78 op de keerzijde; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f°. 33. v°, en 115 v°; in de *Historie* van VAN REYD, bl. 12 en 21; in den *Loffanck van Jesus Christus* van D. HEINSIUS, bl. 13; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 82, 207, 214 en 331; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 158 en 369, en II. D. bl. 288. Daarentegen heb ik de zachte *e* ontmoet in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 31 en 113; waar ik echter, bl. 11, ook *verteeren* heb gevonden; en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 91. Het bijgebragte, hoewel zeker meer de hardheid dan de zachtheid der lange *e* in de bedoelde woorden bevestigende, doet nogtans zien, dat een deel der Nederlanderen van ouds ook *teren*, *verteren* gesproken en geschreven heeft. Daar nu de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak die woorden eenpariglijk op de laatst gemelde wijze doet hooren, achte ik het raadzaamst dien voorgang in het toekomende te volgen.

WEEREN of WEREN. Ook in dit woord heeft

van

van ouds tweederlei uitſpraak plaats gehad. Dit verſchil doet zich reeds in het Angelſaxisch voor, alwaar *waran* voor de harde, doch *weran*, *werian* voor de zachte *e* pleiten. In het Frankduitsch echter ontmoeten wij alleen de zachte *e* in *weran*, gelijk mede in het Kimbriſche *veria* (*). Bij ons zeide men te voren ook *weiren*, 't welk de hardheid der *e* duidelijk aanwijst; doch dat men overlang ook reeds *weren* ſprak en ſchreef, is uit KILIAAN blijkbaar, die *weeren*, *weyren*, en *weren* heeft opgeteekend. Intusſchen ſchijnt de hard-lange *e* van ouds in dit woord algemeener te zijn geweest, dan de zacht-lange. De eerſte althans komt, volgens getuigenis van CLIGNETT (†), reeds voor in den meergemelden *Leecken Spiegel*, gelijk mede, naar de verzekering van LELYVELD (§), in de geſchrevene *Vertaling van Boëthius* door JACOP VILT. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *weeren*. Dezelfde ſchrijfwijze heb ik aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in die van Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 27; in den *Spiegel der Minnen* van COLYN VAN RYSSELE, bl. 25 en 79; in den *Rooms. Byenc.* van

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 261.

(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthonista*, bl. LXVI in de Aant.

(§) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 451.

van ALDEGONDE, fo. 3, 11, 71, 93, 120, 137 v° en op vele andere plaatsén; in de *Historie* van VAN REYD bl. 4 en 12; in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 18, 21 en 36; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 4; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 166; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 35, 40, 86, 107, 209 en op vele andere plaatsen; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 176 en 198; in den *Haagsch. Broederm.* van OUDAAN, bl. 90 en 91; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 7 en 17. Doch, hoezeer ook een aanzienlijk deel der achtbaarste schrijveren voor de hardheid der *e* pleit, zijn mij nogtans ook verscheiden voorbeelden van de zacht-lange *e*, zelfs bij eenigen dier schrijveren, uit welke ik zoo aanstonds voorbeelden der hard-lange heb bijgebragt, onder het oog gekomen, welke ik hier insgelijks zal mededeelen. Dus vond ik *weren* in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 67; in het werk van MERULA over de *Wildernissen*, I. B. bl. 51, 115, 129, en II. B. bl. 10, 30, 35 en 40, welke voorbeelden talrijker zijn dan die der harde *e*, uit denzelfden schrijver opgeteekend; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN bl. 91; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 195; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 70; in den *Haags. Broederm.* van OUDAAN bl. 79 en 80, en in des-

zelfs

zelfs *Poezij*, I. D. bl. 155; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 79; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 33; en in de *Sticht. Ged.* van F. DE HAES, bl. 60. De zachte *e* in *weren* wordt dus niet alleen door het gebruik der meeste oude, met de onze verwantſchapte, talen, maar ook door den voorgang van vele Nederduitſche ſchrijveren bevestigd, waarmede de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenſtemt. Het komt mij derhalve verkieslijkst voor de *e* in het gemelde woord zacht te ſtellen, en, overeenkomſtig hiermede, *weren*, *afweren*, *beweren* enz. te ſchrijven.

ZWEEREN of ZWEREN (*jurare*). Het Angelſaxiſche *ſwerian*, *ſweriga*, en de Frankduitſche *ſweran* en *ſwerran* bevestigen de zachtheid der *e* in dit woord. Daarentegen pleit het IJslandſche *ſvaeria* voor de hardheid der gemelde letter. In het Meſogothisch vindt men *ſwaran* (*jurare*), en *ſweran* (*honorare*). Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt in dit woord plaats gehad, gelijk uit KILIAAN blijkbaar is, die aan de zachte *e*, als waarſchijnlijk in zijnen tijd meest gebruikelijk, de voorkeur geeft. Dat echter ook de harde *e* reeds vroeg in hetzelve gehoord werd, blijkt uit der *Leecken-Spiegel*, en de *Vertaling van Boëthius* door J. VILT, in beide welke ſtukken men *zweeren* aan-

 treft,

treft (*). Onze Bijbelvertalers hebben insgelijks de harde *e* verkozen (†). Dezelve is mij ook voorgekomen in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 11 v°, 13, 14, v°, 100 v°; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 24 en 27, in de *Ned. Poëm* van D. HEINSIUS, bl. 117; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 36; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 49 en 281, en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 112 en 120. Doch de zachte *e*, welke ik ook bij HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 75, heb aangetroffen, wordt niet alleen door den voorgang der meeste oude aanverwante talen en het gezag van KILIAAN, maar ook door de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak krachtiglijk bevestigd; weshalve ik, deze aannemende, *zweren* zou ſchrijven.

ZWEEREN of ZWEREN (*ulcerare*). KILIAAN heeft *ſweren*, *ſweyren*, ten bewijze, dat dit woord in zijnen tijd, zoo met de zachte, als harde *e*, welke laatſte met *ei* naauw verwant is, werd uitgeſproken. De Allemanniſche en Frankduitſche woorden *ſverd*, *ſuero* (*dolor*), en *ſueren* (*pla-*

(*) Zie de *Voorrede* van CLIGNET voor den *Teuthoniſta* bl. LXVI. in de Aant., en HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 458.

(†) Zie hunne *Taalregels* achter de meergemelde *Hiſtorie* door N. BINLOPEN, bl. 79.

(*plagen*), bevestigen de zachtheid der *e*. De tegenwoordige Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak pleit insgelijks voor de zacht-lange *e*; weshalve ik, hoezeer ook onze Bijbelvertaling, *Exod.* IX. 9, *zweeren* heeft, gelijk mij mede in ALDEGONDES *Byenc.* f° 251 v°, *uitzweeren* is voorgekomen, nogtans aan de zachte *e* de voorkeur zou geven en dus *zweren* fchrijven.

ZWEEVEN of ZWEVEN. Volgens TEN KATE, I. D. bl. 250, zeide men ook *zweiven*, 't welk de hardheid der *e* zou bewijzen, en is ook in het Angelfaxisch tweederlei dialekt op te merken. Ja zelfs fchijnt *zweiven*, ten tijde van KILIAAN, het algemeenst te zijn geweest, daar hij op *fweven* den lezer tot *fweyven* verwijst. Doch, behalve het voorgeftelde, is mij geen bewijs van de hardheid der *e* in dit woord voorgekomen. Onze Bijbelvertaling ftelt dezelve zacht. Zie *Richt.* IX. 9, 11 en 13. De zachte *e* heb ik ook aangetroffen in den *Roomf. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 84 en 261; in het werk van MERULA *over de Wildern.*, II. B. bl. 7; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 129, en den *Loff. van J. C.* door denzelfden, bl. 20; in *de Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 252; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 113, 115 en 132. De Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak komt met

dezen eenparigen voorgang overeen; weshalve ik niet aarzel te besluiten, dat men, de *e* als zacht aanmerkende, *zweven* behoort te schrijven.

O.

BETOOGEN of BETOGEN (*probare*). Dit woord, gelijk mede *toogen*, *vertoogen*, oudtijds voor *toonen*, *vertoonen* in gebruik, komt bij KILIAAN alleen met de dubbele of hard-lange *o* voor. Dezelfde schrijfwijze ontmoet men reeds in der *Leecken Spiegel*, en bij JACOP VILT (*). Ook heb ik dezelve in de opgegeven woorden ontmoet in de *Spelen van Sinne* te Gent, op zeer vele plaatsen; in die van Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 35, III. B. bl. 21 en 102; in den *Prologhe* van den *Sp. der Minnen* door COLIJN VAN RIJSSELE; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 10 en 119, en in den *Loff. van J. C.* door denzelfden, bl. 48; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 6, 63, 76, 82 en 112; in de *Korenbl.* van HUYGENS, bl. 37; en in de *Poëzy* van OUDAAN, I. D. bl. 149. Een paar afwijkingen slechts zijn mij voorgekomen in de Gentsche *Spelen van Sinne*, welke echter ten hoogste bewijzen kunnen, dat er te dien

(*) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthonista* bl. LXVI. in de Aant. en HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 441.

dien tijde een dialektverſchil plaats had. De aangevoerde voorbeelden intusſchen pleiten zoo ſtellig voor de hardheid der *o* in de gemelde woorden, welke ook door de Zeeuwſche uitſpraak bevestigd wordt, dat de Rotterdamſche, welke de zachte *o* doet hooren, mijns oordeels, niet in aanmerking kan komen, om tegen zoo veel gezags op te wegen. Men moet echter van de voorgeſtelde woorden zorgvuldig onderſcheiden de woorden, *togen*, trekken, nog overig in ons *zieltogen*; *betogen*, betrokken; *opgetogen*, opgeleid opgevoerd; *overtogen*, overtrokken; *onvertogen*, niet uitgeſteld, gelijk het woord bij KILIAAN verklaard wordt, thans gemeenlijk zoo veel als, onbetamelijk; alle welke woorden met de zachte of enkele *o* uitgeſproken en geſchreven worden.

BLOODE of BLODE. TEN KATE, I. D. bl. 279, wil dit woord op de laatst voorgeſtelde wijze geſchreven hebben, om de gewone verwisſeling der *o* en *eu*. Zekerlijk pleit deze krachtig voor de zachtheid der *o*; maar ik twijfel nogtans, of men aan dien bewijsgrond wel zoo veel gewigts moge hechten, dat dezelve alle andere bewijsgronden, welke eenparig voor de hardheid der *o* pleiten, zou kunnen opwegen. De genoemde taalkenner toch heeft reeds opgemerkt, dat KILIAAN, in overeenkomst met de Rotterdamſche uitſpraak, *bloode* heeft, en deze ſchrijfwijze insgelijks bevestigd wordt door het IJslandſche *blaudur*,

dur, (*femineus*, *timidus*). Met den voorgang van KILIAAN en de Rotterdamſche uitſpraak ſtemt niet ſlechts die der Zeeuwen overeen, maar ook het gebruik van alle ſchrijveren, in wier werken mij dit woord is voorgekomen. Onze Bijbelvertaling heeft *bloode*, *Richt.* VII. 3, welke ſchrijfwijze reeds veel vroeger voorkomt in de meermalen gemelde *Vertaling* van JACOP VILT (*). Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in den *Spiegel der Minnen* door COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 32 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 72; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 29; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 133. Ik zou, op grond van het voorgeſtelde, liefst gelooven, dat *bleu* is aan te merken, als geſproten uit eene plaatſelijke of gewestelijke afwijking van de gemeenlandſche uitſpraak, en dus aan *bloode*, met de dubbele of hard-lange *o*, de voorkeur geven.

BOOGE of BOGE. Niet ſlechts onder ons, maar ook reeds in het Angelſaxisch doet zich in dit woord verſcheidenheid van tongval voor. Dus treft men in de gemelde taal *boga* (*arcus*), en *beage* (*corona*) aan, waarvan het eerſte aan onze

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 447.

ze zachte, het laatſte aan onze harde *o* beantwoordt. KILIAAN heeft *booge* en *boge*. Onze Bijbelvertaling, waarin het woord zeer dikwijls gevonden wordt, heeft overal *boge*. De zachte *o* is mij insgelijks voorgekomen in de *Aeneis* van VAN GHISTELE, bl. 10 en 13; in het werk van MERULA over de *Wildernisſen*, I. B. bl. 141, II. B. bl. 10, 20 en 21; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 34, 80, 103 en 170; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 91, 93, 325 en 345; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 125; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 18. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak bevestigt insgelijks de zacht-lange *o*, welke, mijns oordeels, als met de gemeenlandſche uitſpraak overeenſtemmende, alleen aanprijzing verdient.

BOOREN of BOREN (meervoud van *boor*, of werkwoord). Van ouds werd dit woord onder ons, zoo wel met de zachte als met de harde *o*, uitgeſproken en geſchreven. De eerſte komt overeen met het Angelſaxiſche *bor* (*ſcalprum*), en *borian*, (*terebrare*). Bij KILIAAN vindt men *booren* en *boren*; doch het eerstgemelde ſchijnt in zijnen tijd algemeener te zijn geweest, althans door hem verkozen te zijn. Onze Bijbelvertaling heeft de hard-lange *o*. Zie *Exod.* XXI: 6, *Job* XL: 9, *Jeſ.* XXXVI. 6, en verſcheidene andere plaatſen. Desgelijks heb ik de harde *o*, aan-

aangetroffen in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 142, 342, 369, 381 en 446; en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 90. In den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN heb ik eens *booren*, bl. 17, doch tweemalen *boren*, bl. 6 en 37, aangetroffen; welk laatſte ook voorkomt in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 20. De tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak doet altijd de zacht-lange *o* hooren; weshalve ik aan deze, als, blijkens het Angelſaxiſche gebruik en de aanteekening van KILIAAN, onder ons reeds vroeg niet ongewoon, boven de hard-lange de voorkeur zou geven.

DOOLEN of DOLEN. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), wordt de zacht-lange *o*, in dit woord bevestigd door de Angelſaxiſche woorden *dolice*, dwaasſelijk, en *dol ſcipe*, dwaaling. Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt plaats gehad, gelijk TEN KATE, ter aangehaalder plaatſe, ook aanteekent. Reeds in de *Vertaling* van JACOP VILT vindt men *doolen* en *dolen* geſchreven (†). Ook KILIAAN heeft het woord op beiderlei wijzen opgegeven. Onze Bijbelvertaling heeft alleen *doolen* met de harde *o*. Zie *Gen.* IV: 12, *Spreuk.* V: 20, *Ezech.* XXXIV: 6, en meer andere plaatſen. Daarentegen is *dolen*

(*) I. Deel, bladz. 294.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 441.

len, met de zacht-lange *o*, mij voorgekomen in de *Refer.* van ANNA BYNS, II. B. bl. 20 en 23; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 93; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 276; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 290 en 355; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 467 en 475. — De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak pleit mede voor de zachtheid der *o;* weshalve ik het ſchrijven van *dolen* zou aanprijzen, waaraan TEN KATE insgelijks de voorkeur geeft.

GEDOOGEN of GEDOGEN. Ter bevestiging van de hardheid der *o* in dit woord, en het eenvoudige *doogen*, vergelijkt TEN KATE, I. D. bl. 295, daarmede de Angelſaxiſche woorden *deagle*, *deahle*, *deagol* (*latens*) en *theaht* (*tectus*); doch het door hem insgelijks bijgebragte *dyhle* (*latens*) pleit, volgens zijnen dialektregel (*), voor de zachte *o*. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek alleen *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*, met de hard-lange *o*, welke insgelijks voorkomt in het meermalen genoemde werk van JACOP VILT (†). Ook bij de verdere ſchrijvers, welke ik heb nageſlagen, is mij het gebruik der harde *o* in de genoemde woorden beſtendig voorgekomen. Op die wijze namelijk wor-

(*) Zie I. Deel bl. 165.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve* enz. III. D. bl. 488.

worden zij geſchreven in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne*; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 25 en 51; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 7. op de keerzijde, bl. 202, 205 en 226; in den *Sp. der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 14, 39 en 40 op de keerzijde, in de *Vertaling* enz, door COORNHERT bl. 70; in het werk van MERULA over *de Wildern.*, I. B. bl. 37, 64 en 127, en II. B. bl. 48; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 33, 80, 81, 161, 198 en 249; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 32, 60, 93, 225, 247, 316 en 355; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 29; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 88 en 118; in den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 27, 50, 51, 88 en 107, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 226, in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 40; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA bl. 4; en eindelijk in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 2 en 21. Tegen zoo talrijke voorbeelden van de hard-lange *o*, is mij ſlechts een enkel van de zacht-lange voorgekomen, met name in den boven aangehaalden *Sp. der Minnen*, bl. 23 op de keerzijde; en in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 12. Doch deze weinige voorbeelden kunnen, naar ons oordeel, niet alleen geenszins opwegen tegen het veel grooter aantal van voorbeelden, waarin de harde *o* voorkomt, maar zijn zelfs niet genoeg-

zaam,

zaam, om het vroeg beftaan van een dialektverfchil in de genoemde woorden te bewijzen, waarvan anders geen fpoor voorhanden is. Ik zou dus, hoe zeer ook de Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak thans *dogen*, *gedogen* enz. doet hooren, nogtans aan de hard-lange *o*, als gegrond op de gemeenlandfche uitfpraak, de voorkeur geven, te meer daar zich anders geheel geen verfchil opdoet tusfchen *dogen* (*pati*), en *dogen*, *deugen* (*valere*), welke woorden echter wel degelijk onderfcheiden zijn. Men fchrijve dan *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*.

GENOOTEN of GENOTEN (meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot*). Het Angelfaxifche *neat* (*colonus*, *fervus*, *parafitus*) pleit, volgens de opmerking van TEN KATE (*), voor de harde *o*. KILIAAN ftelt dezelve insgelijks hard, en onze Bijbelvertaling heeft mede overal *genooten*. Zie *Gen.* XIV: 13, *Ps.* XLV: 8, en *Gal.* VI: 10. Dezelfde fchrijfwijze is mij voorgekomen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 60, 64, 101, 111, 182, 196 en 197; in den berijmden *Virg.* van VONDEL, bl. 219 en 289; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 265; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 100, 108, 156, en II. D. bl. 290; in den *Haagf. Broederm.* van OUDAAN, bl. 16, 18, 30,

(*) I. Deel bladz. 270.

30, 70, 72, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 220; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 152 en 163; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 6 en 10; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 51, 75, 109 en 115; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 3. De Zeeuwſche uitſpraak pleit mede voor de hardheid der *o*. Daarentegen heb ik de zacht-lange *o* aangetroffen in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7 op de keerzijde, bl. 12 en 44 op de keerzijde; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 25; en in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 326. Deze laatſte ſchrijfwijze wordt door de tegenwoordige uitſpraak der Rotterdammers bevestigd, naar welke nogtans, 't geen opmerkelijk is, blijkens het voorgeſtelde, de Rotterdamſche dichters SMITS en DE HAES zich niet geſchikt hebben. Het bijgebragte moet ons, mijns oordeels, natuurlijk brengen tot het beſluit, dat de ſpelling van *genooten*, met de hard-lange *o*, de voorkeur verdient boven die van *genoten*.

HOONEN of HONEN. Volgens de opmerking van TEN KATE, I. D. bl. 298, bevestigen de Angelſaxiſche woorden *heane* en *heanlic* de hard-lange *o* in dit woord. Deze komt ook alleen voor bij KILIAAN, en in onze Bijbelvertaling, als: 1 *Sam.* XVII: 25, *Nehem.* VI: 13, *Ps.* XLII: 11, en op meer andere plaatſen. Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in de *Aen.* van

VAN

VAN GHISTELE, bl. 196 op de keerzijde, en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 86 en 133. Daarentegen is de zacht-lange *o* mij voorgekomen in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 456. De Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak bevestigt deze laatste spelling; welke het mij raadzaamst voorkomt in het toekomende te volgen, en dus *honen* te schrijven.

KLOOVEN of KLOVEN (meervoud van *klove*, en werkwoord). Het Angelsaxische *cleafan* bevestigt de scherp-lange *o*; doch het deelwoord *clofen* (*fissus*) pleit voor de zachte *o*. Bij KILIAAN vind ik alleen *klove*, *kloven*, met de zacht-lange *o*. Onze Bijbelvertaling bevestigt insgelijks deze laatste. Zie *Exod.* XXXIII: 22, *Job* XXX: 6; *Jer.* XIII: 4, *Luc.* XVI: 26, en meer andere plaatsen. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in het Werk van MERULA *over de Wildern.*, II. B. bl. 15. De Zeeuwsche uitspraak stemt hiermede overeen; doch de Rotterdamsche doet *klooven* met de harde *o* hooren. Het komt mij nogtans voor, dat de zachte *o* algemeener is; en gevolgelijk het schrijven van *klove*, *kloven*, de voorkeur verdient.

KOOZEN of KOZEN, 't welk in *liefkoozen* of *liefkozen* in gebruik is. Volgens TEN KATE, (*), bevestigt het Mesogothische *kausjan*, *gustare*, *ten-*

(*) I. Deel, bladz. 271.

tentare, *experiri*, de hard-lange *o*. Doch beter wordt daarmede, mijns oordeels, vergeleken het Frankduitſche *koſôn* (*ſermocinari*), 't welk met onze zachte *o* overeenkomt (*). KILIAAN heeft *koozen*, *liefkoozen*, met de hard-lange *o*. In onze Bijbelvertaling daarentegen wordt *liefkozing*, met de zacht-lange *o*, gevonden, *Ezech.* XXXIII: 31. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit insgelijks voor de laatſte, welke ook, volgens de waarneming van den taalkundigen KLUIT (†), bevestigd wordt door *kozelen*, *keuzelen*, het voortdurend werkwoord van *kozen*. Ik zou derhalve liefst *kozen*, *liefkozen*, ſchrijven.

LOOCHENEN of LOCHENEN. Het Meſogothiſche *laugnjan*, en het Frankduitſche en Alemanniſche *lougnen* bevestigen de hardheid der *o* in dit woord (§), welke ook met het Hoogduitſche *laugnen* overeenkomt. Ook bij ons wordt het vrij eenparig met de ſcherp-lange *o* gevonden. Dus treft men *loochenen* aan bij JACOP VILT (†), en ruim eene eeuw later bij KILIAAN. Ook onze Bijbelvertaling heeft daarin altijd de harde *o*. Zie *Gen.* XVIII: 5, *Spreuk.* XXX: 9, *Matth.* XXVI:

(*) Zie de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 282.
(†) Zie de *Nieuwe Bijdr.* I. Deel, bladz. 330.
(§) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 171 en 300.
(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 441.

XXVI: 70, *Hand.* IV: 17, en vele andere plaatsen. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, I. B. bl. 53, en II. B. bl. 9, 20 en 85; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 61 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f°. 210, v°; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 66, 223 en 361. De Zeeuwsche uitspraak komt met dezen voorgang overeen; de Rotterdamsche alleen doet *lochenen* met de zacht-lange *o* hooren. Doch het overwigt van gezag is, mijns oordeels, zoo beslissend voor *loochenen*, dat het geen' twijfel kan lijden, of men het woord met de hard-lange *o* te schrijven hebbe.

NOOPEN of NOPEN. Ook de schrijfwijze van dit woord moet door een beknopt onderzoek beslist worden, daar de Rotterdammers hetzelve zoo wel *nopen* als *noopen*, doch meest op de laatstgemelde wijze, uitspreken. Bij KILIAAN vinde ik alleen *nopen* met de zacht-lange *o* opgeteekend. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 36 en 51; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 87 en 141 op de keerzijde; in het werk van MERULA over de *Wildern.*, I. B. bl. 123; en in de *Mengeld* van HOOGVLIET, bl. 22, 107 en 512. De Zeeuwsche uitspraak bevestigt insgelijks de zachte *o*; weshalve ik geloof, dat het Rotterdamsche *noopen* aan

verloop is toe te schrijven, en *nopen* met de zacht-lange *o*, als gegrond op de gemeenlandsche uitspraak, alleen navolging verdient.

PERSOONEN of PERSONEN. KILIAAN heeft dit woord alleen met de hard-lange *o* opgeteekend. Doch, dat daarin reeds vroeg een dialektverschil plaats had, zal ons uit de voorbeelden, straks bij te brengen, ten duidelijkste blijken. Met de hard-lange *o* is mij dit woord voorgekomen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, I. B. bl. 15 en 22, II. B. bl. 9, 56 en 58, en III. B. bl. 135; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 147 en 224 op de keerzijde; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 14, 16 op de keerzijde, 21 op de keerzijde, en 80; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 19 en 91; in den *Robmf. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 70, 123 v° en 218; in de *Historie* van VAN REYD, bl. 5 en 13; en in de *Ps.* van HUBERT, bl. 190. Onze Bijbelvertaling bevestigt mede de harde *o*, gelijk te zien is uit 2 *Koning.* XII: 4, *Hand.* I: 15, 2 *Cor.* I: 11, en meer andere plaatsen, alsmede uit de Taalregels, achter de *Historie van de Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door HINLOPEN, bl. 83. Daarentegen is *personen*, met de zacht-lange *o*, mij voorgekomen in twee der boven aangehaalde schriften, dat namelijk van COORNHERT, bl. 54 en 92, en van

VAN

VAN REYD, bl. 32; mitsgaders in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl 1, 16, 24, 25, 32, 35, 39, 55, 86, 116, 126 en 175; en II. B. bl. 17, 30 en 44. Desgelijks heb ik in het van *persoon* afgeleide *personagie*, of *personaadje* bestendig de zacht-lange *o* aangetroffen in de Gentsche en Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 21; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 206, 207 en 226 op de keerzijde; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 129, en II. D. bl. 273; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 141; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 2. Men ziet uit het voorgestelde, dat de zacht-lange *o* in *personen* oudtijds zoowel in gebruik was, als de hard- of scherp-lange; en dat bijzonder in *personagie*, *personaadje*, doorgaans de laatste plaats vond. De beslissing intusschen is eenigzins bedenkelijk, vooral daar de Zeeuwsche uitspraak, en de Rotterdamsche hier insgelijks verschillen, als pleitende de eerste voor de harde, de laatste voor de zachte *o* Ik zou echter, na zorgvuldige wikking der wederzijdsche bewijsredenen, liefst met de Rotterdammers *personen* verkiezen te schrijven, zoo om de vrij algemeene eenparigheid in het schrijven van *personagie* of *personaadje*, waarvoor ik alleen bij KILIAAN *persoonagie* heb aangetroffen, als omdat die spelling best overeenkomt met den doorgaanden regel;

 bij

bij ons plaats hebbende, volgens welken bastaard-woorden of bastaard gelijkende, welke in 't Latijn of Fransch op *o* of *u*, en bij ons op de lange *o* den klemtoon ontvangen, die *o* zacht hebben (*).

POOGEN of POGEN. Dat in dit woord van ouds een dialektverschil onder ons plaats greep, blijkt uit KILIAAN, bij wien men *poghen* of *pooghen* vindt opgeteekend, welk laatste nogtans in zijnen tijd algemeener schijnt geweest te zijn. In de Bijbelvertaling komt het woord niet, dan in den onvolmaakt- en volmaakt-verledenen tijd, voor; doch de Taalregels, door hare vervaardigers ontworpen, leeren ons, dat zij de *o* in hetzelve als hard- of scherp-lang hebben aangemerkt (†). Hiermede komen overeen de Gentsche en Antwerpsche *Spelen van Sinne*; A. BYNS, in hare *Refer*. II. B. bl. 35 en 51, en III. B. bl 102; VAN GHISTELE in zijne *Aeneïs*, bl. 125 en 149; MERULA *over de Wildern*. II. B. bl. 18 en 28; HUBERT in zijne *Ps*. bl. 28, 80, 118 en 163; HUYGENS in zijne *Korenbl*. I. D. bl. 51, 148 en 388; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm*. bl. 91; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff*. I. D. bl. 130; OUDAAN in zijn' *Haagf. Broeder-*

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 289 — 291.

(†) Zie de *Bijlagen* tot de *Historie van de Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bladz. 84.

derm. bl. 92; en HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 64. Daarentegen is *pogen* mij voorgekomen in de *Sticht. Rijm.* van CAMPHUYZEN, bl. 25; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl. 250; en in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 218; welke beide laatste schrijvers echter, blijkens het straks aangeteekende, ook de hard-lange *o* gebruiken. In Zeeland en Rotterdam wordt doorgaans *pogen*, met de zacht-lange *o*, gehoord; doch bij de Zeeuwen ook hier en daar *poogen*. Uit het voorgestelde blijkt, dat, wel is waar, de scherp-lange *o* in dit woord te voren algemeener geweest is, dan de zacht-lange, maar dat nogtans ook deze laatste van ouds daarin hier en elders gehoord werd; weshalve ik, daar de zachte *o* met de doorgaande Zeeuwsche en algemeene Rotterdamsche uitspraak overeenkomt, aan dezelve de voorkeur geven en dus *pogen* schrijven zou.

ROOME of ROME. Ook in dit woord heeft onder ons tweederlei dialekt plaats. De hard-lange *o* wordt reeds gevonden in een Handschrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertaling* van JACOP VILT (*). KILIAAN heeft insgelijks de harde *o*, zelfs in *Roomein*. Dezelve is mij ook, doch niet meer dan eens, voorgekomen in

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bladz. 440 en 441.

in de Antwerpsche *Spelen van Sinne;* in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 44 en 45; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 14, 17 v°, 19 v°, 23, 24 en 42; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 8 en 24; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 48, 110, 210, 234, 331 en 352, in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 209 en 211; en in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 68. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *Roome.* Zie *Hand.* XVIII: 2, XXVIII: 14. *Rom.* I: 15, en meer andere plaatſen. Daarentegen heb ik de zachte *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen, op twee plaatſen, en op eene derde *Romeynen;* in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 69, 76 en 126; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 4, 5, 6, 7, 17, 22, 31, 33, 35 en 70; in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl. 49, 119, 138, en II. B. bl. 13, 16 en 24; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 108 en 182; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 425; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 12 en 52; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 15 en 17. Volgens het voorgeſtelde is het gezag voor de zachte *o* in het gemelde woord na genoeg gelijk aan dat voor de harde; doch de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak, de laatſte bevestigende, doet zeker het gezag voor de

ſcherp-

fcherp-lange *o* een groot overwigt verkrijgen. Opmerkelijk intusfchen is het, dat men nergens elders *Roomeinen*, maar altijd *Romeinen* aantreft. Van de eerfte fchrijfwijze vinde ik, buiten KILIAAN, geen voorbeeld; maar de laatfte kwam mij altijd voor ook bij fchrijvers, die anders ftandvastig *Roome* fchrijven. Dus leest men in onze Bijbelvertaling, welke, volgens het te voren aangemerkte, altijd *Roomen* heeft, nimmer anders dan *Romeinen*. Zie, bij voorbeeld, *Joann.* XI: 48, *Hand.* II: 10, XVI: 21, en meer andere plaatfen. Men moet dus, om niet tegen het gevestigde gebruik aan te druifchen, voortgaan met *Romeinen* te fchrijven; maar zou het dan, om der eenparigheid wille, ook niet raadzamer zijn, *Rome* voor *Roome* te fchrijven, gelijk, blijkens het voorgedragene, van ouds niet ongewoon was, en thans in het fchrijfgebruik vrij algemeen is aangenomen? Het is waar, het Griekfche Ρωμη pleit voor de harde *o*; maar wordt niet *Europa* bij ons algemeen met de zacht-lange *o* gefchreven, niettegenftaande het Griekfche Ευρωπη de hard-lange vordert? Desgelijks wordt *Athene* bij ons met de zacht-lange *e* gefchreven, offchoon het Griekfche Αθηναι de fcherp-lange zou vereifchen (*).

Ik

(*) In de *Bijdragen*, I. D. bladz. 279, vindt men een' Dichter berispt, omdat hij *Athene* voor *Athene* fchreef, gelijk

Ik achte het dus verkieslijkst, voortaan *Rome*, *Romeinen* te schrijven.

ROOZE of ROZE. De aanverwante talen pleiten voor de zachtheid der *o* in dit woord (*). KILIAAN echter heeft *rooze*, 't welk TEN KATE eene Brabandsche afwijking meent te zijn, misschien gesproten uit de gissing, als of ons *roze* niet van 't Latijnsche *rosa*, maar van ons *rood* ware afgekomen. Doch het is niet KILIAAN alleen, die de *o* in dit woord hard stelt, maar vele andere, zoo Brabandsche en Vlaamsche, als Hollandsche schrijvers komen hierin met hem overeen. Dus heb ik de scherp-lange *o* aangetroffen in de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 80, en III. B. bl 36; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 3 op de keerzijde, en 35; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 16 v° en 77 v°; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 121; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 236, 243, 248, 319, 357,

lijk het Grieksch vordert. Die berisping zou grond hebben zoo het Nederduitsche spraak- en schrijfgebruik hier de hardlange *e* vertoonde; doch, daar juist het tegendeel hiervan plaats heeft, komt dezelve mij ongegrond voor, naardien het Grieksche spraak- en schrijfgebruik der Nederduitsche spelling niet een rigtsnoer kan verstrekken.

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 290 en 291.

357, 364, 368 en 375; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 157 en 208. Ook onze Bijbelvertaling heeft *rooze*, *Hoogl.* II: 1, en *Jes.* XXXV: 1. De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in twee der straks aangehaalde schriften, den *Spiegel der Minnen* namelijk, bl. 18 en 19 op de keerzijde, en de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 123; mitsgaders in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 14, en deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 136; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89, 223, 226, en 235; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 177; en in den *Rotteſtr.* van SMITS, bl. 94. Daar de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak, en de afleiding van het Latijnsche *rosa* mede voor de zachte *o* pleiten, zou ik deze laatste liefst behouden, en dus *roze*, *rozen* schrijven.

SCHROOMEN of SCHROMEN. Bij KILIAAN komt dit woord alleen op de eerstgemelde wijze voor. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *schroomen*, als: *Job* XLI: 16, 2 *Petri* II: 10, en op meer andere plaatsen (*). Desgelijks is de hard-lange *o* mij voorgekomen in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 24, waar nogtans, op bl. 91, ook de zacht-lange gevonden wordt; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104, en 341; in de *Rijm-*

(*) Vergelijk de Taalregels achter de meergemelde *Hiſtorie* van N. HINLOPEN, bl. 116.

Rijmoeff. van DE DECKER, I. D. bl. 200; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 12. Daarentegen heb ik de zacht-lange *o* ontmoet in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 67; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 50 en 106; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 31 en 109; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 71; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 25. De zacht-lange *o* wordt ook krachtiglijk bevestigd door hare gebruikelijke verwisſeling met *eu*, in *ſchreumen* en *ſchreumig*, en door de algemeene uitſpraak der Zeeuwen Ik zou dus, hoezeer ook de Rotterdammers *ſchroomen* doen hooren, nogtans van oordeel zijn, dat *ſchromen* met de gemeenlandſche uitſpraak meer overeenſtemt, en gevolgelijk de voorkeur verdient.

SMOOKEN of SMOKEN. De Angelſaxiſche woorden *ſmoca* (*vapor*) en *ſmocian* (*vaporare*), gelijk mede het Engelſche *ſmoke*, bevestigen de zachtheid der *o* (*). Onder ons heeft van ouds een dialektverſchil plaats, zoo als blijkt uit KILIAAN, bij wien men *ſmooken* en *ſmoken* vindt. In de ſchrijftaal is het woord niet zeer gemeenzaam; waardoor ik het ſlechts eenmaal, en wel met de zacht-lange *o*, heb aangetroffen in de *Psalm.*

(*) Zie ten KATE, I. Deel, bl. 306 en 307.

Psalm. van HUBERT, bl. 155. Hiermede stemt de Zeeuwsche uitspraak overeen; doch de Rotterdamsche doet *smooken*, met de scherp-lange *o*, hooren. Uit het voorgestelde, hoewel naauwelijks genoegzaam ter beslissinge der schrijfwijze, komt mij nogtans voor, dat die met de zachte *o*, als door het Angelsaxisch bevestigd wordende, het meest voor zich heeft; weshalve ik, deze volgende, liefst *smoken* schrijven zou.

SMOOREN of SMOREN. Het Angelsaxische *smoran* pleit voor de zacht-lange *o* in dit woord (*). Dezelve wordt ook bevestigd door hare oude en bij KILIAAN, die anders *smooren* heeft, reeds opgeteekende verwisseling met *eu*. De harde *o* echter, welke in het Woordenboek van KILIAAN voorkomt, heb ik ook in verscheidene andere schriften aangetroffen, als in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 61, en III. B. bl. 6 en 54; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 39 en 229 op de keerzijde; in den *Roomf. Byenc.* van ALDEGONDE, f°. 120 v°; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 196 en 235; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl 298. — De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 150 op de keerzijde, die echter, blijkens het straks

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 183.

ſtraks aangemerkte, op andere plaatſen de harde *o* heeft; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 6 en 109, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 146 en 227; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 21 en 90. De Rotterdammers en Zeeuwen ſpreken insgelijks de lange *o* in dit woord zacht uit; welke eenparigheid van voorgang, gevoegd bij de van ouds gebruikelijke verwisſeling der *o* in *eu*, het ſchrijven van *ſmoren*, mijns achtens, verkieslijkst maakt.

SNOODE of SNODE. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), bevestigen het Meſogothiſche *ſnutrs*, het Kimbriſche *ſnotur*, het Angelſaxiſche *ſnotor* (*ſapiens*, *callidus*, *aſtutus*) en het IJslandſche *ſnotur* (*velox*, *alacer*) de zachte *o* in dit woord, voor zoo verre het, in den zin van *loos*, *ſlim*, oudtijds in gebruik was, en nog hedendaags, ginds en elders, met name in Vriesland (†), niet ongewoon is; in de algemeene beteekenis intusſchen van *ſlecht*, *verachtelijk*, in welke alleen het woord bij KILIAAN voorkomt, wordt het niet alleen bij dezen taalkenner, maar ook bij alle vroegere en latere ſchrijvers,

(*) I. Deel bladz. 207.

(†) Zie de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieſchen Tongval*, door den Hoogleeraar E. WASSENBERGH, 1ſte Stuk, bladz. 96.

vers, die de onderſcheiding der hard- en zacht-lange *o* hebben waargenomen, zoo eenparigłijk met de harde *o* gevonden, waarmede de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenſtemt, dat het geenszins bedenkelijk zijn kan, of men *ſnoode* te ſchrijve hebbe. Ik zou dit door eene aanzienlijke lijst van voorbeelden bevestigen, zoo niet die omſlag mij in eene zoo ontwijfelbare zaak overtollig toeſcheen. Het komt mij dus onbetwisbaar voor, dat men *ſnood*, ook in den zin van *ſlim*, *loos*, met eene harde *o* moet ſpellen, en het dialekt verſchil, 't welk zich tusſchen de oude aanverwante talen en de onze vertoont, aan eene vroege en algemeene verſcherping der *o* op de tong der Nederlanderen toeſchrijven. Immers levert het gemelde verſchil geenen genoegzamen grond om *ſnood*, ſlim, en *ſnood*, ſlecht, als twee onderſcheidene woorden aan te merken (*), daar zich de laaſte beteekenis zeer natuurlijk en ongedwongen uit de eerſte laat afleiden, en er honderd andere voorbeelden voorhanden zijn, dat een woord, 't welk oorſpronkelijk in eene goede, of althans onzijdige beteekenis gebezigd

(*) Ook TEN KATE houdt *ſnood* in beide beteekenisſen voor hetzelfde woord, zoo als duidelijk blijkt uit het door hem geſtelde in zijne *eerſte Proeve van Geregelde Afleiding*, II. Deel, bladz. 399.

zigd werd, naderhand alleen in een' kwaden zin in gebruik is gekomen.

STOOREN of STOREN. Het Mesogothische *andstaurran* (*fremere in aliquid*), 't welk TEN KATE met het genoemde woord vergelijkt, zou de hard-lange *o* bevestigen; doch de zacht-lange komt overeen met het Angelsaxische *styran* (*). Bij ons schijnt oudtijds de harde *o* meest in gebruik te zijn geweest; althans vinde ik bij KILIAAN alleen *stooren*, *verstooren*. Onze Bijbelvertalers hebben dezelfde schrijfwijze gevolgd. Zie *Deut.* XXVIII: 20, *Spreuk.* X: 14 en 29, *Jes.* XVI: 4, en meer andere plaatsen. Hiermede komen overeen de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; A. BYNS, in hare *Refer.* II. B. bl. 53 en 82; VAN GHISTELE, in zijne *Aen.* bl. 7 op de keerzijde, 39, en 229 op de keerzijde; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 322, 345, 383 en 385, en II. D. bl. 87; en DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 196. Dat nogtans de zachte *o*, ook reeds vroeg, niet ongemeen was, is uit verscheidene voorbeelden blijkbaar. Dus leest men storen in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 16 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 32, 63, 81, 87 en 109; in het werk van MERULA *over de Wildern.* I. B. bl.

(*) Zie TEN KATE, I. Deel. bl. 284.

bl. 24 en 100; in de *Pfalm.* van HUBERT, bl. 22; in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 136; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 478. Deze zachte *o* wordt ook niet weinig bevestigd door het vrij gebruikelijke *fteuren*, *verfteuren*, welk laatfte, onder anderen, voorkomt bij HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 135, en door de tegenwoordige uitfpraak der Zeeuwen en Rotterdammers. Ik zou derhalve van oordeel zijn, dat men, de laatst voorgedragene fpelling volgende, *ftoren*, *verftoren* behoorde te fchrijven.

STROOMEN of STROMEN. Oudtijds werd, blijkens het opgeteekende door KILIAAN, voor *ftroom* ook *ftroem* gezegd, 't welk, naar de opmerking van TEN KATE (*), met de zachtlange *o* overeenkomt. Doch de hard-lange *o* werd, niet flechts ten tijde van KILIAAN en reeds vroeger (†), maar ook in vervolg van tijd, en wordt nog tegenwoordig door de Zeeuwen en Rotterdammers zoo algemeen in dit woord uitgefproken en gefchreven, dat het geen' twijfel kan lijden, of men *ftroomen* te fchrijven hebbe. Het komt mij dus overtollig voor, de lijst van voorbeelden, welke ik, ter bevestiging van het gezeg-

(*) I. Deel, bladz. 284 en 308.

(†) *Stroomen* met de hard-lange *o* komt reeds voor bij JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 456.

zegde, zoo uit onze Bijbelvertaling, als uit vele andere, in dit ſtuk gezag hebbende, ſchrijvers, zou kunnen bijbrengen, hier mede te deelen, te meer, daar ook de Angelſaxiſche woorden *ſtream* en *ſtreamian* ons duidelijk de hard-lange *o* doen kennen.

TOONEN of TONEN, meervoud van *toon* (*tonus*). De oorſprong des woords van het Latijnſche *tonus*, het Angelſaxiſche *tonigan* (*tonare*), en het Engelſche *tune* pleiten voor de zacht-lange *o*. Intusſchen ſchijnt het woord op de tong der Nederlanderen reeds vroeg verſcherpt te zijn. Althans vinde ik bij KILIAAN alleen *toonen*, *ſonare*, opgegeven. Desgelijks heb ik de hard-lange *o* aangetroffen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 34; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 344, 524 en 535; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 145; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 78, 83 en 120; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 54; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 159. De Zeeuwen en Rotterdammers, doch de laatſten niet algemeen, zeggen insgelijks *toonen*; weshalve ik geloof, dat men de hard-lange *o* als door het ſpraak- en ſchrijfgebruik gevestigd aanmerken, en dus *toonen* ſchrijven moet.

TROONEN of TRONEN, meervoud van *troon*. Ook hier heeft dezelfde afwijking plaats, welke wij in het voorgaande *toonen* opmerkten. Het La-

Latijnsche *thronus* (van het Grieksche *θρονος*), vordert de zacht-lange *o*. Daarentegen is de hard-lange *o* mij eenparig voorgekomen bij de schrijvers, welke in dit stuk gezag hebben. Dus vond ik dezelve in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 41, 42 en 52; in de *Psalmen* van CAMPHUYSEN, *Ps.* 68; in die van HUBERT, bl. 125, 133 en 146; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 103 en 208; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89 en 90. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *troonen*, als *Jes.* XIV: 9, *Dan.* VII: 9, *Matth.* XIX: 28, *Colosf.* I: 16, en op vele andere plaatsen. De Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak bevestigt mede de hard-lange *o*; weshalve men, zich naar dezen eenparigen voorgang schikkende, *troonen* behoort te schrijven.

VROOMEN of VROMEN, meervoud van *vroom*. De zachte *o* in dit woord wordt bevestigd door het Angelsaxische *freom*, *frome*, *from* (*fortis*, *strenuus*), en het IJslandsche *froomur* (*probus*) (*). KILIAAN heeft insgelijks alleen de zachte *o*. Onze Bijbelvertaling daarentegen heeft doorgaans *vroomen*. Zie *Gen.* XLII: 11, *Spreuk.* XI: 6; XXVIII: 10, en meer andere plaatsen. Doch met den voorgang van KILIAAN stemmen de

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 285.

de meeste schrijvers overeen, als VAN GHISTELE in zijne *Aen.* bl. 10 en 254; ALDEGONDE, in zijn' *Roomſ. Byenc*, f°. 18, 108 v°, 218, 219, 229 v° en 231; HEINSIUS, in zijne *Ned. Poëmata*, bl. 8; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 59, 104, 201 en 340; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm.* bl. 77, 81 en 87; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 145, 161 en 212; HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 35 en 275; en FEITAMA, in zijnen *Henrik de Groote*, bl. 8. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit mede voor de zacht-lange *o*, welk een en ander het buiten twijfel ſtelt, dat men *vromen* behoort te ſchrijven. *Vrome*, nut, voordeel, en *vromen*, van nut zijn, vorderen insgelijks de zacht-lange *o*.

WOONEN of WONEN. Het Frankduitſche *wonan* (*manere*), en de Angelſaxiſche woorden *wunian*, *wunigan* (*habitare*) pleiten voor de zacht-lange *o* in dit woord. KILIAAN nogtans heeft alleen *woonen* met de hard-lange *o*. Deze komt ook reeds vroeger voor, in een handſchrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertalinge* van JACOP VILT (*). Onze Bijbelvertaling ſtemt hiermede overeen, zoo als te zien is uit *Gen.* XIII: 6, *Job* XXX: 6, *Pſalm* XV: 1, *Luc.* XI: 26, 2 *Cor.* VI: 16, en vele andere plaatſen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 440 en 458.

ſen (*). Desgelijks heb ik de hard-lange *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Ref.* van A. BYNS, II. B. bl. 56; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 8 op de keerzijde; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 49 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 23, 55, 64 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo 120 vo, 257 en 262; in het Werk van MERULA over *de Wildern.*, II. B. bl. 13 en 19; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 33, 39, 63, 77, 93 en 378; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 94, 98 en 139. De zachte *o* daarentegen, welke ik mede in de ſtraks genoemde *Spelen van Sinne* te Gent eenmaal ontmoet heb, is mij voorgekomen in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS, bl. 11 en 107, en in deszelfs *Loff. op J. Chr.*, bl. 23; in de *Sticht. Rijm.* van CAMPHUYSEN, bl. 13 en 39; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 68 en 107, en in deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 140; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 24 en 120; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 19 en 60. Deze zachte *o* wordt insgelijks niet weinig bevestigd door de gebruikelijke verwisſeling

(*) Vergelijk ook de Taalregels, achter de meergemelde *Hiſtorie* enz. door HINLOPEN, bl. 82, waaruit nogtans blijkt, dat er verſchil van gevoelen tusſchen de overzetters heeft plaats gehad.

ling der lange *o* met *eu*. Dus vind ik *weunen* of *weuning* meermalen in de *Korenbl.* van HUYGENS, als I. D. bl. 106, 360, 373 en 378. De doorgaande Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit insgelijks voor de zacht-lange *o*; weshalve het mij verkieslijkst voorkomt, voortaan *wonen*, *bewonen* enz. te ſchrijven.

ZOO of ZO. Uit de Taalregels, te vinden achter de *Hiſtorie van de Nederlandſche overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 83, blijkt, dat onze Bijbelvertalers hebben goedgevonden een onderſcheid te maken tusſchen *zo*, *alzo*, transitivum, in *zo kwam hij*, *zo geſchiedde het*, en wat dies meer is, en tusſchen *zoo*, *alzoo*, comparativum. Anderen wederom willen, dat men *zo*, voor *indien*, met eene enkele, doch *zoo* (*ita*) met eene dubbele *o* zal ſchrijven. Doch het is mij gebleken, dat deze onderſcheidingen louter willekeurig zijn, en verre de groote meerderheid der achtbaarſte ſchrijveren het woordje *zoo*, zonder opzigt op deszelfs gebruik, met de hard-lange *o* ſchrijft. Ik zou derhalve, als dergelijke onderſcheidingen, op grond van het gezegde in de eerſte Afdeeling dezer Verhandeling, voor ijdel en nutteloos houdende, den laatstgemelden eenparigen voorgang der achtbaarſte ſchrijveren volgen, te meer daar geene der genoemde onderſcheidingen door het gebruik gevestigd is.

LIJST
VAN
WOORDEN,

Die onderscheidenlijk met *e* of *ee*, *o* of *oo*, *ei* of *ij*, *g* of *ch*, *z* of *ſ* moeten geschreven worden.

A.

Aalmoezen, meervoud van *aalmoes*.
Aalmoezenier.
Aanbei.
Aandacht.
Aanridſen.
Aantijgen, *aangetegen*.
Aarzelen.
Aarzen, meervoud van *aars*.
Abeelen, meervoud van *abeel*.
Abrikozen, meervoud van *abrikoos*.
Ach, tusſchenwerpſel.
Acht, talwoord.
Acht, in *acht geven* enz.
Achten.
Achter.
Achterdocht.
Achterkouſig.
Achtig, uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, als *deelachtig*, *woonachtig*, *zwartachtig* enz.

Alleenig.
Allerlei.
Alreede.
Alſem.
Alvorens.
Alzoo, bijwoord, en voegwoord.
Amazone.
Ambacht.
Andijvie.
Anemonen, meervoud van *anemoon*.
Anijs.
Arbeid.
Arſenaal.
Artikel.
Artſen, meerv. van *arts*.
Artſenij.
As (*asſen*) van een wiel.
Asch, het overgeblevene van een verbrand ligchaam.
Asperſie.
Athene.
Averegts, bijwoord.
Azijn.

B.

Baarzen, meervoud van *baars*.
Balein.
Baloorig.
Balſem.
Barbeelen, meervoud van *barbeel*.
Bedoven.
Bedreven.
Bedrogen, deelwoord van *bedriegen*.
Beducht.
Beenen, meervoud van *been*.
Beeren, meervoud van *beer*.
Beeten, meervoud van *beet*, zekere wortel.
Begeeren.
Begeerlijk.
Begijn.
Begruizen.
Beheeren.
Behelzen.
Behooren.
Bei voor *bezie*.
Beide.
Beiden, werkwoord.
Bejegenen.
Beijeren, op de klokken ſpelen.
Beijert, hetzelfde als *bajert*.
Beitel.
Beken, meervoud van *beek*.
Bekeren, werkwoord van *beker*.
Bekkeneelen, meervoud van *bekkeneel*.
Bekoren.
Bekrozen, deelwoord van het volgend werkw.
Bekruizen, verouderd werkwoord, met roet beſmeren.
Beleemen.
Beleid, verſtand, beſtuur.

Belijden, bekennen, en behelpen.
Beloken, deelwoord van *beluiken*.
Beloven.
Beneden.
Beneenen, neen zeggen.
Bereiden, gereed maken.
Bereids, reeds.
Berigt.
Berkemeijer.
Berooid, *berooider*.
Berucht.
Bescheid.
Bescheren, toedeelen.
Beschoren.
Besef.
Besingelen.
Besteden.
Bete, de daad van *bijten*, of het *gebetene*.
Beter.
Betigten, als afkomstig van *tijgen*.
Betogen, bedekt.
Betoogen, bewijzen.
Beurzen, meervoud van *beurs*.
Beurzig.
Beuzelen.
Beven.
Bever, zeker dier.
Bewaarheden.
Bewegen.
Bewogen.
Bezeeren.
Bezem.
Bezigen.
Bezweken.
Bezwijken.
Bij (*honigbij*).
Bijbel.
Bijl.
Bijster.
Bijt.
Bijten.
Bijzen, oud werkwoord, heet, onstuimig zijn.
Bits, *bitser*.
Blazoen.
Bleeken, werkwoord, van *bleek*.
Bleeten, hetzelfde als *blaten*.
Blei, *bleijen*, zekere visch.
Blein, blaar.
Blijde, zeker krijgstuig.

Blij-

Blijde, vrolijk.
Blijk, bewijs.
Blijven.
Blikſem.
Bloeſem.
Bloode.
Blooten, werkwoord, van *bloot*.
Blozen.
Blutſen, kneuzen.
Bode.
Bodem.
Boekweit.
Boeleren.
Boetſe, hetzelfde als *poetſe*.
Boetſeren.
Boezel.
Boezem.
Bogen, meervoud van *boog*.
Bogen, roemen.
Bogt, van *buigen*.
Bokſe, broek.
Bombazijn.
Bonſing, zeker dier.
Bonzen, meervoud van *bons*, en werkwoord.
Boogaard.
Boomen, meervoud van *boom*.
Boomen, werkwoord.
Boonen, meerv. van *boon*.
Booswicht.
Booten, meervoud van *boot*, zeker vaartuig, en van *boot*, een vrouwelijk tooiſel.
Bootſen, (*nabootſen*).
Booze, *boos*.
Bordeelen, meervoud van *bordeel*.
Boren, meervoud van *boor*, en werkwoord.
Borgtogt.
Boter.
Botſen, ſtooten.
Boven.
Bragt, van *brengen*.
Braſem, zekere visch.
Breede, *breed*.
Breeuwen, hetzelfde als *braauwen*.
Breidel.
Breiden, breed maken.
Breiden, *breijen*, vlechten.
Brein.

C.

D.

Dijl,

Dijl, eene rivier.
Dijzig.
Dikwijls.
Doch, voegwoord.
Dochter.
Dog, een hond.
Dojer, van een ei.
Dolen.
Dolfijn.
Donsen, bijvoegelijk naamwoord, van *dons*.
Dooden, meervoud van *dood*, en werkwoord.
Doogen, lijden, in *gedoogen*, *mededoogen*.
Dooijen.
Dooren, meervoud van het oude *door*, dwaas.
Doorluchtig.
Doove, *doof*.
Doozen, meerv. van *doos*.
Dordrecht.
Doren, meervoud van *door*, dojer.
Doren, *doorn*.
Dozijn.
Draaijen.
Dragt, van *dragen*.
Dreigen.
Drevel.
Dreven, meervoud van *dreef*.
Drijven.
Droesfem.
Droezig.
Droogen, van *droog*.
Droomen, van *droom*.
Duchten.
Duizelen.
Dwars, *dwarser*.
Dweepen.
Dweil, zamengetrokken van *dwegel*.

E.

Echel, bloedzuiger.
Echt, huwelijk.
Echt, wettig, onvervalscht.
Echter, voegwoord.
Edeler, van *edel*.
Edik.

Eeden,

Eeden, meervoud van *eed.*
Eendragt.
Eene, *een*, zoo wel lidwoord, als talwoord.
Eenerlei.
Eengrepig.
Eenig.
Eeren, verouderd woord, ploegen.
Eeren.
Eeuw.
Ega, om het gebruik, voor *eega.*
Egel.
Ei, tusfchenwerpfel.
Egypte.
Eigen.
Eijeren, meerv. van *ei.*
Eik, zekere boom.
Eikel.
Eiker, zeker vrachtfchip.
Eiland.
Einde.
Eifchen, meervoud van *eisch*, en werkwoord.
Ellebogen, meervoud van *elleboog.*
Elzen, meervoud van *els*, zekere boom.
Ertfen, meervoud van *erts.*
Eten.
Etfen.
Europa.
Evel, *euvel.*
Even, *effen.*
Everzwijn.
Ezel.

F.

Fabrijk.
Farifeër, voor huichelaar.
Farifeesch, bijv. naamw.
Fatfoeneren.
Feekfen, meerv. van *feeks.*
Feilen, dwalen.
Feilen, dweilen.
Feit.
Feitel.
Femelen.
Feniks.

Fe-

Fezikken, ſtil praten.
Fij, tusſchenwerpſel.
Fijmelen.
Fijn.
Fijt.
Filomeelen, meerv. van *filomeel*, nachtegaal.
Fiolen, van *fiool*, eene ſoort van *flesch.*
Flanſen.
Fleemen.
Fleerzen, meervoud van *fleers*, klap.
Flere, *fleer*, een ſlecht lui vrouwmensch.
Flerecijn, jicht.
Flikflooijen.
Flitſe, *pijl.*
Floerſen, meervoud van *floers.*
Fluweelen, van *fluweel.*
Fondſen, meervoud van *fonds.*
Fontein.
Fooi.
Foolen, verouderd werkwoord, voor ſollen, beſpotten, kwellen (*).
Formeren.
Forsch, bijvoegelijk naamwoord.
Fraaijelijk.
Franſijn, parkement.
Fratſen.
Fronſel.
Fronſen, van *frons.*
Futſelen.

G.

Galei.
Galerij.
Galopperen.

Gan-

(*) Ik volg in de ſpelling van dit woord KILIAAN, TEN KATE, I. D. bl. 310 en de meergenoemde *Lijst*, bij de *Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* opgemaakt. WEILAND heeft *folen*.

Ganzen, meervoud van *gans*.
Gapſen, meervoud van *gaps*, een handvol.
Gareelen, meervoud van *gareel*.
Garnizoen.
Gebeten, deelwoord van *bijten*.
Geboden, deelwoord van *gebieden*.
Gebogen, deelwoord van *buigen*.
Geboren, deelwoord van het oude *baren*, *beren*
Gebroken, deelwoord van *breken*.
Gedachte.
Gedichtſel.
Gedoken, deelwoord van *duiken*.
Gedreven, deelwoord van *drijven*.
Gedrogt, van *driegen*, bedriegen.
Gedrogtelijk.
Gedropen, deelwoord van *druipen*.
Gedwee.
Geene, *geen*, ontkennend bijvoegelijk naamwoord.
Geepen, meervoud van *geep*.
Geeren, van *geer*, een ſtrook ſchuins geſneden linnen.
Geeſel.
Geeuwen.
Gegeten, deelwoord van *eten*.
Gegleden, deelwoord van *glijden*.
Gegoten, deelwoord van *gieten*.
Gegrepen, deelwoord van *grijpen*.
Geheele, *geheel*.
Geheimenis.
Geheſchen, deelwoord van *hijſchen*.
Gehucht.
Geijen, ſcheepswoord.
Geil.
Geinſter, een glimmende vonk.
Geit.

Gekeken, deelwoord van *kijken*.
Gekeven, deelwoord van *kijven*.
Gekloven, deelwoord van *kluiven*.
Geknepen, deelwoord van *knijpen*.
Gekozen, deelwoord van *kiezen*.
Gekreten, deelwoord van *krijten*.
Gekropen, deelwoord van *kruipen*.
Gekweten, deelwoord van *kwijten*.
Gelach, van *lagchen*.
Geler, van *geel*.
Geleden, deelwoord van het oude *lijden*, gaan; alsmede van *lijden*, verdragen.
Gelegen, deelwoord van *liggen*.
Geleken, deelwoord van *lijken*.
Gelijkenis.
Geloken, deelwoord van *luiken*.
Geloven.
Gemacht.
Gemeener, van *gemeen*.
Gemelijk.
Gene, aanwijzend voornaamwoord.
Generen.
Genezen.
Genoten, meerv. van het *imperfectum*, en deelwoord van *genieten*.
Genooten, meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot*.
Gereden, deelwoord van *rijden*.
Gereedelijk.
Geregt van eene tafel, en regterlijke onderzoeking.
Gereide, *gerei*, gereedschap.
Gerijven.
Gerucht.
Geschichte, geschiedenis, welk laatste, als meer Hollandsch, de voorkeur verdient.

Ge-

Geſchoren, deelwoord van *ſcheren*.
Geſchoten, deelwoord van *ſchieten*.
Geſlacht, zelfſtandig naamwoord.
Geſlepen, deelwoord van *ſlijpen*.
Geſloken, deelwoord van *ſluiken*.
Geſlopen, deelwoord van *ſluipen*.
Geſloten, deelwoord van *ſluiten*.
Geſnijde.
Geſneden, deelwoord van *ſnijden*.
Geſnoten, deelwoord van *ſnut*.
Geſpenſen, meervoud van *geſpens*.
Geſpogen, deelwoord van *ſpugen*.
Geſpoten, deelwoord van *ſpuiten*.
Geſproken, deelwoord van *ſpreken*.
Geſproten, deelwoord van *ſpruiten*.
Geſtoken, deelwoord van *ſteken*.
Geſtreken, deelwoord van *ſtrijken*.
Getij.
Getijde, jaargetij.
Getogen, getrokken.
Gevel.
Geven.
Gevloden, deelwoord van *vlieden*.
Gevlogen, deelwoord van *vliegen*.
Gevloten, deelwoord van *vlieten*.
Geweren, meervoud van *geweer*.
Gewezen, deelwoord van *wijzen*.
Gewezen, bijvoeg. naamwoord; eigenlijk het oude deelwoord van *wezen*.
Gewigt van *wegen*.
Gewijsde.
Gewoner, van *gewoon*.
Gewricht.
Gewrocht.
Gezag.

Gezamenlijk.
Gezete, *gezeet*, gewaad.
Gezel.
Gezigt.
Gezoden, deelwoord van *zieden.*
Gezworen, deelwoord van *zweren.*
Gidsen, meervoud van *gids.*
Gijk, ſcheepswoord.
Gijl, brouwersswoord.
Gijpen.
Gijzelen.
Gipſen, van *gips.*
Glanſen, meervoud van *glans.*
Glanzen, werkwoord.
Glanzig.
Gleizen.
Glijden.
Gloren.
Glorie.
Godsvrucht.
Goedkooper, van *goedkoop.*
Gonzen.
Goochelen.
Gooijen.
Goore, van *goor.*
Goten, meervoud van *goot.*
Gorzen, meervoud van *gors.*
Goteling.
Gracht.
Graveren.
Greelen, meervoud van *greel.*
Greenen, bijvoegelijk naamwoord van *green.*
Grepen, meervoud van *greep.*
Grein, zekere ſtof.
Grenzen, van *grens.*
Gretig.
Grijnen, het gezigt vertrekken, verdrietig zijn.
Grijnzen, meervoud van *grijns.*
Grijpen.
Grijs.
Grijsaard.
Grovelijk.
Groote, *groot.*
Gulzig.

H.

H.

Hakkenei, een telpaard.
Halzen, van *hals*.
Hamei.
Hanteren.
Harpij.
Haverij.
Hebreër.
Hebreeuwsch.
Hecht, ſterk.
Hecht, waarbij men iets aanvat.
Heden, meervoud van den uitgang *heid*, in *geregtigheid* enz.
Heden, bijwoord.
Heelen, *heilen*.
Heepen, meervoud van *heep*.
Heeren, meervoud van *heer* (*dominus*).
Heeſcher, van *heesch*.
Heeten, noemen.
Heeten, heet maken.
Hei, tusſchenwerpſel.
Heide, *hei*.
Heiden.
Heijen.
Heiland.
Heilig.
Heim, huis.
Heinde, bijwoord.
Heinen.
Heiſa, tusſchenwerpſel.
Hekel.
Hekſen, meervoud van *heks*.
Helen, verbergen.
Hellevegen, meervoud van *helleveeg*.
Hemel.
Henen, bijwoord.
Herout.
Heren, meervoud van *heer*, groote menigte.
Hermelijn.
Heroveren.
Herſen.

Hertogen, meervoud van *hertog*.
Hevel.
Hevig.
Hijgen.
Hijſchen.
Hijzop.
Hitſen.
Hoereren.
Honen.
Honig.
Hooge, *hoog*.
Hooijen.
Hoope, *hoop*, als, een hoop houts.
Hooren, werkwoord.
Hoovaardig.
Hoozen, water ſcheppen; ook meervoud van *hoos*, waterhoos.
Hopen, verwachten.
Horen, zelfſtandig naamwoord.
Horiozn.
Horoskopen, meerv. van *horoskoop*.
Horzel.
Hotſen.
Houweelen, meervoud van *houweel*.
Hoven, van *hof*.
Hozen, meervoud van *hoos*, kous.
Huichelen.
Hulze.
Hutſelen.

I.

Jagt, de daad van *jagen*.
Jagt, een vaartuig.
Jasmijn.
Javelijn.
Jegens.
Jenever.
Jeruzalem.
Jezus.
Jicht.

IJdel.

K.

Kasteelen, meervoud van *kasteel.*
Kastelein.
Kastijden.
Kastoren, van *kastoor.*
Kasuifel.
Katijvig, ellendig.
Katrijn.
Keelen, meervoud van *keel*, eene ſtrook van eene plank.
Keeren.
Keete, *zoutkeete.*
Kei.
Keilen.
Keizel.
Keizer.
Kekeren.
Kelen, van *keel.*
Kenen, van *keen.*
Kepen, meervoud van *keep.*
Keper.
Kerſen, meervoud van *kers.*
Ketel.
Ketelig.
Keten, *ketting.*
Ketſen.
Keurzen, meervoud van *keurs.*
Kevel.
Kever.
Kevis, een bijwijf.
Kidzen.
Kijf.
Kijken.
Kitſen.
Klagt, van *klagen.*
Klappeije, *klappei.*
Kleeden.
Kleemen.
Kleene, *klein.*
Klei.
Klein.
Kleinooden, meervoud van *kleinood.*
Kleinzen.
Klenzen.
Klepel.
Kletſen.
Kleven.
Klisteren.
Klooten, meervoud van *kloot.*
Kloven.
Klotſen.
Klucht.

Klui-

Kluizen, meervoud van *kluis*.
Knarsen.
Knecht.
Kneden.
Knepen, meervoud van *kneep*.
Kneuzen.
Knevel.
Knijf.
Knijpen.
Knijzen.
Knodsen, meervoud van *knods*.
Knoken, meervoud van *knook*.
Knoopen.
Knutselen.
Kocht, van *koopen*.
Koddebeijer.
Kodsen.
Koetsen, meervoud van *koets*.
Kogel.
Koken.
Koker.
Kokeren.
Kokinje.
Kokosboom.
Kole, *kool*, doorgebrande turf.
Kolom.
Kombaarzen, meervoud van *kombaars*.
Kometen, meervoud van *komeet*.
Komen.
Komenij.
Konfijten.
Konijn.
Koning.
Konstantinopel.
Kooi.
Koole, *kool*, een bekend gewas.
Koone, *koon*.
Koopen.
Koortsen, meervoud van *koorts*.
Koper, een bekend metaal.
Kopij.
Koraal.
Korbeelen, meervoud van *korbeel*.
Koren, meervoud van *koor*.
Koren, allerlei graan.

Korren, zeker geluid maken onder 't braken.
Kortswijl.
Korzel.
Koten.
Koteren.
Kousen, meervoud van *kous*.
Kracht.
Krakeelen.
Kransen.
Kreete, *kreet*.
Kreeuwen.
Kregel.
Kreitsen, meervoud van *kreits*.
Krepel, *kreupel*.
Krevel, hetzelfde als *kriewel*.
Krijg.
Krijgel, hetzelfde als *kregel*.
Krijgen, grijpen.
Krijschen.
Krijt.
Krijten.
Kristallijn.
Kroezen, meervoud van *kroes*.
Krokodil.
Kronijk.
Kroonen.
Kroten, meervoud van *kroot*.
Kruisen, meervoud van *kruis*.
Kruissigen.
Kruizemunt.
Kuch.
Kugchen.
Kwe, zekere vrucht.
Kweeken.
Kweken, hetzelfde als *kwaken*.
Kwelen, zoetelijk zingen.
Kwelen, kwijnen.
Kwetsen.
Kwezel.
Kwijl.
Kwijnen.
Kwijten.
Kwinkeleren.
Kwispedoren, meervoud van *kwispedoor*.

L.

L.

Laarzen, van *laars*.
Labbei.
Lach.
Lachter.
Lagchen.
Lakkei.
Lamprei.
Lansen, meervoud van *lans*.
Larderen.
Lavei.
Laveren.
Lazaret.
Leden, meervoud van *lid*.
Leder.
Ledig.
Leeder, van *leed*.
Leeken, meervoud van *leek*.
Leelijk.
Leemen.
Leenen, te leen geven.
Leeper, van *leep*.
Leeren.
Leeuw.
Leeuwerik.
Leger.
Legioen.
Lei.
Leide, van *leggen*.
Leiden, iemand doen gaan.
Leider, tusschenwerpsel.
Lenen, *leunen*.
Lenig.
Lensen, van *lens*, eene ijzeren spiets, in de walvischvangst gebruikelijk.
Lenzen, lens, ledig, maken.
Lepel.
Leprozenhuis.
Leven.
Lever.
Leveren.
Lezen.
Licht, helder.

Licht, zelfſtandig naamwoord.
Lichtmis.
Liefelijk.
Liefkozen.
Ligt, niet zwaar.
Lij, van een ſchip.
Lijden, gaan.
Lijden, verdragen.
Lijdig.
Lijf.
Lijk.
Lijken, gelijken.
Lijm.
Lijn.
Lijn, verkleinende uitgang, als *maagdelijn*, *oogelijn.*
Lijnwaad.
Lijst.
Lijster.
Likdoren.
Likteeken.
Linze.
Liverei.
Loch, gat.
Log, logen.
Log, bijvoegelijk naamwoord.
Logen, *leugen.*
Loochenen.
Looden, van *lood.*
Loodſen, meervoud van *loods.*
Loogen, van *loog.*
Looijen.
Loomer, van *loom.*
Loonen.
Loopen.
Loove, *loof*, mat.
Loover.
Looze, *loos*, doortrapt.
Looze, *loos*, dat niet wezenlijk is.
Loozen, meervoud van *loos*, uitgang van vele bijvoegelijke naamwoorden, als *goddeloos*, *reddeloos*, *ouderloos* enz.
Lopen, meervoud van *loop*, zekere maat.
Lorſen, meerv. van *lors.*
Loten, van *lot.*
Lote, *loot.*
Loven.

Le-

Lozen, zich van iets ontdoen.

Lucht.

Lunzen, van *luns.*

M.

Magazijn.

Magt.

Majesteit.

Makreelen, meerv. van *makreel.*

Malloten, meervoud van *malloot.*

Marsepein.

Matrozen, meervoud van *matroos.*

Matsen.

Mazelen.

Mede, met.

Mede, water met honig gemengd.

Medicijn.

Meede, zeker kruid.

Meenen.

Meeren, scheepswoord.

Meeuwe.

Meeze, zeker vogeltje.

Mei.

Meid.

Meije, bloembundel.

Meijer.

Meineed.

Meluwe.

Menie.

Menigte.

Meremin.

Meren, meervoud van *meer*, meir.

Meten.

Meter.

Metselen.

Meuzelen.

Mijden.

Mijl.

Mijmeren.

Mijn, bezitt. voornaamwoord.

Mijt.

Mijter.

Mode.

Model.

Moe-

Moezel.
Mogt, van *mogen.*
Molen.
Molſem.
Monarch.
Montering.
Mooi.
Moolik.
Mooren, meervoud van *moor.*
Mooten, meervoud van *moot.*
Morſen.
Morzelen.
Moskee.
Mozes.
Murmureren.
Mutſaard.
Mutſe.
Muzelman.

N.

Nacht.
Nachtegaal.
Nechtig, naarſtig.
Nederig.
Neere, *neer*, een draaiſtroom.
Negen.
Neger.
Neigen.
Nemen.
Nepen, meerv. van *neep.*
Nering.
Netel.
Neten, meervoud van *neet.*
Neuzen, van *neus.*
Neve, *neef.*
Nevel.
Nevens.
Nicht.
Nijd.
Nijpen.
Nijver.
Noch, en niet.
Nog, bovendien.
Nogtans.
Noode.
Nooden.
Noodigen.
Nooit.

No-

Nopen.
Nopens, voorzetsel.
Nooten, meervoud van *noot*, zangnoot.
Notaris.
Noten, meervoud van *noot*, neut.
Nuchter.

O.

Ochtend.
Oker, zekere verwstof.
Olie.
Olijf.
Omsingelen.
Onderhevig.
Onderhoorig.
Onderrigt.
Onlede.
Onnoozel.
Ontberen.
Onttogen.
Ontucht.
Ontzag.
Onvertogen.
Oogen, meervoud van *oog.*
Ooijen, meervoud van *ooi.*
Ooit.
Oolijk.
Oomen, meervoud van *oom.*
Oordeelen, van *oordeel.*
Oore, *oor.*
Oorlogen.
Oorloven.
Opregt.
Opzigt.
Orakel.
Oven.
Overbodig.

P.

Paarsen, van *paars*.
Pacht.
Paleije.
Paleizen, meervoud van *paleis*.
Paneelen, meervoud van *paneel*.
Pantser, *pantsier*.
Paradijs.
Passeren.
Pasteije.
Patrijzen, meervoud van *patrijs*.
Patronen, meervoud van *patroon*.
Pauselijk.
Peilen.
Peinzen.
Peisteren, hetzelfde als *pleisteren*.
Pekel.
Pelzen, meervoud van *pels*.
Peluw.
Pene, zekere wortel.
Penseelen, meervoud van *penseel*.
Peren, meervoud van *peer*.
Persen.
Personen, meervoud van *persoon*.
Perzië.
Perzik.
Pete, *peter*.
Peterselie.
Peze, *pees*.
Pharisëer, die tot de sekte der Phariseen behoort.
Phebus.
Phenicie.
Pij.
Pijl.
Pijnboom.
Pijne.
Pijnlijk.
Pijp, fluit.
Pijp, van het been.
Pijp, waaruit men rookt.

Pi-

Piloten, meervoud van *piloot*.
Plaatfelijk.
Planeten, meervoud van *planeet*.
Plantfoen.
Plaveijen.
Plecht, van een fchip.
Plegen.
Plegtig, van plegen.
Plein.
Pleister.
Pleisteren, toeven.
Pleit, zekere fchuit.
Pleiten.
Pligt.
Plooijen.
Plotfelijk.
Pluizen.
Poëten, meerv. van *poëet*.
Pogchen.
Pogen.
Poke, *pook*.
Polen, meerv. van *pool*.
Polijsten.
Polfen.
Pooten, meervoud van *poot*.
Poozen, rusten.
Popelen.
Popelier.
Porfelein.
Postelein.
Poten, planten.
Potfen, meerv. van *pots*.
Pracht.
Pragchen.
Prediken, *preken*.
Prefident.
Prevelen.
Prei.
Prieelen, meervoud van *prieel*.
Prijken.
Prijzen.
Prinfen, meervoud van *prins*.
Procureur.
Profeten, meervoud van *profeet*.
Profijtelijk.
Pronfelen.
Provenier.
Provincie.
Provoost.
Putfen.

R.

Rabbijn.
Radijzen, meervoud van *radijs.*
Rammeijen.
Rantsoenen.
Raseren.
Ratijn.
Ravelijn.
Razijn.
Rede, redelijk vermogen, en redevoering.
Reden, oorzaak.
Redeneren.
Ree, zeker dier.
Reede, van schepen.
Reeden, toerusten.
Reeksen, meervoud van *reeks.*
Reepen, meervoud van *reep.*
Reeuwen, oud woord, lijken bezorgen.
Regel.
Regen.
Regeren.
Regt.
Regter hand, been enz.
Regts, bijwoord.
Rei, koor.
Reiger.
Reiken.
Rein.
Reizen, eene reis doen.
Rekel.
Rekenen.
Rete.
Revelen.
Reven, het zeil inbinden.
Rigchel.
Rij, reeks.
Rijden.
Rijfelen.
Rijgen.
Rijkelijk.
Rijm, (*rhytmus*).
Rijm, rijp.
Rijn.
Rijpelijk.

Rijs.

Rijs.
Rijst.
Rijten.
Rijzen, klimmen.
Ringelooren.
Rinkelrooijen.
Riolen, meervoud van *riool.*
Ritselen.
Robijn.
Roemruchtig.
Roezemoezen.
Roezig.
Roke, *rook*, hooi, een hoop hooi.
Roman.
Rome.
Romeinsch, bijvoegelijk naamwoord.
Romer, *roemer.*
Roode, *rood.*
Rooijen.
Roomen, van *room.*
Rooven, van *roof*, prooi.
Rotsen, meervoud van *rots.*
Rove, van eene wonde.
Roze.
Ruchtbaar.
Rupsen, meervoud van *rups.*

S.

Sa, tusschenwerpsel.
Saai.
Saaijet.
Sabel.
Saffier.
Saffraan.
Sagen, versagen.
Saizoen.
Salade.
Salamander.
Salet.
Salie.
Salpeter.
Sammelen.
Sap.
Sardijn.

Schrijn.
Sargie.
Sarren.
Satijn.
Schaatsen, meervoud van *schaats.*
Schacht.
Schagcheren.
Schalmei.
Schansen, van *schans.*
Schaveelen.
Schavotteren.
Schedel.
Scheede.
Scheele, de scheiding van het haar.
Scheene, *scheen.*
Scheeve, *scheef.*
Scheiden.
Schele, *scheel*, bijvoegelijk naamwoord.
Schele, deksel.
Schemeren.
Schepen, meervoud van *schip.*
Schepen, regter.
Schepter.
Scheren.
Schicht.
Schichtig.
Schielijk.
Schijnen.
Schijve.
Schofferen.
Schole.
Scholen, werkwoord.
Schootjen.
Schoone, *schoon.*
Schooten, meervoud van *schoot* (gremium).
Schooverzeil.
Schoren.
Schorsen.
Schotel.
Schoten, meervoud van *schoot*, hetzelfde als *schot.*
Schotig, hetzelfde als *scheutig.*
Schoven, meervoud van *schoof.*
Schransen.
Schrede.
Schreeuwen.
Schreijen.
Schrepel.
Schrijden.
Schrijven.

Schro-

Schroken.
Schromelijk.
Sedert.
Sein, teeken.
Sekse.
Sel, uitgang van zelfstandige naamwoorden, als *bakſel*, *brouwſel*, *ſchepſel* enz.
Serafijn.
Sidderen.
Sieraad.
Sikkel.
Sim.
Simpel.
Siroop.
Singel.
Sisſen.
Slachten, gelijken.
Slagten, van *ſlaan.*
Slecht.
Slechten.
Slechts.
Slede.
Sleeuw.
Slepen.
Slijk.
Slijm.
Slijpen.
Slijten.
Slonſen, gebruikelijk in *afſlonſen*, *verſlonſen.*
Sloopen, werkwoord.
Sloopen, meervoud van *ſloop.*
Slooven.
Sloren, *ſleuren.*
Sloten, meervoud van *ſlot.*
Sloven, meervoud van *ſloof.*
Sluizen, meervoud van *ſluis.*
Smachten.
Smeden, van *ſmid.*
Smeeken.
Smeren.
Smetſen.
Smijdig, zacht.
Smijten.
Smoken.
Smoren.
Smotſen.
Snede.
Snedig.
Sneeuwen.
Sneven.

Snijden.
Snoode, *ſnood.*
Sober.
Sok.
Soldaat.
Solderen.
Soldij.
Sollen.
Somber.
Sommige.
Somtijds.
Soort.
Sop.
Specerij.
Specht, een vogel.
Spelemeijen.
Spelen.
Spenen.
Spere, *ſpeer.*
Speten, aan het ſpit doen.
Spichtig.
Spieſen, meerv. van *ſpies.*
Spijker.
Spijl.
Spijten.
Spijzen, meervoud van *ſpijs.*
Spitſen.
Splete, *ſpleet.*
Splijten.
Splitſen.
Spoken.
Spore, *ſpoor.*
Spreeuw.
Spreiden.
Spreije.
Spreken.
Spritſen.
Sproke, *ſprook.*
Stede.
Steenen, van *ſteen.*
Stege, *ſteeg*, als, een ſteeg paard, bij verkorting van *ſtedig.*
Stegen, meervoud van *ſteeg*, eene naauwe ſtraat.
Steiger.
Steigeren.
Steiler van *ſteil.*
Steken.
Stelen, meervoud van *ſteel.*
Stelen, werkwoord.
Stenen, een klagelijk geluid ſlaan.
Stevel.
Steven.
Stevig.

Stich-

Stichten.
Stijgen.
Stijl.
Stijven.
Stofferen.
Stompelijk
Stoken.
Stolen, meervoud van *ſtool.*
Stoome, *ſtoom.*
Stoope, *ſtoop.*
Stooten.
Storen.
Stoutelijk.
Stove, *ſtoof.*
Stoven.
Streelen.
Streemen, meervoud van *ſtreem*, *ſtriem.*
Streke, *ſtreek.*
Strepe, *ſtreep.*
Streven.
Strijd.
Strijken.
Stroo.
Strooijen, werkwoord.
Strooken, meervoud van *ſtrook*, en werkwoord.
Stroomen.
Stroopen, werkwoord.
Strope, *ſtroop.*
Studeren.
Suffen.
Suiker.
Suizelen.
Suizen.
Sukkelen.
Sul.
Sulfer.
Sullen, glijden.
Sus, tusſchenwerpſel.
Susſen.

T.

Tachtig.
Tafereelen, meervoud van *tafereel.*
Tapijt.
Teeder.
Teeken.

Teene, *teen*, toon.
Teenen, van *teen*, *tien*.
Teezen, pluizen.
Tegel.
Tegen.
Teljoren, meervoud van *teljoor.*
Temen.
Tepel.
Teren, met teer besmeren.
Teren, *verteren.*
Teve, *teef.*
Tevens.
Thee.
Tigchel.
Tij.
Tijd.
Tijding.
Tijgen.
Tijger.
Tijk.
Tijlozen, meervoud van *tijloos.*
Tijm.
Toch.
Toetsen.
Toezigt.
Toge, *toog*, *teug.*
Togt.
Tooijen.
Toomen.
Tooneelen, meervoud van *tooneel.*
Toone, *toon*, zangtoon.
Toone, *toon*, teen.
Toonen, *aantoonen*, *vertoonen*, enz.
Toortsen, meervoud van *toorts.*
Tooveren.
Toren.
Tornooijen.
Totebel.
Trachten.
Transen, meervoud van *trans.*
Trechter.
Trede.
Treil.
Trein.
Treken, meervoud van *trek.*
Trenzen, meervoud van *trens.*
Trezoren, meervoud van *trezoor.*
Trijp.

Triom-

Triomferen.
Tritse, *trits.*
Tronie.
Troonen, meervoud van *troon.*
Troonen, lokken.
Trotsen.
Trotseren.
Truweelen, meerv. van *truweel.*
Tuberozen, meervoud van *tuberoos.*
Tucht.
Tweederlei.
Tweedragt.
Twijfelen.
Twijg.
Twijnen.

U.

Uchtend.
Uitweiden.
Utrecht.

V.

Vacht.
Vadze.
Vadzig.
Valiezen, meervoud van *valies.*
Valleije, *vallei.*
Vechten.
Vedel.
Veder.
Vee.
Veede, wrok.
Veege, *veeg.*
Veeme, *veem.*
Veenen, meervoud van *veen.*
Veete, *veede.*

Vegen.
Veile, zekere plant.
Veilig.
Veinnooten, meervoud van *veinnoot.*
Veinzen.
Velerlei.
Venijn.
Verdacht.
Verdedigen.
Verdwenen, van *verdwijnen.*
Vereenigen.
Verfrooijen.
Vergeten.
Verhemelte.
Verheven.
Verholen.
Verknocht.
Verlegen.
Verleiden, ten kwade voeren.
Verlijden, voorbijgaan.
Verloren, van *verliezen.*
Verloven.
Vermeeren.
Vermeijen.
Vermetel.
Vernederen.
Veroveren.
Verflenfen.
Vertoogen, meervoud van *vertoog.*
Vervelen.
Verzeeuwen, walgen.
Verzieren, verdichten.
Verzocht.
Veter.
Vezel.
Vierderlei.
Viezevazen.
Vijand.
Vijf.
Vijg.
Vijl.
Vijver.
Vijzel.
Violen, meervoud van *viool.*
Vlechten.
Vleefchelijk.
Vlegel.
Vleijen, met vleijende taal toefpreken.
Vliezen, meervoud van *vlies.*
Vlijen, fchikken.
Vlijm.

Vlijt.

Vlijt.
Vlooijen, meervoud van *vloo.*
Vloten, meerv. van *vloot.*
Vloten, *vlotten*, werkwoord.
Vlugt.
Vocht.
Vogel.
Vokaal.
Volen, *veulen.*
Voltooijen.
Voorbedachtelijk.
Voordeelig.
Vooze, *voos.*
Vore, *voor*, ploegſnede.
Voren, *voorn*, zekere visch.
Voren, bijwoord.
Vrede.
Vreezen.
Vriezen, meervoud van *vries.*
Vriezen, werkwoord.
Vrijen, uit vrijen gaan.
Vrolijk.
Vrome, *vroom*, braaf.
Vrome, nut, voordeel.
Vrucht.
Vunzig.

W.

Waarderen.
Wacht.
Wachtel.
Waſem.
Weder, ram.
Wéder, geſteldheid der lucht.
Weder, bijwoord.
Wederzijds, bijwoord.
Weduwe.
Wee, tusſchenwerpſel.
Weedom.
Weede.
Weeke, *week*, zacht.
Weenen.
Weeuw.
Weeze, *wees*, ouderloos.

We-

Wegen, meervoud van *weg*.
Wegen, werkwoord.
Wegens, voorzetſel.
Wei, van melk.
Weide.
Weiden, in de weide doen gaan.
Weidsch, bijvoegelijk naamwoord.
Wijfelen.
Weigeren.
Weinig.
Weite, tarwe.
Weke, *week*, tijd van zeven dagen.
Welig.
Wemelen.
Wereld.
Weren, *verweren*.
Weten.
Weven.
Wezel.
Wezen, zijn, en zelfſtandig naamwoord, ſtaat, houding enz.
Wicht, kind.
Wigchelaar.
Wigt, gewigt.
Wij.
Wijden, wijder maken.
Wijden, heiligen.
Wijf.
Wijk, buurt.
Wijken.
Wijl.
Wijlen.
Wijn.
Wijsgeerig.
Wijten.
Wijting, zekere visch.
Wijze, manier.
Wijzen, toonen.
Woestijne.
Wonen.
Wreedelijk.
Wreken.
Wremelen.
Wrevel.
Wrijten.
Wrijven.

Z.

Z.

Zaad.
Zaag.
Zaaijen.
Zaak.
Zaal.
Zaam, uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, als *heilzaam*, *leerzaam*, *vreedzaam* enz.
Zaan.
Zabberen.
Zacht.
Zadel.
Zakken.
Zalf.
Zalig.
Zalm.
Zamen.
Zand.
Zark.
Zat.
Zaturdag.
Zedekunde.
Zee.
Zeelt.
Zeemen, van *zeem*, *honigzeem.*
Zeemeleder.
Zeepe, *zeep.*
Zeeren, *bezeeren.*
Zeeuw.
Zeever (*).
Zefir.
Zege, overwinning.
Zegel.
Zegen, vischnet.
Zegen, heilwensch.
Zeide, van *zeggen.*
Zeil.

Zeis-

(*) Ik heb dit woord met de hard-lange *e* opgeteekend om de overeenkomst der Zeeuwsche uitspraak met de schrijfwijze van KILIAAN. De Rotterdammer zegt *zever.*

Zeisſen, bij verkorting *zein*.
Zeker.
Zeldzaam.
Zelfs, bijwoord.
Zemel.
Zenden.
Zengen.
Zes.
Zerk.
Zetel.
Zeug.
Zeve, *zeef*.
Zeven, talwoord.
Zeverzaad.
Zich.
Zicht.
Zieden.
Ziek.
Zieltogen.
Zien.
Ziften.
Zigtbaar.
Zij, het vrouwelijke en meervoud van *hij*.
Zijde, kant.
Zijde, ſpinſel van zijwormen.
Zijgen.
Zijn.
Zijpen, *zijpelen*.
Zijsje.
Zilt.
Zilver.
Zindelijk.
Zin.
Zingen.
Zinken.
Zitten.
Zode, *graszode*.
Zoeken.
Zoel.
Zoen.
Zoet.
Zoetelen.
Zogen.
Zolder.
Zole, *zool*.
Zomer.
Zondag.
Zonde.
Zonder.
Zonen, meervoud van *zoon*.
Zoo, in alle beteekenisſen.
Zoomen.
Zoore, *zoor*.

Zor-

Zorgelijk.
Zottelijk.
Zouteloos.
Zucht.
Zuidelijk.
Zuigen.
Zuijen, werkwoord.
Zuil.
Zuimen.
Zuinig.
Zuipen.
Zuivel.
Zuiverder, van *zuiver.*
Zulks.
Zullen, hulpwoord.
Zult.
Zuster.
Zuur.
Zwachtel.
Zweden.
Zweemen, eenigzins gelijken.
Zweepe, *zweep.*
Zweeten.
Zweren, een eed doen.
Zweren, etteren.
Zwetsen.
Zwichten.
Zwijdig, groot.
Zwijmen.
Zwijn.
Zwetser.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03012 5408

